

Pedagogisch kader gastouderopvang

Marianne Boogaard Josette Hoex Maartje van Daalen Mirjam Gevers

Pedagogisch kader gastouderopvang

Pedagogisch kader gastouderopvang

Marianne Boogaard
Josette Hoex
Maartje van Daalen-Kapteijns
Mirjam Gevers Deynoot-Schaub

Met medewerking van
Clarine de Leve
Ine van Liempd & Ed Hoekstra
Petra Otten
Ans Vermeulen
Annet Weterings

© Reed Business, Amsterdam 2013

Basisontwerp omslag en binnenwerk: VerheulCommunicatie,
Alphen aan den Rijn
Fotografie: Rodney Kersten, en op p. 113 en 115. Patrick Beckers/VGN

Auteurs:

Marianne Boogaard (Kohnstamm Instituut)
Mirjam Gevers Deynoot-Schaub (Kohnstamm Instituut)
Maartje van Daalen-Kapteijns (Kohnstamm Instituut)
Josette Hoex (Nederlands Jeugdinstituut)

In opdracht van:

Bureau Kwaliteit Kinderopvang (BKK)
Financiering:
Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW)

Reed Business Education is onderdeel van Reed Business bv,
Postbus 152, 1000 AD Amsterdam.

Aan de totstandkoming van deze uitgave is de uiterste zorg
besteed. Voor informatie die nochtans onvolledig of onjuist is
opgenomen, aanvaarden auteur(s), redactie en uitgever geen
aansprakelijkheid. Voor eventuele verbeteringen van de opgenomen
gegevens houden zij zich gaarne aanbevolen.

Waar dit mogelijk was, is aan auteursrechtelijke verplichtingen
voldaan. Wij verzoeken eenieder die meent aanspraken te kunnen

ontlenen aan in dit boek opgenomen teksten en afbeeldingen, zich
in verbinding te stellen met de uitgever.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde
uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden veelelvou-
digd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand,
of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij
elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op
enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestem-
ming van de uitgever. Voor zover het maken van reprografische
veelevationingen uit deze uitgave is toegestaan op grond
van artikel 16 h Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wet-
telijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting
Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave
in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel
16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO
(Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus
3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl). Voor het
overnemen van (een) gedeelte(n) van deze uitgave ten behoeve
van commerciële doeleinden dient men zich te wenden tot de
uitgever.

ISBN 978 90 352 3548 9
NUR 854, 847

Voorwoord

Er was al een pedagogisch kader voor de dagopvang en voor de buitenschoolse opvang. Vorig jaar verscheen ook het pedagogisch kader over omgaan met diversiteit. Met het nieuwe pedagogisch kader dat voor u ligt, schuiven de gastouders aan bij hun collega's in de andere sectoren die de Nederlandse kinderopvang rijk is. Het verschijnen van dit *Pedagogisch kader gastouderopvang* – het vierde deel in vier jaar – maakt de canon van de Nederlandse kinderopvang voorlopig compleet.

Dat het boek voor de gastouders de rij sluit na de boeken voor dagopvang en buitenschoolse opvang is op zich niet verrassend. De gastouderopvang lijkt wat dat betreft misschien een beetje op Assepoester, die ook pas na haar zussen op het bal verscheen. En zoals de fee voor Assepoester een mooie baljurk maakte zodat zij toch op het feest kon stralen, zo hebben de schrijvers van dit boek een mooi pedagogisch kader gemaakt waar de gastouder goed mee voor de dag komt.

Deze nieuwe publicatie is alleen al door het onderwerp uniek. In de wereld van het Nederlands wetenschappelijk onderzoek is de gastouderopvang bepaald geen veel-bekeken werkveld. De gastouderopvang is daarmee een onderbelichte sector. Meer wetenschappelijk inzicht in de

pedagogische kwaliteit van de gastouderopvang als aanvullende opvoedomgeving is en blijft – ook met een eigen pedagogisch kader – broodnodig! Negatieve aandacht voor bepaalde gastouderbureaus die het met hun professionele ethiek niet zo nauw nemen, heeft bovendien het werk van de professionele gastouder overschaduwd. Mogelijk heeft daardoor nog niet iedereen opgemerkt dat de pedagogische kwaliteit van de gastouderopvang zich kan meten met die van andere vormen van kinderopvang.

Ik wens dit boek veel lezers toe. Ik hoop dat voor al die lezers duidelijk wordt hoe gastouderopvang, binnen een kleinschalige setting, verantwoorde kinderopvang kan bieden met een combinatie van flexibiliteit, stabiliteit en kwaliteit. Ik hoop ook dat gastouders en bemiddelingsmedewerkers op gastouderbureaus de inhoud van dit pedagogisch kader kunnen toepassen in hun dagelijkse praktijk. Dat kan hun werk verrijken, dat kan de sector als geheel verrijken. En sprookjes bestaan misschien niet, maar ik hoop dat de gastouderopvang en zijn pedagogisch kader nog lang en gelukkig zullen leven.

Ruben Fukkink
Hoogleraar kinderopvang en educatieve voorzieningen voor het jonge kind

Inhoud

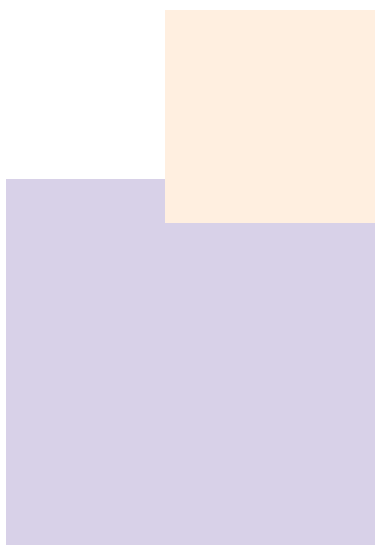
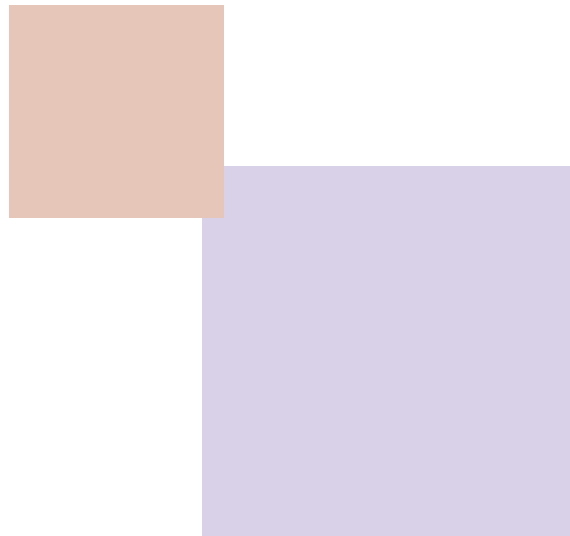
Pedagogisch kader in schema

11

Inleiding

13

- › Waarom is een pedagogisch kader voor de gastouderopvang belangrijk?
- › Voor wie is dit boek geschreven?
- › Leeswijzer

Deel I Theorie

Wat hebben kinderen nodig?

HOOFDSTUK 1

De basis voor dit 'Pedagogisch kader gastouderopvang' 21

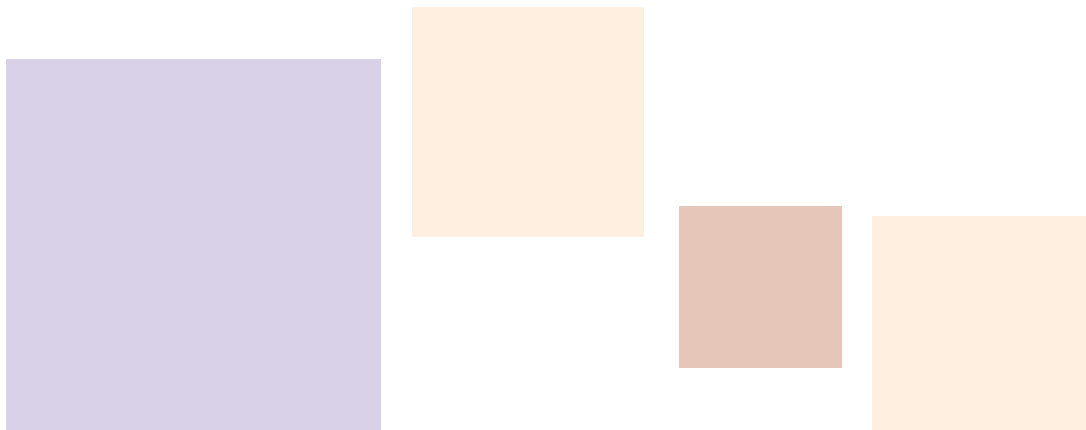
- › Kenmerken van gastouderopvang
- › De werkrelatie van bemiddelingsmedewerker, gastouder en ouders
- › Verbinding met andere pedagogische kaders
- › Wetenschap, beleid en praktijk
- › Samengevat

HOOFDSTUK 2

Veiligheid en welbevinden.....35

- › Een veilige basis
- › Emotionele veiligheid
- › Fysieke veiligheid en gezondheid
- › Samengevat

HOOFDSTUK 3
Spelen, leren en de wereld ontdekken.....47

- › Begeleiden van ontwikkeling
- › Ontwikkeling in grote lijnen
- › Hoe leren kinderen?
- › Verschillen tussen kinderen
- › Samengevat

HOOFDSTUK 4
Leren omgaan met anderen:
sociale relaties.....69

- › Ontwikkeling sociale relaties bij kinderen van 0 tot 13 jaar
- › Samen opgroeien
- › Een positieve sfeer
- › Leren omgaan met verschillen
- › Lastig gedrag
- › Samengevat

HOOFDSTUK 5
Waarden en normen.....87

- › Morele ontwikkeling in grote lijnen
- › Welke waarden en normen?
- › Hoe draag je waarden en normen over?
- › Samengevat

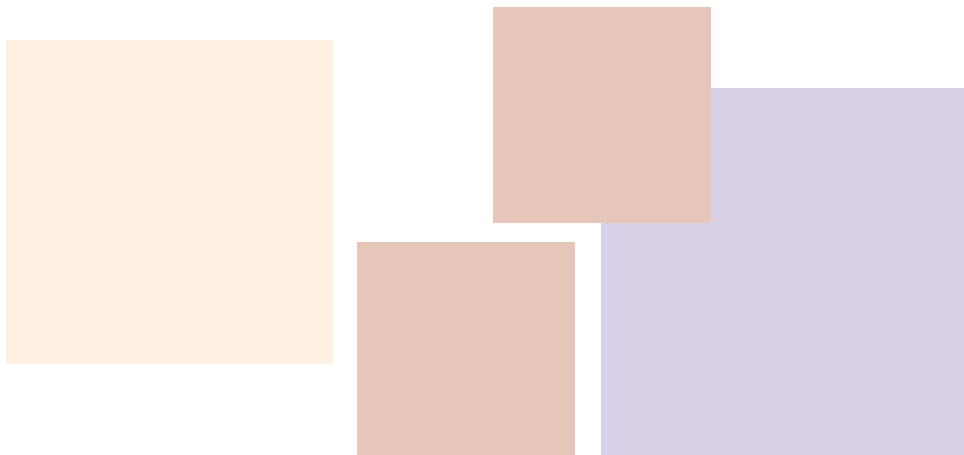
Deel II Pedagogische doelen en competenties

Wat willen we bereiken in de gastouderopvang?
Wat moeten we daarvoor weten, kunnen en doen?

Inleiding

HOOFDSTUK 6
De pedagogische doelen en kwaliteit van gastouderopvang.....99

- › Opvoedingsdoelen
- › De pedagogische opdracht van een gastouder
- › Bijzondere opvangvragen
- › Opvang voor kinderen met fysieke beperkingen
- › Opvang voor kinderen met een ontwikkelings- of gedragsprobleem
- › Langdurende of (zeer) onregelmatige opvang
- › Opvang als deel van het gezin (nanny)
- › Samengevat

HOOFDSTUK 7 De gastouder als professionele opvoeder.....123

- › Beroepscompetenties en beroepshouding
- › De rol van het gastouderbureau
- › Contacten in het dagelijks werk
- › Samengevat

Praktijk Deel III Pedagogische middelen

Wat doen we in de gastouderopvang, en
hoe doen we dat?

Inleiding

- › Vijf pedagogische middelen
- › Zes belangrijke opvoedvragen voor elke gastouder

HOOFDSTUK 8 Professioneel opvoeden.....151

- › Bronnen voor opvoedkwaliteiten
- › Emotioneel ondersteunen
- › Autonomie ondersteunen
- › Leiding geven
- › Structuur bieden
- › Verzorgen
- › Kijken, nadenken en overleggen
- › Samengevat

HOOFDSTUK 9 Samenwerken met ouders.....173

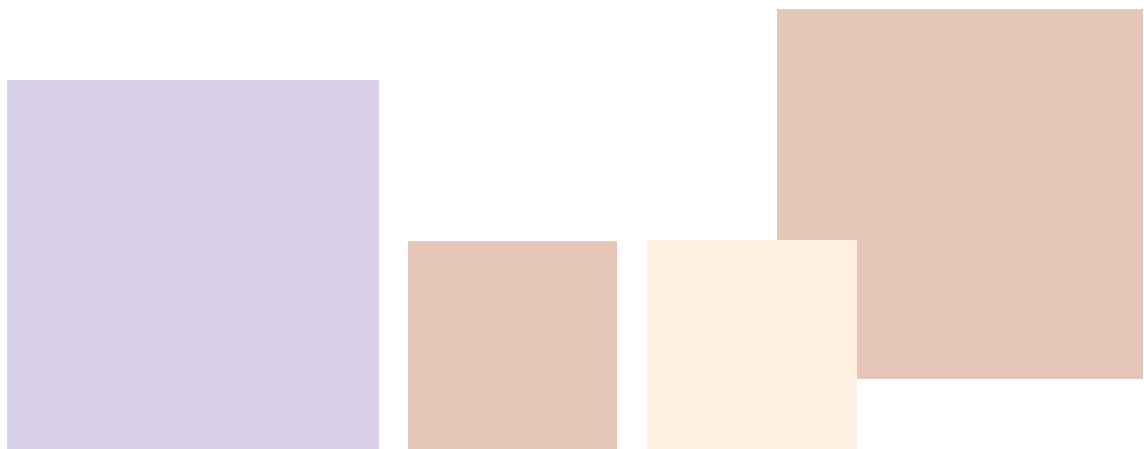
- › Communicatie is de basis
- › Openheid, eerlijkheid en wederzijds vertrouwen
- › Formele contactmomenten
- › Informele contactmomenten
- › Vormen van communicatie
- › Vaardigheden bij communicatie
- › Moeilijke situaties
- › Samengevat

HOOFDSTUK 10 Kinderen samen laten opgroeien.....191

- › Aandachtspunten bij het aannemen van kinderen
- › Aandachtspunten bij het samen opgroeien
- › Samen spelen en alleen spelen begeleiden
- › Relaties met eigen kinderen
- › Kinderen met speciale behoeften
- › Samengevat

HOOFDSTUK 11 Aanbieden van spel, activiteiten en spelmaterialen.....211

- › Spelen en laten spelen
- › Kijk op spelen
- › Spel en ontwikkeling
- › Spel begeleiden
- › Materialen
- › Samengevat

HOOFDSTUK 12
**Werken in een
woonomgeving**.....231

- › Fysieke en emotionele veiligheid
- › Ontwikkeling en zelfstandigheid
- › Sociale competenties
- › Waarden en normen
- › Slapen en rusten
- › Verschonen, wassen en plassen
- › Buitenruimte
- › Wonen en werken combineren
- › Samengevat

Literatuur 247

Pedagogische begrippen 253

Met dank aan! 255

Over de auteurs 257

Pedagogisch kader gastouderopvang in schema

Theorie

I Pedagogische kennis

Wat hebben kinderen nodig?

1 De basis voor dit Pedagogisch kader gastouderopvang

- Kenmerken van gastouderopvang
- De werkrelatie van bemiddelingsmedewerker, gastouder en ouders
- Verbinding met andere pedagogische kaders
- Wetenschap, beleid en praktijk

2 Veiligheid en welbevinden

- Een veilige basis
- Emotionele veiligheid
- Fysieke veiligheid en gezondheid

3 Spelen, leren en de wereld ontdekken

- Begeleiden van ontwikkeling
- Ontwikkeling in grote lijnen
- Hoe leren kinderen?
- Verschillen tussen kinderen

4 Leren omgaan met anderen: sociale relaties

- Ontwikkeling sociale relaties bij kinderen van 0 tot 13 jaar
- Samen opgroeien
- Een positieve sfeer
- Leren omgaan met verschillen
- Lastig gedrag

5 Waarden en normen

- Morele ontwikkeling in grote lijnen
- Welke waarden en normen?
- Hoe draag je waarden en normen over?

II Pedagogische doelen en competenties

Wat willen we bereiken in de gastouderopvang?

Wat moeten we daarvoor weten, kunnen, doen?

6 De pedagogische doelen en kwaliteit van gastouderopvang

- Opvoedingsdoelen
- De pedagogische opdracht van een gastouder
- Bijzondere opvangvragen
- Opvang voor kinderen met fysieke beperkingen
- Opvang voor kinderen met een ontwikkelings- of gedragsprobleem
- Langdurige of (zeer) onregelmatige opvang
- Opvang als deel van het gezin (nanny)

7 De gastouder als professionele opvoeder

- Beroepscompetenties en beroepshouding
- De rol van het gastouderbureau
- Contacten in het dagelijks werk

Praktijk

III Pedagogische middelen

Wat doen we in de gastouderopvang en hoe doen we dat?

8 Professioneel opvoeden

- Bronnen voor opvoedkwaliteiten
- Emotioneel ondersteunen
- Autonomie ondersteunen
- Leiding geven
- Structuur bieden
- Verzorgen
- Kijken, nadenken, overleggen

9 Samenwerken met ouders

- Communicatie is de basis
- Openheid, eerlijkheid en wederzijds vertrouwen
- Formele contactmomenten
- Informele contactmomenten
- Vormen van communicatie
- Vaardigheden bij communicatie
- Moeilijke situaties

10 Kinderen samen laten opgroeien

- Aandachtspunten bij het aannemen van kinderen
- Aandachtspunten bij het samen opgroeien
- Samen spelen en alleen spelen begeleiden
- Relaties met eigen kinderen
- Kinderen met speciale behoeften

11 Aanbieden van spel, activiteiten en spelmaterialen

- Spelen en laten spelen
- Kijk op spelen
- Spel en ontwikkeling
- Spel begeleiden
- Materialen

12 Werken in een woonomgeving

- Fysieke en emotionele veiligheid
- Ontwikkeling en zelfstandigheid
- Sociale competenties
- Waarden en normen
- Slapen en rusten
- Verschonen, wassen en plassen
- Buitenruimte
- Wonen en werken combineren

Inleiding

Waarom is een pedagogisch kader voor de gastouderopvang belangrijk?

Josette Hoex

Woensdagochtend, acht uur. Gastouder Paula doet haar voordeur open voor Pieter (5). Ze zwaait naar zijn moeder die gehaast wegfietst. Pieter loopt de kamer in. Daar zijn Lotje (3) en Halim (7) al bezig om een grote treinbaan te maken. Paula staat op de drempel van de kamer en vraagt zich af: 'Hoe maak ik Pieters moeder duidelijk dat ze iets meer tijd moet nemen 's ochtends? Ik kan nooit eens iets aan haar vragen.' Intussen komt puberdochter Ellen (15) van de trap gerend. Snel een boterham en wegwezen! Zoon Thijs (17) heeft het eerste uur vrij, hij slaapt nog. Over een kwartier moeten Pieter en Halim naar school. Het regent, dus allemaal de laarzen aan. Wat zal ze eens met Lotje gaan doen vanochtend? Vanmiddag komt Adriaan (6 maanden) er nog bij. Dat wordt een gezellige, maar drukke dag!

Professionele opvoeder

Net zoals gastouder Paula zorgen duizenden gastouders voor hun gastkinderen, bij henzelf thuis, of thuis bij de kinderen. Dat doen zij als beroep; het zijn professionele opvoeders. Het werk van een gastouder is elke dag weer anders. Iedere opvangdag start met de vraag: 'Hoe pak ik het vandaag eens aan?' Bij een gastouder krijgen kinderen de kans om nieuwe, leuke en spannende dingen mee te maken. Natuurlijk houdt zij¹ daarbij rekening met de behoeften en wensen van al haar gastkinderen.

Een goede opvangomgeving maken is belangrijk en echt niet altijd eenvoudig te doen. Ga er maar aan staan met verschillende gastkinderen van verschillende leeftijden. Ook kan een gastouderdag veel verschillende momenten

hebben: van héél vroeg in de ochtend tot héél laat in de avond. En soms zelfs met de nacht erbij. Al die kinderen hebben heel verschillende ouders met eigen vragen en wensen. Goede opvang heeft goed contact met ouders nodig. Tussendoor organiseert de gastouder haar eigen gezin of het huishouden van de ouder, als zij daar de opvang doet. Het is dus wel duidelijk: een gastouder moet een soort duizendpoot zijn!

Voor wie is dit boek geschreven?

Pedagogisch kader gastouderopvang laat zien waarom het zo belangrijk en leuk is om een gastouder te

¹ Omdat bijna alle gastouders in Nederland vrouwen zijn, spreken wij in dit boek over hen in de vrouwelijke vorm. Wij hopen dat de mannelijke gastouder hiervoor begrip heeft. Hetzelfde geldt voor de mannelijke bemiddelingsmedewerker. De gastkinderen die worden opgevangen zijn jongens en meisjes. We verwijzen naar een kind volgens de regels van de Nederlandse taal: 'Het (kind) laat zich gemakkelijk troosten door de gastouder'. En waar ouder(s) staat mag ook stiefouder(s) of verzorger(s) gelezen worden.

zijn, maar ook dat het meer is dan 'even op de kinderen passen'. De belangrijkste taak van een gastouder is de zorg voor haar gastkind(eren). Het is haar beroep om te begrijpen wat een kind bezighoudt en om daar zorgzaam en passend op te reageren. Een gastouder draagt verantwoordelijkheid voor het opvoeden en de ontwikkeling van een kind. Dat doet zij met kennis van zaken en met betrokkenheid.

Pedagogisch kader gastouderopvang is geen receptenboek om een goede duizendpoot te worden. Wel staat in dit boek veel informatie die een gastouder kan gebruiken om haar werk voor elkaar te krijgen. Een boek met voorbeelden, uitleg, tips en ideeën. Dit boek is ook geschreven voor de bemiddelingsmedewerker van het gastouderbureau. Zij kan *Pedagogisch kader gastouderopvang* gebruiken bij het (nog) beter uitvoeren van haar taken. Zij is de spil tussen de ideeën en eisen van het gastouderbureau en de uitvoering door de gastouder. In dit boek gaat het daarom ook over de inzet van bemiddelingsmedewerkers.

Voor opleidingen is het handig dat alle pedagogische beroepskennis bij elkaar staat. En er is een groep mensen, zoals ouders en beleidsmakers, die graag méér willen weten over het werk van een gastouder. Wat hebben al die verschillende lezers aan *Pedagogisch kader gastouderopvang*?

Praktische informatie, achtergrondkennis en inspiratiebron voor gastouders

In de Wet kinderopvang (www.wetten.nl) staat dat een gastouder verplicht is om 'verantwoorde kinderopvang' aan te bieden. Daarmee wordt kinderopvang bedoeld die bijdraagt aan een goede ontwikkeling van een kind in een veilige en gezonde omgeving. *Pedagogisch kader gastouderopvang* geeft informatie over hoe een gastouder dat kan doen. Daarvoor gebruiken we drie vragen als kapstok:

- 1 Wat hebben kinderen nodig?
- 2 Wat willen we bereiken in de gastouderopvang?
- 3 Wat doen we in de gastouderopvang?

Pedagogisch kader gastouderopvang biedt in de eerste plaats veel achtergrondinformatie over de ontwikkeling en het gedrag van kinderen. Dat sluit aan op de vraag: Wat hebben kinderen nodig? Daarnaast krijgt de gastouder nieuwe praktische ideeën voor haar opvang en helpt het boek haar om kritisch naar haar eigen aanpak te kijken en om die aanpak te verbeteren.

Een gastouder heeft niet alleen te maken met de gastkinderen, maar ook met hun ouders. Gastouder Paula uit het voorbeeld had graag even met de moeder van Pieter willen praten. Ze wil horen of Pieter nog steeds oorpijn heeft en ze

wil overleggen of Pieter na school ook eens bij een vriendje mag gaan spelen. Of misschien wil ze wel iets zeggen over de scheldwoorden die Pieter van zijn grote broer overneemt; mag hij die van zijn ouders gebruiken? In dit boek staan veel onderwerpen voor gesprekken met ouders. Over welke onderwerpen praat je met ouders, en op welk moment? Niet ieder onderwerp bespreek je zomaar even aan de voordeur. *Pedagogisch kader gastouderopvang* gaat ook over 'goed communiceren' en legt uit hoe je dat doet. Die informatie helpt een gastouder om een plezierig contact op te bouwen met ouders in het belang van het kind.

Iedere gastouder kan de informatie uit dit boek gebruiken op de manier die bij haar past. *Pedagogisch kader gastouderopvang* schrijft niet voor wat een gastouder moet doen of hoe zij moet werken, maar is vooral bedoeld als inspiratiebron voor de professionele gastouder.

Pedagogische leidraad voor gastouderbureau en bemiddelingsmedewerkers

Iedere gastouder staat ingeschreven bij een gastouderbureau. Een gastouder krijgt steun, hulp en informatie van de bemiddelingsmedewerker van haar gastouderbureau. *Pedagogisch kader gastouderopvang* is daarom óók een leidraad en gebruikboek voor de bemiddelingsmedewerker. Zij vindt er de belangrijkste thema's en onderwerpen

voor het werk van de gastouder. Haar inzet op de juiste manier en het juiste moment is een belangrijke steun voor gastouders en ouders. De kwaliteit van haar werk heeft directe invloed op de kwaliteit van de opvang. In de tekst staan soms adviezen en tips die speciaal zijn bedoeld voor de bemiddelingsmedewerker. Op andere momenten zal de bemiddelingsmedewerker over haar eigen taken gaan nadenken omdat zij leest wat gastouders nodig hebben. Een gastouderbureau kan dit pedagogisch kader op verschillende manieren benutten:

- Bij het beschrijven van de pedagogische visie: wat vinden wij belangrijke pedagogische onderwerpen die een plaats moeten krijgen in ons pedagogisch beleidsplan?
- Bij het beschrijven van informatie voor ouders en gastouders (werving): welke ideeën over pedagogische kwaliteit staan in onze organisatie hoog in het vaandel?
- Bij de intake van nieuwe gastouders (selectie): aan welke eisen moet een gastouder voldoen om bij ons gastouderbureau ingeschreven te kunnen worden?
- Bij de scholing en ondersteuning van gastouders (begeleiding): aan welke thema's besteden we in ieder geval aandacht tijdens gesprekken, themabijeenkomsten of scholing?

Kennisbron voor opleidingen

Sinds 2010 moeten gastouders voldoen aan officiële, toetsbare kwaliteitseisen. Het gastouderschap is een volwaardig beroep. Een goede gastouder ben je niet zomaar. Een professionele gastouder beschikt over een goede basis van pedagogische kennis en vaardigheden. Ook opleidingen kunnen voor hun onderwijs gebruikmaken van *Pedagogisch kader gastouderopvang*. Hier staan de relevante inzichten uit de pedagogiek en de belangrijke thema's voor het werkveld bij elkaar.

Informatie voor iedereen die meer wil weten over gastouderopvang

Tot slot is *Pedagogisch kader gastouderopvang* ook informatief voor alle 'betrokken buitenstaanders'. De professionele kant van het werk van een gastouder is bij veel mensen nauwelijks bekend. Wat gebeurt daar eigenlijk precies? Het boek geeft inzicht in de kennis en praktijk van het gastouderschap, en is daarom ook interessant voor:

- › ouders die gebruik (willen gaan) maken van gastouderopvang;
- › beleidsmakers, wetenschappers, adviseurs en inspecteurs die meer zicht willen krijgen op de kenmerken van gastouderopvang;
- › collega's in kindercentra en jeugdwelzijnswerk;
- › leraren, directie en andere teamleden van basisscholen die beter of vaker willen gaan samenwerken met gastouders.

Pedagogisch kader gastouderopvang is in de eerste plaats een boek voor gastouders en bemiddelingsmedewerkers van het gastouderbureau. Maar hoe meer mensen dit boek óók gaan lezen en gebruiken, hoe meer erkenning en waardering het werk van gastouders zal krijgen!

Leeswijzer

Er zijn nog een paar opmerkingen vooraf voor de lezer.

Gekleurde kaders in de tekst

Op iedere bladzijde van dit boek staan drie verschillende vormen van informatie: tekst, foto's en gekleurde kaders. De teksten zijn geschreven door verschillende auteurs maar vormen samen één geheel; de foto's zijn gemaakt door een fotograaf bij verschillende gastouders in hun werksituatie. De kaders tussen de tekst en de foto's hebben twee kleuren. In de oranje kaders staan teksten uit boeken of wetteksten (kennis). In de paarse kaders staan teksten

PRAKTIJK

Gezocht: de enige echte gastouder!

Bij het schrijven van dit boek zijn wij gastouders tegengekomen die:

- › kinderopvang bieden in hun eigen huis (naast de opvoeding van hun eigen kinderen, nadat hun eigen kinderen het huis uit zijn, of zonder dat zijzelf kinderen hebben);
- › kinderopvang bieden in een aangebouwde of losstaande ruimte bij hun eigen huis die speciaal voor de opvang is ingericht;
- › kinderopvang bieden bij een (vraag)ouder thuis (met alleen de kinderen van dat gezin, of met kinderen uit verschillende gezinnen);
- › kinderopvang bieden in verschillende huizen van verschillende (vraag)ouders;
- › gastouderopvang zien als een kleine bijbaan naast hun gezin of juist als hun (belangrijkste) bron van inkomen;
- › gastouder zijn voor baby's en peuters, of juist alleen maar voor schoolkinderen, of voor allemaal;
- › kinderopvang bieden voor kinderen met een bijzondere vraag vanwege beperkingen of een ontwikkelingsprobleem;
- › gastouder zijn voor één gastkind, of juist voor meerdere gastkinderen;
- › gastouder zijn voor kinderen die buiten de opvangtijd hun kleinkind, buurkind of neefje/nichtje zijn;
- › kinderopvang bieden van maandag t/m vrijdag, tussen zeven uur 's morgens en zes uur 's avonds;
- › kinderopvang bieden op zeven dagen van de week en op 24 uur van de dag;
- › kinderopvang bieden waarbij zij (een deel van de week) inwonen bij het (vraag)gezin;

En zo kunnen we nog wel even doorgaan. Voor al deze gastouders is dit boek geschreven. Wij hopen dat zij allemaal voelen dat het ook 'hun boek' is!

uit het pedagogisch beleid van een gastouderbureau of beschrijvingen van opvangsituaties (praktijk). De meeste praktijkvoorbeelden zijn gebaseerd op verhalen die we meekregen van gastouders die hebben meegedacht en

meegelezen tijdens het schrijven van dit boek. Hopelijk herkennen zij zichzelf, ook zonder onze bronvermelding.

Wat is 'gastouderopvang' in dit boek?

In *Pedagogisch kader gastouderopvang* beschrijven we de praktijk van professioneel werkende gastouders die bij een geregistreerd gastouderbureau staan ingeschreven. Gastouderopvang staat in de Wet kinderopvang en kwaliteitseisen peuterspeelzalen² als één van de drie officiële vormen van kinderopvang. De andere vormen zijn kinderdagopvang (0-4 jaar) en centra voor buitenschoolse opvang (4-13 jaar). Alle gastouderbureaus in Nederland moeten aan dezelfde kwaliteitseisen voldoen; als daaraan is voldaan, is het bureau een geregistreerde kinderopvangorganisatie. Een persoon is voor de Nederlandse wet een gastouder als zij staat ingeschreven bij een geregistreerd gastouderbureau. Het werk van een gastouder wordt beschouwd als een officieel beroep waar pedagogische kwaliteitseisen bij horen.

Opvang van kinderen door familie, burens of vrienden valt niet onder officiële kinderopvang als die opvang niet is geregeld via een geregistreerd gastouderbureau. Dit boek gaat niet over zulke informele opvang. Hetzelfde geldt voor opvang die is geregeld via een bemiddelingsbureau voor au pairs. Als het bureau niet voldoet aan de Wet kinderopvang valt hun aanbod buiten de reikwijdte van dit boek.

Pedagogische praktijk centraal

In een pedagogisch kader staat de pedagogische praktijk centraal. Dit boek gaat over de relatie tussen de gastouder en haar gastkind(eren). In die pedagogische relatie gaat het om de manier waarop de gastouder als 'professionele opvoeder' het gastkind steunt en begeleidt. En het gaat over hoe het gastkind de steun en begeleiding van de gastouder ervaart. De omgang van gastouder en kind is het hoofdthema dat door alle hoofdstukken heen loopt. Die omgang wordt beïnvloedt door de opvangomgeving, zoals de ouders, de eventuele huisgenoten van een gastouder en de inrichting van de ruimte waar de gastouderopvang plaatsvindt. Daarom komt ook die omgeving in dit boek aan bod.

Het werk van de bemiddelingsmedewerker wordt in dit boek beschreven als het gaat over haar bemoeienis met de pedagogische relatie tussen gastouder en kind. Gastouder en ouder rekenen immers op haar informatie en begeleiding zodat de omgang tussen gastouder en kind zo goed en prettig mogelijk verloopt.

We gaan niet in op de zakelijke kanten van de gastouderopvang, zoals contracten en uurtarieven, posten voor belastingaftrek, evenmin als de exacte inhoud van de Risico-inventarisatie Gezondheid (RIG) en de Risico-inventarisatie Veiligheid (RIV). We zeggen ook niets over alle organisatorische taken die een bemiddelingsmedewerker ook nog kan hebben. Natuurlijk horen deze thema's ook bij de praktijk van de gastouderopvang, maar zij passen niet in een pedagogisch kader.

KENNIS

Wat verstaat de Wet kinderopvang onder 'gastouderopvang'?

Artikel 1.1 Gastouderopvang is kinderopvang:

- › die plaatsvindt door tussenkomst van een geregistreerd gastouderbureau;
- › die plaatsvindt in een gezinssituatie door een ander dan degene die als ouder op grond van artikel 1.5, eerste lid, aanspraak kan maken op een kinderopvangtoeslag onderscheidenlijk een tegemoetkoming of diens partner;
- › waarbij de opvang plaatsvindt:
  - » op het woonadres van de gastouder, met dien verstande dat op dit adres niet meer dan een voorziening voor gastouderopvang is gevestigd,
  - » op het woonadres van een van de ouders van de kinderen voor wie de gastouderopvang biedt, dan wel
  - » op twee of meer van deze woonadressen; en
- › bestaande uit de gelijktijdige opvang van ten hoogste zes kinderen, waaronder begrepen de bloedverwant of aanverwant in de neergaande lijn van de gastouder of zijn partner, die in belangrijke mate wordt onderhouden door de gastouder of zijn partner en op hetzelfde woonadres als de gastouder staat ingeschreven in de gemeentelijke basisadministratie persoonsgegevens en de leeftijd van tien jaar nog niet heeft bereikt. Met een bloedverwant of aanverwant in de neergaande lijn wordt gelijkgesteld een pleegkind dat de leeftijd van tien jaar nog niet heeft bereikt.

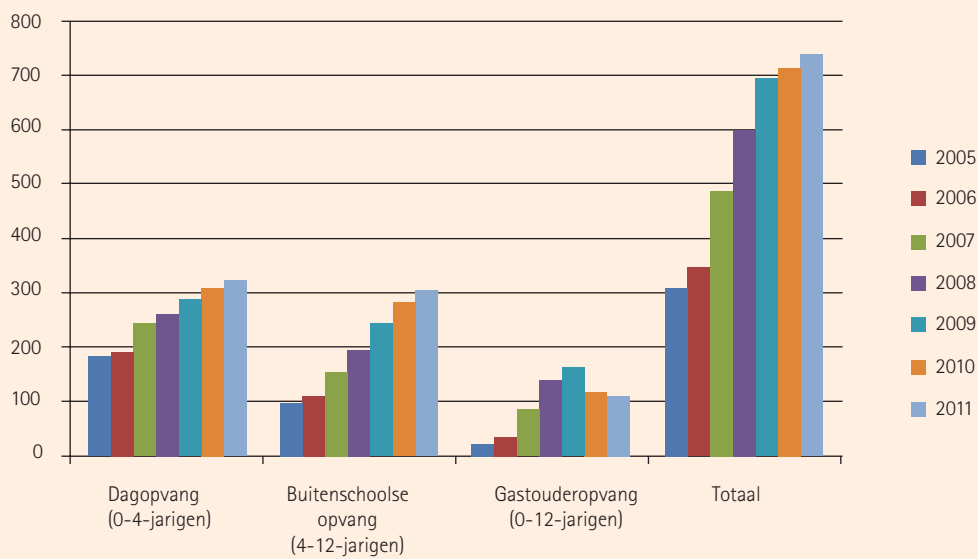
bron: www.wetten.nl

² De teksten van de Wet kinderopvang en de Beleidsregels kwaliteit kinderopvang staan op www.wetten.nl.

Ontwikkelingen in gebruik kinderopvang

Als gevolg van de invoering van vraagfinanciering en de toegenomen subsidie op het gebruik van kinderopvang is het aanbod van kinderopvang fors toegenomen. Vanaf 2005 is het gebruik van kinderdagopvang bijna verdubbeld

en het gebruik van buitenschoolse opvang bijna verdrievoudigd (zie figuur 1). Het gebruik van gastouderopvang is tot 2009 fors gestegen. Na de wetswijziging in 2010 nam het gebruik van gastouderopvang af van ruim 180.000 kinderen in 2009 naar een kleine 130.000 kinderen in 2011.

FIGUUR 1.1 GEBRUIK KINDEROPVANG NAAR OPVANGSOORT (2005-2011), JAARGEMIDDELDEN (AANTAL KINDEREN X 1.000)

Bron: Belastingdienst. Bewerking OCW/SZW

Deel I

Theorie

Wat hebben kinderen nodig?

Over de ontwikkeling van kinderen en de rol van de gastouder daarin

De basis voor dit ‘Pedagogisch kader gastouderopvang’

Josette Hoex

Herman en Meike hebben een zwangerschapstest gedaan en zijn dolgelukkig: vóór kerst krijgen zij hun eerste kindje! Eén van de vragen die nu door hun hoofd gaan is hoe zij het moeten gaan aanpakken met de kinderopvang. Hoeveel opvang hebben ze nodig? Ze werken allebei vier dagen, maar geen week is hetzelfde. Meike moet soms overnachten als een klus ver van huis is en Herman past zijn werktijden aan op zijn klanten. Tot nu toe kon dat allemaal, maar met een kindje erbij wordt dat behoorlijk ingewikkeld. De opa's en oma's willen best af en toe oppassen, maar hebben hun eigen baan en gaan heus niet al hun andere bezigheden ineens stopzetten. Toch maar voor een echte vorm van kinderopvang kiezen, dus! Zou er een vorm zijn die past bij hun werksituatie? Het belangrijkste is natuurlijk dat het een plek is waar hun kindje graag naar toe gaat, met iemand die vertrouwd en lief is, en waar ook andere kindjes zijn om mee te spelen. Eén van Herman's collega's heeft het weleens over 'haar gastouder'. Haar peuter blijft daar soms zelfs slapen. Eigenlijk zou dat wel iets zijn...

Een boek over gastouderopvang, waar zou dat over moeten gaan? In dit eerste hoofdstuk van *Pedagogisch kader gastouderopvang* gaat het over kenmerken van de gastouderopvang als werkvorm en over hoe dit boek tot stand gekomen is.

Kenmerken van gastouderopvang

In de Wet kinderopvang staat voor gastouderopvang dezelfde pedagogische opdracht als voor de kinderdagopvang en de buitenschoolse opvang: het bieden van verantwoorde kinderopvang. Toch zijn er verschillen tussen de manier waarop de gastouderopvang aan die opdracht werkt en hoe dat gebeurt in de andere

opvangvormen. Denk aan de groepsgrootte, de opvangomgeving, het dagprogramma, de activiteiten en het aanbod van spelmateriaal, het contact met ouders en de positie van de gastouder. Naast de praktische verschillen zijn er vier kernbegrippen waarmee de gastouderopvang zich onderscheidt van opvang in kindercentra:

- › kleinschaligheid;
- › pedagogische afstemming;
- › flexibiliteit;
- › specialisme.

In dit *Pedagogisch kader gastouderopvang* zijn deze vier kernbegrippen de basis voor het beschrijven van de werkpraktijk van een gastouder.

Kleinschaligheid

Opvang door een gastouder is kleinschalig; op ieder moment van de dag is maar een klein aantal gastkinderen aanwezig. Hoeveel kinderen er tegelijkertijd mogen zijn hangt af van hun leeftijd. In de Wet kinderopvang staat de precieze verdeling.

KENNIS

Artikel 18. Aantal op te vangen kinderen

Bij een gastouder worden maximaal vijf kinderen gelijktijdig opgevangen als de kinderen (op te vangen én eigen kinderen) allemaal jonger zijn dan 4 jaar.

Bij een gastouder worden maximaal zes kinderen gelijktijdig opgevangen als de op te vangen kinderen in de leeftijd van 0 tot 13 jaar zijn.

Eigen kinderen tot 10 jaar worden meegerekend.

In de groep, bedoeld in het eerste en tweede lid, mogen maximaal vier kinderen van 0 en 1 jaar aanwezig zijn, waarvan maximaal twee kinderen van 0 jaar.

Bron: www.wetten.nl

De term 'kleinschaligheid' in de gastouderopvang kan over drie dingen gaan:

- de gastkinderen worden door één vaste, altijd dezelfde, gastouder opgevangen;
- de gastouder vangt een klein aantal gastkinderen op hetzelfde moment op;
- een kleine groep gastkinderen staat bij dezelfde gastouder ingeschreven.

De aanwezigheid van altijd dezelfde gastouder is voor de ouders die kiezen voor gastouderopvang een belangrijk pluspunt. Die altijd vaste gastouder geeft een kind rust en duidelijkheid. De gastouder weet precies wat het kind belangrijk en leuk vindt en heeft tijd voor persoonlijke aandacht voor het kind. Uit onderzoek blijkt dat kinderen zich bij een gastouder die positief en ondersteunend is naar een kind, (nog) prettiger en beter op hun gemak voelen dan in een vergelijkbare situatie in een kindercentrum (Groeneveld 2010).

Ouders waarderen bovendien de kleine en – meestal – vrij stabiele groep kinderen. Ook dat zorgt voor rust. Het vaste groepje maakt dat de kinderen elkaar goed leren kennen en een band kunnen opbouwen. Niet alle gastkinderen komen overigens iedere week op een vaste tijd bij de gastouder. Een kind kan dus ook bij een gastouder wel verschillende

kinderen tegenkomen. Hoe meer kinderen de gastouder opvangt en hoe meer er van opvangtijd wordt gewisseld, hoe meer verschillende gezichten een kind meemaakt.

PRAKTIJK

Vijf gastkinderen per week

Gastouder Anna heeft twee eigen kinderen: Stef (6 maanden) en Liselot (2). Zij werkt op maandag, woensdag en donderdag als gastouder. Er komen iedere week vijf verschillende gastkinderen bij haar. Dat zijn de tweeling Bram en Ingeborg (2), de broertjes Ruben (7) en Stan (9) en haar nichtje Elise (8). Anna staat ingeschreven bij twee gastouderbureaus en werkt als franchiser. Aan haar huis is een grote serre gebouwd met een schuifpui naar de tuin die grenst aan het park. De serre is haar werkruimte. Alle vijf de gastkinderen komen iedere week min of meer op vaste tijden; haar rooster zit nu vol. Alleen in hoge nood of bij ziekte kan er worden geschoven. Over vakantieopvang heeft zij overleg met alle ouders afzonderlijk.

Pedagogische afstemming

Gastouders werken in hun eentje, maar staan er zeker niet alleen voor. Bij iedere gastouder hoort een bemiddelingsmedewerker die meedenkt over een goede aanpak en meehelpt om de opvang zo goed mogelijk te laten verlopen. De opvoedideeën van een gastouderbureau staan in het pedagogisch beleid. Een gastouder kiest voor een bepaald gastouderbureau en daarmee ook voor het pedagogisch beleid van dat bureau. Die informatie is niet alleen bedoeld voor de bemiddelingsmedewerker en de gastouder, maar ook voor de ouders. Voordat de opvang start hebben de gastouder en de ouders dus al een gedeeld vertrekpunt voor het gesprek: de ideeën over opvoeden en verzorging van het gastouderbureau. In de eerste contacten tussen de bemiddelingsmedewerker, gastouder en ouders komen die ideeën op tafel. Iedere gastouder zal er haar eigen invulling aan geven, afhankelijk van haar persoon en haar opvangsituatie. Iedere ouder zal ook eigen opvoedingswensen inbrengen. Binnen de pedagogische lijnen van het gastouderbureau kunnen zij samen werken aan een situatie die voor alle partijen goed en prettig is. Ouders kiezen vaak voor gastouderopvang juist omdat er veel mogelijkheden zijn voor persoonlijke afspraken

KENNIS

Vanuit het perspectief van ouders

De ouders die voor gastouderopvang kiezen, doen dat vaak heel bewust. Onderzoek van Bureau Intomart laat zien dat ouders in

Nederland over het algemeen tevreden zijn over de kinderopvang, en dat geldt zeker ook voor de ouders die gebruikmaken van gastouderopvang.

Tevredenheid van ouders met opvang

Gemiddelde rapportcijfers gastouders en leidsters

	Rapportcijfer
Gastouder	8,6
Leidster kinderdagopvang	7,9
Leidster buiten schoolse opvang	7,5

Gemiddelde rapportcijfers GOO, kindercentrum, of combinatie

	Rapportcijfer
Gastouderopvang	8,1
Kindercentrum	7,6
Combinatie	7,6

Bron: Intomart.

over opvoeding. Gastouder en ouders zien en spreken elkaar veel. Die sterke betrokkenheid van de ouders bij de opvangsituatie is een grote kracht van de gastouderopvang.

Flexibiliteit

De werktijden van een gastouder kunnen vaak heel precies worden afgestemd op de persoonlijke situatie van ouders. Afhankelijk van de eigen wensen van de gastouder kan opvang 'de hele week' plaatsvinden: op de 7 dagen van de week, tijdens de 24 uren van een etmaal. Het opvangrooster kan bovendien, als het nodig is, per week veranderen. Voor de groep ouders met wisselende of onregelmatige werktijden, of voor ouders die veel reizen voor hun werk, is gastouderopvang juist om die reden meestal de meest passende opvangvorm. Maar ook voor andere ouders kan de flexibiliteit van de gastouderopvang een voordeel zijn. Er zijn geen van buitenaf bepaalde breng- en haaltijden; de opvang kan 'op het uur' met de gastouder worden geregeld. Zo kunnen ouders de opvangtijd heel precies laten aansluiten op hun vrije tijd en zij kunnen dus maximaal zelf aanwezig zijn voor hun kind. Het spreekt voor zich dat de gastouder zelf bepaalt hoeveel uur per week, en op welke tijden zij wil en kan werken als gastouder. De mate van flexibiliteit kan dus verschillen tussen gastouders.

Gastouderopvang is niet alleen flexibel in de tijden, maar ook als het gaat over de opvanglocatie: een gastouder kan de opvang in haar eigen huis verzorgen óf in het huis van de ouder. Dat levert aan beide kanten extra keuzemogelijkheden op: voor ouders, maar ook voor gastouders.

- › Voor ouders die veel en onregelmatig van huis weg zijn, is het prettig als de kinderen in hun vertrouwde omgeving kunnen blijven. Zij kiezen om die reden voor 'opvang aan huis': een nanny. Overigens geven ook andere ouders aan dat opvang aan huis hun voorkeur heeft, om dezelfde reden. Zij vinden het een groot voordeel dat de gastouder werkt in de bekende, vertrouwde leefsituatie van hun kind. (Van Egten & De Hoog 2008).
- › Sommige ouders kiezen heel gericht voor een gastouder die opvang verzorgt in haar eigen woning, juist vanwege haar huis of woonomgeving, met bijvoorbeeld een grote tuin, dieren om het huis, een speeltuin vlakbij, een klusschuurtje. Hierdoor maken kinderen weer nieuwe en andere dingen mee dan thuis.
- › Voor de gastouder geldt dat zij door opvang te bieden in haar eigen woning in staat is om haar eigen gezin en haar werk goed te combineren.
- › Een gastouder die geen woning heeft die geschikt is voor kinderopvang, die huisgenoten heeft die overdag veel thuis zijn, of die werk en privé liever van elkaar scheidt, hoeft niet per se in haar eigen huis te werken: zij kan kiezen voor opvang bij ouders thuis.

PRAKTIJK

Gastouderopvang aan huis

Ouder/stewardess (36): Ik heb onregelmatige werktijden en moet voor 100% op iemand kunnen bouwen, want als ik eenmaal weg ben kan ik niets meer voor de kinderen betekenen (...). Het is fantastisch. De kinderen hoeven niet meer in een ander bed te slapen, ik hoef niets in te pakken en alles loopt gewoon door: sporten, school en vriendjes die langskomen.

Gastouder (24): De dagen en nachten dat ik met de kinderen ben zijn intensief, maar daarna ben ik helemaal vrij. Ik maak schoon, doe de boodschappen en kook. Ik zorg voor de katten. Ik stop de kinderen onder de douche, breng ze naar school en de sportclub. Ik doe alles wat hun moeder doet als zij thuis is (...). Als ik thuis kinderen zou opvangen, zou ik mijn huis moeten aanpassen; ik zou voor mijn gevoel continu aan het werk zijn en mijn privacy missen.

Bron: GO! Alles voor gastouders.

Specialisme

In veel landen is gastouderopvang de meest gebruikte opvangvorm voor baby's. De aandacht, rust en regelmaat die een gastouder kan bieden, passen goed bij de behoefte van hele jonge kinderen. Zeker voor baby's met hechtingsproblemen of onrustig gedrag is een vaste verzorger heel belangrijk. Ook kan er goed rekening worden gehouden met de behoefte aan een prikkelarme omgeving. Voor baby's met een extra zorgvraag past opvang door een gastouder vaak beter bij wat het kindje nodig heeft om de wereld aan te kunnen. Hetzelfde geldt voor oudere kinderen met gedrags- of ontwikkelingsproblemen. Met een gastouder kunnen gedragsafspraken worden gemaakt die passen bij de mogelijkheden van het kind. De gastouder overlegt dit met de ouders of een hulpverlener.

Ook voor kinderen die om lichamelijke redenen (handicaps, beperkingen, ernstige allergieën) onvoldoende zorg kunnen krijgen in een kindercentrum kan opvang door een gastouder een goed alternatief zijn (Boot 2011). Als de opvang plaatsvindt in de woning van de gastouder kan de leefsituatie worden afgestemd op de leefsituatie thuis.

Er gaan ook in Nederland steeds meer stemmen op voor gespecialiseerde opvang door gastouders. Juist omdat

een gastouder goed kan aansluiten op de behoeften van een kind is deze opvang heel geschikt als extra zorg of een aangepaste omgang nodig is. In het buitenland is al ervaring opgedaan met dit soort gespecialiseerde opvang door gastouders. Daar worden aan deze gastouders, en soms ook aan hun woning, wel extra eisen gesteld. In hoofdstuk 6 komen verschillende 'bijzondere' opvangvragen nog uitgebreid aan de orde.

De werkrelatie van bemiddelingsmedewerker, gastouder en ouders

In de gastouderopvang gaat het over drie partijen die samen de opvang regelen: de bemiddelingsmedewerker van het gastouderbureau, de gastouder en de ouders. Elk van die partijen is medeverantwoordelijk voor de kwaliteit van de opvang. In de Wet kinderopvang staat dat gastouderopvang een vorm van kinderopvang is die plaatsvindt door tussenkomst van een geregistreerd gastouderbureau. Het gastouderbureau, en namens het bureau dus de bemiddelingsmedewerker, moet zorgen dat er opvang komt die voldoet aan de kwaliteitseisen van de wet. Om dat te regelen moet zij, onder andere, in haar pedagogisch beleidsplan beschrijven wat zij goede opvang vindt.

Waarom is het eigenlijk zo belangrijk dat de gastouder en ouders bewust kiezen voor een gastouderbureau? Gastouders werken toch zelfstandig? De opvang is toch vooral een zaak tussen de gastouder en de ouders?

De rol van de bemiddelingsmedewerker

Het gastouderbureau gebruikt zijn ideeën over goede opvang om zowel ouders als gastouders te informeren: 'Zo denken wij erover'. Het gastouderbureau gebruikt die ideeën ook voor het selecteren en begeleiden van gastouders. Soms kennen gastouders en ouders elkaar al, maar vaak zal het contact tot stand komen via de bemiddeling door het gastouderbureau. Elk gastouderbureau heeft een pedagogisch beleidsplan. In dat pedagogisch beleidsplan staan de pedagogische uitgangspunten van het gastouderbureau: wat vinden wij belangrijk voor het welbevinden en de ontwikkeling van kinderen? Er staat verder ook wat het bureau organiseert om ervoor te zorgen dat de kwaliteit van de opvang voldoet aan die uitgangspunten: hoe zorgen wij voor ondersteuning en hulp bij de opvang? Voor de bemiddelingsmedewerker is het pedagogisch beleidsplan het belangrijkste werkdocument: alle ideeën en activiteiten die het gastouderbureau daarin beschrijft worden door de bemiddelingsmedewerker in de praktijk gebracht. In alle contacten met gastouders en ouders maakt zij duidelijk hoe het gastouderbureau over goede opvang

KENNIS

Artikel 1.49

Een houder van een voorziening voor gastouderopvang biedt verantwoorde gastouderopvang aan waaronder wordt verstaan opvang die bijdraagt aan een goede en gezonde ontwikkeling van het kind in een veilige en gezonde omgeving.

Een houder van een gastouderbureau draagt zorg voor een verantwoorde uitvoering van de werkzaamheden van het bureau, waaronder wordt verstaan:

- › het tot stand brengen en begeleiden van gastouderopvang die bijdraagt aan een goede en gezonde ontwikkeling van het kind in een veilige en gezonde omgeving;

- › het doorgeleiden van de betalingen van ouders aan gastouders.

Artikel 1.56

De houder van een gastouderbureau organiseert zijn werkzaamheden op zodanige wijze, voorziet het bureau zowel kwalitatief als kwantitatief zodanig van personeel en materieel, draagt zorg voor een zodanige verantwoordelijkheidstoedeling en voert een zodanig beleid, dat een en ander leidt of redelijkerwijs moet leiden tot verantwoorde uitvoering van die werkzaamheden.

Bron: Wet kinderopvang en kwaliteitseisen peuterspeelzalen, paragraaf 2: Eisen.

denkt. De bemiddelingsmedewerker legt aan gastouder en ouders uit wat de eisen en regels van het gastouderbureau zijn om samen aan die goede opvang te werken. Het pedagogisch beleidsplan is een goed startpunt voor de gezamenlijke ideeën van gastouders en ouders over opvoeden. Tijdens de opvangsituatie geeft de bemiddelingsmedewerker vanuit die ideeën extra informatie en steun aan de gastouder. Er zijn verschillen in de pedagogische begeleiding die gastouderbureaus bieden. Alle gastouderbureaus zorgen ervoor dat minimaal één keer per jaar een bemiddelingsmedewerker op huisbezoek gaat. Sommige bemiddelingsmedewerkers organiseren daarnaast regelmatig (evaluatie)gesprekken tussen gastouder en ouder en verzorgen op verschillende manieren scholing en coaching. Zij nodigen bijvoorbeeld deskundigen uit om tijdens themabijeenkomsten over een opvoedkundig onderwerp te praten, of brengen hun gastouders af en toe bij elkaar om ervaringen uit te wisselen. Naast de pedagogische ondersteuning regelt het gastouderbureau de meer zakelijke aspecten van de opvang.

De rol van de gastouder

De gastouder is degene die het opvangwerk uitvoert. Zij heeft direct contact met de kinderen en hun ouders.

Zij bedenkt en beslist hoe de opvang eruitziet en wat er gebeurt met en voor ieder kind. Het helpt als zij, voordat zij met dit werk begint, al heeft nagedacht over wat zijzelf verstaat onder goede opvang. Die ideeën bespreekt zij bij haar inschrijving met de bemiddelingsmedewerker. Door het pedagogisch beleidsplan van het gastouderbureau te lezen weet de kandidaat-gastouder of haar opvoedingsideeën passen bij de ideeën van het bureau. Het is zoals het lezen van een personeelsadvertentie: als het bureau dezelfde dingen belangrijk vindt als jijzelf passen jullie waarschijnlijk goed bij elkaar. De kans dat je na de sollicitatieprocedure wordt aangenomen is groter als je hetzelfde denkt over de kwaliteit van werken. Als je er bovendien zeker van kunt zijn dat het bureau alles gaat doen om jouw werk tot een succes te maken, is de kans veel groter dat jij het werk leuk vindt en goed aankunt. Een gastouder die haar eigen ideeën herkent in het pedagogisch beleidsplan van het bureau, weet dat zij over deze onderwerpen kan praten met de bemiddelingsmedewerkers. Zij weet ook dat er waarschijnlijk veel informatie over die onderwerpen is en welke pedagogische en praktische ondersteuning zij mag verwachten. Als de ouders eveneens goed op de hoogte zijn van de pedagogische uitgangspunten van het gastouderbureau is het gemakkelijker om er samen over te praten.

De rol van ouders

De pedagogische uitgangspunten van het gastouderbureau zijn ook belangrijk voor ouders die kinderopvang zoeken. Ouders willen opvang die bijdraagt aan een goede en gezonde ontwikkeling van hun kind. In het pedagogisch beleid van het gastouderbureau kunnen zij nalezen hoe het bureau daarover denkt. Ouders kunnen daarmee nagaan of hun eigen ideeën over opvoeding passen bij die van het gastouderbureau, en dus ook bij die van de gastouders die zich daarbij hebben aangesloten. Bovendien kunnen zij zich afvragen of zij voldoende vertrouwen hebben in het gastouderbureau als het gaat om het waarborgen van een goede opvangkwaliteit. Daarnaast zullen zij regelmatig met de gastouder gesprekken hebben over de opvoeding en ontwikkeling van hun kind(eren). Dat kan gaan om korte gesprekjes bij gaan en komen, of om meer formele gesprekken over het kind of over opvoedingsideeën.

De driehoek

De bemiddelingsmedewerker en de gastouder maken afspraken over de manier waarop beide partijen, ieder op hun eigen niveau, samen zorg dragen voor goede kinderopvang. De bemiddelingsmedewerker maakt hierover ook afspraken met ouders. En daarnaast maken gastouder en ouders afspraken over opvoedthema's die

zij samen belangrijk vinden. Er zijn dus drie contactlijnen waarlangs afspraken worden gemaakt. Veel van die afspraken liggen vast in een overeenkomst of een contract. Vaak zorgt de bemiddelingsmedewerker ervoor dat de afspraken in al die verschillende overeenkomsten en contracten met elkaar kloppen. Maar de meeste afspraken over het gewone, dagelijkse omgaan met elkaar worden uiteindelijk vooral mondeling besproken tussen gastouder en ouder. De pedagogische kwaliteit zit allereerst in de vaardigheden van een gastouder om met haar gastkinderen om te gaan. Dat een gastouder hierover goed kan praten met de ouders en de bemiddelingsmedewerker is een belangrijk tweede kwaliteitspunt. De bemiddelingsmedewerker biedt de gastouder steun om allebei die punten goed te kunnen uitvoeren. In de gastouderopvang zijn er verschillende manieren om de driehoek bemiddelingsmedewerker, gastouder en ouders te organiseren. Sommige gastouderbureaus geven alleen instructie en richting op hoofdlijnen, in andere situaties hebben de afspraken met het gastouderbureau grote invloed op de precieze werksituatie van de gastouder. In Nederland mag ieder gastouderbureau zelf zijn eigen spelregels voor gastouders en ouders opstellen, als die regels ten minste wel voldoen aan de Wet kinderopvang. In een pedagogisch kader zijn al die

spelregels tussen gastouder, bemiddelingsmedewerker en ouders met name belangrijk als ze gaan over de manier van omgaan met de kinderen. Die pedagogische spelregels staan in het pedagogisch beleidsplan van het gastouderbureau, dat in dit boek dan ook nog vaak genoemd zal worden.

Verbinding met andere pedagogische kaders

Zoals de gastouderopvang al jarenlang werkt aan goede opvang, zo werken ook collega's in de kinderdagopvang en buitenschoolse opvang aan de beste kwaliteit voor kinderen. Op al die plaatsen denken professionals na over hun werk. Ze praten er met elkaar over, met hun begeleiders en met ouders. Ze krijgen informatie uit wetenschappelijk onderzoek en lezen in de vakbladen. Omdat al die professionele opvoeders rondliepen met dezelfde pedagogische vragen – en gelukkig vaak ook dezelfde oplossingen – is besloten om hun vakkennis vast te leggen in een boek. Zo is het idee ontstaan voor een pedagogisch kader: een boek waarin staat hoe er in de kinderopvang wordt gedacht over het begeleiden en stimuleren van kinderen.

Pedagogisch kader gastouderopvang is het vierde boek in een reeks. Er is al: *Pedagogisch kader kindercentra 0-4 jaar* (Singer & Kleerekoper 2009) en *Pedagogisch kader kindercentra 4-13 jaar* (Schreuder e.a. 2011). En er is: *Samen Verschillend. Pedagogisch kader diversiteit in kindercentra 0-13 jaar* (Van Keulen & Singer 2012).

Met dit *Pedagogisch kader gastouderopvang* erbij hebben nu alle drie de vormen van kinderopvang uit de Wet kinderopvang een handvat voor pedagogische kwaliteit. De drie boeken hebben dezelfde basis en zijn op dezelfde manier ingedeeld. Sommige teksten in dit boek zijn overgenomen uit de twee andere boeken, soms wat ingekort en waar nodig aangepast aan de context van de gastouderopvang. Zo kunnen pedagogisch medewerkers en gastouders makkelijker met elkaar over hun werk praten. Het gastouderbureau kan de thema's in zijn pedagogisch beleid afstemmen met het pedagogisch beleid van kindercentra collega's die binnen dezelfde opvangorganisatie werken.

Het pedagogisch kader *Samen verschillend* beschrijft hoe kindercentra werken aan respect voor diversiteit. In de kinderopvang komen kinderen, ouders en medewerkers met elkaar in contact. Dat is leuk, maar soms ook ingewikkeld door het verschil in opvoedingsideeën, achtergrond, cultuur en godsdienst. Dit boek geeft achtergrondinformatie en advies voor een professionele aanpak. Hoe leer je kinderen omgaan met diversiteit? Hoe ondersteun je ouders met opvoedingszorgen of -problemen? Hoe zorg je ervoor dat kwetsbare kinderen voldoende aandacht krijgen? En hoe geef je zelf het goede voorbeeld door de manier waarop jijzelf en jouw organisatie omgaat met al die verschillende kinderen en ouders (en collega's)? Het boek is geschreven voor kinderdagverblijven en buitenschoolse opvang, maar zeker ook interessant voor gastouders en gastouderbureaus.

KENNIS

Een 'respect-voor-diversiteit-houding'

- › Luisteren en communiceren
- › Weerstand, vooroordelen en angst voor het onbekende overwinnen
- › Zoeken waar we elkaar raken
- › Pedagogische competenties verwerven om kinderen samen verschillend te leren zijn
- › Bijdragen aan een organisatiecultuur waarin er ruimte is om samen verschillend te zijn
- › Nauw samenwerken in teams en elkaar steunen
- › Nauw samenwerken met ouders en andere betrokkenen

Bron: Van Keulen & Singer (2012).

Wetenschap, beleid en praktijk

Het werk in de kinderopvang heeft een basis van psychologie, pedagogiek en praktijk. Over de manier waarop kinderen opgroeien van baby tot puber (0 tot 13 jaar) is veel bekend uit de ontwikkelingspsychologie. Over de manieren waarop opvoeders een kind het beste kunnen steunen, stimuleren en begeleiden zijn al veel pedagogiekboeken geschreven. Deze kennis is verwerkt in dit boek. Al ruim 35 jaar kent Nederland gastouderbureaus. In die jaren is veel praktijkkennis opgebouwd en beschreven. Helaas is er nog nauwelijks wetenschappelijk onderzoek gedaan naar de praktijk van de gastouderopvang. In dit boek maken we daarom vooral gebruik van de gedeelde ervaringen en praktijkkennis uit het werkveld van de gastouderopvang.

Door wie en hoe is dit boek gemaakt?

Pedagogisch kader gastouderopvang is geschreven door experts uit de wetenschap en praktijk. De auteurs hebben tijdens het schrijfproces steeds hun ideeën besproken met verschillende betrokkenen uit het werkveld van de gastouderopvang. Daarvoor zijn onder andere meedenk- en meeleesbijeenkomsten georganiseerd met gastouders en

bemiddelingsmedewerkers. Bovendien heeft een klankbordgroep van deskundigen meegedacht over de vraag hoe het boek zo zinvol en bruikbaar mogelijk zou kunnen worden voor gastouders. Ook opdrachtgever Bureau Kwaliteit Kinderopvang/BKK heeft kritisch over onze schouders meegekeken.

De namen van iedereen die zijn of haar steentje heeft bijgedragen staan achterin dit boek.

Drie kerndocumenten

In de literatuurlijst achterin dit boek staan de bronnen die voor dit boek zijn gebruikt. Daar zijn boeken bij die speciaal over gastouderopvang gaan, maar ook boeken over kinderopvang in het algemeen. Drie documenten willen wij hier uitlichten:

- › Het internationaal Verdrag inzake de rechten van het kind (1995)
- › De Wet kinderopvang (2005)
- › Het Convenant Kwaliteit Kinderopvang (2012)

Zij vormen de basis voor de pedagogische kwaliteit in de Nederlandse kinderopvang en daarom ook van de pedagogisch kaders.

KENNIS

Rechten van het kind

Elk kind heeft recht op zo gunstig mogelijke omstandigheden om op te groeien en zich te ontplooien. Dat recht is vastgelegd in een internationaal 'Verdrag inzake de rechten van het kind' (1989) en ondertekend door 193 landen, waaronder Nederland.

Het beschrijft in 54 artikelen de grondrechten van het kind, zoals:

- › kinderen hebben recht op bescherming;
- › kinderen hebben het recht op begeleiding bij het ontwikkelen van hun capaciteiten;
- › kinderen hebben het recht om vrijelijk hun ideeën te uiten.

Samenvatting uit: Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind, 20 november 1989, zie: www.unicef.nl.

KENNIS

Vier pedagogische basisdoelen

'Als de vier pedagogische basisdoelen van de opvoeding van kinderen in gezin en kinderopvang beschouw ik het aanbieden aan kinderen van:

- › veiligheid: een veilige basis, een 'thuis' waar kinderen zich kunnen ontspannen en zichzelf kunnen zijn;
- › gelegenheid tot het ontwikkelen van 'persoonlijke competentie';
- › gelegenheid tot het ontwikkelen van sociale competentie;
- › waarden en normen, 'cultuur'.

Het hier geschetste model met de vier pedagogische basisdoelen geldt in principe ook voor het onderwijs.'

Bron: Riksen-Walraven 2004

Actualiteit van de dag

De kinderopvang wordt beïnvloed door maatschappelijke discussies over opvoeding. Dit leidt tot nieuwe accenten die steeds veranderen. Een voorbeeld daarvan is de zorg over onze dikker wordende jonge kinderen. Of de vraag hoelang kinderen achter de computer mogen zitten en op welke manier zij omgaan met elkaar (bijvoorbeeld via de sociale media). Ook de discussie over mannen in de kinderopvang heeft door de Amsterdamse zedenzaak opnieuw aandacht gekregen. En al gaan die discussies meestal over de opvang in kindercentra, toch heeft dit ook invloed op de gastouderopvang. Het zijn hedendaagse thema's waar ieder gastouderbureau over moet nadenken; het zijn thema's waar ook iedere gastouder zich een mening over moet vormen. Het is van invloed op het dagelijks werk van een professionele opvoeder en gespreksonderwerp met ouders.

KENNIS

Het maatschappelijk belang van kinderopvang

'In de kinderopvang leren kinderen al op zeer jonge leeftijd hun eigen karakter te ontdekken en een glimp van hun talenten te zien. Zij leren omgaan met anderen, leeftijdsgenootjes zowel als ouderen die niet tot de vertrouwde kleine kring van het gezin behoren. Met andere woorden: zij ervaren wat sociaal gedrag in de dagelijkse praktijk verlangt. Het belang daarvan kan toch moeilijk worden overschat.'

'In de kinderopvang leren kinderen spelenderwijs, of worden zij herinnerd aan, de basics van sociaal gedrag. Of het – bij wijze van voorbeeld – nu gaat om leren de handen te wassen na toiletbezoek, dan wel respect op te brengen voor het speelgoed waar een ander kind mee doende is. Van baby tot peuter en van kleuter tot scholier zijn kinderen in de kindercentra in contact gebracht met leeftijdsgenootjes en met ouderen, die vaak een sterk verschillende sociale of etnische achtergrond hebben. Het kind leert – ook spelenderwijs – wat het betekent om anderen te accepteren en met hen om te gaan.'

Bron: Manifest Context Kinderopvang

Leeswijzer

Dit *Pedagogisch kader gastouderopvang* bestaat uit drie delen. Elk van die delen geeft antwoord op een van de vragen die we in de Inleiding al noemden:

- I Wat hebben kinderen nodig?
- II Wat willen we bereiken in de gastouderopvang?
- III Wat doen we in de gastouderopvang?

In Deel I komt kennis aan bod over de ontwikkeling van kinderen en de rol van de professionele opvoeder daarbij. Dit deel is voornamelijk gebaseerd op wat bekend is uit

wetenschappelijk onderzoek op het gebied van pedagogiek en psychologie.

Deel II geeft uitleg over de vier pedagogische basisdoelen uit de Wet kinderopvang. Waarom zijn die basisdoelen belangrijk voor gastouders? Op welke manier werken gastouder en gastouderbureau samen aan goede kwaliteit van de opvang? Welke beroepshouding en competenties heeft een gastouder nodig? Met wie en wat moet zij rekening houden en met wie moet zij afspraken maken? En welke taken liggen op het bordje van de bemiddelingsmedewerker?

In deel III staan tips en ideeën die de gastouder (en indirect ook de bemiddelingsmedewerker) kan gebruiken voor haar dagelijks werk. Hoe ziet dat er in de praktijk uit: opvoeden, samenwerken met ouders, kinderen leren om samen te spelen, zorgen voor hun ontplooiing via het aanbieden van spelmaterialen en activiteiten? En wat betekent dat voor de inrichting van de ruimte waarin een gastouder de kinderen opvangt? Thuis bij de gastouder, thuis bij de (ouders van) kinderen, of in een aparte opvangruimte?

De drie delen horen bij elkaar, maar elk hoofdstuk kan ook los worden gelezen. Daarom staat dezelfde informatie soms opnieuw in een ander hoofdstuk.

Samengevat

In *Pedagogisch kader gastouderopvang* wordt de opvangvorm gastouderopvang beschreven, vanuit de werksituatie van gastouder en de bemiddelingsmedewerker van het gastouderbureau. Wij kijken naar:

- › de praktijk van professioneel werkende gastouders;
- › gastouders die bij een geregistreerd gastouderbureau staan ingeschreven.

In dit boek staat de pedagogische praktijk centraal: de relatie tussen de gastouder en haar gastkind(eren). De omgang van gastouder en kind is het hoofdthema dat door alle hoofdstukken heen loopt. Die omgang wordt beïnvloed door de opvangomgeving. Daarom komt ook die omgeving in dit boek aan bod.

In de Wet kinderopvang staat voor de gastouderopvang dezelfde pedagogische opdracht als voor de kinderdagopvang en de buitenschoolse opvang: het bieden van verantwoorde kinderopvang. Toch is de manier waarop de gastouderopvang aan die opdracht werkt niet te vergelijken met de andere opvangvormen. Naast praktische verschillen zijn er vier kernbegrippen waarmee de gastouderopvang zich onderscheidt van opvang in kindercentra: kleinschaligheid, pedagogische afstemming, flexibiliteit en mogelijkheden voor specialisme. In *Pedagogisch kader gastouderopvang* zijn deze vier kernbegrippen de basis voor het beschrijven van de werkpraktijk van een gastouder.

In de gastouderopvang regelen drie partijen gezamenlijk de opvang: het gastouderbureau, de gastouder en de ouder. Op twee professionele niveaus wordt aan de kwaliteit van de opvang gewerkt.

- › Het gastouderbureau, of eigenlijk de bemiddelingsmedewerker gebruikt haar ideeën over goede opvang om ouders en gastouders te informeren. Tijdens de opvangsituatie kan de bemiddelingsmedewerker vanuit die ideeën extra informatie en steun geven. Als het gastouderbureau duidelijk is in zijn opvoedideeën,

vormen die ook voor de gastouder en ouder een basis voor hun gesprekken over opvoeding. Op die manier kunnen zij hun ideeën uitwisselen, en gezamenlijk zorg dragen voor een goede opvangkwaliteit voor kinderen.

- › De gastouder is degene die het echte opvangwerk uitvoert. Zij bedenkt en beslist over hoe de opvang er uitziet, en wat er gebeurt met en voor ieder kind. Een gastouder die weet dat het bureau dezelfde opvoedideeën heeft, weet ook dat zij extra begeleiding krijgt om de opvang op die onderwerpen verder te verbeteren.

Een gastouder maakt voortdurend pedagogische afwegingen als zij aan het werk is. Zij zoekt steeds naar balans. In dit boek zal dat zoeken naar een juiste balans regelmatig terugkomen. Bij het bedenken van een goed en passend antwoord kan een gastouder een situatie in drie stappen bekijken.

- › Wat staat er in het pedagogisch beleidsplan van het gastouderbureau?
- › Welke meningen en ideeën over het opvoeden en omgaan met kinderen heeft de gastouder zelf?
- › Welke wensen en ideeën van ouders wegen mee in de opvangsituatie?

Dit *Pedagogisch kader gastouderopvang* is een kennisbron en opzoekboek voor de pedagogische vragen van gastouders. Het boek beschrijft het werk van de gastouder, maar is tegelijk bedoeld als achtergrondinformatie voor de bemiddelingsmedewerkers van gastouderbureaus. Door de afstemming met *Pedagogisch kader kindercentra 0-4 jaar*, *Pedagogisch kader kindercentra 4-13 jaar* en *Samen verschillend. Pedagogisch kader diversiteit in kindercentra 0-13 jaar* is het bovendien mogelijk om te zoeken naar afstemming met het pedagogisch beleid van een kindercentrum binnen eenzelfde kinderopvangorganisatie, of om gezamenlijke themabesprekingen te organiseren voor gastouders en pedagogisch medewerkers.

Veiligheid en welbevinden

Mirjam Gevers Deynoot-Schaub

Mees (2 jaar) wil Janneke (9 maanden) aaien en kusjes geven. Janneke vindt het leuk maar ook een beetje spannend en kijkt naar Rachida, de gastouder. Rachida ziet wat er gebeurt en helpt Mees om het lief en zachtjes te doen. Ze zit naast de kinderen op de grond en zegt op een geruststellende toon dat Mees Janneke lief vindt en haar een kusje wil geven. Janneke gaat lachen en krijgt er plezier in, ook al kan ze nog niet helemaal begrijpen wat er gezegd wordt. De aanwezigheid en de betrokkenheid van de gastouder zijn namelijk genoeg voor Janneke om zich veilig te voelen.

Gastouders zoals Rachida zorgen ervoor dat kinderen zich veilig, prettig en op hun gemak voelen. Een gevoel van veiligheid is belangrijk voor het welbevinden van kinderen. Het is de basis voor een voorspoedige ontwikkeling. Voor dat veilige gevoel is het belangrijk dat gastouder en kind een vertrouwde band kunnen opbouwen. Een gastouder die een goed contact heeft met een kind, weet meestal 'als vanzelf' waar dat kind behoefte aan heeft.

Omdat veel informatie over het onderwerp veiligheid en welbevinden voor de gastouderopvang hetzelfde zal zijn als voor de kinderdagopvang en de buitenschoolse opvang, is in dit hoofdstuk gebruikgemaakt van de hoofdstukken over veiligheid en welbevinden uit *Pedagogisch kader kindercentra 0-4 jaar* en *Pedagogisch kader kindercentra 4-13 jaar*.

Een veilige basis

Kinderen hebben ouders of opvoeders nodig om te zorgen voor hun eerste levensbehoeften en om hen te beschermen tegen gevaar. Ze hebben volwassenen nodig die van hen houden, betrokken zijn, weten wat

ze nodig hebben, met hen spelen en praten. Alleen zo voelen ze zich geborgen. Vanuit die veiligheid kunnen ze de wijde wereld gaan ontdekken. Ook in die ontdekkingstocht zijn volwassenen onmisbaar. Volwassenen, van wie kinderen de kunst kunnen afkijken. Door te kijken naar het gedrag van volwassenen en hen vragen te stellen, leren kinderen de wereld begrijpen. Maar voordat ze op ontdekkingstocht gaan hebben kinderen dus eerst en vooral een veilige basis en houvast nodig. Een gevoel van veiligheid ontwikkelen kinderen als zij met de volwassenen met wie zij veel contact hebben – zoals hun ouders, grootouders en gastouders – een hechte band kunnen opbouwen.

Basisbehoeften

De Amerikaanse psycholoog Abraham Maslow heeft de basisbehoeften van kinderen op een rij gezet. Dat werd de bekende Piramide van Maslow (figuur 2.1), met aan de basis de voorziening in de 'primaire biologische behoeften', zoals eten, drinken, warmte- en 'bestaanszekerheid', bescherming en veiligheid. Er zijn ook anderen die de basisbehoeften van kinderen hebben

beschreven, onder wie de Belgische professor Ferre Laevers. Vanuit het oogpunt van de ontwikkeling van een kind heeft hij ze als volgt benoemd.

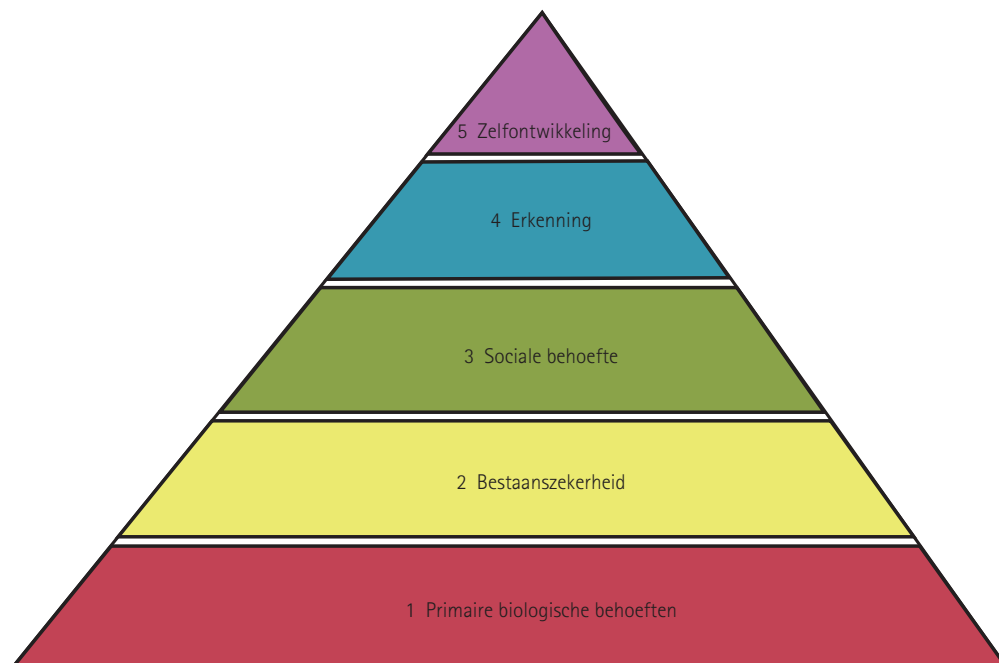
- 1 Lichamelijke behoeften: eten, drinken, lichaamstemperatuur, rust, beweging, slaap.
- 2 Behoeftte aan het ontvangen en geven van liefde, warmte, tederheid, zorg en genegenheid.
- 3 Behoeftte aan veiligheid, duidelijkheid en continuïteit. Het gaat dan over weten waar je aan toe bent (houvast) en je niet overgeleverd voelen (controle). Daarin spelen vaste personen, bekende ruimten en structuren, zoals dagritme en rituelen een belangrijke rol.
- 4 Behoeftte aan erkenning. Dat houdt in dat je je door anderen aanvaard voelt en dat je weet dat je gewaardeerd wordt zoals je bent, dat je erbij hoort en meetelt. De belangrijkste vormen daarvoor zijn persoonlijk contact en vriendschappen.
- 5 Behoeftte om jezelf als kundig te ervaren door nieuwe kennis, inzichten en vaardigheden te verwerven, op onderzoek uit te gaan, iets te maken of te presteren en uitdagingen op te zoeken.
- 6 Behoeftte om een goed mens te zijn. Dat houdt in: het zoeken naar zingeving, een doel in het leven,

belangrijke waarden, maar ook naar de bevestiging dat je voldoet aan verwachtingen en aan (morele) regels en normen.

De volgorde van de basisbehoeften is niet willekeurig gekozen. Als aan de eerste basisbehoeften niet wordt voldaan komt het kind aan het vervullen van de andere behoeften niet toe. Kinderen hebben dus allereerst voedsel, verzorging en liefde nodig, daarna komen zij pas toe aan hun persoonlijke ontwikkeling. Een veilige basis is daarom een enorm belangrijk aandachtspunt in de verzorging en opvoeding van kinderen, zowel bij hun ouders, als bij de gastouder thuis of aan huis. Hiermee gaat het over *emotionele veiligheid*: ervoor zorgen dat kinderen zich op hun gemak voelen, maar vanzelfsprekend ook over *fysieke veiligheid*: ervoor zorgen dat de omgeving voor kinderen veilig is zodat ongelukken voorkomen worden.

Emotionele veiligheid

Kinderen die zich emotioneel veilig voelen, zijn op hun gemak en zitten lekker in hun vel. Met andere woorden: er is sprake van welbevinden.

FIGUUR 2.1 BEHOEFTEHIËRARCHIE VAN MASLOW

KENNIS

Veiligheid: het eerste pedagogische basisdoel voor de opvoeding van kinderen

'Het bieden van veiligheid is de eerste en belangrijkste doelstelling voor alle vormen van kinderopvang en zou ook verreweg het zwaarst moeten wegen bij het beoordelen van de pedagogische kwaliteit ervan. In de gezinspedagogiek is "veiligheid" synoniem met een "veilige gehechtheidsrelatie met de primaire opvoeder(s)". In het kader van de basisdoelen verdient de meer algemene term "veiligheid" de voorkeur om aan te geven dat er meer factoren zijn die kunnen bijdragen aan het ontwikkelen van een gevoel van veiligheid dan alleen de kwaliteit van de omgang met volwassen opvoeders. (...)

Het bieden van veiligheid is van primair belang, niet alleen omdat het bijdraagt aan het welbevinden van de kinderen nu, maar ook omdat een onveilig klimaat het realiseren van de andere pedagogische doelstellingen in de weg staat.'

Bron: Riksen-Walraven (2000).

Voor een gevoel van emotionele veiligheid zijn voor de gastouder de volgende aspecten van belang:

- een vertrouwde relatie tussen kind en gastouder;
- sensitieve responsiviteit (ondersteunende aanwezigheid) van de gastouder;
- een vertrouwde relaties tussen de aanwezige kinderen onderling;
- een vertrouwde relatie tussen gastouder en ouders;
- structuur en voorspelbaarheid

Vertrouwde relatie tussen kind en gastouder

Elk kind moet zich veilig en vertrouwd voelen, lekker in zijn vel zitten en zichzelf kunnen zijn. Dat is immers de basis van waaruit het de wereld kan gaan ontdekken. Natuurlijk zijn de eigen ouders de eersten die zorgen voor dat gevoel van vertrouwen door een veilige hechting: de speciale, vertrouwde en liefdevolle band die ontstaat tussen het kind en de ouders, en waarin een kind zich verzorgd en beschermd weet. Als kinderen in de eerste periode van hun leven een vertrouwde, veilige band opbouwen met hun opvoeders dan wordt daarmee een goede basis gelegd voor de

kwaliteit van de relaties die zij met anderen (kunnen) aangaan.

Als kinderen van jongs af aan ervaren dat de gastouder ook prima voor hen kan zorgen als papa of mama er niet zijn, ontstaat zo'n veilige hechting ook met de gastouder. Ook die band draagt bij aan het gevoel van veiligheid en welbevinden van een kind. Kinderen die pas in de basisschoolleeftijd kennismaken met hun gastouder hebben de hechtingsfase al grotendeels doorlopen. Zij zullen daardoor in staat zijn om ook met andere vertrouwde volwassenen, zoals de gastouder, een veilige band op te bouwen.

Voor het opbouwen van een vertrouwde relatie is het belangrijk dat een kind zich gekend, gezien en gewaardeerd weet door de gastouder. Dat vraagt dat de gastouder laat merken dat zij het gezellig vindt dat het kind er is, en dat het met al zijn emoties en verhalen bij haar terecht kan. Ook complimenten, een knikje, knipoog, een koosnaam of een vriendelijk woordje zijn voor een kind signalen dat de gastouder hem 'ziet'. Een kind dat ervaart dat de gastouder weet wat hij graag doet en met wie hij graag speelt, weet zich gekend. Een gastouder die goed kijkt naar een kind, ziet ook waar het moeite mee heeft, of wanneer het liever met rust wordt gelaten. Als een kind merkt dat de gastouder hem kent en waardeert, en dat zij er voor hem is, ook als hij bang, verdrietig, boos of eenzaam is, draagt dat bij aan een hechte, vertrouwde relatie.

PRAKTIJK

Veiligheid en verlatingsangst

Als gastouder Caroline de kamer verlaat, gaat Sophie (9 maanden) huilen. Sophie bevindt zich – zoals veel kinderen van deze leeftijd – in de fase van eenkennigheid en verlatingsangst. Zij denkt dat Caroline niet meer terugkomt. Maar als Caroline tegen Sophie blijft praten terwijl ze in de keuken bezig is, speelt Sophie rustig en tevreden verder. Ze hoort dat Caroline er nog steeds is en voelt zich veilig.

Sensitieve responsiviteit

Een 'veilige haven' zijn voor het kind betekent dat de gastouder oog heeft voor de behoeften en signalen van het kind en dat zij daar passend en tijdig op reageert. Het goed kunnen herkennen van de signalen van een kind wordt in de vakliteratuur ook wel 'sensitiviteit' genoemd. Het goed en tijdig inspelen op de behoeften van een kind heet 'responsief gedrag'. Samengevoegd ontstaat zo de vakterm 'sensitieve responsiviteit'. Dit is de belangrijkste vaardigheid voor elke volwassene die een positieve band wil opbouwen met kinderen.

KENNIS

Sensitieve responsiviteit

Sensitieve responsiviteit – ook wel warmte of ondersteunende aanwezigheid genoemd – staat voor de vaardigheid om signalen die aangeven dat een kind zich niet goed voelt of behoefte heeft aan ondersteuning, op te merken, goed te interpreteren, en er passend op te reageren. Daardoor zal het kind zich begrepen, geaccepteerd en veilig voelen.

Bron: NCKO Kwaliteitsmonitor (2009).

Door deze ondersteunende vaardigheid van opvoeders ontwikkelen kinderen:

- › vertrouwen in de ander;
- › zelfvertrouwen;
- › eigenwaarde.

Wanneer de gastouder sensitief en responsief reageert op een kind, ontwikkelt dat kind vertrouwen in de gastouder. Maar bovendien draagt de ervaring 'die ander reageert op mij' (door te troosten, terug te lachen, hulp te bieden, aandacht te geven) bij aan het gevoel van eigenwaarde van het kind: 'Mijn gastouder waardeert mij en ze vindt het belangrijk dat ik me goed voel. Ik ben haar aandacht waard.' Voor heel jonge kinderen is dat extra belangrijk omdat zij hun emoties nog niet in de hand hebben en de wereld nog niet begrijpen: zij kunnen niet zomaar zelf omgaan met boosheid of verdriet, net zo min als ze begrijpen dat ze soms op hun beurt moeten wachten. Zij zijn daarvoor aangewezen op sensitieve volwassenen die hen op tijd troosten en begeleiden. Met een sensitieve, responsieve volwassene leert het kind dat zijn signalen zoals huilen, boosheid en lachen worden herkend, erkend en opgepakt. Daarmee helpt de gastouder het kind om vertrouwen te krijgen in de wereld. De gastouder is degene die zorgt dat hun wereld veilig is, dus is het voor het kind het beste om naar de gastouder te kijken. Zo leert het kind snel of iets gevaarlijk is of niet. Naarmate kinderen ouder worden, zullen ze steeds meer ook op afstand hun omgeving gaan ontdekken. Ze zijn dan misschien niet altijd meer direct in het zicht van de gastouder die dan onmiddellijk een signaal opvangt en passend kan reageren. Ze zullen vaker zelf het initiatief (moeten) nemen als ze behoefte hebben aan hulp of aandacht. Maar ook oudere kinderen hebben een warme, ondersteunende opvoeder nodig bij wie ze hun emoties kunnen uiten. Het begrip en de waardering, de ruimte om zichzelf te mogen

zijn bij de gastouder, helpen ook een ouder kind om vertrouwen op te bouwen in zichzelf en anderen.

PRAKTIJK

Praten over wat je dwars zit

Melissa (6 jaar) heeft geen zin om een spelletje te doen met Franka, de gastouder. Ze is ook wat stiller dan normaal. Franka merkt dit op en vraagt aan Melissa of er iets is. Nadat Franka Melissa op schoot heeft genomen, begint Melissa te huilen en vertelt dat Monique, haar beste vriendinnetje, niet meer met haar speelt en alleen nog maar speelt met het nieuwe meisje in de klas. Franka zegt dat ze begrijpt dat Melissa hier heel verdrietig over is en overlegt met Melissa hoe ze hiermee het beste kan omgaan. Na een half uurtje zegt Melissa opgelucht: 'Franka zullen we nu wel een spelletje doen?'

Vertrouwde relaties tussen kinderen

Niet alleen een goed contact met de gastouder is van belang. Kinderen willen zich ook veilig voelen bij andere kinderen. De aanwezigheid van bekende kinderen kan bijdragen aan een gevoel van veiligheid.

Een prettige onderlinge sfeer is daarbij van groot belang. Kinderen voelen zich veilig als zij positief benaderd worden en als zij ervaren dat er ruimte is voor de eigenheid van ieder kind. De rol van de gastouder is dan om de kinderen daarbij te helpen door ervoor te zorgen dat ze elkaar geen pijn doen of storen, maar vooral ook door te stimuleren dat ze samen plezier hebben. Samen met de kinderen een spel doen, samen opruimen, tafeldekken of iets moois maken, oudere kinderen die mogen helpen bij de verzorging van jongere kinderen zijn allemaal activiteiten die bijdragen aan een positieve onderlinge sfeer. Het leren opbouwen van goede relaties met anderen betekent leren geven en nemen, op je beurt wachten en voor jezelf kunnen opkomen. Zeker na de babytijd is het voor kinderen waardevol om leeftijdgenoten om zich heen te hebben, juist om die vaardigheden te kunnen oefenen. Voor gastouders die de opvang van één kind verzorgen, is dat een reden om na te denken over het vinden van speelkameraadjes met wie het kind een vertrouwde band zou kunnen opbouwen.

Vertrouwde relatie tussen gastouder en ouders

Een kind zal er meestal op vertrouwen dat hij bij de gastouder in goede handen is. Dat is vooral zo als hij merkt dat ook zijn ouders vertrouwen scheppen in de gastouder. Het geeft kinderen een veilig gevoel als ouders en gastouders

waardereend over elkaar spreken en er wederzijds respect is. Een plezierige onderlinge verhouding en goede informatie-uitwisseling tussen gastouder en ouders over het wel en wee van het kind dragen bij aan een veilig gevoel van kinderen. 'Wat een leuke boekjes kiest je moeder toch altijd uit. Ik vind ze ook fijn om te lezen.' Of vanuit de ouders: 'Gezellig toch dat Sharon zoveel liedjes met je zingt. Papa en mama willen ze ook graag leren!' Juist ook het informele contact tijdens het halen en brengen kan helpen om respectvolle, positieve relaties met ouders te ontwikkelen: 'Papa zei dat je verdrietig bent omdat de poes ziek is, dat begrijp ik wel hoor.' Kinderen hebben overigens óók een scherp oor voor eventuele kritiek van ouders op de gastouder, en omgekeerd. Het is daarom verstandig om negatieve opmerkingen of verschillen van mening niet in het bijzijn van kinderen uit te spreken. Bij problemen of wrijving is het dan ook veel verstandiger om een aparte (telefonische) afspraak te plannen. In een open relatie tussen ouders en gastouders moeten immers ook de lastige onderwerpen besproken kunnen worden.

KENNIS

Nooit negatief

Praat nooit negatief over ouders. Kinderen pikken dat op en voelen zich afgewezen en onveilig.

Bron: Brooker & Woodhead (2008).

Voor ouders is het heel plezierig wanneer zij zien dat het kind een veilige relatie met de gastouder heeft opgebouwd. Tegelijkertijd kan zo'n goede band tussen kind en gastouder ook weleens lastig zijn voor ouders. Moeilijk zijn bijvoorbeeld de momenten dat een kind niet met de ouder mee naar huis wil. Kinderen zelf zijn zich niet bewust van het pijnlijke van hun houding, zij gaan op zulke momenten op in hun spel of zitten net zo lekker een boekje te lezen op schoot bij de gastouder. Maar de ouder kan zich afgewezen voelen. In dit soort situaties is het belangrijk dat de gastouder zich professioneel opstelt. Dat houdt in dat zij alert is op de gevoelens van ouder en kind, het kind attent maakt op de ouder die binnenkomt, en de ouder betreft in de activiteit. Dat kan al door eenvoudig te zeggen: 'Dat is gezellig dat mama er weer is, laat je haar eens zien welk boekje we gelezen hebben?'

Structuur en voorspelbaarheid

Vaste routines, rituelen en regels zijn goede middelen om bij te dragen aan het gevoel van veiligheid bij kinderen. Het geeft houvast aan kinderen als zij kunnen voorspellen wat er gaat gebeuren. Het helpt daarbij als de dag volgens een vast patroon is ingedeeld: zwaaien, spelen, eten, slapen, spelen, drinken enzovoort. Zo krijgen kinderen het overzicht

over hun tijd en weten ze waar ze aan toe zijn. Ook het benoemen van het programma voor de dag helpt: 'Eerst gaan we..., dan gaan we..., en dan komt mama om je weer op te halen.' Ook rituelen geven houvast. Bekende rituelen zijn: een (vast) liedje zingen voor het eten, een boekje voorlezen voor het slapen. Rituelen zijn dingen waar kinderen eindeloos plezier in blijven houden, juist ook omdat het hen zo'n veilig en vertrouwd gevoel geeft.

Duidelijkheid over regels en consequent gedrag van de gastouder dragen eveneens bij aan emotionele veiligheid. Een kind dat weet wat het wel en niet mag, heeft controle over zijn eigen situatie en heeft niet steeds het gevoel dat hij misschien wel ergens een regel overtreedt of iets doet dat verboden is. Dit betekent dat de gastouder grenzen goed aangeeft en – als het nodig is – op tijd ingrijpt en het kind alternatieven geeft: 'Nee, je mag niet zomaar de fiets afpakken. Je kunt wel vragen: mag ik nu ook eens op de fiets? Ik zal wel even opletten, dan kunnen jullie om beurten met de fiets of met de step.'

Fysieke veiligheid en gezondheid

Bij fysieke veiligheid gaat het erom dat de gastouder ervoor zorgt dat kinderen zich vrij kunnen bewegen zonder gevaar voor ongelukken. Ook in de Wet kinderopvang staat dat gastouderopvang veilig moet zijn. In een aantal voorwaarden daarbij is aangegeven hoe die veiligheid geregeld wordt. De GGD heeft richtlijnen voor

de veiligheid van kinderopvang en controleert jaarlijks aan de hand van haar normen of de omgeving voor kinderen veilig is. Het is vanzelfsprekend van belang om die aan te houden. Ook het gastouderbureau is verplicht minimaal eenmaal per jaar een Risico-Inventarisatie en Evaluatie (RIE) uit te voeren bij de gastouder, of bij de ouders thuis als daar de opvang plaatsvindt. Ook de eis van een Verklaring Omtrent Gedrag (VOG) voor de gastouder en eventuele volwassen huisgenoten, en een recent Certificaat Kinder-EHBO, passen bij die voorwaarden voor fysieke veiligheid. Evenals eisen aan vervoer van kinderen, zoals veilige kinderzitjes op de fiets of stoeltjes en gordels in de auto.

De gastouder heeft vanzelfsprekend ook aandacht voor de gezondheid van kinderen. Dat houdt in: een schone en hygiënische omgeving, gezonde voeding en voldoende beweging. Gezonde voeding is belangrijk voor een goede lichamelijke ontwikkeling en om gezond en fit te blijven. Een gastouder is dan ook goed op de hoogte van welke voeding baby's en oudere kinderen nodig hebben. Het voedingcentrum geeft duidelijke richtlijnen voor gezond en gevarieerd eten voor kinderen van 1 tot 12 jaar. Met 'De schijf van vijf' van het voedingscentrum is handig en snel na te gaan wat kinderen zoal per dag zouden moeten eten en drinken. Sommige kinderen kunnen of mogen niet alles eten of drinken vanwege hun geloofsovertuiging, een allergie voor bepaald voedsel, of omdat zij bijvoorbeeld vegetariër zijn. Dat soort zaken vraagt om een goede afstemming met de ouders.

KENNIS

Veiligheidseisen

- › Het gastouderbureau is verplicht om jaarlijks een risico-inventarisatie (RIE) uit te voeren waarin veiligheid een belangrijk onderwerp is.
- › Brandveiligheid heeft in de gastouderopvang bijvoorbeeld betrekking op nooduitgangen, brandblusmiddelen, een vluchtplan en alarmeringsapparatuur. Er is een checklist voor.
- › In het Bouwbesluit en in de Model-bouwverordening zijn eisen aan de veiligheid gesteld aan bijvoorbeeld verbouwingen en de inrichting.
- › In het Warenwetbesluit attractie- en speeltoestellen staan de veiligheidsvoorschriften voor speeltoestellen voor binnen en buiten.
- › De Warenwet stelt eisen aan de veiligheid van meubilair, bedjes, boxen en ruimten.
- › De hygiëncode van de Nederlandse Voedsel en Warenautoriteit (NVWA) geeft duidelijke richtlijnen over het hygiënisch bewaren en bereiden van eten.
- › In de Arbeidsomstandighedenwet zijn maatregelen op ergonomisch gebied opgenomen die gaan over een veilige, gezonde werkomgeving voor de gastouder zelf.

Bron: Angerenstein (2012).

Pedagogische fysieke veiligheid

Bij aandacht voor de fysieke veiligheid voor kinderen in de gastouderopvang spelen er ook vragen over wat een goede balans is tussen enerzijds het bieden van voldoende uitdaging voor de (motorische) ontwikkeling van kinderen en anderzijds het voorkomen van ongelukken. Kinderen hebben van nature behoefte om op onderzoek uit te gaan en dat lukt niet altijd zonder vallen en opstaan: rollen, kruipen, lopen, maar later ook springen, hinkelen, klimmen, steppen, skaten, fietsen, timmeren, knippen enzovoort vragen allemaal veel oefening. De gastouder biedt hen dan ook voldoende ruimte en mogelijkheden om al dat soort vaardigheden te ontdekken en te oefenen, maar doet dat binnen de marges van de 'verantwoorde risico's'. Zij zorgt ervoor dat er niets ernstigs kan misgaan. Zij is immers verantwoordelijk voor de veiligheid van de kinderen. Kinderen zullen zich weleens pijn doen, vallen of zich stoten, maar binnen bepaalde grenzen is dat niet erg. Daar leren ze van. Ouders en gastouders kunnen verschillen in wat zij wel of niet nog veilig vinden voor het kind. Zo kan het voorkomen dat een kind van zijn ouders zelfstandig de straat mag oversteken, maar van de gastouder niet omdat zij die verantwoordelijkheid niet kan of wil dragen. Goed overleg met de ouders over dit soort vragen is nodig. Het is voor een kind meestal niet zo'n probleem als de

regels verschillen, als het maar weet waar het aan toe is: 'Als ik bij Anja ben, dan steken we altijd samen over'.

Welbevinden

Een kind dat zich fysiek en emotioneel veilig voelt, voelt zich ook prettig en op zijn gemak. In de kinderopvang wordt de term welbevinden gebruikt om dat gevoel uit te drukken. Welbevinden is een algemeen positieve toestand waarin het kind verkeert: het zit lekker in zijn vel, speelt fijn, zet zich vrij snel over een teleurstelling of ruzie heen en is niet zo gauw (of overdreven) boos.

Voor een gastouder is het belangrijk om te ontdekken wanneer haar gastkind zich prettig en veilig voelt, en wanneer niet. Ze let dan bijvoorbeeld op de stemming en het gedrag van het kind: gedraagt het zich 'normaal, zoals altijd' of is het vandaag 'anders dan anders'? Kinderen die zich plezierig voelen zijn over het algemeen levenslustig, actief en ontspannen. Kinderen die zich niet prettig of op hun gemak voelen zijn bijvoorbeeld meer passief en teruggetrokken of juist drukker en agressiever dan gewoonlijk. Ze lopen doelloos rond en spelen ongeconcentreerd. Zulke prikkelbaarheid of lusteloosheid kunnen wijzen op 'een griepje', maar er kunnen ook ernstigere oorzaken zijn voor het ontbreken van welbevinden van een kind. Boos worden of een kind

terechtwijzen is in dat geval niet de meest geschikte aanpak.

Een kind dat goed in zijn vel zit kan gerust gaan spelen: lekker in een hoekje alleen, samen met andere kinderen of samen met de gastouder. Niet alles gaat vanzelf. Ook kinderen die zich goed voelen lopen weleens tegen problemen of frustraties aan, maken ruzie, zijn boos of verdrietig. Maar dit zijn tijdelijke momenten waarvan ze weer snel herstellen omdat

ze weerbaar en energiek genoeg zijn om zelf tot een oplossing te komen.

Er zijn kinderen bij wie het heel duidelijk te zien is of zij zich goed voelen of niet en er zijn ook kinderen bij wie je dat wat moeilijker ontdekt. Dat is deels een kwestie van aanleg en karakter, deels van de opvoeding thuis. Voor meer kennis over verschillen tussen gezinnen verwijzen we graag naar *Samen Verschillend. Pedagogisch kader diversiteit in kindercentra 0-13 jaar*. Daarnaast kan het

KENNIS

De zeven kenmerken van welbevinden

Het kind is:

- › open: belangstelling en plezier;
- › nieuwsgierig: actieve gerichtheid, uitdaging, uit op nieuwe ervaringen;
- › levenslustig: geniet, heeft er zin in;
- › tevreden: accepteert zichzelf en zijn omgeving, weinig frustratie, boosheid of weerszin;
- › ontspannen: rust, aandacht, laat zich kalmeren of troosten;

- › vol zelfvertrouwen: zeker van zijn zaak, doelgericht;
- › evenwichtig: emoties die passend en invoelbaar zijn in de situatie.

Het goed inschatten van deze kenmerken is afhankelijk van leeftijd, karakter en temperament van het kind, en van wat het meekrijgt van thuis (zijn sociale en culturele achtergrond).

Bron: Balledux (2005).

welbevinden van kinderen dan nog wisselen per dag, per week of per jaar, afhankelijk van hun lichamelijke gesteldheid en van omstandigheden in de omgeving.

KENNIS

Definitie van welbevinden

Marleen Groeneveld deed onderzoek naar het welbevinden van kinderen en de sensitiviteit van gastouders in de gastouderopvang. De definitie van welbevinden in haar proefschrift is: 'Welbevinden is de mate waarin kinderen zich veilig en ontspannen voelen en genieten van de activiteiten waarmee zij bezig zijn.'

Bron: Groeneveld (2008).

Een sensitieve gastouder observeert regelmatig het welbevinden van kinderen. Oudere kinderen kunnen ook vertellen hoe zij zich voelen. Dat doen zij misschien al uit zichzelf, maar het is heel goed mogelijk om er af en toe eens gericht naar te informeren. Met kinderen vanaf

ongeveer 8 jaar kun je gerust eens een gesprek hebben over vragen, zoals: wat vind je eng, akelig, spannend of juist heel leuk om te doen? Waarvan word je altijd rustig, of juist heel druk of verlegen?

Voor de gastouder die eens goed en gericht wil kijken naar het welbevinden van kinderen zijn er handige observatielijsten beschikbaar. In het praktijkhoofdstuk *Contact met ouders* is daar meer over te vinden. Het welbevinden van een kind is bovendien een belangrijk onderwerp in gesprekken met de ouders. De gastouder vertelt in zo'n oudergesprek waar zij speciaal op heeft gelet en wat zij zag, en vraagt de ouders of zij haar observaties herkennen. Gedraagt het kind zich thuis in een vergelijkbare situatie ook zo? Of reageert het heel anders? Wat kan het al heel goed? Hoe reageert de gastouder op een driftbui? En hoe doen de ouders dat? Zijn de ouders het eens met de manier waarop de gastouder in zo'n situatie handelt? Brengt het hen wellicht op goede ideeën voor thuis? Is het misschien nodig om meer een gezamenlijke lijn te kiezen? Een regelmatige uitwisseling tussen de gastouder en de ouders over dit soort opvoedvragen, komt de opvoedsituatie voor het kind ten goede.

Samengevat

De eerste basisbehoeften van een kind zijn lichamelijke verzorging, liefde en veiligheid. Een goede gastouder staat garant voor de veiligheid en gezondheid van een kind dat aan haar is toevertrouwd. Zij zorgt voor een veilige en schone omgeving, gezonde voeding en voldoende rust en beweging.

Zij is bovendien sensitief-responsief. Dat houdt in dat zij alert is op signalen over het (niet-)welbevinden van een kind en dat zij daar passend op reageert. Zij

bouwt met het kind een hechte en vertrouwde band op, zij waardeert het kind als individu en laat dat ook merken door het positief te benaderen. De gastouder draagt bovendien zorg voor een goede afstemming en open communicatie met de ouders; ook dat contact draagt bij aan het gevoel van emotionele veiligheid van het kind. Vanuit die veilige basis kan het kind nieuwe uitdagingen aangaan en zichzelf verder ontwikkelen.

Spelen, leren en de wereld ontdekken

Marianne Boogaard

Esra is een wildebras van 3 jaar die denkt dat ze alles kan. Ze is graag buiten en klimt overal in en op. Voor het huisje met de glijbaan in de speeltuin heeft ze eigenlijk nog wat te korte beentjes, maar verbieden heeft geen enkele zin. Gastouder Paola kiest er daarom voor haar eerst een tijdje te laten uitvinden wat wel en niet kan. Natuurlijk blijft ze wel in de buurt om te voorkomen dat het echt misgaat, en om Esra een beetje te coachen: 'Ja goed zo, met twee voetjes. En nou je ene been op dat trapje, en dan de andere erbij.' Het lukt Esra om boven te komen. Ze zit trots tussen de grote kinderen die ook op het huisje zitten. 'Paola, kijk! Boven ben ik!' Paola vindt wel dat Esra nu ook zelf naar beneden moet klimmen en ze helpt haar al pratend rustig naar beneden. Maar er zijn nog andere gastkinderen, en na de klimpartij loodst ze Esra dan ook vriendelijk naar een veiligere plek in de speeltuin: de zandbak. 'Esra, kijk eens, we gaan een mooi kasteel bouwen samen. Kom je helpen?'

Kinderen leren altijd, eigenlijk al vanaf dat ze geboren worden of zelfs daarvoor. Leren houdt namelijk veel meer in dan leren lezen of rekenen op school. Kinderen leren ook lopen, springen, uit een bekertje drinken en dat sneeuw koud en nat is. Veel van dat leren gebeurt vanzelf, zo lijkt het. Maar ouders, broers en zussen, opa's en oma's, en allerlei andere mensen met wie het kind in contact komt, spelen een belangrijke rol in de ontwikkeling die het kind doormaakt. Dat geldt zeker ook voor gastouders! In dit hoofdstuk schetsen we de belangrijkste lijnen in de ontwikkeling van kinderen om op die manier inzicht te geven in 'wat kinderen nodig hebben' van de volwassenen om hen heen.

Begeleiden van ontwikkeling

De rode draad in opgroeien en je ontwikkelen is dat de meeste kinderen enorm nieuwsgierig en leergierig zijn: ze

willen van alles graag óók kunnen, weten en 'zelf doen'. Kinderen zijn van nature gemotiveerd om nieuwe dingen te leren en om de wereld te ontdekken. De meeste kinderen hebben daarvoor niet echt aansporing of een beloning van iemand anders nodig. Ze voelen zich trots als ze iets nieuws beheersen. Dat stimuleert enorm. De taak van opvoeders is vooral om die wil om te leren en om de wereld te ontdekken goed te begeleiden. Gastouders stimuleren de ontwikkeling van een kind op allerlei manieren:

- door goed te kijken en luisteren naar het kind (wat kan het al, wat wil het graag, wat is boeiend), en daarop aan te sluiten met het aanbieden van nieuwe, interessante dingen die passen bij het kind, maar die net een stapje verder liggen dan wat het al zelf kan en weet (*zone van de naaste ontwikkeling*);
- door het kind ruimte te geven om te experimenteren, *zelf* te ontdekken en te oefenen (met soms een klein zetje in de goede richting) (*autonomie*);

- › door te delen in de blijdschap als iets lukt, of door te stimuleren om vol te houden en door complimenten te geven voor de inzet als een bepaalde vaardigheid nog te moeilijk is (*motivatie*);
- › door er samen over te praten, door nieuwe ervaringen in taal te (leren) verwoorden en verwerken (*interactie*);
- › door kinderen verantwoordelijkheid te geven om mee te denken, mee te praten en mee te beslissen (*participatie*).

Het uiteindelijke doel van alle opvoeding is dat kinderen 'zichzelf worden': een persoon met zelfvertrouwen die van alles weet, kan en wil leren en die kan en wil samenleven met anderen. Ouders en gastouders spelen een belangrijke rol in de weg daar naartoe.

Net één stapje verder

Het helpt kinderen als er een vertrouwd persoon is die hun interessante dingen laat zien en er iets over vertelt. Dat is zelfs al zo voor baby's. En de meeste (gast)ouders doen dat spontaan: 'Oh... is dat je neusje?!' Wie zegt dat niet af en toe tegen een baby tijdens het verschonen? Voor oudere kinderen is het belangrijk dat volwassenen openstaan voor hun vragen en de tijd nemen om er serieus op in te gaan, maar ook dat volwassenen hen

meenemen naar plekken waar ze nog niet eerder zijn geweest, hen nieuwe ervaringen laten opdoen en vragen stellen die uitnodigen tot nadenken. Dat hoeft allemaal niet heel groots. Een tocht naar een onbekende speeltuin, kinderboerderij of bos levert al heel veel stof voor nieuwe ontdekkingen op.

Het spreekt vanzelf dat al die ervaringen en gesprekken wel moeten passen bij het kind: bij wat het al kan en wat het leuk vindt. Het heeft geen zin om aan te komen met een activiteit, boek, speelgoed of informatie die te hoog gegrepen is, of waar het kind (nog) helemaal niet in geïnteresseerd is. Als het aanbod te ver buiten hun mogelijkheden ligt, zullen kinderen er boos of teleurgesteld over raken en er al snel geen zin meer in hebben. Maar als zij nieuwe dingen kunnen leren en na wat oefenen ervaren dat het lukt, is dat een succeservaring die op zichzelf ook weer bijdraagt aan hun interesse in leren. Daarbij gaat het natuurlijk niet alleen om leren zoals op school, maar ook om van alles dat je voor, na en buiten school opdoet aan kennis, vaardigheden en ervaring. Als je hebt gemerkt dat je iets *kunt* leren geeft dat een enorme kick. Je krijgt er zelfvertrouwen van en dat maakt dat je vanzelf zin krijgt om weer nieuwe, nog moeilijkere dingen aan te pakken.

KENNIS

De zone van de naaste ontwikkeling

'Kinderen zijn de motor van hun eigen ontwikkeling' is een gevleugelde uitspraak die voortbouwt op het gedachtegoed van de ontwikkelingspsycholoog Vygotsky. Maar dat betekent niet dat je een kind alleen maar zijn eigen gang moet laten gaan. Vygotsky laat namelijk ook zien dat er een kloof is tussen wat een kind kan bereiken met en zonder hulp. Hij maakt onderscheid tussen a) het actuele ontwikkelingsniveau: dat wat een kind zelfstandig kan bereiken, en b) de zone van de naaste ontwikkeling: dat wat een kind kan bereiken als het hulp krijgt van een volwassene of van een kind dat al verder is in zijn ontwikkeling. Als een volwassene een kind door middel van de juiste vragen of instructies aanmoedigt en prikkelt, leert het kind een vaardigheid beheersen die hij zonder die hulp niet, of pas later, onder de knie zou krijgen. De volwassene brengt het kind naar 'de zone van de naaste ontwikkeling.' Overigens kan datzelfde proces ook plaatsvinden onder invloed van leeftijdgenoten die op een bepaald terrein net iets verder zijn.

Bron: Schreuder e.a. (2011, pp. 57).

De rol van de gastouder is natuurlijk ook dat zij ervoor zorgt dat het kind niet te overmoedig wordt en meteen maar het diepe bad induikt. Het leren inschatten van 'wat kan ik al' en 'wat is gevaarlijk' hoort net zo goed bij de ontwikkeling. Het is nu ook weer niet nodig een kind echt z'n vingers te laten branden aan de kachel. Zeker niet bij de gastouder. Maar je kunt wel samen voorzichtig eens van een afstandje voelen hoe heet het is, zo'n brandende kachel en hoe koud het ijs is in het vriesvak van de koelkast.

Zelf doen

Kinderen hebben ruimte nodig om op ontdekkingstocht te gaan, om nieuwe dingen te leren en nieuwe vaardigheden op te doen. Dat betekent voor een opvoeder: loslaten en de nodige ruimte geven om dingen zelf te doen, op hun eigen manier en met hun eigen fouten. Dat zelf-doen is niet alleen belangrijk voor het opdoen van kennis en vaardigheden, maar ook voor hun zelfvertrouwen. Het is belangrijk dat een kind leert dat niet alles vanzelf gaat, maar dat oefenen erbij hoort en bovendien fijn is om te doen. Als er altijd wel een (gast)ouder klaarstaat om het van hem over te nemen, krijgt een kind geen kans om te ervaren dat hij er ook zonder volwassene wel uitkomt. Als opvoeders bij elk conflict ingrijpen, leert een kind niet hoe het zelf ruzies kan oplossen. Kinderen die te veel beschermd en 'geholpen' worden leren niet om door zetten. Ze leren evenmin om zelf op te letten en risico's in te schatten.

Ruimte voor autonomie, dus voor zelf doen, vraagt wel dat een gastouder goed kijkt naar het kind, naar wat het wil en wat het aankan, en hem beschermt tegen al te veel teleurstellingen of mislukkingen. Te vaak een gevoel van falen maakt angstig of gefrustreerd. Dat is juist niet goed voor het zelfvertrouwen van een kind of zijn behoefte om de wereld te ontdekken. Het zou ertoe kunnen leiden dat het nieuwe uitdagingen juist gaat vermijden. Een kind dat telkens uit het klimrek valt en zich pijn doet, geeft het op een bepaald moment op. Wanneer nu precies loslaten of beschermen nodig is hangt af van het karakter en temperament van het kind. Sommige kinderen kennen zichzelf en hun eigen vaardigheden erg goed: ze weten wat ze aankunnen en wat nog niet. Er zijn ook kinderen die de neiging hebben zichzelf te overschatten. Voor die kinderen is het prima als een volwassene hen af en toe wat afremt. Dat kan bijvoorbeeld door te vragen: 'Wat zou er mis kunnen gaan als je dat zo doet?' of: 'Als je straks helemaal bovenin het klimrek zit hoe kom je er dan weer uit?' En dan zijn er ook de kinderen die zichzelf juist onderschatten, die wat te voorzichtig zijn en extra aanmoediging nodig hebben voordat ze iets durven: 'Toe maar, dat kun je wel!' De multitalenten, de perfectionisten, de betweters, de kat-uit-de-boomkijvertjes, de waaghalzen, de angsthazen enzovoort, vragen elk hun eigen manier van opvoeden.

Aanmoediging en kleine stapjes

Volhouden en doorzetten zijn belangrijke voorwaarden voor ontwikkeling. Aanmoediging helpt enorm om 'de moed erin te houden'. Dat kan op verschillende manieren: door positief te blijven en door te laten merken dat je de inspanningen en de pogingen waardeert, ook als het nog niet helemaal lukt ('Wat goed dat je dat al zelf doet'. Of: 'Je kunt het, ik zie het!' En: 'Als je maar volhoudt dan gaat het elke keer een beetje beter!').

Een klein zetje in de goede richting kan ook een goed middel zijn, net als het opdelen van een taak die nog net wat te moeilijk is in kleine stappen. Eén voor één zijn de handelingen namelijk vaak wel te behappen en achter-elkaar uitgevoerd leveren ze het gewenste resultaat. Dat gaat ongeveer net zo als koken vanaf een recept: 'maak een lekkere appeltaart' is een pittige opdracht. Maar, 'eerst de spullen klaarleggen, dan de boter zacht roeren met de mixer enzovoort, alles in de oven en een uurtje wachten' is goed te doen, met als beloning alle complimenten van iedereen die van de taart mag mee-eten.

KENNIS

Niet alles ineens

Veel van wat je moet leren is opgebouwd uit een serie gekoppelde handelingen. Denk maar aan leren skiën. Je stokken goed vasthouden, je lichaam in gebogen balans, eerst in sneeuw-ploeg bochtjes draaien, dan steeds meer je benen bij elkaar. Pas gaandeweg gaat het echt op skiën lijken. Hetzelfde gaat op voor kinderen als ze leren netjes te eten. Daarbij komt heel wat kijken: recht op je stoel zitten, lepel goed vasthouden, eten oplepelen zonder dat de rest over de rand van het bord valt, zonder knoeien naar je mond brengen enzovoort. Net als bij skiën speelt het opdelen in tussenhandelingen een rol. Kinderen worden steeds geprezen als zij een onderdeelje van het netjes eten kunnen volbrengen, ook al is het totale resultaat nog niet zo fraai. Op den duur leren ze via de tussenstappen toch de totale handeling. *Shaping* noemt men dat. Stap voor stap krijgt een bepaalde vaardigheid vorm. In het geheugen is een script gevormd voor die vaardigheid.

Bron: Kohnstamm (2011, pp. 45).

Zo geldt het ook voor: zelf je trui aantrekken, veters strikken, uitkijken bij het oversteken, een hut bouwen die heel blijft of een actie op touw zetten voor behoud van de speeltuin in de buurt. Bij het opdelen gaat het erom te kijken naar:

- › wat het kind zelf al kan;
- › wat het kind kan als de gastouder haar aandacht op de juiste zaken richt (of even iets voordoet);
- › wat het kind kan leren door samen met de gastouder iets te doen.

Praten en uitleggen

Niet alleen het (zelf-)doen is belangrijk. Ook met kinderen praten over 'de wereld om hen heen' draagt bij aan hun ontwikkeling. Bij heel jonge kinderen betekent dat vooral: dingen benoemen, woordjes steeds herhalen en samen eenvoudige 'gesprekjes' voeren. Dat kan al met een baby die zelf nog helemaal niet kan praten. Door te antwoorden op geluidjes die het kind maakt, krijgt het plezier in contact via gesproken taal. Het leert bovendien alvast dat in een gesprek ieder om de beurt iets zegt. Wonderlijke gesprekken tussen een (gast)ouder en een baby zoals: 'Kun je al zo goed lachen. Ja?' 'Dadada!' 'Ja, dadada, ik hoor je wel, dadada!' 'Bababa!' 'Ja, praat jij maar, bababa, dat vind ik ook!', leveren op hun manier

een heel waardevolle bijdrage aan de taalontwikkeling van een kind.

Bij oudere kinderen krijgen de gesprekken langzaam meer inhoud. Het kind kent allerlei woorden en het kan daarmee zelf dingen benoemen of er vragen over stellen. Soms zal de gastouder zelf het initiatief nemen om iets uit te leggen, soms geeft ze antwoord op een vraag van het kind. Daarbij is het steeds het beste om het taalgebruik af te stemmen op het begripsniveau van het kind. Praten over wat er is gebeurd, over wat je denkt en voelt is belangrijk omdat het helpt om die zaken beter te leren begrijpen. De taalontwikkeling en ontwikkeling van kennis en vaardigheden gaan op die manier gelijk op.

Erbij horen

De meeste mensen zijn 'sociale wezens', ze houden van contact met anderen. Dat vraagt wel dat je als kind leert om rekening te houden met de wensen, behoeften en ideeën van anderen. Heel jonge kinderen kunnen dat nog niet, maar naarmate kinderen wat ouder worden kunnen ze leren om zich in te leven in iemand anders. Verhalen over leeftijdgenoten kunnen daarbij helpen en ook het stellen van vragen, zoals: 'Denk je dat die jongen dat nu leuk vindt? Is hij blij, of boos, of verdrietig?'

Samenleven houdt natuurlijk ook in: vrienden maken, mogen meedoen in de (volwassenen)wereld, en samen met de grote mensen nadenken over problemen en oplossingen daarvoor. Op die manier leren kinderen dat hun mening telt. Ze leren hoe ze moeten argumenteren en opkomen voor hun belangen en ze leren – bijvoorbeeld – de spelregels voor een goede discussie: luisteren naar elkaar, iedereen aan het woord laten, niet schreeuwen. Ook het begeleiden van een kind in het ontwikkelen van zijn sociale vaardigheden is een enorme belangrijke opdracht voor opvoeders.

Ontwikkeling in grote lijnen

Weinig kinderen ontwikkelen zich helemaal precies 'volgens het boekje'. Alle kinderen volgen zo hun eigen tempo. Verreweg de meesten leren wel alles dat echt belangrijk is: lopen, praten, vrienden maken enzovoort. Voor professionele opvoeders is het – ondanks alle individuele variatie – zinvol om de grote lijnen in de ontwikkeling van een kind te kennen. Dat maakt het bijvoorbeeld al gemakkelijker om te bedenken wat voor kinderen van verschillende leeftijden interessant is om te doen. Voor een plezierig contact tussen gastouder en kind is het goed om inzicht te hebben in wat je op een bepaalde leeftijd van een kind kunt verwachten en wat eigenlijk nog niet. Hieronder daarom een kort overzicht, zoals dat ook staat in *Pedagogisch kader kindercentra 0-4 jaar* en *Pedagogisch kader kindercentra 4-13 jaar*.

Baby (0 tot 18 maanden)

Baby's zijn nog sterk afhankelijk van volwassenen. Een intieme, zorgzame en betrouwbare relatie met de gastouder is voor hen belangrijk. Jonge baby's hebben vooral behoefte aan vertrouwde personen en een vertrouwde, voorspelbare omgeving: vaste mensen en een vast ritme. Fysieke en emotionele veiligheid bieden een basis voor het opbouwen van zelfvertrouwen en een eerste besef van 'ik' (zie daarvoor ook hoofdstuk 2).

Baby's:

- › groeien snel en ontwikkelen zich lichamelijk en motorisch in hoog tempo: ze leren hun hoofd optillen, met hun handjes grijpen, omrollen, rechtop zitten, kruipen en lopen, klimmen (maar weer naar beneden gaan is nog moeilijk), kunnen met dingen gooien en krassen met een potlood;
- › willen directe bevrediging van hun behoeften en onmiddellijke aandacht;
- › zijn afhankelijk van volwassenen voor het vervullen van hun behoeften;
- › kunnen goed met non-verbale signalen aangeven wat ze nodig hebben
- › hebben zekerheid, voorspelbaarheid en regelmaat nodig;
- › hebben stabiele relaties nodig met een beperkt aantal volwassenen (en vinden het vanaf 7 tot 9 maanden niet prettig als die vertrouwde volwassenen hen verlaten of alleen laten met 'vreemden');
- › leren vanaf hun eerste verjaardag dat dingen (of mensen) die je niet meer ziet er toch nog kunnen zijn (objectconstantie);
- › zijn zeer gemotiveerd om te leren en zelf te doen en kunnen hun aandacht steeds beter ergens op richten;
- › gebruiken geluiden om honger, kou of plezier te uiten, oefenen allerlei klanken en communicatie, gaan dan brabbelen en vervolgens praten in losse woorden;
- › verwerven de basis van inzicht in oorzaak en gevolg: 'Als ik Ernie loslaat valt hij op de grond';
- › leren dingen te sorteren op basis van overeenkomsten;
- › worden zich langzaam maar zeker bewust van 'zichzelf' als individu.

Dreumes (1,5 tot 2,5 jaar)

Dreumesen zijn nog sterk wisselend in hun gedrag. Hun ontwikkeling verloopt met sprongen: soms enorm snel vooruit, dan weer een stapje terug. Aan de ene kant zijn ze nog klein en afhankelijk van de volwassenen voor emotionele steun en bescherming, aan de andere kant zijn ze druk bezig zich daarvan los te maken. Ze ontwikkelen een eigen 'ik'. Dat 'ik' doet graag alles zelf, wil op ontdekkingstocht en heeft daarnaast juist behoefte aan controle over dagelijkse bezigheden. Hoewel dreumesen zich snel allerlei vaardigheden eigen maken – motorisch, op taalgebied en sociaal – lukt niet alles meteen. Ze hebben nog veel oefening nodig. Ze houden van routines en rituelen want die zijn bekend en geven vertrouwen. Maar, ze verzetten zich daar soms ook tegen want eigen keuzes maken en grenzen verkennen zijn nodig om 'ik' te worden. Al met al zorgt dat voor nogal wat tegenstrijdige gevoelens. Van de gastouder vraagt dat, net als van de ouders overigens, veel geduld en begrip: soms een duidelijk nee, met een driftbui als gevolg, en daarna een beschermende knuffel.

PRAKTIJK

'Ik had 'm'

Doutsen is net 2 jaar en gebruikt naast haar eigen naam sinds kort regelmatig 'ik' als ze het over zichzelf heeft. Sinds die ontdekking heeft ze een nieuwe lijfspreuk: 'Ik had 'm!' Alles wat ze in d'r handjes krijgt verdedigt ze met verve. Ook dingen die niet voor haar bedoeld zijn, zoals mama's telefoon. Wanneer het felbegeerde object haar wordt afgenomen vloeien de tranen dan ook rijkelijk. Het is nog moeilijk te begrijpen voor Doutsen dat niet alles wat ze zelf heeft veroverd ook echt van haar is. Een dikke knuffel en dan even samen bij mama op schoot een filmpje van Nijntje kijken. 'Is het weer over, Doutsen?' 'Ja, traantjes drogen, mama.' Daarna volgt ze trots de opdracht op om de telefoon uit te zetten en op de tafel terug te leggen.

Dreumesen:

- › groeien iets minder hard dan baby's maar krijgen steeds meer controle over hun lichaam;
- › ontwikkelen hun grove en fijne motoriek: ze kunnen rennen, maar nog niet zo snel weer stoppen, op een

driewieler fietsen en met een bal gooien, water overgieten in een ander emmertje, een schilderij maken met verf;

- › eten en drinken zelf;
- › leren op een potje plassen, al gaat het ook nog weleens mis;
- › kunnen eenvoudige legpuzzels maken;
- › leren steeds meer woorden begrijpen en gebruiken en gaan zelf korte zinnen maken (ook als zij tweetalig opgroeien) en houden van liedjes zingen en boekjes 'lezen';
- › zijn energiek, actief en nieuwsgierig: ze proberen controle over de wereld te krijgen door grenzen te verkennen en effecten van hun gedrag te onderzoeken;
- › leren met hun hele lijf, leren door doen en nog niet zozeer door wat hen wordt verteld;
- › willen vaak dingen die te ver vooruitlopen op hun fysieke mogelijkheden of taalvaardigheid, maar zijn vastbesloten om alles te leren en alles te begrijpen;
- › hebben intense en vaak onvoorspelbare gevoelens;
- › worden gedreven door kansen, mogelijkheden en aanmoediging;
- › zijn impulsief, leven in het hier en nu en hebben nog weinig zelfcontrole;
- › zoeken contact met anderen en leren door imitatie.

Peuter (2,5 tot 4 jaar)

Peuters bouwen al hun vaardigheden en vooral ook hun taalvermogen in een snel tempo uit. Zij leren bovendien dat er verschillende perspectieven zijn: dat er verschil is tussen 'ik' en de ander. Ze krijgen meer zicht op afbeeldingen, symbolen, getallen en woorden. Net als bij baby's en dreumesen is er ook bij peuters variatie in hun ontwikkelingstempo. Soms maken ze grote sprongen en dan staan ze weer even stil of vallen een stapje terug. Tegelijk leren ze steeds beter omgaan met veranderingen en met nieuwe, onverwachte gebeurtenissen. Ze kunnen hun eigen activiteiten gemakkelijker overzien en beter plannen en ze ontwikkelen inzicht in hun eigen rol bij wat er gebeurt.

Peuters:

- › ontwikkelen hun motorische en fysieke vaardigheden, oefenen bijvoorbeeld in rennen, springen, op hun tenen lopen, huppelen en hinkelen;
- › worden beter in fijnere motorische bewegingen: ze kunnen kleinere puzzelstukken leggen, blokken lego aan elkaar maken, grote kralen rijgen enzovoort;
- › kunnen het verband tussen thuis en de gastouderopvang steeds beter plaatsen in het perspectief van hun groter wordende wereld;
- › kunnen zich langer concentreren en zijn vaker 'gericht' nieuwsgierig;
- › leren steeds beter plannen maken, vragen stellen, nadenken over taakjes en activiteiten en kunnen daarvoor steeds ingewikkeldere problemen oplossen;
- › krijgen nieuwe speel-/leermogelijkheden: ze beginnen met het herkennen van symbolen en cijfers, gaan tekenen, knutselen en uitbeelden, hebben interesse in muziek en woorden, liedjes enzovoort;
- › ontwikkelen hun taalvaardigheid verder: ze leren in een enorm tempo nieuwe woorden erbij, hun zinnen en verhalen worden steeds langer;
- › beginnen te sorteren en tellen;
- › herkennen patronen en regels, dit moedigt hen aan vragen te stellen en te reageren op onzin en humor;
- › krijgen meer zicht op het verband tussen oorzaak en gevolg;
- › doen ontdekkingen op het gebied van sociale relaties: ze beginnen vaardigheden te krijgen in het sluiten en onderhouden van vriendschappen en in het zich verplaatsen in een ander;
- › gebruiken hun fantasie en voorstellingsvermogen om de eigen identiteit (eigen 'ik') en die van de ander te verkennen.

Kleuter (4 tot 6 jaar)

Bij kleuters is de ontwikkeling van hun grove motoriek goed op gang, ze bewegen graag en veel, maar nog niet zo gecontroleerd: meestal doet hun hele lichaam mee. Rond hun vijfde jaar krijgen ze steeds meer verfijning en coördinatie. Kleuters weten inmiddels dat zij een jongen of een meisje zijn, maar ze beseffen nog niet helemaal dat dit ook altijd zo zal blijven. Ze zijn nieuwsgierig naar hun eigen lijf en zijn zich niet bewust van wat volgens volwassenen wel of niet hoort. Onderzoeken hoort bij kleuters, ook als dat het eigen lichaam of dat van iemand anders is. Voor volwassenen is dat weleens schrikken.

KENNIS

Doktertje spelen

Kinderen tussen 4 en 6 jaar zijn bezig met het verkennen van hun eigen lichaam en dat van andere kinderen. Hun nieuwsgierigheid daarnaar zie je terug in hun fantasiespel: ze spelen graag doktertje en ze kleden zich graag uit. Ook komt het soms voor dat je kinderen in het openbaar ziet masturberen: ze rijen op een stoeltje of ze zitten met hun handje in hun broek op de bank. Verder zijn 4- tot 6-jarigen vaak heel geïnteresseerd in van alles over de voortplanting. Ze willen bijvoorbeeld weten hoe die baby nu in en uit de buik komt. Niet alle kinderen vragen daar letterlijk naar, maar ze zijn meestal wel nieuwsgierig. Opvoeders kunnen kleuters rustig op hun eigen niveau informatie geven.

Bron: Boogaard (2009)

Meer lezen?

- › Zwiep C. *Wat is seks? Vragen van jonge kinderen over lichamelijkeid en seksualiteit*. Uitgeverij SWP, Amsterdam 2011.
- › Zwiep C. *Wat is wijsheid? Seksuele opvoeding van jonge kinderen*. Uitgeverij SWP, Amsterdam 2010.

Vierjarige kleuters kennen gemiddeld ongeveer drieduizend woorden in hun moedertaal. De meeste woorden kunnen ze ook zelf gebruiken. Ze maken meestal correcte zinnen en kunnen bijna alle klanken goed uitspreken (de 'r' is nog weleens lastig). Ze raken bovendien steeds meer geïnteresseerd in letters, boeken en schrijven. Tijd is nog

een lastig begrip: wat is nu precies het verschil tussen morgen en gisteren? Of 'gisteren' hetzelfde is als 'heel lang geleden' is nog niet helemaal duidelijk en het verschil tussen vorige week of volgende week al helemaal niet. Kleuters begrijpen sowieso nog niet alles van de wereld om hen heen. Die wereld wordt wel steeds groter, en ze willen wel heel graag alles weten. Daarom stellen ze heel veel vragen: 'Waarom...?'

Ook is voor kleuters de grens tussen fantasie en werkelijkheid nog niet zo strak afgebakend. Om zich toch op hun gemak te voelen, vullen ze ontbrekende kennis aan met hun eigen fantasie tot een soort logisch geheel. Echt opzettelijk liegen doen kleuters meestal niet, aanpassen van een verhaal aan hun eigen werkelijkheid wel. Kleuters verkeren nog in een fase van 'magisch denken': ze denken dat dingen gebeuren doordat zij dat zelf willen of denken. Dat kan ook weleens beangstigend zijn.

KENNIS

Menselijke eigenschappen van voorwerpen

Een stofzuiger eet alles op in de omgeving wat vies is en doet dat met heel veel lawaai. Maar misschien kan hij ook jou opeten... bijvoorbeeld als je iets stouts doet. Het is dus noodzaak om de stofzuiger goed op te sluiten in de kast zodat hij jou niet kan pakken.

Magisch denken

Magisch denken kan ook zorgen voor schuldgevoelens. 'Het kind kan bijvoorbeeld boos worden op zijn moeder omdat het iets niet mag en haar stilletjes ziek wensen. Als moeder de volgende dag toevallig ziek is, kan het kind denken dat het door hem komt.'

Bron: Hooijmaaijers, Stokhof & Verhulst (2009).

Het vermogen van kleuters om zich in te leven in iemand anders (empathie) neemt enorm toe: ze kunnen een ander kind troosten als het pijn of verdriet heeft. Empathie is een belangrijke basis voor sociaal gedrag, zoals samen delen, iemand helpen, opkomen voor een ander. Allemaal vaardigheden die helpen bij het sluiten van vriendschappen en een prettig contact met anderen in een groep.

Kleuters:

- › krijgen steeds meer spierkracht, een betere balans en coördinatie in hun lijf, kunnen nu ook huppelen, hinkelen en op een been staan, steppen en fietsen (met/zonder zijwieltjes), en kunnen de fijnere bewegingen maken die nodig zijn om te tekenen;
- › hebben een duidelijkere voorkeurshand: links of rechts;
- › zijn nieuwsgierig naar het eigen lijf en dat van anderen;
- › maken enorme sprongen in hun taalontwikkeling: ze kennen steeds meer woorden, maken moeilijkere zinnen, houden van boekjes bekijken en voorlezen;
- › zijn bezig met sorteren en ordenen, herkennen van vormen, kleuren, geluiden (rijm), en symbolen zoals letters en cijfers;
- › leren de basisbeginselen van lezen, schrijven en rekenen;
- › kunnen eenvoudige liedjes en opdrachten begrijpen en onthouden;
- › concentreren zich lang en goed als iets hun interesse heeft;
- › willen alles weten, alles kunnen en stellen heel veel vragen;
- › hebben besef van een eigen 'ik' en de wens om dingen zelf te doen en zelf te ontdekken;
- › begrijpen nog niet alles van de wereld om hen heen en gebruiken dan hun fantasie om tot een 'logisch' geheel te komen: fantasie en werkelijkheid lopen nog door elkaar heen;

- › sluiten vriendschappen, spelen graag met kinderen van dezelfde sekse: jongens met jongens, meisjes met meisjes, en kunnen zich steeds beter verplaatsen in een ander;
- › herkennen hun eigen emoties (blij, boos, verdrietig) en leren steeds beter om hun eerste impulsen te beheersen: ze pakken niet meer zomaar speelgoed af van een ander kind, gaan minder snel voor hun beurt;
- › hanteren straf en beloning als maatstaf voor wat wel mag en wat niet.

Kind van 7 tot 9 jaar

Kinderen tussen 7 en 9 jaar bouwen hun motorische vaardigheden verder uit. Ze bewegen soepeler en krijgen meer spierkracht en een betere coördinatie en oefenen ingewikkeldere bewegingen, zoals touwtjespringen, skaten en klimmen. Het wordt belangrijker om zichzelf te vergelijken met anderen, bijvoorbeeld in de vorm van wedstrijdjes: wie is het sterkst, wie rent het snelst? Kinderen van deze leeftijd lijken niet heel erg geïnteresseerd in seksualiteit, maar verkennen wel de grenzen door bijvoorbeeld opmerkingen te maken of moppen te vertellen die volwassenen uitdagen om te reageren. Of ze stellen uitgebreide vragen over verliefdheid en relaties. Ze praten onderling af en toe over dingen als zoenen en doen spelletjes zoals 'meidenpakkertje'. Informatie over seksuele ontwikkeling en praten over gevoelens die daarbij horen vinden ze niet gemakkelijk, maar wel boeiend.

Vanaf de leeftijd van 7 jaar worden kinderen beter in het herkennen van logische verbanden en in het systematisch ordenen. Zo weten ze nu bijvoorbeeld dat een mus een soort vogel is, dat vogels horen bij de dieren (en dus niet bij de planten), en dat bepaalde dinosauriërs plantenetters waren enzovoort. Hun taalvaardigheid kunnen ze nu ook gebruiken om te praten over dingen buiten het hier en nu en dus om kennis te verwerven. Lezen en schrijven geven hen nog meer toegang tot de wereld en alles wat daarover te weten is, net als de tv en de computer. Praten met een (gast)ouder over de dingen die ze lezen en zien is plezierig omdat nog niet al die kennis goed te begrijpen is. Daarom is ook bescherming van volwassenen nodig tegen al te agressieve en andere ongeschikte beelden.

Vrienden en vriendschappen zijn enorm belangrijk voor de identiteitsontwikkeling van kinderen: ze ontdekken wie zijzelf zijn, ook door zichzelf te vergelijken met anderen. Ze zijn in staat tot echte vriendschap die gebaseerd is op elkaar accepteren en elkaar helpen. Tegelijk zijn kinderen in deze leeftijdsgroep erg op zoek naar bij wie ze nu het beste passen. Ze willen graag bij de groep horen en doordat 'erbij horen' zo belangrijk is ontstaat het risico van pestgedrag en uitsluiting. Erbij horen gaat ook op voor de volwassenenwereld: ze willen graag meedoen, weten hoe het hoort en een goed kind zijn in de ogen van degenen met gezag: ouders, leerkrachten, maar ook 'de politie'.

Kinderen van 7 tot 9 jaar:

- › kunnen bewust bewegingen oefenen en krijgen belangstelling voor sporten;
- › willen graag hun eigen vaardigheden vergelijken met die van anderen en houden daarom wel van wedstrijdes;
- › spelen meestal strikt gescheiden: jongens met jongens, meisjes met meisjes;
- › hebben een eerste basis aan schoolse kennis en vaardigheden, kunnen al abstracter denken en categoriseren, leren beter lezen, schrijven, rekenen en breiden hun algemene kennis uit via vakken als wereldoriëntatie;
- › ontwikkelen hun logisch denken en leren verbanden te leggen;
- › verschillen in hun leerstijl: ze zijn bijvoorbeeld een typische doener, denker, dromer, uitvinder of regelaar;
- › zijn sterk gericht op hun leeftijdgenoten en op het sluiten en onderhouden van vriendschappen;
- › vinden het belangrijk om 'erbij te horen', zich geaccepteerd te weten;
- › ontwikkelen hun eigen identiteit en zijn daarom bezig om zichzelf te leren kennen en om zichzelf te vergelijken met anderen;

- › lopen het risico gepest te worden of te gaan pesten (doordat 'erbij horen' en 'de beste zijn' zo belangrijk zijn);
- › hebben interesse in regels (en in 'regelspellen' zoals schaken of monopoly) en in 'hoe het hoort' en proberen dat ook uit.

Kind van 10 tot 13 jaar

Kinderen uit de bovenbouwgroepen van het basisonderwijs spelen graag buiten en krijgen een voorkeur voor bepaalde sporten. Veel kinderen worden in deze periode lid van een sportclub. Verschillen tussen meer en minder motorisch vaardige kinderen worden duidelijker. Kinderen met minder spontane interesse in lichamelijke activiteiten hebben soms een extra stimulans nodig om toch voldoende in beweging te komen.

Seksualiteit en de veranderingen in het eigen lichaam vinden ze spannend, al kan de leeftijd waarop die groei begint en de interesse ontstaat erg uiteen lopen. Jongens leren in dit opzicht van elkaar via spelletjes als 'wie het verst kan plassen'. Meisjes experimenteren wat minder, maar praten wel met elkaar over seksualiteit, menstruatie en verliefdheid. (Gast)ouders spelen een belangrijke rol in de overdracht van feitelijke informatie over lichamelijke ontwikkeling, maar ook bij het leren praten over gevoelens en het respecteren van grenzen van de ander. Kinderen leren veel op school. Ze hebben ook daarnaast meestal een brede belangstelling, bijvoorbeeld voor dieren, ridders en kastelen, ontdekkingsreizen en uitvindingen, het weer en klimaat, techniek. Ze gaan lezen en nadenken over de wereld buiten hun eigen directe omgeving en over onrecht. Ze maken zich daarover soms zorgen: waarom maken mensen zeehondjes dood? Kan er ook bij ons oorlog komen? Is het beter om geen vlees meer te eten? Ze gaan levensvragen stellen waarop ook volwassenen niet altijd het antwoord weten en ontwikkelen maatschappelijke belangstelling. Praten – maar ook (voor)lezen – over maatschappelijke onderwerpen, over geloof en cultuurverschillen en de achtergrond daarvan helpt hen om hun eigen mening te vormen. Ook leren ze op die manier om hun standpunten te verwoorden en dat er ook andere meningen zijn.

Centraal staat de ontwikkeling van een eigen identiteit. De meeste kinderen tussen 10 en 13 jaar denken veel na over vragen als: wie ben ik? Wat kan ik? Waar sta ik in vergelijking met anderen? En: hoe wil ik echt niet zijn? De groep en de anderen spelen daarin een grote rol omdat ze het mogelijk maken te ontdekken wie zijzelf zijn en/of willen worden. Tegelijk kan juist ook daarom groepsdruk ertoe leiden dat kinderen iets doen dat zijzelf niet echt willen, zoals een ander kind pesten of ergens over liegen.

Kinderen van 10 tot 13 jaar:

- › zijn sterk en hebben een goed uithoudingsvermogen, verschillen tussen de motorisch sterkeren en zwakkeren worden steeds duidelijker;
- › maken een groeispurt door voordat ze in de puberteit komen, wat hun coördinatie tijdelijk kan ontregelen, hebben dan veel behoefte aan beweging om het lichaam in de nieuwe verhoudingen beter te leren kennen, vinden het vaak leuk om te sporten in teamverband en met leeftijdgenoten;
- › krijgen belangstelling voor seksualiteit;
- › kunnen steeds ingewikkeldere dingen begrijpen en onder woorden brengen en leren strategieën waarmee ze meer en beter kunnen onthouden;
- › zijn breed geïnteresseerd, maar gaan ook hun eigen interesses ontwikkelen in: knutselen, koken, toneel, muziek, sport, techniek, kennis over natuur of astrologie, strategisch denkspel enzovoort;
- › hebben veel vertrouwen in hun eigen kennis en vaardigheden;
- › trekken graag en veel op met leeftijdgenoten, in kleine en grotere groepen;
- › denken na over wat het betekent om een 'goed mens' te zijn;

- › hebben interesse in de wereld om hen heen en zijn op zoek naar hun eigen plaats daarin, hebben belangstelling voor waarden en normen en voor de maatschappij, kiezen vaak een standpunt waarvan zij weten dat zij erom gewaardeerd zullen worden door volwassenen en/of door degenen die zij belangrijk vinden.

De grote lijn in de ontwikkeling van kinderen vanaf hun geboorte totdat zij naar het voortgezet onderwijs gaan is dat zij uitgroeien van een baby die volledig afhankelijk is van de verzorging en bescherming van zijn ouders en gastouder, tot kinderen met een (beginnende) eigen identiteit die al heel veel zelfstandig kunnen. Waar de wereld van baby's bestaat uit vooral het eigen gezin en dat van de gastouder, is de wereld voor een 12-jarige enorm veel groter. Die wereld is nog niet altijd begrijpelijk en hun eigen plek daarin is nog niet duidelijk. Enige bescherming blijft wenselijk. Samen praten en nadenken over wat zij zien en meemaken helpt kinderen om hun eigen identiteit te ontwikkelen, om 'zichzelf' te worden en van daaruit relaties op te bouwen met anderen. In de volgende twee hoofdstukken komt de ontwikkeling van sociale competenties en socialisatie door overdracht van waarden en normen explicieter aan bod.

KENNIS

Verder lezen over de ontwikkeling van kinderen

Kohnstamm R. *Kinderen als beroep. Praktische ontwikkelingspsychologie*. Bohn Stafleu van Loghum, Houten 2011.

Delfos M. *Kinderen, ouders en kinderopvang. Samen opvoeden in de driehoek*. Uitgeverij SWP, Amsterdam 2012.

Weterings A. *Basisboek gastouderopvang*. Uitgeverij SWP, Amsterdam 2010.

Kamen T. *The Nanny Handbook. The essential guide to being a nanny*. Hodder & Stoughton, London 2004.

Singer E. *Opvoeden op het kinderdagverblijf. Wat ouders moeten weten*. Elsevier Gezondheidszorg, Amsterdam 2011.

Hoe leren kinderen?

Kenmerkend aan het leren van jonge kinderen is dat zij meestal volkomen opgaan in wat ze doen. 'Ze gooien zich er helemaal in. Hun hele lijfje doet mee. Als ze blij zijn, lacht

hun hele lijf. Als ze nieuwsgierig zijn, vergeten ze alles om zich heen (...). Vanwege deze totale betrokkenheid wordt in de pedagogiek van jonge kinderen uitgegaan van het holisme, een totale betrokkenheid. Kinderen leren met hun handen, hoofd en hart', schrijven Elly Singer en Loes Kleerekoper in *Pedagogisch kader kindercentra 0-4 jaar*. En dat geldt vanzelfsprekend ook voor kinderen bij een gastouder. Voor oudere kinderen komen daar nog andere vormen bij: leren door te lezen, door het stellen van vragen en nadenken, via instructie, zoals op school en op zwemles, en leren samen met anderen. Kinderen die naar school gaan leren steeds meer om vooral met hun hoofd te leren. Maar ook voor dat leren 'is het de driehoek: kennis-ervaring- emotie die maakt dat nieuwe dingen goed in het geheugen worden verankerd', schrijft bijvoorbeeld Martine Delfos in haar boek *Kinderen, ouders en kinderopvang* (Delfos 2012, pp. 23).

Hieronymus van Alphen dichtte al in de 18e eeuw: 'Mijn speelen is leeren'. Dat geldt zeker voor jonge kinderen. Spelen is voor kinderen 'de' manier om te leren: om door ervaring wijzer te worden, door zelf te zien wat er gebeurt, door na te doen wat anderen doen, door je fantasie te gebruiken of eindeloos te herhalen en te oefenen.

KENNIS

Mijn speelen is leeren

Uit de gedichten van Van Alphen (1746-1803) spreekt een voor die tijd moderne visie op het kind. Hij beschouwde het kind als een onbeschreven blad, dat deugden als gehoorzaamheid, eerbied voor de ouders en voor God en bescheidenheid aangeleerd kon worden. Hij vond ook dat kinderen spelenderwijs moesten kunnen leren.

'Mijn speelen is leeren, mijn leeren is speelen, En waarom zou mij dan het leeren verveelen?' dichtte hij. Ouders zijn vergevingsgezind, zo hield hij de kinderen voor, als je maar eerlijk en oprecht bent: 'Kom Keesje lief! hou op met krijten, Zei moeder toen: 'k Wil u dien misslag niet verwijten, Hij kreeg een zoen.'

Bron: nl.wikipedia.org/wiki/Hieronymus_van_Alphen.

Spelend leren: doen en ontdekken

Waar volwassenen en scholieren veel kennis verwerven door te lezen of te praten, zijn baby's, peuters en kleuters vooral aan het onderzoeken. Dat is actief leren; uitproberen wat er gebeurt. Bijvoorbeeld door je auto op de grond te gooien en dan te ontdekken: 'Hé, een mooi geluid geeft dat. En als ik nou mijn bal ook laat vallen? Goh, een ander geluid! En hij rolt helemaal onder de stoel. Oh, mama heeft mijn autootje alweer gepakt. Ik doe het nog eens. Ja, weer dat geluid!' Natuurlijk denkt een baby dat allemaal niet zo letterlijk, maar al doende ontdekt hij wel dat er een verband is tussen 'eerst' (doe ik dit: gooi ik de auto op de grond) en 'daarna' (gebeurt er dat: hoor ik een geluid). Dat is het eerste begin van het begrip van de relatie tussen oorzaak en gevolg.

Jean Piaget is een van de meest invloedrijke ontwikkelingspsychologen geweest. Hij stelt dat kinderen zelf actief steeds hun beeld van de werkelijkheid 'construeren' op basis van hun ervaringen. Nieuwe ervaringen helpen hen om dat beeld bij te stellen. Zo ontdekt de gooierende dreumes bijvoorbeeld: als ik de pop of mijn bord op de grond gooi, komt er een ander geluid. Op die manier bereiken kinderen steeds hogere kennisniveaus. Ze stellen als het ware hypothesen op (verwachtingen over hoe iets werkt, een veronderstelling over het verband tussen twee dingen) en testen die steeds uit. Als

de verwachting niet blijkt te kloppen bedenken ze een nieuwe hypothese en gaan die uitproberen. Dat onderzoekende leren maakt meteen duidelijk waarom kinderen zoveel houden van herhaling. Steeds weer die auto op de grond gooien en steeds weer dat geluidje! Telkens op een andere manier van de glijbaan glijden: op een matje, met je schoenen, op je buik, met z'n tweeën tegelijk, en dan uitvinden wat het snelst gaat!

Jonge kinderen denken dus door te handelen en tegelijkertijd te observeren wat er gebeurt. Daarbij zetten zij al hun zintuigen in. Piaget noemt dat 'sensomotorisch denken'. Als ze iets moeilijks of spannends meemaken (een bezoek aan de dokter) helpt het hen dan ook enorm om dat een tijdlang telkens in hun fantasiespel na te spelen. Zo onderzoeken ze alle kanten van die ervaring en krijgen ze er op hun manier 'grip' op.

Effecten van hun gedrag op andere mensen vinden kinderen trouwens ook interessant: baby's ontdekken al vroeg dat hun huilen, lachen of geluidjes de aandacht trekken van hun ouders of de gastouder. Zij proberen bovendien uit hoe zij die aandacht kunnen vasthouden. Eerst zijn die anderen nog vooral hun ouders of de gastouder. Naarmate kinderen verder groeien krijgen ze steeds meer interesse in hun leeftijdsgenootjes. Ze moeten alleen nog wel uitvinden hoe dat contact het best gaat. Iets afpakken waar een ander kind mee aan het spelen is blijkt een minder goede strategie voor samen spelen. De saxofoon aangeven aan je vriendje en zelf op je trommel slaan levert een mooi orkest op.

Voor oudere kinderen blijft leren door uitproberen een belangrijke manier om nieuwe kennis op te doen. Vanaf zo ongeveer de kleuterleeftijd experimenteren kinderen bijvoorbeeld graag met allerlei materialen. Wat gebeurt er met zand als je er water bijdoet? En als je er nog meer water bijdoet?

Maar ook onderzoeken hoe iets in elkaar zit is voor oudere kinderen interessant: hoe werkt een wasknijper, een nietmachine of een fiets(bel) eigenlijk? Dat gaat het best als ze zo'n voorwerp ook eens helemaal uit elkaar mogen halen. Het is enorm interessant voor kinderen om, samen met bijvoorbeeld hun gastouder, hun eigen fiets eens goed te bestuderen: hoe kan het eigenlijk dat je met de trappers je wielen laat draaien? Waarom zit er lucht in de banden? Hoe krijg je zo'n band eraf als je hem wilt plakken? Een volwassene die een dergelijk onderzoek voorziet van de bijbehorende termen (trapas, bandenlichters, ventiel, kettingkast) en die samen met

een kind uitvindt hoe je zo iets nu het handigst aanpakt, stimuleert niet alleen de technische kennis en inzichten van dat kind, maar tegelijk ook het enthousiasme voor het (onderzoekend) leren van nieuwe dingen.

Leren door herhaling, scriptkennis en rituelen

Heel jonge kinderen moeten nog veel leren over hoe de wereld precies in elkaar zit. Er is voor hen al zoveel nieuw en onbekend, dat structuur, rituelen en routines belangrijke hulpmiddelen zijn. Een vast dagritme bijvoorbeeld maakt de dag voorspelbaar, een steeds herhaalde volgorde van de dingen die horen bij eten en slapen draagt bij aan het gevoel van controle en veiligheid. Ze leren vaste patronen herkennen: eerst gaan we handjes wassen, dan gaan we aan tafel zitten, als we allemaal zitten zingen we eerst 'smakelijk eten', en dan mogen we beginnen. Weten wat de vaste opeenvolging van gebeurtenissen is, wordt ook wel 'scriptkennis' genoemd. Je ziet dat kinderen zulke scripts ook zelf gaan toepassen in hun fantasiespel: ook de pop moet eerst 'plassen, tanden poetsen, pyjama aan' voor ze een verhaaltje voorgelezen krijgt en in haar bedje wordt gelegd. Wanneer kind(eren) en de (gast)ouders elkaar goed kennen en veel samen optrekken ontstaan ook meer toevallige eigen rituelen. Een paar bekende voorbeelden: tijdens het verschonen altijd eerst teentjes tellen of elke

keer bekijken welke dieren er allemaal op de plakstrips van de luier staan. Of kiekeboe onder het aankleden, met vaste vragen, zoals: 'Waar is je armpje nou? Hè? Je arm is weg. Oh! Daar is ie al!' Voor jonge kinderen is het leuk als hun verwachtingen telkens blijken uit te komen, ze hebben dan ook het grootste plezier in dit soort spelletjes. Naarmate ze ouder worden, wordt het spannend om juist de bekende patronen te doorbreken. Dan is het het mooist als er, binnen het bekende patroon, toch opeens een variatie verschijnt of iets nieuws wordt toegevoegd, als de (gast)ouder opeens zingt 'daarbuiten loopt een aap'... Alleen als de kinderen en de (gast)ouder een stabiel contact hebben, dus als ze elkaar voldoende regelmatig zien en elkaar goed kennen, lukt het om zulke gezamenlijke rituelen op te bouwen (en uit te bouwen). Vanzelfsprekend is herhaling ook een manier waarop je vaardigheden onder de knie krijgt. Sommige dingen vragen veel oefening voordat je ze kunt. Dat geldt voor motorische vaardigheden, zoals hinkelen, zwemmen, touwtjespringen, een bal hoog houden, maar ook voor allerlei andere kunsten: de tekst van een liedje meezingen, herkennen welke Memory-kaartjes bij elkaar horen, lezen en schrijven, cakejes bakken, of bouwen met lego, kapla of knex. Kinderen hebben meestal al plezier in het oefenen zelf, ook als dat niet meteen het gewenste

resultaat heeft. Door hun complimenten te geven voor hun pogingen, moedigen (gast)ouders hen aan om vol te houden.

Kijken, nadoen en meehelpen

Jonge kinderen kunnen heel geconcentreerd kijken, bijvoorbeeld naar het waaien van de bladeren in de boom, naar het ophalen van het vuilnis, naar hoe andere

kinderen aan het spelen zijn. Ze kijken zo intens om te begrijpen wat er gebeurt. En op een volgend moment doen ze na wat ze anderen hebben zien doen. Vaak zijn dat andere kinderen: als één kind begint met klimmen op de bank en er aan de andere kant vanaf springen, gaat de rest erachteraan en ontstaat vanzelf een gezamenlijk spel. Dat samen spelen en elkaar nadoen is de basis voor empathie, ofwel: je in iemand anders kunnen verplaatsen.

KENNIS

Spiegelneuronen

Onderzoek laat zien dat mensen beschikken over 'spiegelneuronen'. Wanneer je goed kijkt naar wat iemand anders doet, worden in je eigen hersenen dezelfde gebieden geactiveerd als wanneer je die handeling zelf zou uitvoeren. Op die manier wordt in de hersenen als het ware

het gedrag van de ander weerspiegeld. Dat maakt dat je die ander kunt begrijpen. Imitatie is op die manier een vaardigheid die ten grondslag ligt aan alle vormen van menselijke communicatie. Overigens blijken die spiegelneuronen nog veel actiever te worden als we de actie van de ander willen aanvullen of veranderen...

Waarom gaan onze vingers jeuken als we een kind onhandig zijn veters zien strikken? Waarschijnlijk zijn het onze spiegelneuronen die 'afgaan'.

Bron: www.kennislink.nl/.

Ook voor kleuters, schoolkinderen en volwassenen blijft imiteren een belangrijke manier om nieuwe vaardigheden en inzichten te verwerven. Daarnaast geldt dat kinderen het fijn vinden om mee te doen in de grotemensenwereld. Ze helpen graag mee met schoonmaken, koken, werken in de tuin of bij timmeren en zagen. Ook op die manier doen ze allerlei vaardigheden op. Wanneer

de gastouder tijdens dit soort activiteiten samen met het kind op onderzoek uitgaat en daarbij de voorwerpen en de handelingen in woorden benoemt, stimuleert dat bovendien zowel de taal- als de denkontwikkeling van kinderen. Het naspelen van bijvoorbeeld een bezoekje aan de dokter of de eerste keer naar school is bovendien een prima manier om zulke ervaringen te verwerken.

Leren via woorden, beelden en denken

Naarmate kinderen ouder worden krijgen ze steeds meer manieren om te leren tot hun beschikking. Hun hersenstructuur verandert en dat maakt complexere denkprocessen mogelijk. Ze hoeven niet meer alles uit te vinden door het zelf te ervaren of door het na te doen, ze kunnen nu steeds beter logische verbanden leggen, ze kunnen vragen stellen, hun taalvaardigheid groeit waardoor ze hun gedachten steeds beter onder woorden kunnen brengen en ze leren lezen. Dit betekent dat ze voor nieuwe kennis niet meer alleen aangewezen zijn op imitatie of informatie van de mensen in hun directe omgeving. Ze kunnen nu ook gebruikmaken van schriftelijke en visuele informatie: boeken, tijdschriften, reclameposters. Vooral televisie en internet zijn voor kinderen een belangrijk venster voor de kijk op de wereld. Maar net zoals voor jongere kinderen 'naspelen' helpt om ervaringen te verwerken, is het voor oudere kinderen belangrijk om over hun belevenissen te praten of om hun gevoelens op een andere manier te uiten. Dat kan zijn via uitbeelden, naspelen, dansen, tekenen, knutselen, foto's maken en er weer over vertellen enzovoort. Al die creatieve uitingsvormen helpen kinderen in hun emotionele en denkontwikkeling en dragen eraan bij dat zij de wereld steeds beter leren begrijpen. Ook oudere kinderen blijven onderzoekers. Ze gaan steeds gericht op zoek naar nieuwe kennis en naar

mogelijkheden om hun vaardigheden uit te breiden. Ze leren niet meer alleen wat toevallig op hun pad komt, maar volgen hun interesses en weten wat ze willen weten of willen kunnen. Bij dat meer doelgericht leren past ook dat kinderen vanaf een jaar of 6 à 7 gaan deelnemen aan clubjes buiten school, zoals voetbal, ballet, muziekles, scouting, circus enzovoort.

Aandacht voor resultaat

Dreumesen en kleuters zijn meestal vooral fijn ergens mee bezig. Ze fietsen rondjes, schilderen een blad vol met verf, maar ze zijn niet heel erg geïnteresseerd in het eindresultaat. Wanneer kinderen eenmaal naar school gaan verandert dat langzaam maar zeker. Een kind van 8 rent (ook) om te winnen of om zijn eigen record te verbeteren. Hij maakt een schilderij voor zijn oma en wil dat het mooi wordt. Dat beoogde resultaat motiveert om door te zetten. Kinderen stellen, naarmate ze ouder worden, steeds meer eisen aan hun eigen producten. Die moeten goed zijn, ook in vergelijking met die van anderen.

Verschillen tussen kinderen

Grote verschillen in het tempo van de ontwikkeling of in gebieden waarop kinderen zich ontwikkelen zijn heel normaal: sommige kinderen 'kiezen' ervoor zich eerst

helemaal te storten op hun motorische ontwikkeling, om te leren kruipen en lopen, anderen beginnen vooral met taal en weer anderen doen alles tegelijk. Uit ontwikkelingspsychologisch onderzoek weten we dat dit allemaal nog heel lang binnen de grenzen blijft van wat 'normaal' is: twaalf maanden verschil tussen het jongste en het oudste kind dat leert lopen is nog steeds binnen de normale marges en hetzelfde geldt voor praten. Die verschillen hebben te maken met aanleg, karakter en temperament, maar ook met sociale en culturele verschillen in de situatie waarin kinderen opgroeien. Het ene kind krijgt thuis veel stimulans om zich te ontwikkelen (ouders die veel met hem ondernemen, veel speelgoed aandragen enzovoort), het andere veel minder. Sommige ouders vinden rust en regelmaat uitermate belangrijk voor hun kind. Anderen willen dat hun kind (ook) meekrijgt dat het zich van wisselende omstandigheden niet zoveel hoeft aan te trekken: een ander bedje of een andere smaak aan het eten is geen probleem.

Leerstijlen

Bovendien heeft ieder mens heeft zo zijn eigen voorkeuren in manieren van leren. De een is meer een doener, de ander meer een denker. En er zijn ook dromers, uitvinders

en regelaars. Het is niet nodig of wenselijk om kinderen een etiketje op te plakken want uiteindelijk heeft ieder kind er het meest aan als het in staat is om verschillende manieren van leren te combineren. Kinderen zijn bovendien nog flexibel genoeg om ook eens een andere aanpak te proberen. Aansluiten bij de interesses van een kind is belangrijk, maar soms eens juist heel iets anders aanbieden kan geen kwaad. Ook kinderen die niet erg veel aanstalten maken om te gaan praten, lopen of zindelijk worden hebben op die gebieden *wel* stimulans van de gastouder en ouders nodig.

Jongens en meisjes

Er zijn enkele 'typische' verschillen tussen jongens en meisjes in leerstijl bekend. Voor veel jongens is het belangrijk als ze dingen voor zich zien, ze zijn nogal eens sterk visueel ingesteld en hebben – gemiddeld genomen meer dan meisjes – gevoel voor ruimtelijke oriëntatie. Wanneer het neerkomt op schools leren, helpt het jongens doorgaans dat zij meer zelfvertrouwen hebben en plezier hebben in competitie: een wedstrijdje stimuleert hen enorm. Gemiddeld genomen zijn meisjes wat meer verbaal ingesteld: zij leren graag door erover te praten met anderen. Ze zijn op school meestal bovendien wat

ordelijker, kunnen hun werk goed plannen en zijn meer taakgericht. Het kan weleens handig zijn om oog te hebben voor dergelijke verschillen in het omgaan met kinderen, en met wat ze graag doen of juist moeilijk vinden. Maar tegelijkertijd is het belangrijk te bedenken dat de verschillen tussen jongens onderling enorm groot zijn, net als de verschillen tussen meisjes onderling. Natuurlijk zijn er ook meisjes met een uitstekend technisch of ruimtelijk inzicht en jongens die heel goed zijn met woorden.

KENNIS

Over jongens en meisjes

'Ja, er zijn inderdaad opmerkelijke verschillen tussen jongens en meisjes. De verschillen zijn bij kleine kinderen klein en nemen toe als ze ouder worden. (...)

De verschillen die je op jonge leeftijd ziet zijn grotendeels aangeboren, in aanleg al aanwezig dus. Maar van de grotere verschillen op latere leeftijd kun je zeggen dat ook de opvoeding daar een grote invloed op heeft gehad. Het is vaak een wisselwerking.

De verschillen in aanleg, de aangeboren verschillen dus, hebben hun oorsprong in de bouw van de hersenen (breinanatomie), de werking van de hersenen (*processing*), de hormonen en andere biologische oorzaken.

De verschillen die aangeleerd worden, komen voort uit de verwachtingen die aan kinderen worden gesteld en uit de sociaal-culturele omgeving.'

Bron: Van der Grift (2011, pp. 11).

Meertalige opvoeding

Meertaligheid komt meer voor in de wereld dan eentaligheid. Tweetalig opgroeien hoeft geen enkele belemmering te betekenen. Niet voor het leren van beide talen en ook niet voor de verdere ontwikkeling van een kind. Wie meer talen spreekt heeft bovendien toegang

tot meer kennis en culturen. Er bestaat zelfs onderzoek dat voordelen aantoont van meertaligheid voor de cognitieve ontwikkeling: tweetalige kinderen zijn al jonger in staat om hoofd- en bijzaken goed te onderscheiden. Ze laten zich minder snel door onbelangrijke informatie afleiden van een taak die zij aan het doen zijn. Voor een goede taalvaardigheid in beide talen is voldoende en kwalitatief goed taalcontact wel een essentiële voorwaarde. Voor een gastouder betekent dat bijvoorbeeld dat zij afspraken maakt met de ouders over wie welke taal spreekt met het kind. Een kind van wie de ouders een andere moedertaal spreken, heeft dus veel aan een gastouder die juist veel en goed Nederlands met hem spreekt en omgekeerd.

Een heel leesbaar en informatief boek over dit onderwerp is *Het succes van tweetalig opvoeden* van Elisabeth van der Linden en Folkert Kuiken (2012).

KENNIS

Omgaan met meertalige kinderen

- › Behandel ieder kind als een individu, met eigen interesses en mogelijkheden.
- › Laat je niet misleiden als kinderen het Nederlands op een laag niveau beheersen. Zoek actief naar wat kinderen kunnen, begrijpen en bedoelen.
- › Praat veel tegen alle kinderen over dingen, belevenissen en gevoelens.
- › Schat kinderen niet te laag in, dat kan hun ontwikkelingsmogelijkheden schaden. Sluit aan bij wat ze kunnen.
- › Geef andere (moeder)talen dan het Nederlands af en toe aandacht op een speelse manier: zing een liedje of vertel een verhaal eens in meer talen (samen met een collega of een ouder), luister naar meertalige verhalen of gebruik meertalige kinderboeken.

Bron: Van Keulen & Singer (2012, pp. 51).

Samengevat

Kinderen leren altijd en overal: ze zijn van nature nieuwsgierig. Dat leren gaat spelenderwijs en voor een groot deel vanzelf. Een vertrouwde volwassene, zoals de gastouder, kan kinderen hierin begeleiden door hun interessante activiteiten aan te bieden die passen bij hun ontwikkelingsniveau, of die net iets moeilijker zijn zodat ze ook een volgende stap kunnen zetten. Daarin moet een balans gevonden worden tussen kinderen vrijlaten en hen beschermen. Hoe die balans eruitziet hangt samen met de leeftijd van de kinderen.

- › Baby's hebben behoefte aan een vertrouwde omgeving met vertrouwde personen als veilige basis om al het nieuwe om hen heen te gaan ontdekken.
- › Dreumesen willen steeds meer alles zelf doen, maar zijn tegelijk nog erg afhankelijk van de vertrouwde volwassenen voor emotionele steun.
- › Peuters ontwikkelen zich snel in veel opzichten. Ze leren veel woorden en symbolen, leren springen en huppelen, gaan zien dat er verschil is tussen henzelf en een ander, maken vriendjes.
- › Kleuters groeien en leren op alle terreinen, krijgen interesse in hun eigen lichaam en dat van anderen, stellen eindeloos vragen en spelen graag met kinderen van hun eigen sekse.
- › Kinderen van 7 jaar en ouder breiden hun schoolse kennis en vaardigheden uit, zijn sterk gericht op leeftijdgenoten, maken vrienden en ontwikkelen zo hun eigen identiteit.
- › Vanaf hun tiende jaar maken kinderen een sterke lichamelijke ontwikkeling door en verruimen zij hun belangstelling voor de wereld om hen heen.

Er zijn veel manieren waarop kinderen leren. Ze spelen, proberen dingen uit en ontdekken wat het resultaat is. Ze leren ook door anderen na te doen, door mee te helpen, door te herhalen wat ze al kunnen. Naarmate kinderen ouder worden, leren ze ook steeds meer door te praten en te lezen, via woorden en beelden. En natuurlijk zijn er verschillen tussen kinderen in hoe ze leren, bijvoorbeeld tussen jongens en meisjes.

Leren omgaan met anderen: sociale relaties

Maartje van Daalen-Kapteijns

Imke (5) heeft een nieuw broertje. Dat voelt ineens heel stoer. Bij gastouder Lisanne is Imke op dinsdag en donderdag altijd de jongste. Lekker tutten met Githa (8) en Veerle (10). Van hen heeft ze al een beetje geleerd hoe dat moet: een grote zus zijn. Githa en Veerle hebben haar voorgedaan hoe je met twee touwen kunt touwtje springen. En Veerle heeft heel knap een pleister geplakt op de knie van Imke toen ze met de step was gevallen. Maar soms mag Imke niet meedoen; dan willen de meiden samen kletsen en giechelen. Het is dus niet altijd leuk om 'het kleintje' te zijn. Gelukkig komt Erwin (1,5) op woensdag. Omdat Imke altijd mag helpen weet ze al heel goed hoe dat gaat met luiers en flesjes en hapjes. En ook dat ze soms even moet wachten totdat Lisanne weer tijd heeft voor háár. Zo heeft Imke al geleerd om een kleine en een grote zus te zijn!

Kinderen hebben volwassenen en andere kinderen nodig om zich te ontwikkelen. In het vorige hoofdstuk ging het over de manier waarop kinderen zichzelf worden, een eigen persoon. Die ontwikkeling gaat voor een groot deel hand in hand met hun sociale ontwikkeling: kinderen worden zich ervan bewust dat ze bij anderen horen en dat dat prettig is. Ze krijgen geleidelijk sociale contacten met meer verschillende kinderen en volwassenen. Daarbij ontdekken ze dat ze deels hetzelfde zijn als andere kinderen en deels ook anders. Wat belangrijk is in de sociale ontwikkeling van een kind hangt sterk samen met de leeftijd: voor een baby spelen heel andere zaken dan voor een kind van 9 jaar. Daarom schetsen we eerst de sociale ontwikkeling per leeftijdsfase van 0 tot 13 jaar. Daarna beschrijven we wat er allemaal bij die ontwikkeling komt kijken wanneer kinderen samen opgroeien en elkaar tegenkomen in een groepje, zoals bij de gastouder.

Ontwikkeling sociale relaties bij kinderen van 0 tot 13 jaar

Baby's (0 tot 18 maanden)

Baby's horen in de eerste plaats bij hun ouders of verzorgers. Ze vertonen van nature gedrag dat erop gericht is zich aan hen te hechten. Dat doen ze door te huilen, kijken, lachen, brabbelen en grijpen. Dit gedrag is voor baby's letterlijk van levensbelang. Zo krijgen ze voor elkaar dat ze gevoed, verzorgd en beschermd worden. Zonder die verzorging zou een baby niet lang overleven. Geleidelijk leren baby's de mensen in hun directe omgeving herkennen en gaan ze verschil zien tussen de hun vertrouwde personen en 'vreemden'. Dan wordt een baby vaak een tijdje 'eenkennig': hij heeft dan een duidelijke voorkeur voor de persoon/personen

die hij het vaakst ziet en die het best op zijn behoeften reageren. 'Scheidingsangst' (ook wel: verlatingsangst) gaat meestal samen met eenkennigheid. De baby wil niet dat zijn moeder of vader weggaat. Zo tussen 7 en 9 maanden begint de baby namelijk te beseffen dat zijn ouders blijven bestaan, ook als hij ze niet kan zien. En hij wil bij hen blijven. Als hij leert dat moeder en vader ook weer terugkomen, gaat de fase van eenkennigheid voorbij. Ouders met baby's van deze leeftijd oefenen dat weggaan en terugkomen bijvoorbeeld door kiekeboe te spelen. De ouder geeft dan duidelijk aan: 'Kijk, ik was even weg, maar nu ben ik er weer!' Baby's gaan zo regelmaat ontdekken en leren erop te vertrouwen dat hun vader en moeder weer terugkomen als ze zijn weggeweest.

Baby's van 0 tot 9 maanden hebben het voor een veilige hechting nodig dat een beperkt aantal personen hen verzorgt. De gastouder kan heel goed een van die personen zijn als zij goed en liefdevol reageert op de behoeften van de baby. De baby zal haar dan gaan herkennen als een vertrouwde volwassene bij wie hij zich veilig voelt. Baby's zoeken dus vanaf de eerste dag contact met volwassenen. Ook hebben ze al heel jong belangstelling voor andere baby's en grotere kinderen.

Dreumesen (1,5 tot 2,5 jaar)

Dreumesen zijn nog steeds, net als baby's, sterk afhankelijk van hun verzorgers. Ze houden van het contact met hen, vaak in de vorm van vaste rituelen. Tegelijkertijd krijgen ze steeds meer een eigen wil, willen ze graag dingen zelf doen en verzetten ze zich dan tegen hun verzorgers. Het is goed als dreumesen ervaren dat zij een eigen wil hebben *en* het is goed als ze merken dat hun wil niet altijd wet is. Dat geeft regelmatig conflicten die horen bij deze fase van de *terrible two's*. Tweejarigen zitten vaak een beetje klem: ze willen heel graag zelf dingen doen en tegelijkertijd lief gevonden worden door hun verzorgers. De taak van de verzorgers is dan een balans vinden tussen liefde, bescherming en vastigheid geven aan de dreumesen en hun de ruimte bieden om nieuwe dingen uit te proberen.

Dreumesen leren enorm veel. Zo beginnen ze de volgorde te herkennen van gebeurtenissen die regelmatig terugkeren. Ze krijgen kennis van zogenoemde 'scripts'. Een eenvoudig script is bijvoorbeeld: 'Mama gaat 's morgens weg, en komt me dan later weer ophalen'. Of: 'Als papa en mama naar hun werk gaan blijft de nanny bij ons thuis'. 'Met Marieke gaan we altijd eerst in de tuin spelen, dan handen wassen en dan fruit eten'.

Dreumesen raken steeds meer geïnteresseerd in andere kinderen. Ze kunnen al leuk samen spelen, maar dat is vaak meer naast elkaar dan echt met elkaar. En liefst gebeurt dat nog steeds in de nabijheid van de verzorgde verzorger of gastouder.

Peuters (2,5 tot 4 jaar)

In de peuterleeftijd gaan kinderen steeds beter begrijpen hoe hun omgeving in elkaar zit. Ze zijn gewend aan de overgang van huis naar opvang, kunnen afscheid nemen van de ouder die hen brengt en snappen de regels. Ze kunnen heel goed een tijdje zelfstandig spelen zonder dat de gastouder er heel dichtbij zit, als ze maar wel oogcontact hebben. De kinderen zoeken haar zelf wel op als ze steun nodig hebben.

Kinderen van bijna 4 jaar spelen graag en veel met andere kinderen. Ze ontdekken daarbij dat een ander kind een spel soms heel anders wil spelen, of de baas wil zijn, of met hetzelfde speeltje wil spelen als zichzelf. Ze beginnen te zien dat andere kinderen ook een eigen wil hebben. Zo leert een peuter om soms iets toe te geven aan een speelkameraadje en hem op een ander moment juist over te halen om zich te schikken in zijn eigen plannetje. Je ziet verschillen ontstaan in 'leiders' en 'volgers': sommige kinderen kunnen gemakkelijk anderen meekrijgen in hun

ideeën. Andere kinderen lukt dat minder. Een gastouder die zo'n kind wil helpen bereikt het meest door het aanreiken – of samen met het kind bedenken – van een boeiend plan. De anderen dwingen ('Nu moeten jullie ook een keer spelen wat Thomas wil!') is zelden effectief. Peuters hebben dus andere kinderen nodig om spelenderwijs deze sociale vaardigheden te oefenen. De verzorgers houden in de gaten dat de peuters nu eens hun zin krijgen en dan weer iets toegeven.

Kleuters (4 tot 6 jaar)

Als kinderen eenmaal naar de basisschool gaan wordt hun wereld een stuk groter. Ze leren nog meer mensen en situaties kennen. Ze zien dat niet iedereen hetzelfde is en dezelfde dingen doet. Zo krijgen ze geleidelijk meer inzicht in wie ze zelf zijn en in hun relaties met andere kinderen en volwassenen. Kleuters kunnen, beter dan jongere kinderen, hun impulsen beheersen en zich inleven in een ander. Het zich inleven in een ander wordt ook wel empathie genoemd. Empathie betekent dat een kind begrijpt wat een ander (kind) voelt. Als dat andere kind bijvoorbeeld huult of pijn heeft zal hij dat herkennen en het andere kind troosten of helpen. Het kunnen beheersen van een impuls betekent dat een kind niet meteen toegeeft aan wat er in hem opkomt. Als hij bijvoorbeeld

wil spelen met een stuk speelgoed van een ander kind zal hij zich inhouden en het niet zomaar afpakken. Hij zal begrijpen dat hij beter kan wachten tot het andere kind het speeltje weglegt of vragen of hij er zo meteen ook even mee mag spelen.

Inlevingsvermogen en beheersing zijn allebei enorm belangrijk voor het aangaan van relaties met anderen. De gastouder kan, net als de ouders, in deze fase iets meer afstand nemen, maar zij houdt een grote rol. Zij geeft het goede voorbeeld van empathisch en beheerst gedrag en blijft in de gaten houden hoe de kleuters met andere kinderen omgaan.

Kinderen van 6 tot 9 jaar

Kinderen vanaf 6 jaar staan vooral meer open voor hun leeftijdgenoten. Ze willen graag ergens bij horen en zich geaccepteerd voelen. Tegelijkertijd vergelijken zij zichzelf steeds met anderen om te ontdekken waarin ze hetzelfde zijn en waarin anders. Zo ontwikkelen ze hun eigen identiteit en hun houding ten opzichte van anderen. Op deze leeftijd kunnen kinderen, juist omdat ze zo graag bij de groep willen horen, ook buitengesloten en gepest worden.

Kinderen van deze leeftijd spelen meestal het liefst met kinderen van dezelfde sekse: meisjes met meisjes en jongens met jongens. Ook hebben ze een voorkeur voor kinderen van hun eigen leeftijd. Ze hebben vaak al echte vriendschappen, en 'zijn dik' met hun vriendjes of vriendinnetjes. Kinderen in deze schoolleeftijd worden geleidelijk aan zelfstandiger en staan wat losser van hun ouders en gastouder dan voorheen. Ze kunnen vaak al meer dan volwassenen van hen verwachten. Ook de gastouder zal wat meer afstand ervaren. Toch hebben kinderen in deze fase veel aandacht nodig. Als ze ergens niet uitkomen, moeten ze de gastouder weten te vinden. Op haar beurt houdt de gastouder goed in de gaten hoe het met de kinderen gaat en welke steun ze kunnen gebruiken.

Kinderen van 10 tot 13 jaar

Kinderen ontwikkelen zich, vanaf dat zij ongeveer 10 jaar zijn, verder in de omgang met volwassenen en vooral ook met kinderen van hun eigen leeftijd. Ze vergelijken zich, net als in de vorige periode, met hun leeftijdgenoten om uit te vinden wat hen hetzelfde maakt, maar toch ook anders. Ze willen aan de ene kant hetzelfde zijn om bij de groep te horen. Maar ze willen ook speciaal zijn en zich ergens in onderscheiden. Doordat ze reacties krijgen van hun leeftijdgeno-

ten, bijvoorbeeld op hun kleding en gedrag, ontdekken ze wie ze zijn en wie ze willen zijn. En ook ontdekken ze hoe anderen zijn en hoe je met elkaar kunt omgaan, ook al ben je verschillend. Zo ontwikkelen kinderen kennis over hun eigen identiteit en over sociale relaties.

Ze kunnen steeds meer zelfstandig ondernemen: zelf naar een vriendje of vriendinnetje toe, alleen thuis zijn. Het is belangrijk dat er met de ouders en de gastouder goede afspraken zijn. De kinderen zijn gebaat bij duidelijkheid over wat er van hen verwacht wordt en wat zij van anderen kunnen verwachten. Wat mogen ze en met wie, en wie informeren ze over waar ze zijn? De gastouder kan hierbij een veilige haven blijven bieden tussen school en thuis.

Samen opgroeien

Hoe ontwikkelen kinderen zich in sociaal opzicht?

Dat gebeurt vooral op een natuurlijke manier doordat kinderen samen optrekken met volwassenen en samen met andere kinderen opgroeien. En dat samen opgroeien betekent eerst en vooral dat je contact en plezier hebt met elkaar. Verder betekent het dat je vriendschappen sluit, conflicten krijgt en die weer oplost, ervaringen deelt en rekening houdt met elkaar. Deze onderwerpen werken we hierna wat verder uit.

Plezier hebben en spelen met elkaar

Kinderen houden ervan contact te hebben met volwassenen en met andere kinderen. Ze leren zo, als het goed is, spelenderwijs hoe wij in onze maatschappij met elkaar omgaan. Dat begint al meteen na de geboorte in het contact dat een baby heeft met (meestal) de moeder en de vader. De ouders reageren op de behoeften van de baby, beschermen en voeden hem. Terwijl ze hem verzorgen raken ze hem liefdevol aan en praten en lachen tegen hem. Als de baby iets groter is zingen de ouders liedjes en doen ze eenvoudige spelletjes. De baby zal vaak kraaien van plezier. Ook met peuters en kleuters doen ouders spelletjes die hun kinderen plezier bezorgen. Zulke spelletjes gaan vaak gepaard met rijmpjes en bewegingen, zoals 'hop, hop paardje'. Met iets oudere kinderen kan een veelheid aan spelletjes gedaan worden, van kwartetten tot schaken en voetballen.

Een kind kan ook met andere volwassenen spelen, zoals grootouders, andere familieleden en burens. Ook de gastouder is een belangrijke speelkameraad voor de

kinderen in haar groepje. Juist als er een beperkt aantal kinderen bij haar is kan zij spelletjes doen die passen bij hun leeftijden en bijdragen aan het plezier in contact met elkaar.

Spelen kinderen al van jongs af aan met elkaar? Baby's hebben in ieder geval al heel vroeg belangstelling voor andere kinderen. Ze kunnen als het ware al 'vrienden maken' door naar andere baby's te kijken en te lachen,

en elkaars handjes te grijpen. Ze laten zien dat ze plezier hebben in het contact door met hun hele lijfje te bewegen en geluidjes te maken. Baby's tussen 6 en 18 maanden kunnen al grapjes met elkaar maken, zo is onlangs gebleken uit onderzoek. Ze doen bijvoorbeeld net alsof ze een andere baby een stukje speelgoed willen geven, maar grissen dat dan op het laatste moment weer weg. Tot hun tweede verjaardag spelen baby's vaak alleen, maar wel liefst in de nabijheid van een vertrouwde volwassene zoals de gastouder.

Dreumesen spelen nog vaker naast elkaar dan echt *met* elkaar. Dat wordt wel 'parallel spel' genoemd (Vygotsky 1978 en Weterings 2010). In dat parallelle spel in de buurt van andere kinderen kijken ze naar elkaar en doen ze elkaar na: 'Wat zij doet, kan ik dat ook?' Elkaar nadoen is voor dreumesen de belangrijkste stimulans voor hun ontwikkeling. Peuters gaan steeds meer echt *met* elkaar spelen. Vanaf het derde jaar kunnen ze ook samen een plannetje maken voor wat ze gaan doen. Ze ontdekken dat samen spelen meer mogelijkheden biedt dan alleen spelen, met het plezier en ook de botsingen die daarbij horen. Vanaf het vierde jaar weten kinderen dat er voor het samen spelen regels zijn, zoals 'niet zomaar iets afpakken' en 'om de beurt'. Regels vergroten het spelplezier en helpen bij het oplossen van conflicten. Kleuters kunnen inmiddels hun emoties redelijk beheersen. Zo kunnen ze boosheid uiten zonder hun speelkameraadje te schoppen of te slaan. Kinderen van deze leeftijd kunnen een hele tijd samen bezig zijn en enorm veel plezier hebben.

PRAKTIJK

De regels van het spel

Er zijn veel manieren waarop kinderen spelenderwijs regels leren. Dat begint al vroeg als twee kinderen samen een torentje maken van gekleurde ringen om een stokje: elk kind mag hierbij om de beurt een ring plaatsen. Een bordspel als ganzenbord is een 'regelspel' waarbij ze nog meer regels leren. Niet alleen gooien ze hier om de beurt met een dobbelsteen en verplaatsen dan hun pion een paar hokjes. Ook leren ze dat ze op vakje 19 'in de herberg' zitten en een beurt moeten overslaan en op vakje 31 'in de put' moeten wachten tot een ander kind met zijn pion op hetzelfde vakje terechtkomt.

Bron: nl.wikipedia.org/wiki/Ganzenbord.

Wat is nodig om samen plezier te hebben?

De gastouder heeft, als het goed is, zelf plezier in de omgang met 'haar' kinderen. De verzorgende activiteiten bieden veel gelegenheden voor contact en plezier, bijvoorbeeld tijdens het eten of opruimen. De gastouder kan met de kinderen praten, grapjes met hen maken, liedjes zingen. Ook kan zij ervoor zorgen dat de kinderen plezier hebben met elkaar: door een spelletje te organiseren, samen een liedje of een dansje te leren, samen iets moois te maken (tekenen, kleien, knutselen) en hen bij elkaar te betrekken: 'Kijk eens wat een mooi schilderij Kim heeft gemaakt!' Of, als een kind verlegen is: 'Zullen we samen vragen of je ook mee mag spelen met de trein?'

Tegelijk is de gastouder soms ook terughoudend. Zij hoeft zich niet te mengen in het spel van een kind dat duidelijk even ongestoord alleen bezig is, of in het spel van kinderen die al prettig samen spelen. Maar als kinderen zich vervelen, of vastzitten met een activiteit, kan zij hen op een idee brengen. Als zij bijvoorbeeld een tijdje met hen meespeelt kan ze het spel een nieuwe draai geven waar de kinderen weer mee verder kunnen.

Vriendschappen

Kinderen zijn van jongs af aan gericht op het maken van vriendjes en vriendinnetjes. Dat geldt zelfs al voor baby's, zoals we hiervoor zagen. Je kunt soms zien dat een baby een ander kind herkent en blij reageert. Dreumesen en peuters maken vriendjes en vriendinnetjes, gebaseerd op wat ze leuk vinden om samen te doen. Dat lukt het best met kinderen van ongeveer hun eigen leeftijd (kinderen die niet meer dan 6 maanden ouder of jonger zijn). Die vriendschappen kunnen heel tijdelijk zijn. Vanaf de kleuterleeftijd krijgen vriendschappen al meer het karakter van elkaar opzoeken, accepteren en steunen.

Vanaf het zevende jaar zijn kinderen meestal bevriend met leeftijdgenoten: meisjes het vaakst met meisjes en jongens het vaakst met jongens. De vriendschappen van 6- tot 9-jarigen kunnen heel serieus zijn, ook al zijn ze nog niet per se van lange duur. Als een situatie verandert (een kind gaat naar een andere school, naar een nieuw clubje of verhuist) verdwijnen oude vrienden uit het oog en worden nieuwe vrienden gevonden. Vanaf het negende jaar worden vriendschappen hechter. Binnen het vrienden- of vriendinnenclubje vertrouwen de kinderen elkaar en zijn ze loyaal. Bij jongens is de

bindende factor meestal het samen dingen doen. Bij meisjes gaat het daarnaast vaak om emotionele binding op basis van een zekere intimiteit die het uitwisselen van vertrouwelijkheden mogelijk maakt. Zowel in jongens- als meisjesgroepjes kan de loyaliteit geschonden worden en kan een kind zeggen: 'Ik wil geen vrienden meer zijn met jou.' Vaak is zo'n 'breuk' overigens ook wel snel weer over en spelen de kinderen de volgende dag weer samen alsof er niets gebeurd is.

Nog iets oudere kinderen blijken heel goed te kunnen benoemen wat vriendschap eigenlijk inhoudt. Rita Kohnstamm (2011) noemt acht kenmerken, waarvan de belangrijkste drie zijn:

- › je bent eerlijk en spontaan tegenover elkaar;
- › je voelt elkaar aan en begrijpt elkaar;
- › je weet van elkaar dingen die anderen niet weten.

Vriendschap speelt een belangrijke rol in het leven van opgroeiende kinderen. Dat blijkt ook uit de vele kinderboeken waarin 'vriendschap' de rode draad is. Je kunt hier denken aan een boek van wat langer geleden: *Lawines razen* van An Rutgers van der Loeff uit 1954, maar ook aan de verhalen over *Kikker en Pad* van Arnold Lobel of aan *Kikker in de wind* door Max Velthuis uit 2006.

PRAKTIJK

Boeken over vriendschap

In het verhaal *Kikker in de wind* van Max Velthuis stormt het heel hard. Daardoor waait de boom achter het huisje van Kikker om. De boom is zó gevallen dat Kikker zijn deur niet meer kan openmaken. Hij is bedreefd omdat hij opgesloten zit en nooit meer met zijn vriendjes zal kunnen spelen. Maar zijn vriendjes halen hun gereedschap en gaan hard aan het werk. Zo weten ze de boom in stukken weg te krijgen van Kikkers deur. En Varkentje heeft intussen een taart gebakken waar iedereen van mee mag eten. Het verhaal eindigt zo:

Toen alles op was, moest Kikker een beetje huilen. 'Nu ben ik mijn mooie boom kwijt', zei hij verdrietig. 'Kom op', zei Rat, 'we hebben nu volop brandhout om de hele winter de kachel te stoken. En morgen planten we een nieuwe boom.'

Bron: Velthuis (2006). (Dit schetsboek is gebaseerd op de opzet en schetsen voor een nieuw prentenboek dat Max Velthuis helaas niet meer heeft kunnen afmaken.)

Wat is nodig om vriendschappen te sluiten?

Een gastouder heeft maximaal zes kinderen in haar groepje. De kans is klein dat de kinderen hier een jongen of meisje treffen van hun eigen leeftijd. Dat is geen ernstig probleem voor het samen spelen. Kinderen van verschillende leeftijden, jongens en meisjes, kunnen heel goed met elkaar spelen en in sociaal opzicht van elkaar leren. Maria Montessori vond zelfs dat kinderen juist andere kinderen van verschillende leeftijden nodig hebben voor een harmonische ontwikkeling (Brand 1973). Maar voor het sluiten van echte vriendschappen hebben jongens vanaf ongeveer 7 jaar andere jongens van dezelfde leeftijd nodig, en meisjes andere meisjes. De gastouder kan ervoor zorgen dat 'haar' kinderen ook in contact komen met andere kinderen, bijvoorbeeld door naar een speeltuin of park in de buurt te gaan. Daar zullen regelmatig andere kinderen komen uit de buurt, wat gelegenheid geeft om vrienden te maken. Ook kan een kind misschien eens een eigen vriendje of vriendinnetje meenemen naar de opvang. Als er een meisje van 9 of 10 jaar in het opvanggroepje zit, kan de gastouder merken dat het voor meisjes van deze leeftijd heel belangrijk is om bij een 'meidenclubje' te horen. Zo'n meisje vindt misschien weinig aansluiting bij de andere opvangkinderen. Voor haar kan het extra leuk zijn eens één of twee vriendinnetjes mee te mogen nemen.

Over het geheel is het goed als de gastouder in de gaten houdt of de kinderen vrienden hebben. Ze kan dit onderwerp zo nu en dan ter sprake brengen: 'Wat houdt vriendschap eigenlijk in? Wat doen vrienden voor elkaar?'

Leren delen en rekening houden met een ander

Van jongs af aan willen kinderen hun ervaringen graag delen met volwassenen en andere kinderen. Baby's bijvoorbeeld ontdekken steeds iets nieuws. Als ze een rammelaar op de grond gooien, maken ze contact met hun verzorger alsof ze willen vragen: 'Wat gebeurt er? Leuk hè?' Als iemand zo vriendelijk is de rammelaar op te rapen doen ze het nog eens om te zien of het *weer* zo grappig is. Als er andere kinderen in de buurt zijn raken die geïnteresseerd. Zij gaan dat op de grond gooien misschien imiteren. Zo delen kinderen al jong prettige ervaringen met anderen. Ook onprettige ervaringen worden gedeeld. Als een jong kind pijn heeft, gaat het hard huilen. Degene die komt troosten deelt als het ware die pijn: 'Dat was een nare val, nou doet je knie pijn hè? Ik ga er een dikke kus op geven, kijken of dat helpt!' Zo is de pijn meestal snel vergeten.

Naarmate kinderen groter worden breidt dit delen van ervaringen zich uit. Een belangrijk hulpmiddel is het praten

over wat er zoal gebeurt. Verzoekers kunnen verwoorden wat kinderen meemaken: wat zien, voelen, horen, ruiken en proeven ze? Wat gebeurt er om hen heen? Zo leren de kinderen ook zelf deze ervaringen verwoorden.

Vanaf 2,5 jaar krijgen kinderen al een beetje begrip voor wat andere kinderen beweegt. Geleidelijk gaan ze beter begrijpen dat andere kinderen ook gevoelens hebben en eigen ideeën. Daardoor kunnen ze bijvoorbeeld hulp vragen of hulp geven aan een ander kind, of het troosten als het pijn of verdriet heeft. Taal maakt het overbrengen van ervaringen gemakkelijker. Een voorbeeld is een 4-jarig meisje dat slecht geslapen heeft en er boos uitziet. Een ander kind vraagt waarom ze boos is. Het meisje antwoordt: 'Ik ben niet boos, ik wil alleen helemaal niets doen, ik ben veel te moe.'

In het spelen en omgaan met elkaar komen kinderen natuurlijk problemen tegen. Er zullen zich botsingen of conflicten voordoen. Al jong ontdekken kinderen dat een ander kind hen danig dwars kan zitten, bijvoorbeeld omdat het opeens de baas wil spelen terwijl ze net zo gezellig samen een spelletje aan het doen waren. Ook met deze negatieve ervaringen moeten kinderen iets doen. Het is voor hun hele verdere leven van belang dat ze rekening leren houden met wat anderen willen en voelen en dat ze voor zichzelf kunnen opkomen. Naast andere volwassenen heeft de gastouder hierin een grote rol.

Wat is nodig om te leren delen?

De gastouder kan eenvoudige regels met de kinderen afspreken, zoals 'om de beurt', 'eerlijk delen', 'uitleggen wat jij wilt' ('zeg maar tegen haar dat jij ook graag met de vrachtauto wilt spelen'), 'laat hem maar even met rust, hij wil nu liever alleen spelen', 'elkaar geen pijn doen' enzovoort. Tijdens een conflict kunnen de emoties hoog oplopen. Kinderen kunnen erg kwaad of verdrietig zijn. De gastouder kan hen helpen hun emoties op een acceptabele manier te uiten. Zo mogen ze bijvoorbeeld *wel* een oude krant woedend verscheuren, maar niet het werkje van een ander kind. Wat de gastouder in elk geval niet doet is een 'schuldige' (laten) aanwijzen of een kind apart zetten omdat het ruzie heeft gemaakt. (Uit onderzoek blijkt dat ruzies tussen kinderen vaak juist escaleren door het ingrijpen van volwassenen). Het is wel heel belangrijk om kinderen te helpen om zelf een conflict op te lossen en na een ruzie weer vrienden te worden zodat de weg weer vrij is om met elkaar te spelen.

PRAKTIJK

Dat doe je goed!

Een gastouder: 'Het werkt vaak heel goed als kinderen prettig gedrag van elkaar zien. Als ik zie dat een van de kinderen een kleiner kind helpt, geef ik daarover een complimentje: "Dat doe je goed! Wat fijn dat jij Ali even helpt met opruimen". Dan gaan de andere kinderen dat voorbeeld meestal meteen volgen.'

Een apart onderwerp vormt de manier waarop kinderen sociale media gebruiken. Die media zijn een deel van het dagelijks leven geworden, ook voor kinderen. Zij hebben vaak al vanaf hun negende of tiende jaar een mobiele telefoon of een smartphone. Ze onderhouden daarmee op allerlei manieren contact met andere kinderen: via chat, msn, sms'jes en spelletjes. Ook zitten ze vaak op Facebook of Hyves. Zo hebben ze veel positieve contacten, waarin ze op een snelle manier leuke ervaringen kunnen delen. Ze wisselen informatie uit en laten elkaar grappige dingen zien. Maar helaas komt het ook voor dat kinderen die sociale media voor minder leuke dingen gebruiken, bijvoorbeeld om elkaar te pesten. Dat is meestal niet goed zichtbaar, en vraagt goede begeleiding door de volwassenen die dicht bij de kinderen staan.

Nikken en Pardoën¹ (2010) geven nuttige informatie over de keuzes die je kunt maken voor het gebruik van sociale media, ook in de kinderopvang. Wil je kinderen de gelegenheid geven om rechtstreeks contact te hebben met hun beste vriendje of vriendinnetje dat niet in het opvang-groepje zit? Dat vinden kinderen waarschijnlijk prettig, maar het verkleint hun betrokkenheid bij het opvang-groepje. Wil je chatten altijd toestaan of alleen op bepaalde momenten, bijvoorbeeld als er geen leeftijdsgenootjes aanwezig zijn? Hebben de kinderen hun telefoon altijd op zak of leggen ze hem op een vaste plek als ze bij de gastouder komen? Over al dit soort vragen kunnen gastouders afspraken maken met de kinderen, in overleg met hun ouders. Ook is het nodig af te spreken of ouders en kind onderling op elk moment contact met elkaar kunnen hebben tijdens de opvangtijd of dat dit beter beperkt kan blijven.

De gastouder zelf is een rolmodel, ook in de manier waarop zij haar eigen telefoon gebruikt, dus ook zij belt of sms't niet steeds met anderen als de kinderen er zijn, met uitzondering

¹ Nikken en Pardoën geven ook verwijzingen naar websites met informatie over mediagebruik, zoals <http://www.bekijkhetmaar.nl> en <http://www.kijkwijzer.nl>.

van noodgevallen natuurlijk. Verder is het goed als zij regelmatig met de kinderen praat over de ervaringen die zij opdoen via hun telefoontjes en andere sociale media. Plezierige en onplezierige ervaringen leveren stof op voor een gesprek. Wat is wel en niet aanvaardbaar? Hoe blijft het leuk voor iedereen? Hoe ga je om met een vervelende ervaring?

Een positieve sfeer

De gastouder is de spil in haar groepje. Samen met 'haar' kinderen zorgt zij voor een prettige, gezellige sfeer. Als het goed is, ontstaat er een wij-gevoel: 'Iedereen hoort erbij!'. De kinderen kunnen dan goed met elkaar overweg en oefenen spelenderwijs de sociale relaties binnen het groepje. De gastouder is daarbij zelf een voorbeeld van prettig gedrag. Dat kan zij ook laten zien in het contact met haar eigen kinderen, als die er zijn.

Wat komt er allemaal kijken bij het zorgen voor zo'n positieve sfeer? Wat hebben de kinderen in dit opzicht nodig van de gastouder? Daar gaan we nu iets verder op in.

Een wij-gevoel

De gastouder staat centraal in het scheppen van een wij-gevoel. Zij zal er om te beginnen voor zorgen dat een 'nieuw' kind zich bij haar en haar groepje welkom voelt. En

ze zal stimuleren dat het nieuwe kind snel vertrouwd raakt met de andere kinderen. Een heel jong kind kan het best wennen 'aan de hand van' de gastouder. Maar een peuter of kleuter kan heel goed 'ingewijd' worden door een kind dat al langer bij de gastouder komt en dat de eerste dag het 'maatje' is van het nieuwe kind. Stel dat Menno het maatje is van Ivo die voor het eerst bij de gastouder komt. Menno laat Ivo zien waar alles is en hoe het er in het groepje aan toegaat: 'Nu gaan we buiten spelen en dan doet Micha altijd een beetje wild'. Zo zal Ivo snel wennen. Voor beide kinderen is dit ook een goede oefening in sociaal gedrag: Menno moet zich verplaatsen in wat Ivo nog niet weet en dat aan hem vertellen. Ivo moet goed luisteren en vragen naar wat hij nog niet begrijpt.

Rituelen en gewoontes zijn belangrijk voor het ontstaan van een wij-gevoel. Als bijvoorbeeld de opvangtijd steeds op dezelfde manier start geeft dat voor alle kinderen structuur in het samenzijn bij de gastouder. Met name voor de jonge kinderen en voor de kinderen die nog moeten wennen geven rituelen en gewoontes houvast. De gastouder kan bijvoorbeeld regelmatig hetzelfde doen op dezelfde plaats: 'Eerst gaan we samen lekker op de bank zitten met een kop thee en dan lees ik een verhaal voor'.

De gastouder heeft positieve aandacht voor iedereen afzonderlijk en ook voor de kinderen samen. Ze heeft een open houding, accepteert de kinderen zoals ze zijn en laat merken dat ze blij met hen is. Verder zorgt zij voor een goede gang van zaken, met voldoende rust en met ook genoeg leuke dingen om te doen. Het resultaat moet zijn dat de kinderen zich op hun gemak voelen, vriendelijk en open zijn voor elkaar en dat er niemand ongelukkig in een hoekje zit. De gastouder straalt uit dat zij het gezellig vindt om dingen samen met de kinderen te doen. De meeste kinderen vinden het leuk om bij te dragen aan het groepsgebeuren, zoals helpen met tafeldekken, de stoel van de jarige versieren, of samen alles weer opruimen. Geen probleem als het resultaat dan misschien iets minder mooi of minder netjes is dan als je het allemaal zelf zou doen. Het effect kan trouwens juist ook heel verrassend zijn. De gezelligheid van het samen iets klaarmaken of opruimen kan vergroot worden door er bijvoorbeeld een lied bij te zingen. Dat versterkt het wij-gevoel. Het zal niet altijd gemakkelijk zijn om iets leuks te bedenken voor het gemengde groepje met kinderen die misschien nogal in leeftijd verschillen. Maar als het lukt is het resultaat belangrijk. 'Kijk eens wat wij samen hebben gemaakt!' kan het gevoel zijn bij een kamerbreed schilderij van aan elkaar geplakte vellen papier waarop elk kind een onderdeel heeft geschilderd. Samen praten over een onderwerp is ook een verbindende activiteit. Er is altijd wel een boeiende gebeurtenis uit een boek, of uit de omgeving van de kinderen, die zich daarvoor leent. Al pratend leren de kinderen naar elkaar luisteren en hun eigen mening uiten. Zo kunnen ze vrienden worden en de onderlinge band versterken.

PRAKTIJK

Tapasfeestje

Met eenvoudige middelen kan het wij-gevoel gestimuleerd worden. Zo kan een gewone lunch een feestje worden als alle kinderen meehelpen om tapas te maken. Ze snijden de boterhammen in driehoeken en beleggen die met kaas, komkommer, tomaatjes en alles wat er voorhanden is, en leggen daarop een tweede driehoek. Een prikker door elke driehoek met beleg maakt het af. De tapas worden op een grote schaal geserveerd en een cd met Spaanse liedjes vormt de achtergrond. Deze lunch smaakt zeker veel lekkerder dan anders!

Ook de verbinding met thuis is van belang voor het wij-gevoel. Het is prettig als er foto's te zien zijn bij de gastouder: foto's van de kinderen thuis, van hun ouders, hun grotere broer of zus, hun opa en oma of van hun huisdier. Door die foto's af en toe samen te bekijken en erover te praten, wordt voor de kinderen duidelijk dat hun thuis ook een plaatsje heeft in de opvang. En als het kind wordt opgehaald kan samen met de ouder bekeken worden wat er die dag voor moois gemaakt is.

Voor een gastouder die bij de kinderen in huis werkt zijn er vergelijkbare manieren om de link te maken: de gastouder kan met de kinderen een tekening maken voor papa of bloemen plukken voor mama. Zij kan met de kinderen inspelen op de specifieke interesses of thema's die aan de orde zijn in het gezin. Denk aan de komende vakantie, een verjaardagsfeestje, of zelf jam maken van rozenbottels of bramen uit de buurt. De schoolvriendjes mogen die de volgende dag komen proeven!

Voordoen van gewenst gedrag

De gastouder is in haar sociale gedrag een belangrijk voorbeeld voor de kinderen. Zij laat zelf zien welk gedrag ze ook van de kinderen verwacht. Ze is vriendelijk, luistert naar de kinderen, laat hen uitpraten en reageert op wat ze zeggen en bedoelen. Als kinderen iets nog niet weten zal ze hen niet kleineren of uitlachen. Ze zorgt ervoor dat de kinderen elkaar onderling ook niet kleineren of uitlachen. Vanaf het begin maakt ze duidelijk welke regels er zijn als zij er is, of bij haar thuis. Die regels kunnen worden afgesproken met inbreng van de kinderen zelf, als ze daar oud genoeg voor zijn. Het gaat om eenvoudige afspraken, zoals aardig zijn voor elkaar dus elkaar geen pijn doen, niet schelden, niet slaan. De gastouder legt ook uit waarom die regels er zijn. Dan kunnen kinderen begrijpen dat bijvoorbeeld 'op je beurt wachten' niet altijd leuk is, maar *wel* betekent dat iedereen mee mag doen. De gastouder is eerlijk en rechtvaardig: ze zorgt ervoor dat geen enkel kind wordt 'voorgetrokken'. Ze is stevig in haar optreden maar niet streng. Ze probeert liefst met humor aan de kinderen duidelijk te maken wat de bedoeling is in haar groepje en geeft ruimhartig complimenten voor wat er goed gaat. De gastouder laat zien hoe je met elkaar omgaat, ook als zij tijdens de opvangtijd in contact is met haar eigen kinderen.

PRAKTIJK

'De hand met complimenten'

Elk kind komt een keer aan de beurt voor 'de hand met complimenten'. Deze week is Jonas het kind aan wie de andere kinderen uit de groep een compliment gaan geven. Het gaat zo: er is een uitgestoken hand van gekleurd karton geknipt en op de duim en vingers komen complimenten. De juf verzamelt ze en schrijft ze op. Verschillende kinderen zeggen: 'Jonas is grappig, hij wordt niet gauw boos, hij kan heel hard rennen, hij kan heel goed lange ritsen dichtmaken, hij is lief'.

De hand wordt in de klas opgehangen en Jonas mag hem aan het eind van de week mee naar huis nemen. Volgende week is een ander kind aan de beurt.

Bron: een leerkracht van een school in Amsterdam

Kansen om sociale relaties met elkaar te oefenen

Een groepje of een opvanggezin met een gezellige sfeer en een gastouder die zich prettig gedraagt vormen een

goede basis voor kinderen om sociale contacten aan te gaan met elkaar. Tijdens een opvangdag zijn er voortdurend situaties waarin kinderen op een natuurlijke manier hun sociale gedrag aan het oefenen zijn. Ze spelen met elkaar, hebben plezier, ondervinden botsingen en leren daarvan. Juist in een groepje van kinderen met verschillende leeftijden doen zich kansen voor om elkaar te helpen. Zo kan een iets ouder kind een peuter helpen met het aantrekken en dichtknopen van zijn jas. De gastouder kan dat stimuleren. Zij zal zich daarbij misschien moeten inhouden om de peuter niet meteen zelf die jas aan te doen, ook al zou dat vast sneller gaan. Als ze het aan de kinderen overlaat werkt dat naar twee kanten: de peuter leert vertrouwen op de hulp van een ander kind en het oudere kind voelt zich tevreden – en al heel groot – omdat hij zijn groepsgenootje, broer of zus kan helpen. Zodra een peuter een beetje kan praten, worden de mogelijkheden nog veel ruimer. Zo kan een kind bijvoorbeeld vragen of hij mag meespelen met de anderen, uitleggen wat hij wil *en* wat *niet*. Als hij even rust nodig heeft, of op zichzelf wil zijn, kan hij dat aangeven. Vanaf hun vierde jaar kunnen kinderen zich steeds beter inleven in een ander. Daar horen weer nieuwe sociale relaties bij: wat doe je als je een conflict hebt met een ander kind? Hoe kom je dan voor jezelf op? En hoe zorg

je ervoor dat het andere kind niet boos of verdrietig wordt? In al deze situaties kan de gastouder de interacties ondersteunen en zo nodig bijsturen. Als een kind ongewenst gedrag vertoont maakt de gastouder duidelijk dat ze het *gedrag* afkeurt, maar niet het kind als persoon. Dus als een kleuter een ander kind slaat zegt ze niet: 'Wat ben jij een vervelend kind', maar bijvoorbeeld: 'Nu is Bram aan het huilen, je hebt hem pijn gedaan en dat is naar voor hem. Als je boos bent op Bram kun je dat ook tegen hem *zeggen*. Dan doe je hem geen pijn! Zij zal het kind ook helpen het weer goed te maken met Bram. Als de gastouder zelf boos is zorgt ze ervoor dat ze dat op een rustige manier duidelijk maakt en ook zij maakt het snel weer goed.

Het is goed om te weten dat contact maken voor het ene kind gemakkelijker is dan voor het andere. Dat hangt samen met het temperament van het kind en ligt voor een groot deel vast in zijn aanleg. Er wordt onderscheid gemaakt tussen sociaal vaardige, sociaal onhandige en teruggetrokken kinderen. Sociaal vaardige kinderen leggen gemakkelijk positieve contacten met andere kinderen en maken gemakkelijk vrienden. Sociaal onhandige kinderen willen wel graag contact en doen daarvoor hun best, maar pakken dat niet altijd handig aan. Zo verschuilen ze zich soms achter de rug van een vertrouwde volwassene en proberen van daaruit oogcontact te maken. En als dat niet wordt gezien door de ander is dat een negatieve ervaring. Deze kinderen maken vaak moeilijker vrienden. En de teruggetrokken kinderen vallen een beetje buiten de groep. Sommigen van hen vinden dat niet erg, zij hebben weinig behoefte aan contact. En een ander deel heeft *wel* die behoefte en heeft dus last van het teruggetrokken zijn. Dat zijn bijvoorbeeld de erg verlegen kinderen. Voor de sociaal onhandige en de erg verlegen kinderen is het belangrijk dat ze gestimuleerd worden in het leggen van contacten. Dat geldt zelfs al voor kleintjes van 15 maanden (Gevers Deynoot-Schaub & Riksen-Walraven 2006).

De gastouder zal er dus extra op letten of ook een sociaal onhandig of teruggetrokken kind contact legt met de andere kinderen in het groepje of gezin. Zij probeert het kind op een natuurlijke manier te betrekken bij een activiteit met een of meer andere kinderen. Dat kan heel goed in haar vertrouwde groepje, dat kleiner is dan bijvoorbeeld een groep op de basisschool. Een gastouder die in een gezin werkt kan bijvoorbeeld andere kinderen te spelen vragen.

Ook een kind dat er anders uitziet dan zijn leeftijdgenoten, of ander gedrag vertoont, vraagt extra aandacht. Misschien accepteren de kinderen in het opvanggroepje een kind dat anders is of anders doet zonder problemen. Maar als dat problematisch is moeten ze leren omgaan met die verschillen.

Leren omgaan met verschillen

Kinderen komen in de opvang andere kinderen tegen. En ze zien heel goed dat iedereen anders is. Een ander kind is kleiner of groter dan zichzelf, heeft een andere kleur haar, praat beter of juist minder goed, kan al lezen of fietsen enzovoort. Verschillen zijn meestal leuk en soms leveren ze problemen op. Veel meer informatie over omgaan met verschillen is te vinden in *Samen verschillend. Pedagogisch kader diversiteit in kindercentra 0-13 jaar* van Anke van Keulen en Elly Singer (2012).

Wat is nodig om te leren omgaan met verschillen?

De gastouder kan de kinderen in haar groepje helpen om te leren omgaan met verschillen. Zij leert hun respect te hebben voor ieder ander kind. Dat doet ze in de eerste plaats door zelf een respectvolle houding te hebben. Zij laat duidelijk merken dat elk kind, zonder onderscheid, haar warme aandacht heeft, zonder iemand 'voor te trekken' of als 'lievelingetje' te behandelen. Dat kan best lastig zijn vanwege de onderlinge rivaliteit die soms heerst tussen broertjes en zusjes. Verder spreekt zij de kinderen erop aan als die een ander kind 'in een hoek' dreigen te duwen. Zij probeert de kinderen die behoefte hebben aan contact op een positieve manier te betrekken bij wat er in haar groepje gebeurt. Een kind dat graag op zichzelf is laat ze met rust, terwijl ze in de gaten houdt of hij het naar zijn zin heeft. Een verlegen kind geeft ze de tijd om in zijn eigen tempo vertrouwd te raken met haarzelf en de andere kinderen. Ze laat alle kinderen zien hoe ze samen kunnen spelen en probeert met name een teruggetrokken kind in een gezamenlijk spel 'mee te nemen'.

De gastouder zorgt er ook voor dat ze op een positieve en warme manier praat over het thuis van de kinderen en de gewoontes van hun ouders. Zo ervaren de kinderen een prettige verbinding tussen de situatie thuis en op de opvang.

Soms sluiten kinderen een ander kind buiten omdat het er anders uitziet of zich anders gedraagt. Dat kan gebeuren zonder opzet. Maar als het met opzet gebeurt kan dat ontaarden in pesten. In een positieve groep zal dat niet vaak voorkomen. De gastouder houdt wel steeds goed in de gaten of er geen kinderen buitengesloten of gepest worden. Als dat wel voorkomt is het altijd nodig actie te ondernemen. Informatie uit een pestprotocol kan dan uitkomst bieden. Er zijn verschillende pestprotocollen beschikbaar die aanwijzingen geven voor wat je kunt doen. Dat is onder andere: steun bieden aan het kind dat gepest wordt, maar ook aan het kind dat zelf pest, het pestgedrag bespreken met de ouders van beide kinderen, en praten met de andere kinderen in het groepje over welke oplossingen zij kunnen bedenken om het pesten te stoppen.

Lastig gedrag

'Lastige kinderen' bestaan niet, wel kinderen met 'lastig gedrag'. Zo staat het in *Pedagogisch kader 4-13 jaar* (Schreuder e.a. 2011). Er zijn twee soorten lastig gedrag: 'gewoon' en 'speciaal'. 'Gewoon lastig gedrag wordt veroorzaakt door omstandigheden buiten het kind, door factoren in zijn omgeving. Een baby kan langdurig

huilen als hij in een te warme kamer ligt of last heeft van luieruitslag. Iets grotere kinderen kunnen lastig gedrag vertonen als het buiten stormt, als morgen de vakantie begint, of als er iets verdrietigs is in de familie. Een kind kan dan wild doen, is de hele dag bozig, luistert niet of is snel in tranen. Het zijn allemaal signalen voor iets dat het kind dwarszit en waarbij het wel wat hulp kan gebruiken van de gastouder.

'Speciaal lastig' gedrag is van een andere orde. Dat komt meestal voort uit een stoornis in de manier waarop informatie uit de omgeving in de hersenen wordt verwerkt. Zo'n stoornis kan voortkomen uit erfelijke aanleg, een hersenziekte, een ongeval of een thuissituatie die al jaren slecht is. (Hoex & Kunseler 2010). Een voorbeeld van een kind met 'speciaal lastig' gedrag is een kind met AD(H)D. Hier hebben we het vooral over 'gewoon lastig' gedrag.

Wat is nodig bij 'lastig gedrag'?

Elk kind is weleens lastig, thuis, op school en ook bij de gastouder. De gastouder probeert om te beginnen lastig gedrag zo veel mogelijk te voorkomen. Dat doet ze door de kinderen veiligheid en structuur te bieden in een prettige sfeer. Als het goed is zijn er enkele regels die de kinderen kennen en waaraan ze zich houden. Zo nodig

helpt de gastouder hen daarbij, liefst met een vriendelijk woord of een grapje. Ook leidt ze lastig gedrag in goede banen. Ze kan bijvoorbeeld een erg beweeglijk kind even lekker laten rennen of klimmen, zodat hij zijn energie kwijt kan, voordat ze rustig iets gaan eten. Ook kan ze kinderen die moeilijk kunnen stilzitten, boeien met een spannend verhaal terwijl de kinderen hun boterham eten. Voor kinderen die snel afgeleid zijn kan zo nu en dan een spel gespeeld worden met duidelijke regels en een snelle afwisseling van korte beurten. Kinderen kunnen elkaar ook onderling helpen in het reguleren van lastig gedrag. Zo kan een wat ouder kind een drukke peuter 'meenemen' in een spel waarin die peuter zijn drukte kwijt kan.

Als het niet lukt het 'gewoon lastige' gedrag te voorkomen, kan de gastouder het best twee dingen doen: positief gedrag van het kind bevorderen en negatief gedrag zo veel mogelijk negeren. Dat is het advies van leerpsycholoog Bandura (1977). We geven een voorbeeld van Maria die steeds heel jaloers reageert als de gastouder aandacht besteedt aan andere kinderen. Maria gaat dan speeltjes afpakken van andere kinderen, tekeningen verscheuren en schreeuwen. Het is geen goed idee om dan tegen haar te zeggen: 'Niet doen, niet schreeuwen, niet afpakken!' Daardoor krijgt het negatieve gedrag juist

aandacht. Beter is het om Maria te richten op positief gedrag, bijvoorbeeld door tegen haar te zeggen: 'Ik zie dat jij ook graag even bij mij op schoot wilt, klopt dat? Dat moet je dan gewoon aan mij vragen. En dan kom jij ook aan de beurt!' Als Maria inderdaad vraagt of zij ook mag, krijgt ze een groot compliment. Hierdoor wordt het ongewenste gedrag genegeerd en het gewenste gedrag versterkt, en leert Maria op een prettige manier om aandacht te delen.

Wat te doen als een kind niet reageert op het bevorderen van positief gedrag en bijvoorbeeld toch steeds doorgaat met jaloers reageren en speeltjes van andere kinderen afpakken? Het is in ieder geval geen goede oplossing om straf te geven, bijvoorbeeld door het kind zomaar naar de gang te sturen. Straf maakt wel duidelijk dat iets niet mag, maar zegt niets over het *gewenste* gedrag. Bovendien maakt straf boos en verdrietig en daardoor gaat een kind zich vast niet prettiger gedragen. Beter dan straf is een time-out. Dan wordt het kind even apart gezet, bijvoorbeeld op een speciaal daarvoor bestemd stoeltje. De gastouder legt daarbij uit dat dit niet voor straf is, maar om even rust te hebben. Zo'n time-out mag niet langer dan drie minuten duren. Dan wordt het kind door de gastouder zelf, of door een ander kind, weer in het groepje gehaald. De gastouder maakt duidelijk dat het nu

weer goed is, dat zij niet boos meer is (als ze dat was) en dat het kind weer gewoon mag meedoen. Het kind mag ook zelf iets zeggen over hoe het nu met hem gaat. Uiteraard is het altijd verstandig om bij lastig gedrag met het kind zelf te praten over wat hem dwars zit. Hij kan misschien zelf iets vertellen over waarom hij zich zo gedraagt en hoe hij zich voelt in het opvanggroepje. Ook is het verstandig met de ouders te praten over wat er aan de hand kan zijn. In het voorbeeld hierboven heeft

Maria misschien net een broertje of zusje gekregen. Het kan zijn dat ze daarom extra gevoelig is voor het wegval- len van aandacht die voorheen alleen voor haar bestemd was (een voorbeeld uit het boek van Rita Kohnstamm 2011).

Meestal kan 'gewoon lastig' gedrag in de goede richting worden omgebogen. Als dat bij herhaling niet lukt, is er misschien meer aan de hand. Dan moet worden nage- gaan of er sprake is van 'speciaal lastig' gedrag.

Samengevat

Kinderen hebben volwassenen en andere kinderen nodig voor hun sociale ontwikkeling. De gastouder kan hierin een grote rol spelen. Wat belangrijk is, hangt sterk samen met de leeftijd van het kind.

- › Een baby moet zich kunnen hechten en leren vertrouwen op zijn voornaamste verzorgers, inclusief de gastouder. Baby's zoeken ook al contact met elkaar.
- › Een dreumes is nog erg afhankelijk van de volwassenen om hem heen, maar laat ook zien dat hij een eigen wil heeft. Dreumesen spelen meer *naast* dan *met* elkaar.
- › Peuters gaan meer samen *met* andere kinderen spelen en ontdekken dat andere kinderen soms iets anders willen dan zichzelf.
- › Kleuters spelen ook graag met andere kinderen en kunnen zich daarbij (beter dan peuters) beheersen in hun impulsen. Ook kunnen ze zich inleven in hoe een ander kind zich voelt.
- › Kinderen van 6 jaar en ouder hebben vaak enige tijd een voorkeur voor het spelen met leeftijdsgenootjes, liefst van dezelfde sekse. Ze willen graag bij een 'clubje' horen, maar ook hun 'eigenheid' laten zien.

De gastouder kan de sociale ontwikkeling van de kinderen met wie zij werkt op veel manieren stimuleren.

- › Ze maakt het gemakkelijk dat de kinderen veel samen doen, zodat zij:
  - › plezier met elkaar hebben;
  - › 'vriendjes' (en vriendinnetjes) maken;
  - › leren delen (speelgoed, ervaringen) en rekening houden met elkaar.
- › Ze zorgt dat er tijdens haar opvang een positieve sfeer is waarin:
  - › een wij-gevoel ontstaat;
  - › zij zelf voordeet wat prettig gedrag inhoudt;
  - › de kinderen leert omgaan met elkaar in diverse dagelijkse situaties.
- › Ze zorgt ervoor dat de kinderen leren omgaan met verschillen en is daarbij alert op pestgedrag.
- › Ze heeft aandacht voor kinderen met 'lastig' gedrag en maakt daarbij onderscheid tussen 'gewoon' en 'speciaal' lastig gedrag.

Waarden en normen

Marianne Boogaard

Richard (10) heeft er gewoon buikpijn van: moet hij het nu wel of niet vertellen? Laatst hadden ze het aan tafel nog over jokken en klikken, maar dat je soms ook iets juist wél moet vertellen. Maar hoe zat het nou ook alweer? Richard heeft heus wel gezien dat Julian (5) en Gwen (4) stiekem in de slaapkamer van gastouder Julia zijn gegaan en dat ze nu alle schoenen aanpassen die onderin de kast staan. Hij weet zeker dat Julia dat niet goed vindt; haar slaapkamer is verboden terrein zonder haar erbij. Straks ziet ze het en dan denkt ze misschien wel dat hij ook heeft meegedaan. Maar is het klikken of gewoon vertellen als hij tegen Julia zegt wat hij heeft gezien? En wordt ze dan boos op Julian en Gwen of ook op hem?

Het overdragen van waarden en normen is de vierde belangrijke pedagogische opdracht voor gastouders als professionele opvoeders. Het gaat dan over de vraag: hoe leer je kinderen wat goed gedrag is, en wat niet? Welke regels zijn er waarvan we gezamenlijk vinden dat

iedereen zich eraan zou moeten houden? Wanneer ben je een 'goed mens'? Zo bezien heeft socialisatie dus ook veel te maken met de morele ontwikkeling van kinderen, met hun besef van goed en kwaad, en met het aanleren van een sociale houding waarin het belangrijk is anderen te helpen, open te staan voor andere meningen en je verantwoordelijk te voelen voor je omgeving.

KENNIS

Waarden en normen

Waarden zijn opvattingen of ideeën over wat goed of slecht is. Voorbeelden van waarden zijn eerlijkheid, respect voor de eigendommen van anderen, regelmaat of vrijheid.

Normen zijn de verwachtingen die mensen van elkaar hebben over hoe zij zich behoren te gedragen. Voorbeelden van normen – die horen bij de hiervoor genoemde waarden – zijn:

- › het is slecht om te liegen;
- › het is slecht om te stelen;
- › het is goed om een vaste dagindeling te hebben;
- › het is goed om zelf je tijd in te delen.

Bron: Van Keulen & Singer (2012, pp. 27).

Morele ontwikkeling in grote lijnen

Wanneer kun je wat verwachten van een kind als het gaat over zoiets plechtigs als waarden en normen?

Ontwikkelingspsychologen zoals Piaget en Kohlberg hebben geprobeerd een aantal fasen te onderscheiden in de morele ontwikkeling van kinderen. Hun uitgangspunt is dat alle kinderen wel een aangeboren gevoel hebben voor rechtvaardigheid, maar dat daarnaast de omgeving waarin zij opgroeien een belangrijke rol speelt in de ontwikkeling daarvan. Kinderen volgen allemaal zo hun eigen tempo, maar toch proberen we een ruwe schets te geven van hoe kinderen van verschillende leeftijden kijken naar 'wat mag' en 'wat niet mag'. We baseren ons daarvoor op het overzicht zoals dat ook al staat in *Pedagogisch kader kindercentra 4-13 jaar* (p. 72-74).

Kinderen van 3 tot 6 jaar

De leeftijd van 3 tot 6 jaar is een belangrijke periode voor de ontwikkeling van moreel besef, ofwel: weten wat 'goed' en 'fout' is volgens de normen van de samenleving waarin je opgroeit. Jonge kinderen kijken daarvoor naar degene die het voor het zeggen heeft, en de regels die nageleefd moeten worden. Omdat een kind van 3 jaar nog niet goed kan beredeneren waarom de regels zijn zoals ze zijn, zijn straf en beloning de belangrijkste richtlijnen. De dingen waarvoor je een beloning krijgt zijn de goede dingen om te doen, de dingen waarvoor je gestraft wordt die mogen niet. Lastig voor opvoeders is dan dat een peuter dus ook kan denken: 'Als ik geen straf krijg, dan mag het dus'. Zoals in: 'Ik wil nu de loopmotorfiets, dus ik pak hem af van Aicha. Niemand zegt er iets van, dus dat is in orde! Dat is geen 'kwade wil', of zelfs niet 'stout'. Dat is eigenlijk alleen maar egocentrisme: een kind van ongeveer 3 jaar kan zich nog niet goed verplaatsen in de gevoelens van een ander. Het laat zich vooral leiden door zijn eigen impulsen en behoeften. Duidelijkheid over wat wel en niet mag en consequent gedrag van de volwassene helpen jonge kinderen zich zo te gedragen zoals de omgeving dat wenselijk en plezierig vindt.

Langzaam maar zeker leren kinderen om zich ook in te leven in wensen van anderen. Ze kunnen zich voorstellen dat iets niet leuk is voor een ander kind omdat ze het zelf ook niet leuk zouden vinden. Ze hebben daarbij soms wel wat hulp nodig van de gastouder die vraagt: 'Hoe zou jij het vinden als Aicha de fiets zomaar van je afpakt?' En: 'Wat zou een goede oplossing zijn volgens jou?'

Ook vriendschappen en een goede emotionele band met de gastouder en de andere kinderen helpen een kind zich steeds beter zo te gedragen zoals dat past bij de normen van zijn omgeving. Voor iemand die je graag mag, wil je aardig zijn, die ga je helpen en troosten als het nodig is. Kinderen zullen in zo'n positieve situatie gemakkelijker eerlijk zijn, zich houden aan regels, hun eigen belangen een beetje opzij zetten en proberen om conflicten op een vriendelijke manier op te lossen.

Kinderen van 6 tot 9 jaar

Kinderen tussen 6 en 9 jaar kennen over het algemeen de regels wel die door hun ouders, gastouder, leerkrachten en de rest van de samenleving worden gehanteerd. Ze kennen die regels niet alleen, maar ze kunnen ze toepassen *en* zelf verwoorden. Voor hen

is het zelfs heel belangrijk de dingen te doen 'zoals het hoort'. De meeste kinderen willen graag een goed kind zijn in de ogen van degenen met gezag: ouders, gastouders, maar ook de politie. Ze letten dus goed op of anderen zich wel aan die regels houden: 'Oho papa, je mag niet door rood rijden!' en: 'Tinie?! Thomas eet al, maar we moeten toch wachten tot iedereen iets heeft?'

Ook in deze leeftijdsfase gaan kinderen op zoek naar de bedoelingen van de regels waar ze mee te maken krijgen. Ze stellen er vragen over en tasten de grenzen af: en wat gebeurt er eigenlijk als ik niet gehoorzaam? Hoe ver kun je gaan? Wanneer is het echt fout? En: mag je een regel overtreden als je daar een belangrijke reden voor hebt? Welk principe weegt het zwaarst? Een ziekenwagen mag immers wel door het rode licht rijden. En: '...als je nou echt heel erg veel honger hebt, mag je dan een brood stelen bij de bakker?'

Kinderen van 10 tot 13 jaar

Vanaf de leeftijd van ongeveer 9 of 10 jaar wordt de wereld van kinderen weer een stapje groter. Dat verandert ook hun kijk op goed en kwaad. Het wereldbeeld van 8-jarigen is aardig geordend. Het leven – van de meesten althans – is vooral veilig en duidelijk. Ze hebben alles onder controle, zijn nieuwsgierig en vol zelfvertrouwen. Kinderen van 9 of 10 zien en horen meer van wat er 'in de wijde wereld' gebeurt. De wereld blijkt groter en onoverzichtelijker en er bestaan opeens ook problemen die kennelijk niemand goed kan oplossen. Vooral nieuwsfeiten over rampen of geweld kunnen behoorlijk hard aankomen; een tsunami, revolutie van het volk tegen onderdrukking door een onmetelijk rijke dictator, ernstige verkeersongelukken, tienerzwangerschappen: waarom gebeurt dat? Zou het mij ook mij kunnen overkomen? Wat zou ik dan doen?

Dat veranderende wereldbeeld brengt met zich mee dat kinderen gaan nadenken over wat het betekent om een 'goed mens' te zijn. Hun maatschappelijke belangstelling wordt groter en ze gaan 'levensvragen' stellen waarop ook volwassenen niet altijd het antwoord weten: Waarom bestaat er oorlog? Hoe is het als je dood bent? Het is ook de leeftijd waarop zij fanatiek opkomen voor zeehondjes, enthousiast sponsors zoeken voor een goed doel en vegetariër worden. Belangrijk is dat kinderen over zulke onderwerpen kunnen praten met de volwassenen

om hen heen. Door zulke gesprekken leren ze nadenken over hun eigen rol en mogelijkheden in de wereld. In discussies kiezen de meeste kinderen van deze leeftijd overigens voor de standpunten waarvan ze weten dat zij erom gewaardeerd zullen worden door volwassenen en anderen die zij autoriteit toekennen of belangrijk vinden. Pas wat later zoeken ze ook hier de grenzen op van de opvattingen van hun ouders, leerkrachten en dus ook van de gastouder. Hetzelfde geldt voor regels en afspraken: ze vinden het niet meer zomaar vanzelfsprekend om zich daaraan te houden, maar stellen ze ter discussie op zoek naar de achtergronden ervan.

Welke waarden en normen?

Culturen, maatschappelijke groepen en ook individuen kunnen verschillen in de precieze invulling van hun waarden en normen, maar er zijn natuurlijk wel een paar kernwaarden die voor iedereen belangrijk zijn, zoals respect, vertrouwen en verantwoordelijkheid. De normen die daarbij horen zijn de regels en afspraken die mensen binnen een bepaalde groep hebben gemaakt over hoe zij met elkaar en hun omgeving omgaan. Die waarden en normen staan overigens niet op papier. Je bent je er meestal niet eens zo duidelijk van bewust dat je ze hebt. Kinderen krijgen ze ongemerkt mee ('met de papepel'). De waarden en normen van de cultuur waarin kinderen opgroeien worden meestal overgedragen door ouders, gastouders en andere belangrijke volwassenen, zonder dat ze die nu zo letterlijk benoemen: ze geven het kind vooral voorbeelden via hun eigen gedrag en door hoe zij praten over het gedrag van anderen.

Maatschappelijke opvattingen

In de Nederlandse cultuur – en in veel andere culturen – gelden als belangrijke waarden: maatschappelijke betrokkenheid, zorg en aandacht voor het welbevinden van anderen, respect voor verschillen, verantwoord omgaan met de natuur en met je omgeving (niets vernielen dus) en een democratische houding. Zo'n democratische houding betekent dat je in staat bent je eigen mening te verwoorden, maar ook openstaat voor de opvattingen van anderen, dat je opkomt voor jezelf, maar ook rekening houdt met de belangen van anderen.

KENNIS

Samen verschillend

Samen verschillend. Pedagogisch kader diversiteit in kindercentra 0-13 jaar is om verschillende redenen een nuttig boek voor de kinderopvang. De uitgave sluit aan bij de maatschappelijke taak van de kinderopvang om kinderen goed voor te bereiden op de maatschappij en hun te leren wat daarvoor nodig is:

- › respect hebben voor elkaar;
- › kunnen omgaan met diversiteit;
- › rekening houden met elkaar en verantwoordelijk zijn voor elkaar;
- › durven zeggen wat je belangrijk vindt.

Bron: Van Keulen & Singer (2012, pp. 15).

De waarden en normen, en dus ook de regels en opvattingen die kinderen van huis uit meebrengen naar de gastouder kunnen dus variëren. In sommige gezinnen is loyaliteit aan je vrienden en voor hen opkomen als

zij problemen hebben, belangrijker dan de vraag of hun gedrag in orde is. In andere gezinnen ligt dat anders en is het meer geaccepteerd dat je een vriend ook openlijk afvalt wanneer die een norm overtreedt. Het ene kind krijgt van huis uit mee dat discipline en gehoorzaamheid belangrijk zijn, het andere is meer gewend aan een stijl van uitleggen en onderhandelen. En ook de gastouder zelf heeft zo haar eigen waarden en normen meegekregen 'van thuis'!

Voor een gastouder als professionele opvoeder geldt echter dat zij ook bewust weet waar ze voor staat, dat zij haar eigen waarden en normen ook kan benoemen. Dat maakt het mogelijk om met ouders van gedachten te wisselen over belangrijke principes. Wat is voor hen 'grof taalgebruik' en wat niet? Welke websites mogen kinderen van hen bezoeken? Is er respect voor geloof of voor andere culturele waarden en normen, en tot hoever gaat dat? Wie zich bewust is van de eigen waarden en normen kan bovendien wat gemakkelijker openstaan voor die van anderen en aan kinderen uitleggen waarom het nodig is om bepaalde regels te respecteren.

Hoe draag je waarden en normen over?

Socialisatie betekent dat een kind leert wat geaccepteerd gedrag is binnen de sociale groep en de samenleving waarin het opgroeit. Die socialisatie gebeurt zowel bewust als onbewust. Het spreekt voor zich dat opvoeders daarin een rol van betekenis (kunnen) spelen. Dat doen zij door hun eigen (voorbeeld)gedrag, door met kinderen te praten over wat mag en wat niet en waarom dat eigenlijk zo is.

In de kern gaat het erom dat kinderen straks verantwoordelijke jongeren en volwassenen worden die op momenten dat het eropaan komt zelf kunnen beredeneren wat goed is om te doen: zij hoeven niet zozeer te bedenken 'wat hoort of mag volgens de regels', maar kunnen hun eigen morele en ethische keuzes maken. Ze hebben een eigen 'geweten' ontwikkeld.

Voordat het zover is moeten ze dan natuurlijk wel de kans hebben gekregen om te ontdekken welke regels er zijn, welke meer of minder belangrijk zijn voor henzelf en hoe dat voor anderen ligt.

Het overdragen van waarden en normen gebeurt op verschillende manieren:

- door ze voor te doen, door een voorbeeldrol te vervullen;
- door de regels, maar ook de redenen van je gedrag, te verwoorden;
- door samen na te denken over wat je belangrijke principes vindt en waarom;
- door kinderen zelf te laten ervaren welke principes ertoe doen: hen laten meedoen, meedenken en meebeslissen.

Meedoen, meedenken, meetellen

Participatie gaat over het leren samenleven met andere mensen, over meedoen in de wereld, want behalve dat kinderen zelfvertrouwen moeten krijgen en zelfstandig worden moeten zij daarbij tegelijk ook leren rekening houden met anderen.

Samenleven vereist in de eerste plaats dat je je kunt verplaatsen in iemand anders. Gesprekjes over gevoelens, maar ook boeken met verhalen over leeftijdgenoten, helpen kinderen zich te leren inleven in

PRAKTIJK

Filosofen met kinderen en het belang van dialoog

Rudolf Kampers schreef op *Ouders Online* een mooi pleidooi voor het nut van filosofen met kinderen als manier om hen te helpen een moreel bewustzijn te ontwikkelen. Je wilt immers niet dat zij alleen maar 'goed' handelen uit angst voor straf: 'Je mag niet slaan/pesten/roken/stelen, want anders ...'. Het is veel prettiger wanneer zij uit zichzelf wenselijk gedrag vertonen. Maar om dat te kunnen moeten kinderen wel de gelegenheid krijgen om zelf te ontdekken waarom de regels zijn zoals ze zijn.

Door te filosoferen kun je bereiken dat kinderen zelf gaan nadenken over ethische vraagstukken en dat het leuk is als iemand anders er heel anders over denkt. Als je goed luistert en een open, neutrale houding aanneemt tegenover de kennis of overtuiging van anderen helpt dat ook om je eigen ideeën te verdiepen. Het gaat dus niet om een discussie of om gelijk krijgen, maar om het samen onderzoeken en samen nadenken. 'Het doel van een dialoog is uit te stijgen boven het individuele denken en daardoor inzichten te verwerven die je in je eentje niet kunt bereiken.'

Filosofische vragen stel je niet zozeer vanwege het antwoord, maar meer vanwege de vraag zelf. Bijvoorbeeld:

- › Waarom voeren mensen oorlog?
- › Wat is vriendschap?
- › Hoe zou het zijn als niemand in God geloofde?
- › Wat betekent techniek voor jou?

Filosofische vragen hoeven niet heel wijs te zijn, maar kunnen ook betrekking hebben op huiselijke aangelegenheden, zoals:

- › Wat is een rechtvaardige verdeling van onze huishoudelijke taken?
- › Waarom pesten broertjes hun zus zo graag?
- › Hoe zou het zijn als er geen huisregels waren?
- › Wat betekent respect voor elkaar?

Meer inzicht

Op een filosofische vraag is geen eenduidig antwoord te geven. Je moet er eerst over nadenken. En jouw antwoord op een dergelijke vraag is niet *de* waarheid. Jouw waarheid is even belangrijk als de waarheid van een ander.

Filosoferen leidt dus niet tot *de* waarheid, maar wel tot meer inzicht, wederzijds begrip en misschien ook tot consensus (overeenstemming). Ook is het een manier om onjuiste ideeën, verkeerde opvattingen en vooroordelen van mensen aan het licht te brengen.

Om iets te kunnen leren moet je ervan overtuigd zijn dat er voor jou ook daadwerkelijk nog iets te leren valt. Anders heeft het geen zin om aan een filosofisch gesprek deel te nemen. Vandaar dat het opsporen en elimineren van onjuiste meningen ook een positief en constructief doel heeft, namelijk iemand bewegen tot verder (zelf)onderzoek. Want wie beseft dat hij iets niet weet is gemotiveerder om naar kennis te zoeken. Zie ook: <http://www.filosoferenmetkinderen.nl>.

Bron: www.ouders.nl.

andere kinderen of volwassenen. In vaktermen heet dat empathie of empathisch vermogen. Gastouders helpen dat proces op gang. Bij jonge kinderen houdt dat in dat zij bijvoorbeeld vragen stellen als: 'Kijk eens, is dat jongetje blij of verdrietig? Hoe zou dat komen?' Of: 'Als jij heel hard valt, wat voel je dan? Ga je dan weleens huilen? Wat helpt jou dan? Misschien helpt het ook wel als je Anouk nu een knuffel geeft, want zij is net ook heel erg gevallen.'

Bij het leren omgaan met anderen heb je ook gesprekken nodig die je aanzetten tot nadenken en die vragen oproepen over de wereld om je heen. Zeker voor wat oudere kinderen is dat leerzaam. Participatie is het mogen meedoen in de wereld van de volwassenen en samen nadenken over problemen en de mogelijke oplossingen daarvoor. Het is belangrijk dat kinderen leren dat ook hun mening telt, en natuurlijk dat er verschillende meningen en oplossingen bestaan voor hetzelfde

probleem. Door het uitwisselen van argumenten leren kinderen hun gedachten onder woorden brengen en die van anderen begrijpen. Wanneer ze meemaken dat ook hun mening serieus genomen wordt hebben ze een reden zich betrokken te voelen, bijvoorbeeld bij maatschappelijke onderwerpen.

Natuurlijk is de rol van de volwassenen ook hier om te doseren. Zij zorgen er bijvoorbeeld voor dat de kinderen beschikken over de informatie die nodig is om zich een mening te vormen: Waar gaat het over? Wat is er te beslissen? En ook discussiëren is iets dat je moet leren. Daarbij kan de gastouder helpen om de spelregels in de gaten te houden: wie let er bijvoorbeeld op of iedereen spreektijd krijgt, dat er geluisterd wordt naar de ander, dat de toon en het volume niet te fel worden?

KENNIS

Kindervergadering

Janush Korczak, een belangrijke pedagoog uit de vorige eeuw, beschouwde participatie als een uiting van respect voor kinderen. Hij ging daarin heel ver. De kinderen in zijn weeshuis liet hij zelfstandig vergaderen om zonder bemoeienis van volwassenen problemen te bespreken en zelf de verantwoordelijkheid te nemen voor de oplossingen. Het fenomeen kindervergadering of kinderraad had hij al vroeg ingevoerd.

Bron: Berding (2005).

Samengevat

Als het goed is leren kinderen al jong wat 'goed' gedrag is en wat niet volgens de normen en waarden van de samenleving waarin ze opgroeien. Opvoeders, en dus ook gastouders, spelen hierin een belangrijke rol.

- › Aan de jongste kinderen is nog niet gemakkelijk duidelijk te maken waarom de regels zijn zoals ze zijn. Opvoeders kunnen beloning van 'goed' gedrag en afkeuring van 'slecht' gedrag gebruiken om jonge kinderen de eerste ideeën bij te brengen over gewenst gedrag.
- › Tussen 3 en 6 jaar kunnen kinderen zich geleidelijk aan beter inleven in anderen. Dat helpt om te ontdekken wat wel en niet plezierig gedrag is tegenover andere kinderen. Een goede emotionele band met opvoeders helpt ook: voor hen wil je je als kind goed gedragen.
- › Tussen 6 en 9 jaar leren kinderen de meeste regels die in hun omgeving gelden. Ze kunnen die regels verwoorden en toepassen op zichzelf en op anderen. Ook gaan ze op zoek naar de grenzen: wanneer kun je om een bepaalde regel heen?
- › Voor kinderen van 10 tot 13 jaar wordt de wereld steeds groter. Daardoor komen ook grotere morele kwesties

binnen hun gezichtsveld. Volwassenen hebben lang niet altijd antwoorden op vragen van kinderen van deze leeftijd. Maar het is belangrijk er met hen over te praten en opvattingen uit te wisselen.

Welke waarden en normen worden overgedragen aan kinderen hangt voor een deel af van het gezin waarin het kind geboren is, van de maatschappij waarin het opgroeit en van godsdienstige en culturele omstandigheden. Maar er zijn ook 'universele' waarden en normen die iedereen zal onderschrijven. Voorbeelden hiervan zijn eerlijkheid en respect voor anderen.

Opvoeders kunnen waarden en normen overdragen door voor te doen hoe goed gedrag eruit ziet. Als zij kinderen laten meepraten en meebeslissen over kwesties die spelen biedt dat gelegenheid tot discussie over wat goed gedrag inhoudt. Zo ontwikkelen kinderen een geweten. Ze volgen dan de regels niet alleen omdat het de regels zijn, maar vinden het zelf belangrijk om 'een goed mens' te zijn, rekening te houden met anderen en een verantwoordelijke rol te spelen in hun eigen omgeving.

Deel II

Pedagogische doelen en competenties

Wat willen we bereiken in de
gastouderopvang?

Kinderen de beste kansen bieden tijdens de
opvang door een gastouder

Wat moeten we daarvoor weten,
kunnen en doen?

De taak van de gastouder en de
bemiddelingsmedewerker

Inleiding

Goede kinderopvang draagt bij aan een gezonde ontwikkeling van kinderen. Gastouderopvang wil kinderen de beste kansen bieden tijdens de opvang door een gastouder. Dat kan als het aanbod gericht is op vier pedagogische basisdoelen. Deze basisdoelen zijn geformuleerd door Marianne Riksen-Walraven (2000) op basis van onderzoek naar wat belangrijk is voor het welbevinden en de ontplooiing van kinderen. Zij ziet de vier doelen als de basis voor het opvoeden thuis, in de kinderopvang en in het onderwijs.

Ieder gastouderbureau beschrijft haar ideeën voor de vier doelen en de manier waarop een gastouder daar aan kan werken. Ook geeft het gastouderbureau informatie over de manier waarop zij haar gastouders hierbij ondersteunt. De opvoedideeën en de aanpak van het gastouderbureau liggen vast in hun pedagogisch beleid. Die beschrijving is verplicht volgens de Wet kinderopvang (2005).

De meeste gastouders werken niet vanuit een eigen pedagogisch beleidsplan. Toch moet een gastouder kunnen uitleggen wat zij in haar werk belangrijk vindt en hoe zij aan de vier basisdoelen werkt. De GGD-inspectie controleert bij het gastouderbureau of de vier doelen goed in het pedagogisch beleidsplan staan. De inspectie controleert ook steeds vaker bij gastouders of zij weten wat de vier basisdoelen betekenen en hoe dat in hun aanpak te zien is. Voor de Nederlandse kinderopvang, voor gastouderbureau en gastouder, zijn de vier pedagogische basisdoelen dus belangrijk.

In dit deel van *Pedagogisch kader gastouderopvang* staan nog eens in het kort de vier pedagogische basisdoelen beschreven. Om te begrijpen waarom deze doelen zo belangrijk zijn bespreken we in hoofdstuk 6 ook de taak (of de professionele opdracht), die iedere gastouder heeft. Als professionele opvangaanbieder wordt van haar verwacht dat zij goede en gezonde opvang biedt. Maar wanneer weet zij of dat ook lukt? Hoe weet zij of die opdracht succesvol verloopt? Steeds vaker krijgt de gastouderopvang te maken met bijzondere vragen die een beetje afwijken van de 'gewone' opdracht om opvang te verzorgen tijdens de afwezigheid van werkende of studerende ouders. In hoofdstuk 6 kijken we daarom ook naar 'gastouders met een bijzondere opvangvraag' in vier situaties waarover op dit moment het

meest bekend is. Welke pedagogische eisen stellen deze situaties aan de gastouder of haar opvangomgeving? Hoofdstuk 7 heeft als titel meegekregen: 'De gastouder als professionele opvoeder'. In dit hoofdstuk komen de vaardigheden (competenties) aan bod die de gastouder nodig heeft om al die doelen waar te maken. Zorgen voor goede kinderopvang vraagt een vakkundige inzet van gastouder, bemiddelingsmedewerker en gastouderbureau, en dus: weten, kunnen en doen. Als professionele opvoeder heeft de gastouder een heel eigen relatie met haar gastkinderen, de ouders en andere opvoeders die met het kind te maken hebben.

KENNIS

Algemene beroepshouding

Het werken met kinderen vraagt een bepaalde beroepshouding. Goede pedagogisch medewerkers werken met:

Warmte

Pedagogisch medewerkers geven om kinderen en vinden ze leuk om mee om te gaan. Zij hebben die eigenschap niet alleen maar van nature. Zij kunnen 'pedagogisch omgaan met kinderen' ook goed ontwikkelen in hun opleiding en tijdens hun werk.

Reflectie

Het is belangrijk om te kunnen reflecteren op het eigen handelen en dat van collega's. Nadenken over wat je doet, waarom je dat doet en wat je ermee bereikt. Dat schept ruimte om veranderingen in je handelen aan te brengen.

Een onderzoekende houding

Pedagogisch medewerkers stellen zich steeds weer de vraag of ze hun werk goed doen en of ze open staan voor nieuwe ideeën van collega's, ouders en kinderen. Zij zullen nooit vastroesten in routine en gewoontes. Het werk is 'permanent leren'.

Bron: Schreuder e.a. (2011).

De pedagogische doelen en kwaliteit van gastouderopvang

Josette Hoex

Gastouder Yasmine heeft heel bewust gekozen voor haar gastouderbureau. In het pedagogisch beleidsplan dat zij kreeg opgestuurd na haar vraag om informatie, zag zij 'respectvolle omgang' een aantal keren genoemd. Respect vindt zijzelf ook erg belangrijk in de opvoeding van haar eigen kind. Ieder mens verdient aandacht en liefde, ieder kind mag zich ontwikkelen tot wie hij wil zijn. In het eerste contact met ouders brengt Yasmine dit onderwerp altijd ter sprake. Tijdens de opvang let zij er goed op dat ieder gastkind genoeg gelegenheid krijgt om activiteiten te kiezen. In gesprekken mag iedereen zijn mening geven. Natuurlijk betekent respectvolle omgang ook dat je leert luisteren naar elkaar en dat je soms je eigen willetje moet inslikken omdat een ander nu aan de beurt is. Haar pedagogische visie is: 'Ruimte voor jezelf mag, maar niet ten koste van een ander!'

Net zoals Yasmine is iedere gastouder in Nederland ingeschreven bij een gastouderbureau. Dat is een verplichting in de Wet kinderopvang. Het gastouderbureau brengt gastouders en ouders met elkaar in contact (bemiddelen en koppelen). Ook bewaakt het gastouderbureau de pedagogische kwaliteit van de opvang (selecteren en begeleiden van gastouders). De ideeën van het gastouderbureau over het omgaan met kinderen staan in het pedagogisch beleidsplan. Yasmine koos voor haar gastouderbureau omdat haar eigen opvoedideeën kloppen met de ideeën van het

gastouderbureau. Zo weet zij dat zij de juiste steun krijgt: zij kan informatie vragen en hulp inroepen als zij zich verder wil verdiepen in een aanpak die past bij 'respectvolle omgang'. Ouders die hun kind bij haar brengen hebben van het gastouderbureau al uitleg gehad over het belang van 'respectvolle omgang'. Zo delen gastouderbureau, gastouder en ouder hetzelfde pedagogisch idee. Dat maakt de communicatie hierover een stuk makkelijker.

KENNIS

Overtuiging?

Mariëtte Oosterhuis is directeur van Christelijk Gastouderbureau Sammy. Zij vertelt: 'onze gastouders zijn christelijk, de vraagouders hoeven dat niet per se te zijn. Niettemin merk je dat alle vraagouders heel bewust bij ons terechtkomen. Een christelijk gastouderbureau geeft ze een gevoel van veiligheid. Sammy vindt het belangrijk om gastouders te helpen inhoud te geven aan hun geloof. (...) Verplichten doet Sammy de gastouders niets. Wij willen vooral graag dat het geloof leidend is in de manier waarop wij onze kinderen opvoeden. Daarbij willen we alle kinderen hetzelfde benaderen: of ze nu christelijk worden opgevoed, islamitisch of zonder geloof.'

Bron: Ledegang (2012).

PRAKTIJK

Gastouderbureau Drakepit voor ondernemende gastouders

Het gastouderbureau van Drakepit biedt meer dan alleen registratie en administratieve ondersteuning. We ondersteunen gastouders met name in het uitoefenen van hun vak, namelijk het begeleiden van de kinderen op hun weg van menswording. Middels scholing en intervisie kijken we met elkaar naar datgene wat de kinderen die bij ons komen van ons vragen. Beginnende gastouders begeleiden we bij de opzet van hun kinderopvang en het vormgeven van zelfstandig ondernemerschap.

Bron: www.drakepit.nl/.

Opvoedingsdoelen

De belangrijkste opdracht voor een gastouder is dat zij goed omgaat met haar gastkinderen tijdens de opvang. Kinderen hebben plezier, maar ze mogen ook boos of verdrietig zijn. Ze voelen zich vertrouwd en op hun gemak bij de gastouder. Ze maken dingen mee die in een kinderleven thuishoren. Ieder kind krijgt de kans om alles te leren wat hij nodig heeft om een aardig, sterk en sociaal mens te worden.

Vier basisdoelen

In de Wet kinderopvang wordt verwezen naar vier manieren waarvan uit wetenschappelijk onderzoek bekend is dat ze de

'steun geven' die een kind nodig heeft om zich goed te kunnen ontwikkelen. Ze staan bekend als, de vier pedagogische basisdoelen (Rixsen-Walraven 2000) en ze zijn in de hoofdstukken hiervoor al regelmatig voorbij gekomen. Iedere gastouder heeft de verantwoordelijkheid om voor die steun te zorgen.

- › Een gastouder zorgt voor *emotionele veiligheid*. De opvang is in een vertrouwde omgeving met spelmaterialen, activiteiten en omgangsvormen die voor een kind bekend, begrijpelijk en acceptabel zijn.
- › Een gastouder stimuleert de *persoonlijke competentie* van een kind. Zij biedt activiteiten en spelmaterialen aan die aansluiten op de leeftijd, ontwikkeling en belangstelling van een kind. Haar gedrag en haar manier van omgaan passen bij de leeftijd en het karakter van een kind.
- › Een gastouder stimuleert de *sociale competentie* van een kind. Zij biedt activiteiten en spelmaterialen aan die een kind helpen bij het leren omgaan en samenwerken met andere kinderen en volwassenen. Zij helpt een kind om te oefenen met sociale vaardigheden.
- › Een gastouder draagt *waarden en normen* over. Zij laat die in haar gedrag zien (rolmodel) en legt in gesprekken uit wat de omgangsvormen en gedragsregels tussen mensen zijn. Hierdoor weet en begrijpt een kind wat er in een bepaalde situatie van hem verwacht wordt.

De vier basisdoelen zijn een belangrijke kapstok voor iedere gastouder (Hoex & Verwey-Kwok 2012). Als een gastouder werkt vanuit deze vier doelen kan zij aansluiten op de ontwikkeling van een kind. Ze geven de basis voor het beantwoorden van praktische opvoedvragen zoals: Hoe bied ik emotionele veiligheid aan de driejarige Andreas? Op welke manier zorg ik dat Jeroen (10) en Angelo (11) leren samenwerken aan de timmerbank en dat ze hun sociale competentie vergroten? Alle informatie over de ontwikkeling van kinderen uit het eerste deel van dit boek past aan de kapstok van de vier opvoedingsdoelen. Voor ieder kind bekijk je wat bij de leeftijd hoort, wat bij de ontwikkelingsfase past en waar hij interesse in heeft. De meeste gastouders werken al aan deze doelen. Dat doen ze ook zonder dat er een duidelijk plan bedacht is. Toch is het belangrijk dat gastouders naar hun werk kijken vanuit de volgende vragen.

- › Wat betekenen deze vier basisdoelen voor mij?
- › Hoe werk ik nu al aan deze vier doelen? Heb ik voor alle doelen voldoende aandacht? Welke activiteiten en spelmaterialen horen erbij?
- › Hoe kan ik de vier doelen 'vertalen' naar mijn gastkinderen? Wat vraagt ieder kind van mij?

Een eigen visie op opvoeden

Tijdens het werk zal een gastouder niet steeds met precies die vragen in haar hoofd lopen. Toch is het goed om af en toe eens bij de eigen ideeën en aanpak stil te staan. Een gastouder is een professionele opvoeder. Dat betekent dat zij nadenkt over haar werk en bewuste keuzes maakt in haar aanpak. Het betekent ook dat zij uitleg kan geven over haar aanpak. Waarom doet zij haar werk op deze manier? Waarom organiseert zij deze activiteiten? Waarom hecht zij aan deze manier van omgaan met de gastkinderen? Die uitleg is belangrijk voor de volgende groepen.

› OUDERS

Zij willen weten of de gastouder op een prettige en ondersteunende manier met hun kind omgaat en of de gastouder zich houdt aan de afspraken die gemaakt zijn tussen ouder en gastouder. Zij willen ook weten wat de opvoedkundige ervaringen van een gastouder zijn, waardoor ouders en gastouder elkaar kunnen steunen of van elkaar kunnen leren.

› BEMIDDELINGSMEDEWERKERS

Zij willen weten of de manier waarop de gastouder haar werk uitvoert klopt met de opvoedideeën uit het pedagogisch beleidsplan van het gastouderbureau. Ook willen zij weten of de gastouder zich houdt aan afspraken die gemaakt zijn tussen het gastouderbureau en de gastouder.

› GGD-INSPECTIE KINDEROPVANG

Zij willen weten of de gastouder zich inzet om aan de vier basisdoelen uit de Wet kinderopvang te werken. Zij controleren of de opvoedideeën van het gastouderbureau bij de gastouder bekend zijn en of de gastouder hieraan werkt tijdens de opvang.

› ANDERE PROFESSIONELE OPVOEDERS

Andere opvoeders die met het kind te maken hebben willen weten hoe het kind zich gedraagt en waar zijn interesse ligt tijdens de opvang. Peuterspeelzaal, kinderdagverblijf, consultatiebureau of leerkrachten willen weten wat de ervaringen van de gastouder zijn met het kind en hoe zij daarbij het best kunnen aansluiten.

Een pedagogisch werkplan

Ieder gastouderbureau beschrijft haar opvoedideeën in een pedagogisch beleidsplan. Dat is voor elke gastouder een prima startpunt om ook haar eigen opvoedideeën en pedagogische aanpak ook eens op papier te zetten. Het is niet verplicht om als gastouder een eigen pedagogisch beleidsplan of werkplan te schrijven, maar het geeft wel houvast tijdens het werk, bij het in het oog houden van de vier pedagogische basisdoelen en voor de gesprekken met ouders en de bemiddelingsmedewerker van het gastouderbureau.

KENNIS

Driestappenplan

'Beleid maken' is eigenlijk niets anders dan een driestappenplan om iets voor elkaar te krijgen.

Bijvoorbeeld: je gaat de tuin opnieuw aanleggen. Dan ga je zo te werk.

- › Je begint met nadenken. Moet het een wildtuin worden of een Japanse tuin, wil je een recht pad in het midden of een slingerpaadje rondom? Je bedenkt hoe het eruit moet gaan zien.
- › Je kiest hoe je het gaat aanpakken. Je kunt vier weekenden werken met vijf mensen, er is een bepaald budget en een stapel stenen uit de oude tuin. Je maakt een plan en je maakt afspraken. Je gaat het organiseren om het ook echt voor elkaar te krijgen.
- › Je gaat aan de slag. Als alles 'volgens plan' gaat, wordt het zoals je bedacht had. Maar vaak duurt het toch wat langer, kost het ietsje meer, heb je extra gereedschap nodig enzovoort. Je past je plan aan, maar het doel (de wildtuin) blijft hetzelfde. Het kan ook gebeuren dat je bezig bent en dat je ineens een nieuw doel bedenkt (toch een terras erbij). Je moet dan opnieuw gaan nadenken.

Ook voor het werken met kinderen kun je een plan maken. Zo'n plan voor het omgaan met kinderen heet een 'pedagogisch beleidsplan'. De drie stappen zien er dan zo uit.

- › Nadenken. Wat vind je belangrijk voor kinderen, wat wil je ze meegeven in hun opvoeding, wat moeten ze bij jou kunnen meemaken tijdens de opvang?
- › Kiezen. Hoe pak je het aan? Wat moet je aan spelmaterialen in huis hebben, hoe moet de ruimte er uit zien, hoe ga ik de tijd indelen, wat doe ik buitens- en binnenshuis?
- › Doen. Doe wat je bedacht hebt en blijf nadenken. Gaat het zoals je bedoeld had en zoals het goed is voor een kind? Of moeten er toch dingen – iets – veranderen, dus even terug naar stap 1?

(...) Wat je wilt en wat er kan moet wel bij elkaar blijven passen. Alle antwoorden op de vragen die bij de drie stappen horen, zijn samen 'het pedagogisch beleid'. Zonder bouwtekening kan een aannemer niet bouwen, zonder reisdoel of routebeschrijving kun je niet op vakantie, zonder pedagogisch beleid kun je geen kinderopvang uitvoeren.

Bron: Gastouderacademie (Hoex 2007).

Zorg voor emotionele veiligheid

Het eerste pedagogische doel dat een gastouder wil bereiken is dat ieder gastkind zich prettig en geborgen voelt als zij er is. Voor een goede ontwikkeling van een kind is dat veilige gevoel het belangrijkste. Een kind dat zich niet veilig voelt trekt zich terug, durft niet te gaan ontdekken en gaat geen nieuwe contacten met andere mensen aan. Het kan dus niet profiteren van alle kansen en uitdagingen die de gastouder aanbiedt. Een vaste vraag voor iedere gastouder is dan ook: 'Hoe zorg ik ervoor dat ieder gastkind zich veilig en gewaardeerd voelt bij mij?' De belangrijkste vaardigheid die daarvoor nodig is, is een sensitief-responsieve houden. Dat wil zeggen: de gastouder sluit aan op de signalen, behoeften, het gedrag en de uitstraling van een kind. De vrolijkheid, angst, humor of beweeglijkheid van een kind hebben invloed op hoe zij zelf doet en op de activiteiten die zij met het kind onderneemt. Het kind voelt zich daardoor begrepen en gesteund. Dat gevoel helpt een kind om zich 'veilig' te voelen bij de gastouder. Die veiligheid is nodig om op

ontdekking uit te gaan, om open te staan voor nieuwe ervaringen. Kinderen die positieve steun krijgen en nieuwe ervaringen opdoen, ontwikkelen zelfvertrouwen. Een kind dat zich op zijn gemak voelt laat dit in zijn gedrag zien. In interviews geven gastouders het volgende antwoord op de vraag hoe je kunt zien dat het goed gaat met een kind.

- › Ik zie het aan hoe het kind doet (gedragskenmerken). Het kind gedraagt zich op een natuurlijke en ontspannen manier. Het eet en drinkt goed en reageert op een situatie met gedrag dat daarbij past.
- › Ik voel het aan de uitstraling van een kind (gevoelkenmerken). Het kind is vrolijk en geniet van dingen die wij samen doen; het is belangstellend naar andere kinderen.

Wie zorgt voor emotionele veiligheid let als vanzelf ook op de fysieke veiligheid en gezondheid van een kind: een veilige en hygiënische omgeving, gezonde voeding en voldoende beweging.

Zie hoofdstuk 2 voor een uitgebreide bespreking van dit basisdoel.

KENNIS

Onderzoek: veel kinderen bewegen te weinig en eten niet gezond genoeg

Wist u bijvoorbeeld dat:

- › een van de zes kinderen te dik is?
- › negen van de tien kinderen onvoldoende groente en fruit eten?
- › drie van de vier jongeren onvoldoende bewegen?
- › een van de vijf jongeren van 10 tot 20 jaar rookt?

Jong geleerd is oud gedaan. Dat geldt ook voor een leefstijl. Kinderen die gewend zijn te veel of ongezond te eten en weinig te bewegen nemen dat leefpatroon vaak over op volwassen leeftijd. Dikke kinderen hebben later ook vaak last van overgewicht. En overgewicht betekent weer meer kans op hart- en vaatziekten en diabetes. Daarnaast worden dikke kinderen vaker gepest en hebben zij vaker depressieve klachten.

Bron: www.hartstichting.nl/gezond_leven/gezonde_jeugd.

Stimuleren van persoonlijke competentie

Tijdens de opvang zorgt de gastouder voor een omgeving die het beste en leukste uit een kind haalt. Het kind krijgt de kans om zijn talenten te ontdekken. 'Persoonlijke competentie' gaat over de persoonlijke mogelijkheden van een kind. Wat kan het, wat durft het? Hoe veerkrachtig is het op momenten van tegenslag? De gastouder helpt het kind om zelfstandig en met zelfvertrouwen te spelen. Zij geeft steun en hulp als dat nodig is. Een kind dat de kans krijgt om te spelen en te ontdekken, ontwikkelt zich 'als vanzelf'. De belangrijkste vaardigheden van een gastouder voor het stimuleren van de persoonlijke competenties van het kind zijn:

- › Begeleiding van het spel door te zorgen voor geschikte en afwisselende materialen en activiteiten die een kind stimuleren en uitdagen om zich op allerlei gebieden te ontwikkelen (beweging, creativiteit, nadenken, bouwen enzovoort). Met vragen en in gesprekjes kan zij een kind soms op nieuwe gedachten brengen en nieuwe informatie toevoegen waardoor het spel nog interessanter wordt voor het kind. ('Deze kaarsjes blijven drijven op het water. Denk jij dat steentjes ook blijven drijven? Of de duplo? En waarom lukt het niet met dat autootje?')
- › Ruimte geven voor autonomie door op de juiste manier en op het juiste moment aanwezig te zijn en ook weleens een stapje terugdoen omdat het net zo belangrijk is dat kinderen leren om zelfstandig te spelen, alleen of samen met andere

kinderen. Soms moet de gastouder even helpen, maar zonder het spel over te nemen of te verstoren. Zij geeft uitleg of aanwijzingen waardoor een kind zelf weer verder kan.

- › Zorgen voor vertrouwde speelkameraadjes. Kinderen die elkaar beter kennen spelen meer samen en hun spel is van een hoger niveau. Ze kunnen beter samenwerken en krijgen samen *meer* voor elkaar. Een opvangomgeving is voor een kind dus leerzamer als het daar met bekende kinderen kan spelen. De gastouder houdt daar rekening mee bij het invullen van haar rooster. Zij wijst ouders op het belang van vaste opvangtijden in combinatie met leuke speelkameraadjes. En als er geen andere gastkinderen zijn, zoals bij opvang aan huis, probeert zij toch contact met vriendjes te organiseren.

Zie hoofdstuk 3 voor een uitgebreide bespreking van dit basisdoel.

PRAKTIJK

Elias (7) is op donderdagmiddag altijd alleen met gastouder Monica. Dat vindt hij soms wel lekker rustig, maar soms ook wel saai. Daarom mag hij op donderdag altijd een vriendje van school meenemen. En als hij met niemand heeft afgesproken gaan Monica en Elias vaak samen naar de skatebaan. Daar zijn altijd kinderen met wie hij samen kan oefenen.

Stimuleren van sociale competentie

Omdat er bij een gastouder meestal ook andere kinderen zijn leert het kind rekening te houden met andere mensen. *Nannies* kunnen daarvoor bijvoorbeeld met de kinderen bij andere kinderen op bezoek gaan of naar een speelplek waar ook andere kinderen zijn. 'Sociale competentie' gaat over de sociale vaardigheden die een kind moet leren om goed contact te maken en te houden. Tijdens de opvang leert een kind zijn gedrag af te stemmen op jongere en oudere kinderen. Het leert om te wachten, om samen te werken, om anderen te helpen, om ruzie te maken en die ruzie ook weer op te lossen. De gastouder helpt kinderen bij het oefenen met die sociale omgang. Zij legt uit waarom een kind soms moet wachten. Zij vertelt waarom een ander kind moet huilen en hoe je kunt troosten. De gastouder helpt een kind zich sociaal te gedragen en om op te komen voor zichzelf waarbij dit niet ten koste van een ander gaat.

Zie hoofdstuk 4 voor een uitgebreide bespreking van dit basisdoel.

PRAKTIJK

Ontwikkelen van sociale competenties bij gastouderbureau Krokodilletje

De gastouder stimuleert vriendschap, kameradschap en samenwerking onder kinderen onderling. Zij gaat bewust om met conflicten tussen kinderen. Samen delen en samen ervaren binnen situaties waarmee kinderen gezamenlijke, betekenisvolle ervaringen op kunnen doen. De rol van de gastouder in het samenspel tussen kinderen is afhankelijk van de situatie: sturend, ondersteunend, corrigerend, verzorgend, gangmaker, bruggenbouwer. Samen met de andere gastkinderen kunnen de kinderen leren omgaan met verschillen tussen groepsgenootjes. Bij de gastouder is ruimte voor verwoording van betekenisvolle, emotionele gebeurtenissen in de groep, het gezin, de buurt, het land en de wereld.

Bron: www.krokodilletje.nl/

Overdragen van waarden en normen

Een gastouder leeft zelf volgens bepaalde waarden en normen. Die ideeën zal zij in de opvang gebruiken. Toch is er ook ruimte voor de waarden en normen van de gezinnen van de gastkinderen. De gastouder houdt rekening met verschillen in cultuur, godsdienst of levensovertuiging uit die thuissituaties.

Tijdens de opvang krijgt een kind te maken met andere gewoontes en afspraken dan hij vanuit thuis kent. Het leert dat andere kinderen soms andere regels en gewoontes hebben dan hij gewend is. Een kind leert bij de gastouder dat het mogelijk is om met verschillende regels om te gaan en dat anders zijn niet direct raar is; het leert dat anders zijn juist leuk en spannend kan zijn.

De gastouder helpt haar gastkinderen om die verschillen te begrijpen en met die verschillen om te gaan. Zij is zelf een rolmodel en voorbeeld voor de kinderen. Door haar reacties ervaren kinderen de grenzen van goed en slecht, van anders, van mogen en moeten. Kinderen doen dat gedrag na in hun omgang met andere kinderen. De gastouder heeft dus een belangrijke invloed op de sociale ontwikkeling van een gastkind.

Zie hoofdstuk 5 voor een uitgebreide bespreking van dit basisdoel.

PRAKTIJK

Wat MIK Kinderopvang vindt van het overdragen van waarden en normen

Waarden en normen bepalen wat we belangrijk vinden en bepalen de manier waarop we ons leven inrichten. We noemen dit onze cultuur. De gastouder is zich bewust van de waarden en normen die zij zelf heeft en die ze belangrijk vindt en is in staat deze over te dragen. Zij zal omgangsregels vaststellen en zij kan deze ook uitleggen. De gastouder is zich ervan bewust dat er andere waarden en normen kunnen spelen in de opvang van een gastkind. Zij zal dit anders-zijn respectvol benaderen en stelt zich open om aspecten uit de cultuur van het kind op te nemen in de dagelijkse opvang en beantwoordt vragen van kinderen hierover.

Bron: www.mik-online.nl/.

De pedagogische opdracht van een gastouder

In gesprekken met ouders, de bemiddelingsmedewerker van het gastouderbureau en haar collega-gastouders staat het werken aan de vier pedagogische basisdoelen centraal. Steeds zal de vraag terugkomen: 'Hoe doe jij dat nou?' Als de gastouder bezoek krijgt van de GGD-inspectie is haar antwoord een belangrijke maatstaf voor haar kwaliteit van werken. Diezelfde vraag kan een gastouder ook verwachten van de groepsleiding uit het kindercentrum of van een leerkracht op school tijdens contactmomenten. En als er extra zorgen zijn over een kind, vraagt ook het consultatiebureau of de maatschappelijk werker: 'Tsjja, zeg eens, hoe doe jij dat nou eigenlijk?'

De gastouder als professional

Een gastouder maakt deel uit van een veel grotere opvoedomgeving van een kind. Al die andere opvoeders willen graag weten hoe de gastouder haar pedagogische taak aanpakt. Hierover wordt gepraat, informatie wordt uitgewisseld en afgestemd. Hoe duidelijker de gastouder is over haar opvoedideeën, hoe beter de andere opvoeders met haar kunnen afstemmen over een duidelijke en vertrouwde leefomgeving voor een kind. Iedere gastouder is vrij om haar eigen invulling te geven aan de vier basisdoelen. Zolang er maar wel een

duidelijke verbinding is tussen het pedagogisch doel (dit wil ik ermee bereiken) en de uitvoering (daarom pak ik het zo aan). De professioneel werkende gastouder kan haar aanpak uitleggen. Daardoor is zij een interessante gesprekspartner en informatiebron voor ouders en andere professionals.

Het is voor de gastouder en al die andere betrokkenen dus verhelderend als een gastouder duidelijk is over haar opvoedideeën. Dat geldt zeker als een gastouder ook nog iets heel eigens in haar aanbod heeft. Leuk toch om te weten dat de gastouder een achtergrond van zang en dans heeft? Of dat zij tijdens de opvang veel aan creatieve activiteiten doet omdat zij naast de opvang ook beeldend kunstenaar is? En hoe heerlijk is het om als ouder te weten dat een gastouder van bakken en koken houdt en dus veel aandacht besteedt aan voeding en maaltijdbereiding. Of dat er een kinderboerderij in de buurt is waar de gastouder dagelijks even gaat kijken, weer of geen weer. Als een gastouder over haar pedagogische opdracht nadenkt zijn twee vragen de moeite waard.

- Hoe werk ik aan de vier pedagogische basisdoelen in het belang van ieder gastkind? (Eisen uit de wet.)
- Wat kan ik tijdens de opvang aanbieden dat echt bij mij hoort; wat maakt mijn opvangsituatie voor een gastkind extra leuk? (Persoonlijke inbreng.)

Zo is werken aan goede opvang dus steeds een mix van werken aan de basisdoelen en wat de gastouder daar vervolgens zelf aan toevoegt.

Meetpunten voor pedagogische kwaliteit

De gastouder doet iedere opvangdag haar best om goede opvang te leveren. Maar hoe weet zij of haar opvang ook echt goed is voor kinderen? Een aantal Nederlandse wetenschappers doet onderzoek naar de pedagogische kwaliteit in de kinderopvang. Om dat onderzoek uit te kunnen voeren werken zij samen in het Nederlands Consortium Kinderopvang Onderzoek (NCKO). Het NCKO kijkt naar twee soorten pedagogische kwaliteit (NCKO 2009):

- proceskwaliteit: de dagelijkse ervaringen van het kind;
- structurele kwaliteit: de randvoorwaarden voor een goede leefomgeving.

Nu onderzoekt het NCKO de kwaliteit van de kinderopvang voor kinderen van 0 tot 4 jaar zoals die plaatsvindt in de kindercentra, maar wij maken graag een kleine vertaalslag naar de opvang door een gastouder. Voor de *proceskwaliteit* in de dagelijkse ervaringen van het kind zijn vooral de gastouder en de andere kinderen belangrijk. De gastouder 'maakt de kwaliteit' van de opvangomgeving door haar contact met het kind en

haar rol in het aanbieden van het spelmateriaal en de activiteiten. Die zijn immers bepalend voor de ervaringen die het kind opdoet. De gastouder is bovendien heel belangrijk voor de manier waarop de kinderen met elkaar omgaan. Goede proceskwaliteit betekent dat een gastouder op een positieve en zinvolle manier werkt aan de vier pedagogische basisdoelen uit de Wet kinderopvang. Alles wat 'om de opvang heen' is georganiseerd wordt ook wel *structurele kwaliteit* genoemd. Het gaat dan om de vraag of er een passende opvangomgeving is en of aan alle organisatorische voorwaarden is voldaan om goede en leuke opvang te kunnen bieden. Heeft de gastouder goed nagedacht over haar pedagogische beleid? Welke opleiding heeft de gastouder en hoeveel jaar ervaring heeft zij met dit werk? Hoeveel gastkinderen zijn er en van welke leeftijd? Hoe is de opvangomgeving: hoeveel ruimte is er binnen, kunnen de kinderen buiten spelen, is de buurt of wijk 'kindvriendelijk'?

Proces- en structurele kenmerken horen bij elkaar. Zij zijn samen het meetpunt voor de kwaliteit van de opvang. Onderzoekers gebruiken observatie- en beoordelingslijsten om goed zicht te krijgen op de kwaliteitsaspecten: is de ruimte groot genoeg, is het aanbod aan speelmaterialen voldoende, is de onderlinge sfeer plezierig? De gastouder zelf zal vooral aan de reacties van de kinderen aflezen of zij het goed doet. Zitten de kinderen lekker in hun vel? Zijn ze actief en betrokken bezig? Kinderen die het naar hun zin hebben, die met plezier en aandacht kunnen spelen en die nieuwe dingen ontdekken en leren, dat zijn allemaal belangrijke positieve signalen voor pedagogische kwaliteit.

Welbevinden

Het kind voelt zich op zijn gemak. Het zit lekker in zijn vel. Het gedraagt zich op een natuurlijke manier. Het reageert op een manier die past bij de situatie: boos als iets tegenvalt, vrolijk als iets leuk is, ernstig als iets aandacht vraagt. Het geniet van dingen die gebeuren en staat open voor de wereld om hem heen.

Betrokkenheid

Een kind dat met betrokkenheid speelt wordt in beslag genomen door zijn bezigheid. Het is actief, speelt met concentratie en is tevreden over het resultaat. Het wil grenzen verkennen en verleggen. De kans op betrokken spel is het grootste als iets aansluit op de interesses van het kind en als het tegelijk een uitdaging biedt. Het is niet helemaal nieuw, maar ook niet helemaal vreemd. Betrokkenheid is een belangrijke voorwaarde voor ontwikkeling en leren.

KENNIS

Negen kenmerken van betrokkenheid

- 1 Concentratie: volle aandacht, niet gemakkelijk af te leiden.
- 2 Energie: druk bezig, mentale energie, gezichtsuitdrukking van 'hard nadenken'.
- 3 Complexiteit en creativiteit: zet alle vaardigheden in zodat het *meer* wordt dan routine, werkt 'op z'n best'.
- 4 Gezichtsuitdrukking en houding: 'intensiteit' die van lichaam en blik uitstraalt, zelfs zichtbaar aan de achterkant!
- 5 Volharding: wil graag doorgaan, laat spel niet los, is niet snel afgeleid, is bereid zich in te spannen omdat het plezier en voldoening oplevert.
- 6 Nauwkeurigheid: heeft speciale zorg voor het werk en oog voor details.
- 7 Reactietijd: is alert, reageert snel, 'vliegt af' op nieuwe activiteit.
- 8 Verwoording: vraagt om de activiteit, praat erover, praat tijdens het spel.
- 9 Voldoening: trots, toont tevredenheid.

Bron: Meij & Hoex (2001).

Bijzondere opvangvragen

In de Wet kinderopvang staat dat gastouderopvang aan ieder kind de kans moet geven om zich veilig en gezond te ontwikkelen. De gastouder probeert voor die kansen te zorgen door vanuit de vier pedagogische basisdoelen te werken. Voor de meeste kinderen is het gewone aanbod van een gastouder voldoende. Er is genoeg uitdaging om nieuwe en leuke dingen mee te maken. Er zijn genoeg afspraken over hoe je met elkaar omgaat en over wat wel en niet mag. In de wet staat ook dat kinderopvang bedoeld is voor ouders die werken of studeren. Om ouders bij die bezigheden te helpen kunnen zij gebruikmaken van kinderopvang. Zij kiezen daarbij zelf een vorm die past bij hun situatie: opvang in een kindercentrum of opvang door een gastouder. Niet voor alle ouders is die keuze zo eenvoudig. Er zijn ook kinderen en ouders voor wie gastouderopvang de enige opvangvorm is waarvan zij gebruik kunnen maken omdat er iets bijzonders aan de hand is.

Bijzondere opvangvragen kunnen gaan over:

- › een gespecialiseerde vraag aan de gastouder;
- › een aangepaste opvangomgeving;
- › de noodzaak van een intensief contact tussen gastouder en ouder.

Gastouders krijgen soms te maken met vragen waarbij extra aandacht of zorg voor het kind komt kijken of waarbij de ouder een bijzonder beroep doet op de rol en inzet van de gastouder, zoals:

- › opvang voor kinderen met een fysieke beperking;
- › opvang voor kinderen met ontwikkelings- of gedragsproblemen;
- › opvang voor kinderen van wie een van de ouders (tijdelijk) niet voor hen kan zorgen;
- › opvang op (extreem) afwijkende tijden;
- › opvang waarbij de gastouder intensief wordt betrokken bij het gezinsleven.

In de gastouderopvang is er ruimte voor zulke bijzondere vragen van kinderen of hun ouders. In elk geval wil en kan een deel van de gastouders zulke opvang op maat ook verzorgen. Dat is een waardevolle uitkomst voor kinderen en ouders met speciale opvangvragen. En het is een uitdaging voor de gastouder. Maar juist omdat het gaat om kinderen en ouders die om een bijzondere reden afhankelijk zijn van de gastouder is het extra belangrijk om realistisch naar de opvangmogelijkheden te kijken.

Om te voorkomen dat de opvang een teleurstelling wordt is het extra belangrijk dat het gastouderbureau meedenkt en meepraat over de opvangsituatie. Al vanaf het eerste contact helpt het gastouderbureau daarbij door de juiste vragen te stellen over wat er komt kijken bij een bijzondere opvangvraag. Ook kan het bureau voor gastouder en ouder – zoals altijd – een steun zijn door gesprekken te begeleiden, informatie te geven, de gastouder bij haar aanpak te adviseren en op tijd aan de bel te trekken als de opvang niet goed loopt.

Het aanbod van bijzondere gastouderopvang moet een bewuste keuze zijn van het gastouderbureau, de gastouder en de ouders. Het vraagt om een duidelijke taakverdeling, om vertrouwen dat je het samen aankunt en om het bewaken van ieders grenzen in het belang van het kind. In een aantal gevallen is gespecialiseerde kennis nodig, en het vraagt eigenlijk altijd om *meer* aandacht en tijd van iedereen. De consequentie kan zijn dat de gastouder minder kinderen kan opvangen dan het maximale aantal van zes of dat zij gespecialiseerde coaching nodig heeft. Het gastouderbureau besteedt hier aandacht aan in zijn pedagogisch beleidsplan. Het beschrijft zijn visie op 'bijzondere opvangvragen' en geeft aan op welke manier het de opvangpraktijk daarbij helpt. Het praat er met nieuwe ouders over; het selecteert hiervoor op speciale kenmerken bij nieuwe gastouders. Ook in de vormen van scholing en begeleiding laat een gastouderbureau zien dat bijzondere opvangvragen ook bijzondere aandacht en zorg krijgen van het bureau.

PRAKTIJK

Aandachtspunten bij een bijzondere opvangvraag

- › Krijgt het kind de zorg en aandacht die nodig is?
- › Wat betekent het voor eventueel aanwezige andere kinderen (broers en zussen, eigen kinderen van de gastouder en andere gastkinderen)?
- › Beschikt de gastouder over de kennis en ervaring om de opvang voor dit kind goed uit te voeren?
- › Welke (specialistische) ondersteuning kan de bemiddelingsmedewerker bieden?
- › Welke ondersteuning of uitwisseling is er met andere professionals die met het kind te maken hebben?
- › Zijn de ouders op de gewenste manier geholpen bij hun opvangvraag?
- › Is er een goede uitwisseling over de opvoedlijn tussen ouder, gastouder en andere betrokkenen en zijn de afspraken ook op lange termijn vol te houden voor iedereen?

PRAKTIJK

Medisch GastOuder

Medisch GastOuder is een landelijk erkende gastouderorganisatie. Zij hebben (kinder) verpleegkundigen, verzorgenden en pedagogisch opgeleide gastouders in het bestand, die uw kind ondanks zijn ziekte of beperking thuis kunnen opvangen. De financiering van Medisch GastOuder kunt u bekostigen met het persoonsgebonden budget (PGB) of uit eigen middelen. Om in aanmerking te komen voor een PGB moet u bij het CIZ een indicatie aanvragen.

Bron: www.medischgastouder.nl

Opvang voor kinderen met fysieke beperkingen

Wat vraagt het van een gastouder als de vraag komt voor opvang van een kind met een lichamelijke handicap?

Gespecialiseerde vraag bij een fysieke beperking of aandoening

Als het om een kind gaat dat beperkt is in zijn beweging door het gebruik van een rolstoel, krukken of andere hulpmiddelen, zoals beugels of een korset vraagt dit van de gastouder met name handigheid en geduld. Als een kind doof of blind is doet dat een extra beroep op het begrip en inlevingsvermogen van de gastouder. Zij past haar activiteiten aanbod aan op de mogelijkheden die het kind heeft. Zij leert de andere gastkinderen rekening te houden met de beperking, maar helpt ook om samen te ontdekken wat er allemaal juist wel kan. Voor specifieke lichamelijke verzorging is gespecialiseerde kennis noodzakelijk, en vaak ook professionele coaching van de gastouder. Denk aan wondverzorging of het geven van injecties. Als het om simpele routinevaardigheden gaat (bijvoorbeeld inzwachtelen) kan de ouder zelf instructies geven. Ook is het soms mogelijk om thuiszorg te organiseren bij de gastouder. Als de opvang

PRAKTIJK

Speel-o-theek

Het komt regelmatig voor dat gastouderbureaus een abonnement nemen op een speel-o-theek. Op die manier heeft men voor niet te veel geld toch gevarieerd spelmateriaal. Er zijn speel-o-theken die ook aangepast materiaal uitlenen voor kinderen met lichamelijke beperkingen. Soms bestaan hiervoor aparte speel-o-theken in de omgeving. Deze speel-o-theken zijn vaak vermeld in de gemeentegids. Ook verstrekken de MEE-organisaties in de eigen omgeving informatie hierover. Indien er over een kind contact is met een gespecialiseerde instelling kan de contactpersoon u verder helpen.

bij het kind thuis gebeurt zal dit soort zorg ook tijdens de opvang gewoon doorlopen.

Een gastouder kan ook te maken krijgen met lichamelijke aandoeningen van kinderen, zoals astma, diabetes, eczeem of allergieën. Ook dat vraagt kennis van zaken en voldoende rust en aandacht. Als er sprake is van ernstige

PRAKTIJK

Gespecialiseerde gastouderopvang via gastouderbureau HomeWise

HomeWise is een kleinschalig, gespecialiseerd gastouderbureau voor (ouders met) kinderen met een extra zorgvraag. (...) Een officiële diagnose is overigens geen vereiste. Ook als u zelf specifieke wensen of eisen heeft ten aanzien van de deskundigheid van de gastouder bemiddelen wij graag voor u!

Ons gastouderbureau bemiddelt uitsluitend gastouders die deskundig zijn in hun vakgebied. HomeWise besteedt veel aandacht aan scholing van de gastouders zodat gastouders altijd op de hoogte zijn van de laatste ontwikkelingen in het vak.

Omdat ouders vaak het beste weten wat werkt bij hun kind en wat het kind nodig heeft staat de samenwerking tussen ouder, gastouder en gastouderbureau centraal. In samenspraak met ouders wordt gezocht naar de juiste match tussen gastouder en kind. Eventueel kan het advies van een betrokken instantie daarbij meegenomen worden. Wij maken gebruik van de kennis en ondersteuning van een ervaren psycholoog, (ortho)pedagogen en andere deskundigen uit de jeugdzorg.

Bron: Gastouderbureau HomeWise, www.homewise.nu/

KENNIS

Kind met beperkingen

Pedagogisch medewerkers letten bij de opvang met kinderen met beperkingen vooral op: extra faciliteiten, aanpassingen in inrichting of dagritme die nodig zijn. Soms kan een kind alleen geplaatst worden als er extra uren voor de pedagogisch medewerkers beschikbaar zijn. Extra aandacht voor samenspel met andere kinderen. Sommige kinderen met een beperking hebben hierbij steun nodig als hun spelniveau veel afwijkt van dat van de andere kinderen.

Bron: Singer & Kleerekoper (2009).

klachten en veel extra zorg is het belangrijk om daarmee rekening te houden bij het inroosteren van gastkinderen. Soms zullen de ouders speciaal kiezen voor gastouderopvang vanwege de aandoening van hun kind, soms zal de aandoening pas aan het licht komen als het kind al een tijdje bij de gastouder is.

Naast extra kennis en tijd zit er ook een psychisch belastende kant aan de opvang van een kind met een handicap of zorgvraag. Denk aan de impact die het heeft om een kind met hiv in huis te hebben. Of een kind met epileptische aanvallen. De gastouder zal *meer* nog dan in gewone opvangsituaties open moeten zijn over haar gevoelens en draagkracht. Haar werk is lichamelijk en geestelijk zwaarder dan dat van een gemiddelde gastouder. De steun van het gastouderbureau en andere deskundigen is hierbij onmisbaar.

Aanpassing van de opvangomgeving bij een fysieke beperking of aandoening

Als de opvang door de gastouder gebeurt bij het kind thuis zijn de speciale voorzieningen al aanwezig. In dat geval is het belangrijk dat de gastouder op de juiste manier gebruikmaakt van alles wat aanwezig is.

Wanneer de gastouder het kind opvangt in haar eigen woonomgeving vraagt dat afstemming van die omgeving op de mogelijkheden en behoeften van het kind met de zorgvraag. Als zij ook andere gastkinderen opvangt en/of eigen kinderen in huis heeft, mag dat niet ten koste gaan van de spelmogelijkheden voor de anderen. De gespecialiseerde opvang heeft consequenties voor haar activiteitsaanbod, het spelmateriaal en de inrichting van de opvangruimte. Zeker als er een rust- of ligruimte moet zijn bepaalt dit ook de sfeer. Voor een kind met astma moet rekening gehouden worden met de keuze van stoffering en vloerbedekking.

Lichamelijke aandoeningen stellen extra eisen aan hygiëne. En in sommige situaties vraagt het een aanpassing van de sanitaire voorzieningen in huis. De opslag van medicijnen (veilig, donker en koel) moet zorgvuldig gebeuren.

Contact tussen gastouder en ouder bij een fysieke beperking of aandoening

Gastouder en ouder hebben om verschillende redenen contact met elkaar.

- Ze hebben beiden informatie over het gedrag van het kind. Hoe reageert het kind op bepaalde situaties; hoe ga je om met bepaald gedrag; hoe blijf je bepaald

gedrag vóór; hoe ga je om met boosheid en frustratie als het kind tegen zijn grenzen aanloopt?

- › Ze hebben beiden praktische informatie voor de omgang en verzorging van het kind. Hoe smeer je die zelf uit; hoe til je hem uit de stoel; hoe doe je dat korset vast?
- › Ze hebben beiden handige tips en adviezen. Welk speelgoed stimuleert de motoriek en is te gebruiken vanuit een rolstoel; welke klei is het best voor een kind met eczeem; met welke kleine opdrachtjes kun je werken aan het zelfvertrouwen van een kind met een beperking?

De ouders zijn de belangrijkste personen bij het omgaan met de zorgvraag. De gastouder vraagt en krijgt informatie van de ouders. Contact met andere deskundigen loopt altijd via de ouders. Het is belangrijk dat gastouder en ouders vanaf het eerste contact al open en openhartig zijn in hun gesprekken. Zij delen de verzorgende en pedagogische taak voor het kind en kunnen elkaars ervaringen goed gebruiken.

PRAKTIJK

Afstemming met ouders en deskundigen

Gedurende de opvang door gastouders vinden regelmatig gesprekken plaats. Tijdens deze gesprekken wordt de tevredenheid over de opvang getoetst. Als de situatie erom vraagt, kunnen ook extra gesprekken worden georganiseerd op verzoek van de gastouder of de ouders.

Eventueel kan een gastouder een gesprek aanvragen met een deskundige, zoals de ambulant begeleider van een gespecialiseerde instelling, een fysiotherapeut, een logopediste of een zorgconsulent of pedagogisch begeleider van de Mee-organisatie. Dat gebeurt altijd in overleg met de ouder. Als er sprake is van het verrichten van risicovolle en voorbehouden handelingen is regelmatig overleg met ouders en deskundigen over deze handelingen geregeld in een protocol waarin de afspraken zijn vastgelegd die met de deskundigen daarover zijn gemaakt.

Bron: www.mee.nl/.

Opvang voor kinderen met een ontwikkelings- of gedragsprobleem

Wat vraagt het van een gastouder als de vraag komt voor opvang van een kind met ontwikkelings- of gedragsproblemen?

De gastouder die de opvang van een kind met een ontwikkelingsachterstand verzorgt, moet duidelijk weten wat er van haar wordt gevraagd. Verwachten ouders dat het kind bij de gastouder vooral een prettige en ontspannen opvangmogelijkheid krijgt, waar het zichzelf kan zijn? Waar het kind de ruimte krijgt om te spelen en te ontspannen? Of verwachten ouders dat de gastouder haar best gaat doen om het kind in zijn ontwikkeling te stimuleren? Wil en kan de gastouder aan de slag met oefeningen of opdrachten om de achterstand in te halen?

Gespecialiseerde vraag bij een ontwikkelings- of gedragsprobleem

In de Wet kinderopvang staat dat gastouderopvang een gewone opvangsituatie moet zijn. Voor een kind met een ontwikkelingsachterstand kan gastouderopvang een rustig moment in zijn leven zijn; daar mag hij gewoon zijn wie hij is.

De gastouder kan het zelfbeeld van een onzeker kind versterken en hem helpen bij het leren van sociale vaardigheden. Daar is geen speciaal programma voor nodig. Het vraagt van een gastouder goede observatie (wat heeft het kind nodig?), veel sensitiviteit (wat vraagt het kind van mij?) en een duidelijke aanpak (zo ga ik het doen!). Een gastouder kan aandacht besteden aan taalontwikkeling door liedjes en versjes te oefenen, door voor te lezen en door vooral veel gesprekken te voeren over alles wat een kind meemaakt. Een gastouder die dit helder kan overbrengen aan ouders maakt duidelijk dat het kind bij haar op een ontwikkelingstimulerende, bijzondere opvangplaats is.

Toch wordt aan gastouders steeds vaker gevraagd om actief iets aan te bieden voor kinderen met bijvoorbeeld een taalachterstand. Deze vraag om vroeg- en voorschoolse educatie (VVE) is bedoeld om kinderen zo goed mogelijk te laten starten op de basisschool. Er zijn nog geen complete VVE-programma's op de markt voor gastouders, maar er is wel allerlei materiaal beschikbaar. Het werken met dit materiaal vraagt altijd om een gerichte instructie.

PRAKTIJK

VVE bij gastouders

In plattelandsgemeente Borger-Odoorn kunnen straks ook kinderen die bij gastouders worden opgevangen voor- en vroegschoolse educatie krijgen (VVE) om taalachterstanden weg te werken. Heel belangrijk, zegt wethouder Jacob Bruintjes. 'Gastouders zijn niet gekwalificeerd om VVE aan te bieden. Mensen die dat geven bij de kinderdagverblijven en peuterspeelzalen worden speciaal opgeleid. Maar er bestaat wel een oudereditie van het VVE-programma Uk en Puk. Ouders kunnen daarmee thuis verder oefenen met hun kind. Wij hebben dat met enige aanpassingen geschikt laten maken voor gastouders. Die kunnen daarmee op een speelse manier de taalontwikkeling van kinderen stimuleren.' De gemeente heeft honderd exemplaren van de methode ingekocht voor de eigen gastouders en biedt hun trainingen aan. Ook de gastouderbureaus kunnen bijscholing krijgen om toekomstige gastouders te trainen.

Bron: www.binnenlandsbestuur.nl.

Opvang van kinderen met een gedragsprobleem vraagt altijd speciale kennis en inzet. Sommige gedragsproblemen hebben vooral te maken met de leefomgeving van het kind, maar er zijn ook kinderen bij wie gedragsproblemen worden veroorzaakt door een ontwikkelingsstoornis in de hersenen. Zo'n ontwikkelingsstoornis is niet te verhelpen of in te halen. Het gedrag van het kind zal zijn hele leven 'anders' zijn. De omgeving zal rekening moeten houden met de eigen aard van het kind en daar op proberen aan te sluiten. Voor een gastouder die opvang verzorgt voor een kind met een gedragsstoornis is het gedrag van het kind dan ook het vertrekpunt: hoe kan ik met dit kind omgaan? Wat vraagt dit kind van mij?

Een gastouder hoeft niet per se alles af te weten van de stoornis; daar zijn artsen en psychologen voor. De gastouder richt zich op het gedrag van het kind, zijn omgang met de andere gastkinderen en het contact met haar. Door heel secuur naar het kind te kijken ontdekt zij wat de mogelijkheden zijn om contact te maken, om samen of juist alleen te spelen. Het vraagt om een heel sensitieve en flexibele houding van de gastouder. De gastouder kan advies vragen aan ouders, aan de bemiddelingsmedewerker van het

gastouderbureau en – in overleg met de ouders – ook aan leerkrachten op school of aan andere begeleiders van het kind. Juist deze kinderen hebben behoefte aan duidelijke afspraken en overzichtelijke situaties. Afstemmen tussen thuis, opvang en al die andere plaatsen waar het kind komt, is dus heel belangrijk.

PRAKTIJK

Gastouder en moeder van een autistische dochter (10)

Gastouder Esther: 'Tien jaar geleden werkte ik op een school voor speciaal onderwijs. Nadat mijn dochter Lotte geboren werd ben ik vrij snel gestopt met werken. Bij haar werd de diagnose MCDD gesteld, een aandoening met angststoornissen, emotieregulatiestoornissen en autisme. Drie jaar geleden besloot ik om twee dagen per week gastouder voor zorgintensieve kindjes te worden. Ik vang maximaal drie kindjes op zodat ik ze echt kan geven wat ze nodig hebben. Door hun problematiek hebben ze vooral behoefte aan aandacht en structuur. Vanuit mijn expertise en ervaring probeer ik ze een veilige omgeving te bieden. In de woonkamer hangt een draad met picto's met de activiteiten die op een dag plaatsvinden. Ik heb mijn zolder opgeknapt tot speelzolder met een schommel, speciaal speelgoed en zintuigprikkelend snoezelmateriaal.'

Moeder Babette: 'Vince (3) heeft het KBG-syndroom. Hij heeft een ontwikkelingsachterstand van ongeveer zes maanden en epileptische aanvallen. Vince gaat twee dagen per week naar Esther. De opvang bij haar is heel kleinschalig. Vooral de duidelijke structuur vind ik positief, dat heeft Vince echt nodig. Hij gaat ook nog twee dagdelen naar een therapeutische ontwikkelingsgroep in het revalidatiecentrum.'

Bron: Smid (2012).

KENNIS

Moeizame communicatie

Voor kinderen met probleemgedrag is de communicatie met anderen extra moeilijk. De vaardigheden om goed contact te maken en te houden zijn bij hen minder ontwikkeld. Kinderen met kenmerken van AD(H)D en ASS hebben moeite met het 'lezen' van gedrag van anderen. Daarom zullen ze jou vaak niet of verkeerd begrijpen. Zij kennen de 'verborgen taal' niet van grapjes, beeldspraak of uitdrukkingen. Ga er altijd van uit dat een kind zich werkelijk niet anders kan gedragen dan het doet. Probeer de communicatie zo goed mogelijk af te stemmen op de mogelijkheden van het kind.

Bron: Hoex & Kunseler (2011).

Aanpassing van de opvangomgeving bij een ontwikkelings- of gedragsprobleem

Een gastouder die een aanbod doet voor een kind met een ontwikkelingsachterstand of een kind met een ontwikkelingsstoornis zal in beide gevallen extra aandacht moeten besteden aan de keuze van spelmateriaal, de inrichting van de ruimte en moet weloverwogen afspraken maken over het 'sociale verkeer' tussen de gastkinderen onderling en met de gastouder. Om te voorkomen dat een kind met probleemgedrag overvraagd en overbelast wordt door alles wat er om hem heen gebeurt, moet een gastouder de opvangruimte aanpassen. Zorg ervoor dat kinderen genoeg ruimte hebben. Dus niet tegen elkaar aan op een bank, maar ieder op een eigen stoel aan tafel. Ook de speelruimte moet een kind rust geven: het mag de hele mat gebruiken voor zijn bouwwerk ('de mat is jouw eilandje') en de gastouder is op gehooraafstand bezig met de andere gastkinderen. Een hyperactief of overgevoelig kind kan zich slecht voor geluid afsluiten. Houd hier rekening mee bij het afstellen van het geluid van een computer of televisie die hoorbaar is voor alle kinderen. Zorg voor een koptelefoon zodat een kind zich even kan afsluiten van anderen en zich beter kan concentreren. Kijk eens door de ruimte met de ogen van een hyperactief kind. Hoeveel kleuren zijn er in de ruimte? Hoeveel hangt er aan de muren? Staan er veel open kasten die al snel een rommelige indruk maken? Zorg voor voldoende loopruimte. Maak rustige en drukke gedeelten in huis. Kies rustige kleuren en een rustige inrichting. Juist voor prikkelgevoelige kinderen straalt een sfeervolle inrichting extra zorgzaamheid uit.

KENNIS

‘Waar het kind zwak is, moet de omgeving sterk zijn!’

Je maakt een sterke omgeving door:

- › Structuur in je werkhouding. Wees je bewust van je bewegingen op drukke momenten, van je spreektempo als je onder spanning staat, van je gedrag als je boos bent. Een kind kijkt en neemt ongemerkt over wat jij laat zien.
- › Structuur in de tijd. Een duidelijk tijdschema met plaatjes laat zien wat er gaat gebeuren, in welke volgorde het gebeurt en hoe lang ieder onderdeel gaat duren. Zorg voor vaste

momenten in het dagprogramma. Routine en vaste handelingen geven houvast.

- › Structuur in de ruimte. Zorg voor vaste plekken voor vaste dingen. Wijs kinderen de weg in de ruimte door foto's of plaatjes. Als een kind weet waar alles is, durft hij zich vrijer te bewegen.
- › Structuur in de opdracht. Kondig nooit te veel in één keer aan. Er moet altijd de keuze zijn om alleen of met anderen samen te spelen. Stel een duidelijke en haalbare tijdlimiet. En geef (veel!) complimenten als kinderen zich aan afspraken houden.

Bron: Hoex & Kunseler (2011).

Contact tussen gastouder en ouder bij een ontwikkelings- of gedragsprobleem

Voor ouders van kinderen met een ontwikkelingsstoornis of met probleemgedrag is het extra belangrijk om goed contact te hebben met de gastouder. En dat contact is ook onmisbaar voor de gastouder. Ouders hebben ervaringskennis en informatie over het speciale gedrag van hun kind. De gastouder heeft die informatie hard nodig om een goede opvangsituatie te maken. Voor de ouders is het een steun dat de gastouder

mee kijkt naar het, ook voor henzelf, vaak speciale gedrag van hun kind.

Door informatie uit te wisselen worden ouder en gastouder wijzer. Door omgangsafspraken op elkaar af te stemmen hebben de inspanningen van ouders en gastouder meer effect. Als zij hun aanpak consequent doorvoeren in de thuis- en opvangsituatie is dat in het belang van het kind.

Samenwerken met ouders betekent: meedenken, meebeslissen en meedoen. Als de gastouder zorgen of vragen

heeft over het gedrag van een kind gaat zij dat eerst met de ouders bespreken. De gastouder probeert samen met de ouders de situatie te begrijpen en gaat samen met hen op zoek naar oplossingen.

KENNIS

Contact moet!

In een zorgzame opvangomgeving is veel contact met ouders. Gesprekken tussen opvang en ouders zijn belangrijk voor alle kinderen. Voor de opvang van kinderen met probleemgedrag is het contact met ouders absoluut noodzakelijk. Zonder (georganiseerde) vormen van uitwisselen en afstemmen met ouders is de opvang van kinderen met een zorgvraag niet mogelijk.

Bron: Hoex & Kunseler (2011).

Langdurende of (zeer) onregelmatige opvang

Sommige beroepen houden geen rekening met dag en nacht of met vaste dagen in de week. Ouders die op ieder moment kunnen worden opgeroepen (zoals vroedvrouwen of huisartsen) hebben weinig aan vaste opvanguren

overdag. Ook ouders die voor hun baan in wisseldiensten werken (politie-, treinpersoneel) of die in roosters werken die over meerdere dagen lopen (stewardessen op intercontinentale vluchten) hebben een opvangvraag die om flexibiliteit vraagt. Wat vraagt het van een gastouder als de vraag komt voor opvang voor dag en nacht of voor meerdere dagen achterelkaar?

PRAKTIJK

24 uursopvang in Amsterdam

De 24 uursopvang is vooral bedoeld voor kinderen van ouders die in onregelmatige diensten werken. Het is de meest flexibele vorm van opvang met de mogelijkheid tot dag-, avond- en nachtopvang. Zelfs in het weekend is opvang mogelijk.

Bron: www.kinderopvang-amsterdam.nl/.

Gespecialiseerde vraag aan de gastouder voor langdurende opvang

Of een gastouder bereid is om langdurende of onregelmatige opvang te bieden hangt allereerst af van haar persoonlijke omstandigheden. Wil of kan

een gastouder langere tijd in het huis van de ouder zijn zonder dat dit problemen geeft voor haar eigen thuissituatie? Wil of kan een gastouder haar eigen privéafspraken afhankelijk maken van een onregelmatige opvangvraag? Wil of kan een gastouder in haar eigen huis een gastkind opvangen dat regelmatig, en soms meerdere dagen achterelkaar, deel van haar huishouden gaat uitmaken? En is de gastouder in staat om die opvang voor een langere periode vol te houden? De ouder moet erop kunnen vertrouwen dat de gastouder beschikbaar is op de gevraagde opvangtijden. De werktijd van de gastouder beweegt mee met de werktijd van de ouder.

Een gastouder die langdurende of onregelmatige opvang biedt draagt ook tijdelijk de volledige opvoedingsverantwoordelijkheid voor het gastkind. Zij denkt na over een aanpak waarbij zij werkt als pedagogische professional maar tegelijkertijd als 'vervangende ouder'. Juist omdat gastouder en gastkind de opvang- en privétijd met elkaar delen ontstaat een hechte emotionele band. Verzorgende en opvoedkundige taken maken beide deel uit van de werktijd. Als de opvang in het huis van de ouder is zal een gastouder ook bepaalde huishoudelijke taken doen en spoedklusjes in huis (verstopt toilet) zelf oplossen of regelen dat het wordt opgelost.

Aanpassing van de opvangomgeving voor langdurende opvang

Deze opvangvraag zal vaak geregeld worden met opvang in het huis van de ouder. De kinderen kunnen rustig doorslapen als de ouder nachtdienst heeft.

Als de opvangsituatie meerdere dagen duurt, hebben de kinderen hun eigen spullen in hun eigen huis en leven zij hun normale leven alsof de ouder er gewoon is.

Als de gastouder kinderen opvangt uit meerdere gezinnen is de oplossing van opvang in het huis van de ouder niet mogelijk. Voor een gastkind dat regelmatig bij de gastouder overnacht of meerdere dagen achterelkaar bij haar verblijft, maakt de gastouder extra ruimte in haar huis en gezin. Het gastkind heeft een eigen plank in de kast voor kleren, een eigen bed en ook een eigen plaats voor het eigen speelgoed. Als het kind vertrouwde eigen spulletjes op vaste plaatsen heeft, vloeien opvang en thuis zijn gemakkelijk in elkaar over. De situatie vraagt aanpassing en begrip van de andere gezinsleden. Ook voor hen is er ineens weinig verschil meer tussen de werktijd van hun moeder en de vrije tijd die zij met het gezin doorbrengt. Het aanbod van langdurende opvang kan alleen maar als het hele gezin daarmee instemt.

Contact tussen gastouder en ouders

In een situatie van langdurende opvang moet er veel vertrouwen zijn tussen gastouder en ouders. De gastouder neemt even de volledige eindverantwoordelijkheid voor opvoeding en verzorging over. De ouders moeten er dus op kunnen rekenen dat de gastouder zelfstandig en op een gewenste manier iedere situatie met kind of huishouden aankan. Dat vraagt om duidelijke afspraken over praktische zaken. En het vraagt tijd om elkaar goed te leren kennen en te kunnen vertrouwen.

In een situatie met langdurende opvang komt er naast de pedagogische taak ook een takenpakket bij van huishoudelijk werk. Ook hierover maken ouders en gastouder afspraken. Wat wordt er van de gastouder op huishoudelijk gebied verwacht; wie bepaalt of dat deel van het werk goed of slecht wordt gedaan? De kwaliteit van huishoudelijk werk valt buiten de selectiecriteria voor 'goede gastouder' van het gastouderbureau. Het gastouderbureau kan in haar selectiecriteria voor gastouders die dit soort opvang willen aanbieden al deze vragen alvast bespreken. In zijn pedagogisch beleid kan het bureau bepaalde richtlijnen opstellen die aan ouders en gastouder worden meegegeven. Door informatie te geven of door aanwezig te zijn bij afspraakgesprekken tussen ouder en gastouder helpt het gastouderbureau om de opvang goed te laten verlopen. Het gastouderbureau probeert de opvangmogelijkheden van de gastouder en de opvangvraag van de ouders in balans te houden.

Opvang als deel van het gezin (nanny)

Omdat steeds meer ouders werksituaties hebben met lange werkdagen of veel reistijd, is een vraag ontstaan naar een vaste opvangkracht die meedraait in het gezin. De nanny¹ maakt deel uit van het gewone gezinsleven van de ouder. Anders dan bij een au pair gaat de nanny in principe na werktijd terug naar haar eigen huis. Wat vraagt het van een gastouder als de vraag komt om mee te draaien in een gezin voor zowel pedagogische als lichte huishoudelijke taken? Overigens wordt de term nanny inmiddels ook gebruikt voor de groeiende groep gastouders die 'gewone' opvang verzorgt in het huis van de ouders. In deze paragraaf gaat het echter om een meer

intensieve vorm van gastouderopvang, namelijk als deel van het gezin.

Gespecialiseerde vraag aan de gastouder

Van de nanny wordt min of meer hetzelfde gevraagd als van de gastouder die langdurende opvang verzorgt. Het grote verschil is dat aan de nanny vaak zwaardere opvoedkundige eisen worden gesteld. Een nanny is in hoge mate medeverantwoordelijk voor het reilen en zeilen van een gezin; naast opvang zorgt zij voor alles wat komt kijken bij verzorging, scholing en vrije tijd van de kinderen. In sommige situaties doet zij (licht) huishoudelijk werk.

De nanny is vast gekoppeld aan één gezin; er komen meestal geen andere gastkinderen bij. Er ontstaat een hechte emotionele band tussen gastkind en nanny omdat zij het gewone dagelijkse leven met elkaar delen. Zij bespreekt met de ouders haar eigen opvoedideeën en stemt deze af met de wensen van de ouders.

De nanny krijgt begeleiding van het gastouderbureau. In het pedagogisch beleid van de organisatie staat beschreven welke ideeën en afspraken het gastouderbureau maakt voor deze opvangvraag. Sommige bureaus hebben een eigen scholingstraject om de nanny vaardig te maken in deze intensieve vorm van omgaan met en opvoeden van gastkinderen. Afhankelijk van de investering van het bureau in het toerusten van de nanny, de begeleiding van de bemiddeling en het profiel van de nanny, liggen de tarieven (veel) hoger dan gangbaar in de gastouderopvang.

Contact tussen gastouder en ouders

De nanny maakt deel uit van het dagelijkse leven van het gezin van de ouder. Zij heeft veel opvoedverantwoordelijkheid en zal soms ook zorgen voor (huiswerk)begeleiding en ondersteuning van de kinderen. Het moet voor nanny en ouders helder zijn dat ook een nanny zich heeft verbonden aan het pedagogisch beleid van het gastouderbureau. De nanny heeft binnen de richtlijnen van het gastouderbureau dus haar eigen aanpak en opvoedideeën. De nanny bespreekt met de ouders haar taak en de manier waarop zij die taak invult. De bemiddelingsmedewerker van het gastouderbureau geeft informatie of richtlijnen en is bij de gesprekken aanwezig voor advies.

¹ Er zijn ook nanny's die worden geplaatst door speciale bemiddelingsbureaus. Die opvang valt niet onder de Wet kinderopvang als het bemiddelingsbureau niet door de GGD wordt gecontroleerd.

PRAKTIJK**Een gediplomeerde nanny**

Een nanny werkt in partnerschap met de ouders, de ouders zijn en blijven de primaire opvoeders. De nanny is, in afwezigheid van de ouders, verantwoordelijk voor veiligheid, zorg & ontwikkeling van de kinderen. Transport in verband met diverse activiteiten hoort tot haar taak, evenals de zorg voor materialen, gerei, kleding en speelgoed die de kinderen overdag gebruiken.

De PNI-nanny (PNI = Poppyns Nannies Instituut) werkt op contractbasis. Indien het werk dat vraagt kan zij af en toe bij het gezin overnachten. Van een nanny wordt meestal geen algemeen huishoudelijk werk verwacht, tenzij dit uitdrukkelijk is afgesproken.

Onze vraagouders zijn te omschrijven als de 'dual-career' paren, die veel tijd voor hun werk/bedrijf nodig hebben en dat op een goede manier willen combineren met een jong gezin.

Bron: www.poppynsnannies.nl/.

PRAKTIJK**De dag van een topnanny**

Mijn dag begint heel vroeg, 7 uur. Meiden wekken, aankleden, tanden poetsen, ontbijten, oudste naar school brengen. Met de jongste boodschappen doen en dan iets leuks samen (buiten spelen bijvoorbeeld). Tussen de middag haal ik de oudste van school, gezellig samen eten aan gedekte tafel. Kleintje naar bed. Dan draai ik meestal een paar wassen en ruim ik de boel wat op. Na school richting speeltuin, park of een uitstapje. De oudste speelt tegenwoordig regelmatig na school bij een vriendinnetje of vriendinnetjes bij ons. Koken, samen eten en in bad. Daarna breng ik de kleinste naar bed, nog even een verhaaltje en dan lekker slapen. Nog even teuten met de oudste op de bank en dan is de dag om en komen de ouders thuis. Een volle dag met planning zodat de meiden regelmaat hebben en veel ruimte voor plezier en leuke dingen.

Bron: www.topnanny.nl/.

Samengevat

In de Wet kinderopvang staan vier manieren van 'steun geven' die een kind nodig heeft, de vier pedagogische basisdoelen. Iedere gastouder heeft de verantwoordelijkheid om voor die steun te zorgen.

- › Een gastouder zorgt voor emotionele veiligheid.
- › Een gastouder stimuleert de persoonlijke competentie van een kind
- › Een gastouder stimuleert de sociale competentie van een kind.
- › Een gastouder draagt waarden en normen over.

Een gastouder werkt vanuit de vier doelen; zo kan zij aansluiten op de ontwikkeling van een kind. Een gastouder bekijkt voor ieder kind wat bij de leeftijd hoort, wat bij de ontwikkelingsfase past, waar het interesse in heeft. Alle informatie over de ontwikkeling van kinderen uit Deel I past aan de kapstok van de vier opvoedingsdoelen. Een gastouderbureau is verplicht om zijn opvoedideeën over de vier basisdoelen vast te leggen in een pedagogisch beleidsplan. Een gastouder doet haar werk binnen de pedagogische ideeën uit het beleidsplan van haar gastouderbureau.

Iedere gastouder is vrij om haar eigen praktische invulling te geven aan de vier basisdoelen. Zolang er maar wel een duidelijke verbinding is tussen het pedagogisch doel

('Dit wil ik ermee bereiken') en de uitvoering ('Daarom pak ik het zo aan'). De professioneel werkende gastouder kan haar aanpak uitleggen. Daardoor is zij een interessante gesprekspartner en informatiebron voor ouders en andere professionals.

Een gastouder weet dat haar opvang van een goede pedagogische kwaliteit is als er voldoende proceskwaliteit en structuurkwaliteit is.

- › Goede proceskwaliteit betekent dat een gastouder op een positieve en zinvolle manier werkt aan de vier pedagogische basisdoelen uit de Wet kinderopvang.
- › Goede structuurkwaliteit betekent dat er een passende opvangomgeving is; alles is aanwezig om goede en leuke opvang te kunnen bieden.

Voor een gastouder is er eigenlijk maar één antwoord op de vraag of zij haar werk goed doet: zij doet het goed als het tijdens de opvang goed gaat met de kinderen! De opvang is van goede pedagogische kwaliteit als de gastkinderen het naar hun zin hebben, als ze met plezier en aandacht kunnen spelen en als ze nieuwe dingen ontdekken en leren. Het gedrag van kinderen laat een hoge mate van welbevinden en betrokkenheid zien.

De gastouder als professionele opvoeder

Clarine de Leve en Josette Hoex

Zomaar een advertentie:

'Gastouder Meriam heeft nog opvangplaats voor twee kinderen van 0 tot 4 jaar, op dinsdag en donderdag. Ik organiseer graag activiteiten met de kinderen, zoals wandelen, naar de speeltuin gaan en een bezoekje aan de kinderboerderij. Ik heb in mijn tuin een grote zandbak, een schommel en een hoekje waar kinderen zelf bloemen en groenten mogen zaaien, plukken en oogsten. Ik heb een lieve (kleine) hond en twee konijnen. Mijn dochters Imane en Zara zitten al op de middelbare school, en helpen op het eind van de dag soms een handje mee. Nieuwsgierig? Kom gerust eens kijken, u bent van harte welkom!'

Gastouder Meriam werkt als zelfstandig gastouder en biedt haar diensten aan via een advertentie in het plaatselijke krantje. Zij is aangesloten bij een gastouderbureau dat ook een beschrijving heeft van haar opvangsituatie. Ouders die op zoek zijn naar opvang melden zich aan bij het gastouderbureau en komen zo in contact met haar. Of ze gaan eerst langs bij Meriam om te zien of de persoon en de huiselijke situatie van Meriam aansluiten bij hun eigen opvangwensen. Als dat positief uitpakt geven zij bij het gastouderbureau aan dat ze graag een opvangplaats bij Meriam willen.

Net zoals Meriam zijn er duizenden gastouders ingeschreven bij een gastouderbureau. Al die gastouders zijn 'professionele opvoeders'. Zij bieden kinderopvang aan die voldoet aan de eisen die in de Wet kinderopvang staan.

Wat betekent het om een professionele opvoeder te zijn? Het beroepsmatig werken met kinderen stelt eisen aan de inzet van een gastouder en haar omgang met anderen

die bij de opvang zijn betrokken. Het roept onder andere de volgende vragen op.

- › Aan welke eisen voldoet de gastouder als het gaat over beroepscompetentie en beroepshouding?
- › Welke rol speelt het gastouderbureau bij het werk van de gastouder?
- › Wat is de bijdrage van een gastouder in het leven van haar gastkind(eren)?
- › Hoe is de relatie tussen een professionele opvoeder en de ouders?

- › Welke consequenties heeft het werk van de gastouder voor haar eigen gezin?
- › Welke plaats nemen gastouder en gastouderbureau in tussen alle andere opvoeders in de omgeving van een kind?

In dit hoofdstuk staat de professionaliteit van de gastouder centraal. Alleen vanuit een professionele werkhouding kan een gastouder de opvang organiseren zoals die in de volgende hoofdstukken wordt beschreven.

KENNIS

Wettelijke eisen gastouders

Een gastouder is verantwoordelijk voor de opvang van kinderen in een gezinssituatie. Als gastouder moet u voldoen aan eisen uit de Wet kinderopvang en kwaliteitseisen peuterspeelzalen, zoals:

- › Gastouders moeten in het bezit zijn van het juiste diploma of certificaat. Er is een diplomalijst van diploma's die voldoen. Hebt u een (buitenlands) diploma dat niet op de lijst staat? U kunt de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO) laten beoordelen of uw diploma voldoet.
- › Gastouders moeten een geregistreerd en geldig EHBO-certificaat hebben dat is gericht op kinderen. Het origineel van het diploma en het EHBO-certificaat zijn op de opvanglocatie aanwezig.
- › Gastouders moeten een verklaring omtrent het gedrag (VOG) hebben.
- › Gastouders moeten 18 jaar of ouder zijn.
- › Gastouders kunnen zich legitimeren met een geldig identiteitsbewijs.
- › Gastouders moeten ingeschreven staan bij een gastouderbureau dat is geregistreerd in het Landelijk Register Kinderopvang en Peuterspeelzalen (LRKP).
- › Gastouders zijn bekend met het pedagogisch beleidsplan, de risico-inventarisatie veiligheid en gezondheid en het protocol kindermishandeling van het gastouderbureau en handelen ernaar.
- › Gastouders beschikken over een actuele risico-inventarisatie waarvan het origineel op de locatie ligt.

Bron: www.rijksoverheid.nl.

Beroepscompetenties en beroepshouding

De opvang van kinderen vraagt bepaalde kwaliteiten. Om het vak van gastouder goed uit te kunnen voeren heb je 'beroepscompetenties' nodig: je moet als persoon geschikt zijn voor het omgaan met kinderen en je moet kennis hebben van de ontwikkeling van kinderen. De opleidingseisen die aan medewerkers in een kinderdagverblijf of centrum voor buitenschoolse opvang worden gesteld zijn iets anders dan de eisen aan gastouders. Toch gaat het in de kern over dezelfde deskundigheid, om dezelfde competenties: een juiste beroepshouding en voldoende pedagogische kennis van zake. Het werk van een gastouder heeft als kenmerken:

- › zij werkt zelfstandig;
- › zij heeft collega's, maar wel op afstand;
- › zij stelt zich actief lerend op;
- › zij gaat een professionele relatie aan met ouders.

Zij werkt zelfstandig

De gastouder werkt in de opvangsituatie zelfstandig. Zij vangt in haar eentje één of meerdere kinderen op. Zij beslist over de manier waarop zij met de gastkinderen omgaat, hoe zij met ouders contact onderhoudt en welke activiteiten zij doet. Zij bedenkt, organiseert en voert zelf uit. Zij heeft de eindverantwoordelijkheid voor alles wat er tijdens de opvang gebeurt. Het maakt niet uit of die opvang in haar eigen huis is of bij de ouder thuis. Zelfstandig werken betekent niet dat je zomaar van alles kunt doen. De gastouder staat ingeschreven bij een gastouderbureau. Een gastouder moet zich houden aan de afspraken die zij met haar gastouderbureau heeft gemaakt. Ze hoort bij haar werk steeds uit te gaan van de pedagogische ideeën van het gastouderbureau.

KENNIS

Besluit kwaliteit kinderopvang en peuterspeelzalen 30 mei 2012*Artikel 16. Pedagogisch beleid en pedagogische praktijk*

De gastouder handelt overeenkomstig het pedagogisch beleidsplan dat door het gastouderbureau is opgesteld en ter beschikking gesteld op grond van artikel 11.

Bron: www.rijksoverheid.nl.

Om te voorkomen dat een gastouder er in noodgevallen alleen voor staat schrijft de Wet kinderopvang voor dat er in bepaalde gevallen een achterwacht moet zijn. Als de gastouder vier of meer kinderen tegelijk opvangt, inclusief de eigen kinderen, moet zij zorgen voor een achterwacht van minimaal 18 jaar of ouder. Deze achterwacht is telefonisch beschikbaar tijdens de opvangtijden en kan binnen vijftien minuten aanwezig zijn op de opvanglocatie.

PRAKTIJK

Hoe is de balans tussen werk en privé?

Hoe ziet jouw dagschema eruit, in en buiten de tijd dat jij gastkinderen opvangt?

Welke activiteiten doe jij naast je werk: huishoudelijke taken, sport en ontspanning, boodschappen, sociale activiteiten?

Is er voldoende tijd en aandacht voor de andere gezinsleden, voor familie en vrienden?

Ben je tevreden over jouw 'weekbalans' of wil je zaken veranderen?

Zij heeft collega's, op afstand

Een pedagogisch medewerker op een kindercentrum kan tijdens het werk even overleggen met een collega. 'Als jij vast de stoelen klaar zet, ga ik het drinken pakken. Hoe zorg jij ervoor dat Serginho niet steeds geplaagd wordt? Wil jij de moeder van Ellen condoleren met het overlijden van haar zus, dan houd ik de andere kinderen even hier binnen?' Het is fijn als je tijdens het werk met een ander kunt afstemmen. Voor een gastouder kan dat tijdens de opvang niet. Toch heeft een gastouder ook collega's,

namelijk de gastouders die bij hetzelfde gastouderbureau staan ingeschreven. Zij werken niet samen in één opvangsituatie, maar doen wel hetzelfde werk vanuit dezelfde pedagogische ideeën. Het vraagt een actieve houding van de gastouder om collega-gastouders te ontmoeten en te profiteren van hun pedagogische kennis en ervaring. Soms maakt het gastouderbureau deel uit van een grote kinderopvangorganisatie of werkt het gastouderbureau veel samen met een kindercentrum. Dan is de gastouder één van de collega's in een groter team. Zij kan haar ervaring delen en vragen stellen aan pedagogisch medewerkers, leerkrachten en begeleiders van vrijetijdsactiviteiten.

Een gastouder ontmoet haar collega's tijdens intervisiebijeenkomsten, koffieochtenden, studiedagen en bijscholing. Door de uitwisseling met anderen houdt een gastouder plezier in haar werk, voelt zij steun dankzij de gemeenschappelijke visie en krijgt zij inspiratie voor activiteiten. Collegiaal contact versterkt de eigen pedagogische competentie van een gastouder.

Zij stelt zich actief lerend op

Zelfstandig werken met kinderen en ouders vraagt een groot inzicht in je eigen functioneren. Want wie houdt jou een spiegel voor over jouw werkhouding? Wie stelt aan jou de vraag of je het wel goed aanpakt? Er is immers geen collega die tijdens het werk direct feedback kan geven. Een gastouder krijgt inzicht in haar eigen functioneren door:

- contact met andere gastouders;
- gesprekken met de medewerker van het gastouderbureau;
- suggesties en opmerkingen van ouders en kinderen.

Het is belangrijk dat je als gastouder kritische opmerkingen of nieuwe ideeën kunt geven en ontvangen. Als gastouder moet je bovendien goed kunnen inschatten wanneer het nodig is om de deskundigheid van anderen in te roepen. Kritiek krijgen en hulp inroepen voelt nogal snel als: 'Ik doe het niet goed; ik kan het niet aan'. Toch hoort dit gewoon bij een goede beroepshouding.

De leermomenten zitten voor een gastouder in het dagelijkse contact met de kinderen en hun ouders. Ook door het volgen van (bijscholing kan de gastouder haar professionaliteit verbeteren. Gastouders die zichzelf en anderen regelmatig de vraag stellen of zij hun werk goed doen en of er punten zijn ter verbetering zullen niet snel vastroesten in hun werk.

PRAKTIJK

Leerboekje

Gastouder Saskya schrijft na iedere opvangdag even een kwartier in haar 'leerboekje'. Op de rechterpagina schrijft ze: 'Dit ging vandaag goed, want ...'; op de linkerpagina schrijft ze: 'Dit ging vandaag niet goed, want ...'. Het leerboekje ligt altijd op tafel bij de gesprekken met het gastouderbureau. Soms belt Saskya tussendoor met de bureaumedewerker als ze snel een mening of idee nodig heeft. Samen met drie andere gastouders in haar wijk heeft ze iedere zes weken een intervisie-uur. Ze nemen dan hun leerboekje mee en bespreken voorvallen op beide pagina's. Zo leren ze van wat goed is gegaan en overleggen ze over de moeilijke zaken.

Zij heeft een professionele relatie met ouders

De gastouder is de professionele opvoeder van haar gastkinderen. De gastouder gaat met ouders een dubbele relatie aan, één als opvoedingspartner en één als zakelijke partner. Soms praten gastouder en ouders als 'opvoeders onder elkaar' en soms als 'aanbieder en klant'. Beide contactlagen zijn belangrijk en hebben een eigen waarde. Een gastouder

kan pas goede opvang voor een kind organiseren als zij hierover regelmatig afstemt met ouders. Gastouder en ouders praten over een kind: over zijn karakter, zijn ontwikkeling en over de beste vorm van opvoedingssteun. Tegelijkertijd is zij aan het werk, het gastouderschap is haar bron van inkomsten. Haar werk bestaat uit het verzorgen van opvang, volgens onderlinge afspraken op afgesproken tijdstippen en tegen een vaste betaling.

De twee contactlagen mogen elkaar niet in de weg zitten, hoe moeilijk dat soms ook is. Een gastouder met een 'professionele beroepshouding' zorgt ervoor dat altijd duidelijk is met welke pet op zij in gesprek gaat met de ouder. Desnoods regelt zij verschillende contactmomenten voor de verschillende onderdelen; een gesprek over opvoeden is anders dan een gesprek over zakelijke afspraken. Veel gastouderbureaus nemen om die reden bepaalde zakelijke aspecten van de gastouder over, zoals het innen van betalingen. Gastouders die bij zo'n bureau zijn aangesloten kunnen dat gespreksonderwerp dus laten vallen in hun contact met de ouders.

In twee opvangsituaties vraagt de relatie tussen gastouder en ouder extra aandacht.

- › Als de opvang in het huis van de ouder plaatsvindt, denken sommige ouders dat de gastouder geen eigen pedagogische visie mag of hoeft te hebben. Zij verwachten dat de gastouder de uitvoerder is van hun

eigen opvoedingsideeën in plaats van een zelfstandige opvoedingspartner. Het is aan de gastouder om vanaf de start duidelijk te maken dat zij als 'professionele opvoeder' altijd met haar eigen pedagogische pet oploopt. Gastouderbureaus die voor deze opvangvorm bemiddelen nemen dit aspect mee in hun kennismakings- en intakegesprek met ouders.

- › In heel wat opvangsituaties is er tevens een privé-relatie tussen de gastouder, de ouders en de kinderen; de gastouder is ook grootouder, tante, buurvrouw of vriendin. Het is de kunst om als gastouder toch een 'professionele opvoeder' te zijn en te blijven! In die relatie ontstaan maar liefst drie contactlagen tussen gastouder en ouder: naast de twee werkcontactlagen is er ook nog het privécontact. Ook in de relatie met het kind komt er een extra rol bij. Het is voor alle partijen heel belangrijk om al deze lagen en rollen goed uit elkaar te houden. Want als ze door elkaar gaan lopen ontstaat er een verwarring die zeker niet in het belang van het kind is. In situaties dat er een zakelijk conflict ontstaat, heeft dat ook direct gevolgen voor de privésfeer. Het gastouderbureau zal gastouder en ouders hierop attenderen bij de start van de opvang. In het contact tussen gastouder, ouder en gastouderbureau vormt het dan ook – als het goed is – een vast onderwerp op de agenda. Mochten er toch problemen (dreigen te)

ontstaan, dan kan de bureaumedewerker worden ingeschakeld om alle contactlagen weer uit elkaar te halen of om een andere opvangoplossing te zoeken.

PRAKTIJK

Oma met een professionele relatie

Gastouder Elsbeth: Ik ben gastouder van mijn kleinzoon Marijn (3) en twee andere gastkinderen. Marijn kan heel goed het onderscheid hanteren tussen mijn rol als gastouder en die als oma. Als de gastkinderen er zijn dan gelden voor hem dezelfde regels als voor de anderen. Daar houdt hij zich aan en hij vraagt ook niet om privileges. Zijn de gastkinderen weg dan ben ik weer oma. Dan vraagt hij: 'Oma, mag ik nog een soepstengel pakken uit het laatje?'

De rol van het gastouderbureau

In de Nederlandse versie van gastouderopvang speelt het gastouderbureau een belangrijke rol. Het gastouderbureau bemiddelt tussen de opvangaanbieder (gastouder) en de opvangvrager (ouder). Alleen als aanbieder en vrager gebruik hebben

gemaakt van de diensten van een gastouderbureau, mag het volgens de Wet kinderopvang gastouderopvang heten. De wet stelt, zoals we al eerder zagen, kwaliteitseisen aan gastouders en aan gastouderbureaus als garantie voor goede kinderopvang. Gastouderbureaus die voldoen aan de kwaliteitseisen worden opgenomen in het Landelijk Register Kinderopvang en Peuterspeelzalen (LRKP).

- › Waarom vindt de Wet kinderopvang het zo belangrijk dat er gastouderbureaus bestaan?
- › Wat heeft een gastouder aan een gastouderbureau voor haar eigen werk?
- › Hoe kunnen gastouderbureau (de bemiddelingsmedewerker) en de gastouder samen zorgen voor een omgeving die gezond en veilig is voor kinderen?

Kwaliteitsbewaking

De belangrijkste opdracht van een gastouderbureau is om een bewaker te zijn van de pedagogische kwaliteit van de opvang. Het gastouderbureau is er verantwoordelijk voor dat bij alle gastouders die bij haar staan ingeschreven een goede opvangomgeving voor kinderen ontstaat en blijft bestaan. Daarom staat er in de Wet kinderopvang een aantal taken die ieder gastouderbureau moet uitvoeren:

- › kandidaat-gastouders werven en selecteren op geschiktheid;
- › ouders van dienst zijn bij inschrijven en voorlichten over opvangmogelijkheden;
- › bemiddelen tussen opvangvrager (ouders) en opvangbieder (gastouder);
- › de gastouder steunen bij haar opvangtaken door begeleiding en scholing;
- › de gastouder minimaal twee keer per jaar bezoeken op het opvangadres;
- › de gastouder begeleiden bij het voorbereiden op de GGD-inspectie;
- › met de gastouder een risico-inventarisatie veiligheid (RIV) en gezondheid (RIG) invullen en een plan van aanpak opstellen om eventuele risico's te verminderen;
- › een jaarlijks voortgangsgesprek voeren met de gastouder;
- › een jaarlijks evaluatiegesprek voeren met de ouders, inclusief schriftelijke verslaglegging;
- › werken vanuit een pedagogisch beleidsplan en het protocol kindermishandeling;
- › een oudercommissie en een klachtenregeling hebben;
- › en vaak ook nog: betalingen via het bureau laten lopen en inzichtelijk maken.

De Wet kinderopvang stelt deze eisen aan het gastouderbureau uit zorg voor het opgroeien en de ontwikkelingskansen van jonge kinderen. Juist omdat een gastouder tijdens de opvang haar eigen beslissingen neemt, haar eigen activiteiten bedenkt en de contacten met kinderen en ouders op haar eigen manier invult, is het belangrijk dat er iemand meekijkt. Krijgen de kinderen de aandacht, zorg en uitdaging die voor hun gezondheid en ontwikkeling nodig is? Een gastouderbureau werkt vanuit het belang van kinderen, en helpt de gastouder en ouder door te zorgen dat:

- › de opvangsituatie een goede start maakt;
- › de opvangsituatie wordt gevolgd en begeleid en vooral goed wordt ondersteund;
- › de opvangsituatie ook weer op een juiste manier wordt afgesloten.

KENNIS

Pedagogisch beleid als pedagogische opdracht

Het gastouderbureau informeert gastouders over de inhoud van het pedagogisch beleidsplan en ziet erop toe dat de gastouders handelen in overeenstemming met het beleid.

Het pedagogisch beleidsplan vermeldt ook:

- › de samenstelling van het aantal kinderen dat door een gastouder wordt opgevangen;
- › de (aanvullende) eisen die het gastouderbureau aan gastouderschap stelt;
- › de (aanvullende) eisen voor de woning waar gastouderopvang plaatsvindt.

Bron: www.rijksoverheid.nl;
www.implementatiekinderopvang2010.nl.

Een gastouderbureau kiezen

Een gastouder heeft bij haar werk als professionele opvoeder de inzet van het gastouderbureau nodig. Zonder intake en inschrijving bij het gastouderbureau mag ze eenvoudig niet starten als gastouder. Zonder werkbegeleiding en bijscholing kan zij haar werk niet goed blijven doen. En de bemiddelingsmedewerker van het gastouderbureau helpt haar bij (moeilijke) gesprekken of conflicten met ouders. Ieder gastouderbureau biedt daarom twee soorten diensten aan:

- › verplichte diensten die in de wet staan;
- › extra diensten die het gastouderbureau zelf ook nog belangrijk vindt.

Voor een gastouder zit er niet veel verschil tussen gastouderbureaus als het gaat om de verplichte dienstverlening. Bij het kiezen van een gastouderbureau komt het veel meer aan op de extra activiteiten die het bureau aanbiedt. In de Wet kinderopvang staat dat een gastouderbureau ten minste zestien uur per jaar per gastouder moet besteden aan activiteiten die te maken hebben met bemiddelen, plaatsen en begeleiden. Voordat een gastouder (of ouders) zich bij een gastouderbureau

inschrijft, is het dus raadzaam om eerst goed te informeren hoe het bureau die zestien uur per gastouder invult. Besteden ze veel tijd aan huisbezoeken of zit de tijd vooral in bijscholing en begeleiding? Krijg je ook persoonlijke aandacht in gesprekken met jou alleen of gaan alle activiteiten altijd in een groep met andere gastouders? Is het gastouderbureau goed bereikbaar op momenten dat jij met een lastige vraag zit of werken zij met vaste spreekuren?

PRAKTIJK

Welk gastouderbureau kies jij?

Bij veel gastouders berust de keuze voor een bepaald gastouderbureau op toeval. Vaak zijn ze terechtgekomen bij, of benaderd door het bureau dat bij hen in de buurt het meest actief is. Of vraagouders komen zelf met een bureau op de proppen. Sommige gastouders werken zelfs met meerdere bureaus tegelijk. Toch kan het een goed idee zijn bewust te kiezen voor een bureau dat bij jouw opvangstijl past. (...) Een goede verstandhouding tussen jou en het gastouderbureau is een belangrijke voorwaarde om je werk goed te kunnen doen. Goed rondkijken loont dus de moeite.

Vraag jezelf af of je je wilt aansluiten bij een groot of een klein gastouderbureau. Een groot gastouderbureau kan als voordeel hebben dat ze over veel faciliteiten beschikken, zoals cursusmateriaal en andere ondersteuning. (...) Een klein gastouderbureau heeft vaak korte lijnen naar gastouder en vraagouders. Iedereen kent elkaar; *wel* zo prettig. Ook een tussenvorm is mogelijk, bijvoorbeeld een landelijk bureau met een regionale franchise-formule.

Bron: Ledegang (2012).

PRAKTIJK

Vormen van extra dienstverlening door een gastouderbureau

Praktische dienstverlening

- › online 'prikbord' voor vraag en aanbod gastouderopvang
- › jaarlijkse uitstapjes
- › kortingen op toegang dierentuin, pretpark enzovoort
- › uitleenservice van kindermeubels enzovoort
- › speel-o-theek
- › bibliotheek met kinderboeken, vakliteratuur en vaktijdschriften
- › themakisten
- › nieuwsbrieven

Deskundigheidbevordering

- › inwerkprogramma
- › themabijeenkomsten over opvoeden en opvoedingsvragen (voor gastouder en/of ouders)
- › trainings- en cursusaanbod op pedagogische vaardigheden
- › intervisie
- › inservicetraining
- › pedagogische coach of pedagogisch spreekuur
- › werkstage bij collega-gastouder of -kindercentrum
- › opvoedingsondersteuning
- › studiedagen
- › contactbijeenkomsten
- › begeleidingsgesprekken voor gastouder en ouders
- › video-interactiebegeleiding

Aandacht voor een veilige omgeving

Ouders die hun kind naar de kinderopvang brengen moeten erop kunnen vertrouwen dat hun kind in een veilige omgeving is. Omdat gastouderopvang meestal plaatsvindt in een woning die ook gebruikt wordt door een gezin – het eigen gezin van de gastouder of juist dat van het kind – vraagt dat extra aandacht. Want in een gezinswoning staan spullen die van gezinsleden zijn, zijn er gewoontes en afspraken die in het gezin gangbaar zijn, zijn gezinsleden aanwezig of komt er wel eens even iemand op bezoek. Dat maakt het moeilijker

om te beoordelen of de opvangsituatie wel altijd gezond en veilig is.

Een gastouder die in haar eigen woning gastkinderen opvangt, zal met andere ogen naar haar eigen leefomgeving moeten gaan kijken. Zij kijkt door de ogen van ouders die haar huis zien als opvangomgeving voor hun kind. Zij kijkt door de ogen van haar gezinsleden die hun thuis ook moeten zien als werksituatie van hun moeder of partner. Zij kijkt zelf rond met ogen die een verschil maken tussen privétijd en werktijd.

Als de opvang gebeurt in het huis van de ouders kijkt de gastouder rond met ogen die een verschil maken tussen de privésituatie van de ouders en haar eigen ideeën over opvang en opvoeding. Zij krijgt dan te maken met de spullen en privacy van anderen, gewoontes en afspraken van anderen, en misschien ook met de aanwezigheid van anderen in *haar* werkomgeving.

Ongeacht *waar* de opvang plaatsvindt, de gastouder heeft de volledige verantwoordelijkheid voor het welzijn en de veiligheid van het gastkind. De bemiddelingsmedewerker kan de gastouder helpen om regelmatig even 'met ogen van anderen' naar haar eigen huis of dat van de ouders te kijken. Is het daar echt wel zo veilig en gezellig als de

PRAKTIJK

Nanny's wil is wet

Gastouder Emily werkt vier dagen per week in een gezin met drie kinderen (van 6, 7 en 9 jaar). Omdat zij een belangrijk deel van het huishouden doet naast de opvoedingsverantwoordelijkheid voor de kinderen, is haar rol die van een nanny. Zij brengt en haalt de kinderen van school en de sportclub, helpt hen bij het huiswerk en zorgt voor de lunch en het avondeten. Emily heeft een paar afspraken die gelden 'op haar dagen'. Een van die afspraken is dat de kinderen altijd een fietshelm dragen op de openbare weg. Dat zij eigen afspraken met de kinderen maakt heeft zij bij het eerste contact besproken met de ouders. De ouders lieten direct merken dat zij die fietshelm wel wat overdreven vonden. Emily hield voet bij stuk: als zij in huis is, hebben de kinderen zich aan haar afspraken te houden. En dus wordt er gefietst met fietshelm!

gastouder of ouder zelf denkt? Of schiet dat haakje op het toilet ook wel eens vast? Klinkt de kamer niet erg hol en hard nu er een nieuwe tegelvloer (lekker praktisch) ligt? Wat moet je met de dreunende bas van de puberzoon des huizes die na school zijn huiswerk maakt naast de slaapkamer waar een peuter ligt voor zijn middagdut? Hoe zeg je tegen de buurman dat hij niet meer moet binnenkomen met een sigaar in zijn mond als jij aan het werk bent? En hoe goed let jouw partner op al die kleine vingertjes die meehelpen om de takken van die grote struik af te zagen? Een professionele opvoeder kijkt, beoordeelt en beslist vanuit een professionele houding over alles wat er tijdens haar werktijd gebeurt. Het belang van de kinderen staat daarbij voorop.

Vierogenprincipe

Door de Amsterdamse zedenzaak in december 2010 heeft het begrip 'veiligheid' in de kinderopvang

nog een extra lading gekregen. Het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid onderschrijft de conclusies van de commissie-Gunning die onderzoek deed naar veiligheid in de kinderopvang. Die commissie stelt vast dat een situatie waarin één volwassene lang alleen kan zijn met een groep kinderen (op kinderdagverblijven) uit oogpunt van veiligheid niet acceptabel is. In een opvangsituatie zouden altijd vier ogen aanwezig moeten zijn. Dit 'vierogenprincipe' betekent dat altijd iemand moet kunnen meekijken en meeluisteren.

KENNIS

Verklaring Omtrent het Gedrag

Uit een Verklaring Omtrent het Gedrag (VOG) blijkt of iemands gedrag bezwaar oplevert voor het verkrijgen van een nieuwe baan. Een VOG staat ook wel bekend als 'bewijs van goed gedrag'. Voor sommige beroepen, zoals leerkracht, is een VOG verplicht. Ook voor gastouders die werken vanuit een gastouderbureau is een VOG verplicht, evenals voor hun huisgenoten die een substantieel deel van de opvangtijd aanwezig zijn.

Bron: www.rijksoverheid.nl.

PRAKTIJK

Niet (willen) zien

Seksueel misbruik van kleine kinderen op een kinderdagverblijf lijkt uiterst zeldzaam, althans als we afgaan op de beschikbare cijfers van aangiften en meldingen. Toch zijn we geconfronteerd met de Amsterdamse zedenzaak. Het is uitgesloten dat dergelijk seksueel misbruik in de toekomst voor honderd procent kan worden voorkomen, maar het kan wel veel moeilijker worden gemaakt.

Wellicht de grootste belemmering om seksueel misbruik te voorkomen, is onze natuurlijke neiging om deze mogelijkheid te ontkennen en als risico te onderschatten. Geen van ons wil geloven dat die mogelijkheid bestaat en daarmee worden signalen die achteraf en in samenhang duidelijk lijken, vaak op het moment zelf niet gezien door ouders, leidsters, directies en hulpverleners.

(...) Seksueel misbruik van kleine kinderen komt gelukkig niet vaak voor. Maar dat maakt het extra moeilijk om in dat zeldzame geval dat het zich wel voordoet, de signalen goed te interpreteren.

Bron: Gunning e.a. (2011).

Voor opvang in kleine groepen met niet meer dan zes kinderen en dus maar één begeleider, zijn nog geen regels vastgelegd. Maar ook gastouders zijn – net als kindercentra – wel gebonden aan de afspraak dat zij ouders moeten informeren over hoe zij met het vierogenprincipe omgaan.

In de gastouderopvang ligt het praten over mishandeling en misbruik nog veel gevoeliger dan in kindercentra. De relaties tussen de gastouder en alle direct aanwezigen daaromheen liggen in of dicht tegen de privésfeer aan. Juist daarom is het belangrijk om zo open en duidelijk mogelijk te zijn. Dat geldt allereerst voor de bemiddelingsmedewerkers van het gastouderbureau: zij kunnen dit 'moeilijke onderwerp' bespreekbaar maken tijdens de intake en informatiebijeenkomsten. Maar ook de gastouder heeft als professional op dit punt een eigen verantwoordelijkheid. Ouders hebben het recht te weten hoe jij daar als gastouder over denkt. En wat jij doet om situaties te voorkomen waar jijzelf letterlijk 'geen kijk op hebt'.

Vanuit het gastouderbureau kan de bemiddelingsmedewerker maatregelen nemen en advies geven om de kans op ongewenste situaties te voorkomen. Zoals:

- › Informeer ouders en gastouders direct bij de intake al over het vierogenprincipe in het pedagogisch beleid.
- › Informeer ouders altijd over veranderingen in de opvangsituatie van hun kind, met name over de aanwezigheid van 'anderen dan de gastouder' tijdens de opvanguren.
- › Zorg voor een zorgvuldige selectieprocedure voor gastouders.
- › Heb regelmatig contact met gastouders, waaronder onverwacht huisbezoek (meerdere keren per jaar).
- › Maak de *Meldcode Huiselijk geweld en kindermishandeling* (Brancheorganisatie Kinderopvang) bij alle gastouders bekend en zet deze op de eigen website. Bespreek de inhoud van de meldcode (inclusief signaallijst per leeftijdsfase) met gastouders tijdens scholingsbijeenkomsten en begeleidingsgesprekken.
- › Wijs ook de ouders op de meldcode en signaallijst: ook tijdens de opvang door een gastouder kunnen ongewenste intimiteiten plaatsvinden. Geef ouders daarom informatie over de procedure die ouders kunnen volgens als zij zich ongerust maken. Maak een lijst voor (en samen met) gastouders met praktische adviezen, zoals:
  - » maak de opvangomgeving zo 'zichtbaar' mogelijk;
  - » voorkom dat huisgenoten 'buiten jouw zicht' alleen zijn met gastkinderen;
  - » zorg ervoor dat jouw sociale omgeving (buren, familie enzovoort) weet dat jij tijdens de opvanguren niet beschikbaar bent voor bezoek of telefoon.
- › Stimuleer het onderlinge contact tussen gastouders zodat gastouders niet geïsoleerd werken.
- › Stel je laagdrempelig op naar gastouders en ouders voor alle vragen waar zij mee rondlopen over dit onderwerp.

Contacten in het dagelijks werk

Een gastouder heeft te maken met verschillende contacten die zij iedere werkdag tegenkomt. Die contacten zijn belangrijk voor het krijgen en geven van informatie. Met al die contacten bouwt zij een werkrelatie op, een relatie om haar werk te kunnen doen. Zij is een professionele opvoeder in het contact met:

- › de gastkinderen zelf;
- › de ouders die opvang vragen;

KENNIS

Goed omgaan met intimiteit

Om seksueel misbruik te voorkomen is kennis over de normale seksuele ontwikkeling en uitingvormen van kinderen belangrijk, evenals een positieve invalshoek bij de begeleiding van hun seksuele ontwikkeling. De angst voor (beschuldigingen van) seksueel misbruik kan anders leiden tot een negatieve houding ten aanzien van seksualiteit of een overreactie op gezonde vormen van seksuele nieuwsgierigheid van kinderen. Ook moeten kinderen niet de indruk krijgen dat seksualiteit iets is om bang voor te zijn. De kennis over de normale ontwikkeling komt ook van pas bij de omgang met seksueel overschrijdend gedrag tussen kinderen onderling, een punt dat op de buitenschoolse opvang een rol kan spelen.

Communicatie over seksualiteit

Maar kennis alleen is niet voldoende. In het kindercentrum moet ook aandacht worden besteed aan het gemak waarmee medewerkers onderling en met de kinderen over seksualiteit kunnen praten. Vooral in de buitenschoolse opvang hebben pedagogisch medewerkers behoefte aan adviezen voor de omgang met seksuele uitingen tussen de kinderen.

Opnemen in pedagogisch beleidsplan

De wijze waarop de seksuele ontwikkeling van kinderen wordt begeleid dient opgenomen te worden in het pedagogisch beleidsplan. Het is goed als de manager het pedagogisch beleidsplan gebruikt bij de bespreking van maatregelen tegen seksueel misbruik met medewerkers en ouders. De maatregelen mogen niet leiden tot minder intimiteit en warmte in de begeleiding van de kinderen die voor hun welbevinden lichamelijke koestering nodig hebben.

Bron: Schreuder e.a. (2012).

- › de bemiddelingsmedewerker van het gastouderbureau;
- › het gezin waar de opvang plaatsvindt: haar eigen gezin of het gezin van de ouder;
- › andere professionals die met het gastkind te maken hebben.

Contact met gastkinderen

Kinderen met plezier zien opgroeien en daar zelf een steentje aan bijdragen is voor veel gastouders een belangrijke reden om gastouder te worden. Een gastouder is een belangrijke volwassene voor een gastkind en haar invloed is vaak groter dan zijzelf denkt. In het contact tussen gastouder en kind ontstaan:

- › nieuwe ervaringen die een aanvulling zijn op de opvoeding door de ouder;
- › nieuwe ervaringen voor spel, ontwikkeling en sociale omgang.

Aanvulling op de opvoeding door ouders

Tijdens de opvang gaan veel dingen *net* even wat anders dan kinderen gewend zijn bij hun eigen ouders. Kinderen mogen en moeten andere dingen, de gesprekken gaan op een andere manier en ook de steun die de gastouder geeft als er een probleem of conflict ontstaat gaat op *haar* manier. Een gastouder biedt een waardevolle aanvulling op de opvoeding door de ouders. Kinderen leren dat veel dingen in het leven best op meerdere manieren mogen en kunnen.

In het contact met de gastouder kan een kind zich welkom voelen en aandacht en genegenheid ontvangen. Het kind

PRAKTIJK

Van 3 tot 13 jaar

De tweeling Bart en Thijs kwam voor het eerst bij gastouder Sarah toen ze net 3 jaar waren. Daarnaast gingen ze twee dagdelen naar de peuterspeelzaal. De tweeling woonde in dezelfde wijk, sloot aan bij de leeftijd van Sarahs dochters en ging naar dezelfde basisschool. Tussen hun derde en twaalfde jaar was Sarah altijd paraat, drie dagen per week, van acht tot vijf. Ze deed de opvang in gewone schoolweken, als een van de kinderen een dagje ziek – bij haar – thuis bleef, of als de schooltijd anders was vanwege een studiedag of de sinterklaasviering. Soms speelde de tweeling na school bij vriendjes, en soms kwamen vriendjes mee naar Sarah. Tijdens het brugklasjaar was Sarah ‘achterwacht’: als de tweeling zin had konden ze – wel eerst even bellen – na school bij Sarah op de thee. Op deze manier hebben ze tien gezellige opvangjaren met elkaar gedeeld.

ervaart dat het er 'mag zijn'. Dat is voor elk kind belangrijk, of het nu uit een warm en stimulerend nest komt of uit een gezin waar de opgroekansen minder gunstig zijn. Voor kinderen in een onrustige thuissituatie kan de relatie met de gastouder zelfs wat extra steun en continuïteit geven. Veel gastouders hebben een langdurende relatie met hun gastkind. De gastouder is een vertrouwd gezicht en het contact is intensief omdat er maar weinig (of geen) andere kinderen zijn. Daardoor leert de gastouder een kind goed kennen en kan zij het ook goed in zijn ontwikkeling volgen. De band met een gastkind kan heel hecht worden.

Kansen voor nieuwe leerervaringen

De aanvulling die een gastouder geeft op de opvoeding van de ouder hangt af van de behoeften van een kind en van haar eigen mogelijkheden. Iedere gastouder heeft eigen persoonlijke en professionele kwaliteiten die meer of minder zullen aansluiten op de specifieke behoeften van een kind. Sommige kinderen vragen vooral om een gezellige speelomgeving, andere kinderen hebben de gastouder nodig om af en toe op te kunnen leunen. De ene gastouder voelt zich het prettigst bij een aanbod in en om het huis; de andere gastouder gaat het liefst naar buiten voor avontuurlijke tochten. Zo hebben gastouder

en kind samen invloed op de opvangsituatie. Voor een passend opvangaanbod moet de gastouder dus goed naar het kind kijken en luisteren. Ze hebben elkaar nodig om te weten wat leuk, spannend en gezellig is. Het contact dat gastouder en kind met elkaar hebben maakt de opvang tot 'goede opvang'.

PRAKTIJK

Veilige dingen van thuis

Baby's zijn erg gevoelig voor zintuiglijke indrukken en vinden een doekje met de vertrouwde geur van thuis prettig. Voor een peuter kan een knuffel, boekje of speeltje houvast geven. Jonge kinderen hebben houvast aan vaste rituelen, ook voor het afscheid nemen. Samen een spelletje doen voordat de ouder weggaat, altijd zeggen dat de ouder nu weggaat, even zwaaien bij het raam.

Sommige gastouders hebben een prikbord of fotogalerij met foto's van gastkinderen en hun familie of hebben een speciale plek voor eigen spulletjes, tekeningen en knutselwerken van hun gastkinderen.

PRAKTIJK

Samen werken aan nieuwe ervaringen

- › Kijk met de kinderen naar het spelmateriaal. Kan er speelgoed opgeruimd worden? Is het veel van hetzelfde? Wat ontbreekt er?
- › Ga met de kinderen door de boekenkast. Zijn er genoeg voorleesboeken en zelfleesboeken? Kunnen er boeken weg? Zullen we eens naar de bibliotheek of speel-o-theek gaan voor andere boekjes en spellen?
- › Praat met de kinderen over activiteiten. Maken jullie wel genoeg mee op het gebied van natuur en avontuur? Zullen we eens een uitstapje maken naar een museum, het bos, strand of park in de buurt? Of gaan we een keer op bezoek bij de buurtbakker of dat fabriekje waarvan niemand weet wat daarbinnen wordt gemaakt?
- › Discussieer met de kinderen over afspraken en regels. Welke afspraak zou jij weg willen hebben? Voor welke situatie moet er een nieuwe regel komen: bij het eten, het opruimen of het samen spelen?

Contact met de ouders

Een gastouder kan niet voor kinderen van een ander zorgen zonder afstemming en overleg met de ouders. Het dagelijkse werkcontact met ouders is een basis voor goede opvang. Voor veel ouders is het directe contact met de gastouder een belangrijke reden om te kiezen voor gastouderopvang. De bouwstenen in het contact tussen gastouder en ouder zijn:

- › bereidheid om de opvoeding met elkaar te delen;
- › beschikbaarheid om elkaars informatie te benutten als vraagbaak en klankbord.

Gedeelde opvoeding

Samenwerken met ouders is een voorwaarde om kinderen goed te kunnen begeleiden en begrijpen. Het gaat om openheid en de uitwisseling van ervaringen die het kind tijdens de opvanguren heeft opgedaan en die voor ouders belangrijk zijn om te weten. Omgekeerd gaat het over ervaringen die een kind thuis meemaakt en die van invloed kunnen zijn tijdens de opvangdag. Gastouder en ouders stellen hierbij zelf de grens: wat moet de ander weten gezien ons partnerschap in de opvoeding van dit kind? Hierbij houden zij rekening met de eigen privacy en ook met de persoonlijke privacy van het kind.

Gastouder en ouders zijn belangrijke samenwerkingspartners: er is sprake van een gedeelde zorg. Dat vraagt van beide kanten de bereidheid om:

- › informatie over het kind uit te wisselen;
- › de eigen pedagogische aanpak op de ander af te stemmen;
- › te overleggen over de beste manier van omgaan met het kind.

Die bereidheid is nodig om het gedrag van het kind beter te kunnen begrijpen en om samen één doorgaande lijn te vinden in de opvoeding.

Gastouder en ouder hoeven niet op dezelfde manier op te voeden. Het samenwerken is bedoeld om van elkaar te weten hoe je over een bepaalde pedagogische aanpak denkt en om die aanpak van elkaar te begrijpen en te respecteren. Kinderen voelen haarfijn aan als er spanning en onenigheid is tussen gastouder en ouders. Dat maakt kinderen onzeker (wie heeft er gelijk?), het maakt de opvangsituatie voor hen onduidelijk (naar wie moet ik luisteren?) en het heeft daarom een negatieve invloed op het welbevinden van het kind.

Grote verschillen op het gebied van regels, waarden en normen tussen gastouder en ouders maken het extra moeilijk voor een gastouder om een goede opvangomgeving voor kinderen te maken. Dat kan zelfs een reden zijn om de opvang te beëindigen. Een gastouder heeft als professionele opvoeder recht op haar eigen pedagogische aanpak. Daarbij werkt zij vanuit het pedagogische beleidsplan van het gastouderbureau. Natuurlijk hebben ouders ook recht op hun pedagogische ideeën. Door eventuele verschillen samen te bespreken ontstaat er ruimte om voor een aanpak te kiezen.

De gastouder is en blijft altijd verantwoordelijk voor de aanpak tijdens de opvang. Het maakt niet uit of die opvang bij haar thuis is of bij de ouders. Ook als de gastouder in het gezin werkt als nanny houdt zij haar eigen pedagogische verantwoordelijkheid. De gastouder legt aan haar gastkind uit waarom zij iets niet toestaat of waarom iets bij haar nou juist *wel* mag. Als die uitleg gebeurt met respect voor het standpunt van de eigen ouders hebben kinderen daar meestal weinig moeite mee. Op school mogen ook andere dingen dan thuis en bij een vriendje gaat het er ook weer anders aan toe. Als kinderen weten wanneer er verschillen zijn tussen regels van gastouders en eigen ouders kunnen zij die verschillen prima hanteren.

PRAKTIJK

Belangrijke gespreksonderwerpen tussen ouders en gastouder

1 *Dagritme van het kind*

- › rust en slaaptijden en slaapomgeving;
- › gewoontes rond eten, drinken, verschonen, zindelijkheid.

2 *Regels en afspraken*

- › tv-kijken en gebruik van computer, internet, games;
- › snoepen en diëten;
- › afspreken met vriendjes.

3 *Religie*

- › voorschriften over voeding, kleding, gebed;
- › geboden en verboden, omgangsvormen.

4 *Activiteiten*

- › spelletjes doen, voorlezen, zelf spelen, knutselen;
- › huiswerk maken of oefenen voor muziekles;
- › buiten en binnen spelen;
- › mate van vrijheid en toezicht.

Vraagbaak en klankbord

De gastouder is vaak het eerste aanspreekpunt voor ouders over de opvoeding en gezinssituatie van hun kind. De gastouder kent het kind immers goed. Zij heeft als professionele opvoeder veel opvoedingservaring en extra pedagogische kennis. Ook ouders hebben opvoedingservaring en pedagogische kennis: zij zijn de deskundigen als het gaat om de opvoeding van hun eigen kind.

Gastouder en ouders kunnen elkaar van dienst zijn door ervaring en kennis naast elkaar te leggen, ieder vanuit de eigen deskundigheid. Als de informatie wordt uitgewisseld met wederzijds respect en waardering is de situatie voor beide partijen even leerzaam. De gastouder kan haar pedagogische aanpak kritisch bekijken en verbeteren; de ouders krijgen handige tips voor de aanpak thuis.

Voor gastouder en ouders is het daarbij ook gewoon prettig om de vreugde en zorg over de ontwikkeling van een kind te delen. Elk kind is bijzonder en uniek voor de eigen ouder; elk gastkind is bijzonder en uniek voor de gastouder.

Een gastouder kijkt tijdens de opvang met een professionele blik naar een kind. Zij speelt in op signalen: zij helpt, begeleidt en stimuleert waar dit gewenst is. Door goed naar ouders te luisteren en goed naar kinderen te kijken, krijgt zij veel informatie over een kind. Hierdoor kunnen er dingen opvallen aan een kind die voor een gastouder reden tot zorg zijn: de ontwikkeling gaat trager of op sommige punten anders dan bij de meeste kinderen van die leeftijd. Of het gedrag van het kind is voor de gastouder niet meer te begrijpen of te hanteren. Wat nu? In situaties met vragen of zorgen zijn er twee gesprekspartners voor de gastouder: de ouder en de bemiddelingsmedewerker van het gastouderbureau.

Contact met de bemiddelingsmedewerker

Het gastouderbureau heeft in het pedagogisch beleid vastgelegd hoe zij en de gastouder met zorgelijke situaties omgaan. De meeste gastouderbureaus bieden zich aan als overlegpartner: de gastouder kan de situatie bespreken met een bemiddelingsmedewerker en kan bij haar terecht voor extra informatie en advies voor een aanpak. Ook kan de bemiddelingsmedewerker van het bureau aanbieden om in de opvangsituatie te komen observeren of de gastouder helpen om zelf een gerichte

rapportage te maken, bijvoorbeeld met behulp van een observatielijst.

Het is aan de gastouder zelf om het moment te bepalen waarop zij gaat overleggen met de ouder. Deelt zij haar zorgen direct of wil zij eerst beter weten wat er aan de hand is? In alle gevallen is en blijft de ouder verantwoordelijk voor wat er verder met hun kind gebeurt. Een gastouder zal bij serieuze zorg dus altijd het gesprek met ouders moeten aangaan. Als er misschien wel 'zwaardere' hulp nodig is bij het bekijken of onderzoeken van het probleem kan de gastouder vragen of de bemiddelingsmedewerker van het gastouderbureau ook aanwezig is bij haar gesprek met de ouders. De bemiddelingsmedewerker kan het gesprek begeleiden en kent eventuele doorverwijsmogelijkheden.

Contact met het gezin

Het meest kenmerkende aan de werksituatie van gastouders is dat zij kinderen opvangen in een woning. Dat kan de eigen woning zijn, een ruimte bij de eigen woning, of de woning van de ouders die opvang vragen. In al die situaties is de 'werkomgeving' ook 'gezinsomgeving'. In al die situaties werkt de gastouder in een omgeving die voor of na, en soms ook tijdens de opvang wordt gebruikt:

- door gezinsleden van de gastouder;
- door gezinsleden van het kind.

Aanwezigheid van eigen gezinsleden

Een gastouder die de opvang in of bij haar eigen huis heeft en daar woont met een partner en/of gezin verandert iedere opvangdag van huisgenoot in

opvangaanbieder. Een werkruimte in of bij het eigen huis vraagt om goede afstemming met de andere huisgenoten. Een gastouder kan pas als professioneel opvoeder aan de slag nadat zij met haar eventuele

PRAKTIJK EN TIPS

Opvang in eigen gezin

Gastouder Nina met kinderen in de puberleleeftijd: 'Ze vinden het wel relaxed dat er na schooltijd niet zo op hen gelet wordt. Het is een waardevolle ervaring dat zij rekening leren houden met andere kinderen. Ook toen ze jonger waren hadden ze geen moeite met het onderscheid tussen mij als gastouder aan het werk en als moeder privé. Dat er regels zijn die tijdens de opvang ook voor hun gelden is geen probleem.

We ruimen alle kindermeubels en speelgoed aan het eind van de dag op. Als de gastkinderen weg zijn, kun je nergens meer aan zien dat er gastouderopvang plaatsvindt.'

Gastouder Sharon: 'Een ziek kind is bij mij welkom. Ik kijk wat het kind nodig heeft.

Eventueel bel ik tussentijds naar de ouders om het kind op te halen. Ik heb een open houding naar ouders, dan vertellen ze ook als een kind ziek is. Er zijn wel twee mitsen en maren: 1. Als een kind echt ziek is dan kan ik de benodigde zorg niet bieden 2. Als het kind een besmettelijke ziekte heeft is het niet in het belang van de andere gastkinderen. Voor mij is de gouden regel: als je het niet ziet zitten dan moet je het niet doen!'

Gastouder Anna: 'De gastkinderen draaien mee in ons gezin. Er is alleen één strikte regel: niemand anders van de gezinsleden mag tijdens de opvang met de kinderen gaan wandelen of winkelen of iets dergelijks. Ook niet als de ouders het goedvinden. Als gastouder blijf je de verantwoordelijke.'

gezinsleden tot goede afspraken is gekomen over het verschil tussen hun gezamenlijke gezinsleven en haar werksituatie.

Om spanning of teleurstelling in het gezin te voorkomen moeten huisgenoten steeds duidelijkheid hebben over zaken als: dagplanning, school- en werkroosters, aanwezigheid in huis of in de ruimte die voor de opvang wordt gebruikt, etenstijden, meenemen van vrienden, activiteiten die invloed kunnen hebben op de sfeer, of een activiteit in de opvang. Een gastouder die op professionele wijze opvang aanbiedt zal haar omgeving zo moeten organiseren dat die opvang kan gebeuren op de manier zoals zij die voor ogen heeft. Dus: geen harde muziek op de bovenverdieping als er gastkinderen slapen; geen pubers die na school in de keuken komen snacken als zij daar met gastkinderen zit te verven; geen partner die zich voor de tv installeert terwijl er nog gastkinderen rondlopen; geen breekbare of kostbare spullen laten liggen in ruimten die gebruikt worden door gastkinderen.

Naast al die lastige plichten en verboden staan natuurlijk ook rechten. Als de gastouder de afspraak met ouders heeft dat alle gastkinderen uiterlijk om 18.00 uur opgehaald zijn zodat haar gezin om 18.30 uur kan eten, hoeft die eettijd niet te veranderen vanwege een ouder die een kind te laat komt ophalen. Het is de kunst voor iedere gastouder om werkafspraken en gezinsafspraken goed in balans te houden.

Gastouders met eigen jonge kinderen die tijdens haar werktijd aanwezig zijn, zijn moeder en gastouder tegelijkertijd. Gastouders met oudere kinderen kunnen de beide rollen gemakkelijker afwisselen. Sommige kinderen hebben er geen enkele moeite mee om het onderscheid te maken tussen hun moeder privé en aan het werk. Andere kinderen vinden het misschien niet leuk dat er gastkinderen zijn of hebben moeite met het delen van de aandacht van hun moeder.

En wat te doen als de 20-jarige dochter ineens zonder werk thuis komt te zitten? De algemene regel is dat alle veranderingen in het gezin die van invloed zijn op de opvangsituatie, gemeld moeten worden bij het gastouderbureau. Het is ook van belang om de ouders hierover (vooraf) te informeren. Het gaat dan over persoonlijke gebeurtenissen, zoals een nieuwe partner

of een huisgenoot die meer in huis aanwezig zal zijn door ziekte, beëindiging van de opleiding of het werk. Bespreek met het gastouderbureau of een VOG voor die persoon noodzakelijk is. Ook praktische zaken, zoals de aanschaf van een nieuw huisdier, de aanleg van een vijver of het uitbouwen van de keuken hebben hun weerslag op de opvangsituatie en moeten dus bij de ouders en het gastouderbureau gemeld worden.

Aanwezigheid van gezinsleden van kind en ouders

Een gastouder die in het huis van de ouders voor opvang zorgt, komt in een gezinssituatie waar al afspraken en regels bestaan. Maar ook in die situatie is de gastouder verantwoordelijk voor wat er gebeurt. Zij zal de opvangsituatie moeten bekijken door de ogen van een professionele opvoeder, in het belang van de kinderen waar zij de opvang voor doet. Zij bespreekt met de ouders hoe zij wil omgaan met de aanwezigheid van oudere broers of zussen van haar gastkind(eren). En ook in deze omstandigheden geldt dat iemand uit het ouderlijk gezin die vast en langdurend tijdens de opvanguren aanwezig is een VOG moet hebben. Het gastouderbureau zal de ouders hierop attenderen bij de intake.

Contact met andere professionals

De gastouder maakt deel uit van het pedagogisch netwerk rondom een gastkind. Ook de huisarts, het consultatiebureau, de peuterspeelzaal, de leerkracht en de tennisleraar dragen bij aan de ontwikkeling van een kind. Verschillende professionals in verschillende sectoren van onderwijs, vrije tijd, sport en jeugdzondheidszorg krijgen informatie uit de omgang met het gastkind en het gezin waar het bij hoort. Tijdens de haal- en brengcontacten wordt de opvangwereld bij de gastouder verbonden met die andere leefwerelden van het kind. Als een gastouder belangstelling toont voor wat het kind op die andere plaats beleefd heeft, krijgt het de kans om ervaringen nog eens te vertellen en emoties te delen.

Het gastouderbureau beschrijft in zijn pedagogisch beleidsplan hoe het bureau de afstemming en samenwerking met andere professionals ziet. In alle contacten

die het gastouderbureau of de gastouder heeft met organisaties waar informatie van een kind op tafel komt, moet eerst toestemming aan de ouders worden gevraagd. Respect voor de privacy van kind en ouders staat daarbij voorop. Uiteraard geldt dat respect ook tijdens de korte contacten aan het hek bij school of langs de lijn van het voetbalveld.

Omdat een gastouder die langere tijd voor opvang heeft gezorgd het gedrag en de ontwikkeling van haar gastkind goed kent, is zij een belangrijke informatiebron voor onderwijs of jeugdgezondheidszorg. Steeds vaker wordt aan een gastouder gevraagd hoe zij de ontwikkeling van een kind ziet, welke gedragskenmerken zij aan een kind geeft en wat haar inschatting is over het welbevinden van een kind en zijn betrokkenheid tijdens spel. Als professionele opvoeder is haar mening interessant en waardevol. Het gastouderbureau kan een gastouder in die professionele uitwisseling steunen door begeleiding bij het observeren met observatielijsten en door het opstellen van vragenlijsten die de gastouder jaarlijks over een kind invult.

Stel ouders altijd op de hoogte van de manieren waarop jij informatie over hun kind verzamelt en bespreek met hen de resultaten. Vraag ook altijd eerst om toestemming van ouders voordat je jouw observatie- of evaluatiegegevens aan een andere professional overdraagt.

Op de 'gouden regel' dat er geen informatie wordt overgedragen zonder toestemming van ouders is maar één uitzondering: als er een vermoeden van kindermishandeling is waarbij een ouder is betrokken. In dat geval schakelt de gastouder direct het gastouderbureau in en worden de afspraken gevolgd die in een protocol *Vermoedens kindermishandeling* staan.

KENNIS

Meer lezen over samenwerken binnen het sociale netwerk van kinderen?

- › In *Pedagogisch kader kindercentra 0-4 jaar* staat in hoofdstuk 4 de samenwerking met ouders beschreven.
- › In *Pedagogisch kader kindercentra 4-13 jaar* staat in hoofdstuk 18 de samenwerking met de omgeving voor kinderen in de basisschool leeftijd toegelicht.
- › In *Samen verschillend. Pedagogisch kader diversiteit in kindercentra 0-13 jaar* gaat hoofdstuk 17 over kinderopvang als actieve speler in de wereld van het kind en welke samenwerkingspartners in die wereld actief zijn.

Samengevat

De gastouder is een professionele opvoeder. Om het vak goed uit te kunnen voeren heb je 'beroepscompetentie' nodig: je moet als persoon geschikt zijn voor het omgaan met kinderen en je moet kennis hebben over de ontwikkeling van kinderen. Kenmerken van de werksituatie van een gastouder zijn:

- › zij werkt zelfstandig;
- › zij heeft collega's, maar wel op afstand;
- › zij stelt zich actief lerend op;
- › zij gaat een professionele relatie aan met ouders.

De gastouder beslist zelfstandig over de manier waarop zij met de gastkinderen omgaat, over het contact met ouders en over de activiteiten die zij doet. Zij heeft de eindverantwoordelijkheid voor alles wat er tijdens de opvang gebeurt. Het maakt niet uit of die opvang in haar eigen huis is of bij de ouder thuis.

Zelfstandig werken betekent niet dat een gastouder zomaar van alles kan doen. Ze gaat bij haar werk steeds uit van de pedagogische ideeën van het gastouderbureau. De bemiddelingsmedewerker van het gastouderbureau zorgt voor ondersteuning en begeleiding van de gastouder. Een bemiddelingsmedewerker werkt vanuit het belang van kinderen en helpt de gastouder en ouders om te zorgen dat:

- › de opvangsituatie een goede start maakt;
- › de opvangsituatie wordt gevolgd, begeleid en vooral goed wordt ondersteund;
- › de opvangsituatie ook weer op een juiste manier wordt afgesloten.

Ieder gastouderbureau biedt twee soorten diensten aan:

- › verplichte diensten die in de wet staan;
- › extra diensten die het gastouderbureau daarnaast ook nog belangrijk vindt;

Voor een gastouder zit er dus niet veel verschil tussen gastouderbureaus als het gaat om de verplichte dienstverlening. Bij het kiezen van een gastouderbureau komt het juist aan op die extra activiteiten.

Gastouder en gastouderbureau hebben elk hun eigen verantwoordelijkheid om te zorgen voor een veilige omgeving voor kinderen. Gastouder, de bemiddelingsmedewerker van het gastouderbureau, ouders en gezinsleden die tijdens de opvang in de woning aanwezig zijn, maken hierover afspraken en houden zich (en elkaar) daaraan.

Als professionele opvoeder heeft een gastouder te maken met verschillende contacten tijdens haar werkdag. Die contacten zijn belangrijk om informatie mee uit te wisselen. Met al die contacten bouwt zij een werkrelatie op, een relatie om haar werk te kunnen doen. Zij heeft een professioneel contact met:

- › de gastkinderen;
- › de ouders die opvang vragen;
- › de bemiddelingsmedewerker van het gastouderbureau;
- › het gezin waar de opvang plaatsvindt: haar eigen gezin of het gezin van de ouder;
- › andere professionals die met het kind te maken hebben.

Deel III

Praktijk

Pedagogische middelen

Wat doen we in de gastouder-
opvang, en hoe doen we dat?

Over het toepassen van de vijf pedagogische
middelen

Inleiding

Vijf pedagogische middelen

Iedere gastouder staat dagelijks voor de uitdaging om een leuke, interessante en stimulerende opvangomgeving te maken voor haar gastkinderen. Maar hoe doe je dat?

In de volgende hoofdstukken van *Pedagogisch kader gastouderopvang* nemen we een kijkje op de werkvloer van de gastouder. Want wat gebeurt er eigenlijk allemaal tijdens een opvangdag? En wat betekent de opvang voor de gastouder en haar eigen gezinsleden, de gastkinderen, de ouders? Hoe laat de gastouder zien dat zij een 'professionele opvoeder' is die haar vak verstaat?

Dit deel gaat over de dagelijkse gang van zaken bij een gastouder. In vijf hoofdstukken staan antwoorden op de vraag: wat doen we in de gastouderopvang?

Professioneel opvoeden (hoofdstuk 8)

Professioneel opvoeden betekent dat de gastouder zorgt voor welbevinden bij haar gastkinderen en voor een aanbod met ontwikkelingskansen. Daarvoor heeft een gastouder opvoedkwaliteiten nodig en een alerte blik tijdens het werk. Zij zal steeds blijven zoeken naar manieren om haar werk (nog) beter te doen.

Samenwerken met ouders (hoofdstuk 9)

Een goede opvangomgeving sluit aan bij de thuissituatie van een kind. Daarvoor is samenwerken met ouders noodzakelijk. Voor iedere gastouder is het een kunst om de balans tussen persoonlijk en zakelijk contact te vinden. Ook in het contact met ouders staat het belang van het kind centraal.

Kinderen samen laten opgroeien (hoofdstuk 10)

Bij een gastouder kunnen kinderen nieuwe ervaringen opdoen. In een huiselijke omgeving ontmoeten zij andere kinderen, met wie zij een paar uur per week samenleven. De gastouder helpt hen om contact te maken; zij helpt kinderen om met elkaar te spelen en te leren van alles wat er op een opvangdag gebeurt.

Aanbieden van spel, activiteiten en materialen (hoofdstuk 11)

Kinderen leren door te spelen, met elkaar en in hun eentje. De gastouder zorgt voor het organiseren van spel, goed en leuk materiaal en activiteiten die kinderen aanspreken en uitdagen. De gastouder helpt ieder kind weer een stapje vooruit te zetten in zijn ontwikkeling.

Werken in een woonomgeving (hoofdstuk 12)

De gastouder biedt de opvang aan in een woning. Soms in haar eigen huis, soms in het huis van de ouder. De gastouder zorgt ervoor dat de beschikbare ruimte, binnen en buiten, op de juiste manier is ingericht en gebruikt wordt. Zij zorgt ervoor dat kinderen tijdens de opvanguren veilig zijn, zich prettig voelen en ongestoord kunnen spelen.

De informatie uit deze vijf hoofdstukken kan een gastouder gebruiken om aan de vier pedagogische doelen (deel II) te werken. Zo draagt zij met haar werk bij aan wat kinderen nodig hebben (deel I).

Zes belangrijke opvoedvragen voor elke gastouder

Een gastouder doet haar werk vanuit haar eigen pedagogische ideeën, maar altijd ook in overeenstemming met de afspraken die zij heeft met haar gastouderbureau en de ouders. Hoe kan de gastouder haar weg vinden tussen al die ideeën, afspraken en wensen? Hoe kan zij haar werk aanpakken op een manier die bij haar past en goed is voor al haar gastkinderen? Het is een hele kunst om als gastouder koersvast te laveren tussen de belangen van alle gastkinderen, alle ouders en die van jezelf (en je gezinsleden soms ook nog).

In dit boek zijn de pedagogische onderwerpen uitgewerkt die volgens het werkveld op dit moment het belangrijkste zijn. Toch blijven er veel dagelijkse opvoedvragen over

waar een keuze nodig zal zijn tussen twee dingen die allebei belangrijk zijn voor kinderen. Het gaat dan om het vinden van de juiste balans. We hopen met dit boek wel een goede basis te leveren voor het maken van een verantwoorde keuze. Dat geldt bijvoorbeeld voor de volgende zes opvoedvragen die we graag meegeven als stof voor gesprekken met collega-gastouders, ouders of bemiddelingsmedewerkers: hoe doe jij dat en waarom?

- › Vertrouwd of uitdagend?
- › Beschermen of loslaten?
- › Opvoedingsregels van de gastouder of van de ouder?
- › Het gewone leven of georganiseerde activiteiten?
- › Afzijdig blijven of steun bieden?
- › Informatie uitwisselen of privacy?

Vertrouwd of uitdagend?

Het is goed voor hun emotionele veiligheid en welbevinden als kinderen een vaste verzorger hebben en tijdens de opvang zo veel mogelijk dezelfde kinderen zien. Bij een gastouder zijn de gastkinderen in een omgeving die vertrouwd en eigen is; waarden, normen en rituelen zijn voorspelbaar en duidelijk.

Maar ook: vanaf de peuterleeftijd gaan kinderen op zoek naar speelmaatjes. Kinderen leren *meer*, of vooral ook andere

dingen van andere kinderen dan van een volwassene. Hoe ouder ze worden, hoe meer behoefte kinderen zullen hebben aan andere kinderen om zich heen. Hoe ouder, hoe *meer* de jongens willen spelen met jongens, en meiden met meiden. Bij de gastouder is de keuze aan (leeftijd)maatjes beperkt. En soms zijn er zelfs helemaal geen andere kinderen. Hierdoor kan de uitdaging tot nieuwe leerervaringen ontbreken. Ook de gastouder kan vanwege haar werkervaring of haar persoonlijke bagage *meer* of minder aansluiten bij een bepaald kind of een bepaalde leeftijdsgroep.

Beschermen of loslaten?

Van de gastouder wordt verwacht dat zij kinderen beschermt tegen onveilige situaties. Kinderen moeten het vertrouwen hebben dat de gastouder hun grenzen bepaalt en bewaakt. Dat geldt voor activiteiten waar een kind zich door kan verwonden (zoals te jong fietsen zonder zijwieltjes) of waar een kind angstig of overstuurt van kan raken (zoals een te enge film kijken). De gastouder moet steeds inschatten wat een kind gezien zijn leeftijd en karakter aankan. Kan hij al alleen brood gaan kopen bij de bakker om de hoek? Blijft hij echt wel boven aan de trap wachten terwijl jij de baby naar beneden draagt? Een gastouder moet steeds zicht houden op wat kinderen kunnen en doen.

Maar ook: kinderen moeten de kans krijgen om zelfstandig te worden. Dat moeten ze ook tijdens de opvang kunnen leren. Zelfstandig worden betekent: je eigen mogelijkheden ontdekken, moeilijkheden zelf overwinnen. Dat leren kinderen met vallen en opstaan. Daar horen activiteiten bij die zij alleen doen, zonder de controlerende blik van een volwassene over hun schouder. Zelf iets timmeren in de schuur of even rustig lezen boven op de slaapkamer, zonder kleintjes om je heen. De groei-behoefte verschuift met de leeftijd en hangt ook af van het type kind. Welke kansen je hen als opvoeder geeft en welke kansen kinderen krijgen heeft ook met de omgeving te maken: in een rustige wijk mag een kind eerder zonder begeleiding een boodschap gaan doen of zelf naar het parkje lopen dan in een drukke omgeving.

Opvoedregels van de gastouder of van de ouders?

Door de kleinschaligheid van gastouderopvang kunnen ouders veel van hun wensen en ideeën over opvoeding met de gastouder overleggen. Omdat een gastouder een kleine groep gastkinderen opvangt heeft zij de mogelijkheid om veel rekening te houden met zulke wensen en ideeën van de ouders. Voor een kind is het duidelijk en vertrouwd als ouders en gastouder zo veel mogelijk eenzelfde aanpak hanteren.

Maar ook: een gastouder houdt rekening met de wensen van de ouders, maar zij is degene die bepaalt of die wensen uitgevoerd kunnen worden. Zij organiseert de opvang op een professionele manier en doet dat in overeenstemming met haar eigen visie op opvoeden en met het pedagogische beleidsplan van het gastouderbureau. Dat kan betekenen dat haar aanpak in sommige situaties verschilt van die van de ouders. Voor kinderen is dat geen probleem. Zij leren zo dat er op andere plaatsen ook andere regels en afspraken kunnen gelden. Gastouder en ouders bespreken van tevoren hun ideeën en als hun pedagogische visies te ver uit elkaar blijken te liggen is er geen match mogelijk.

Het gewone leven of georganiseerde activiteiten?

Veel ouders kiezen voor gastouderopvang omdat het opvang is binnen een gewone, huiselijke situatie. Er gebeuren zo'n beetje de dagelijkse dingen: tafel dekken, boodschappen doen, was ophangen, bladeren harken. Kinderen moeten vooral lekker kunnen spelen, alleen of met andere kinderen, in hun eigen omgeving of in die van de gastouder. Zij geven zelf wel aan als ze ergens zin in hebben. Er zijn ook activiteiten die de gastouder met hen doet, zoals voorlezen of samen zingen. Al met al is

het gewone samenzijn het belangrijkste programma-aanbod van een gastouder.

Maar ook: van een gastouder wordt verwacht dat zij 'goede kinderopvang' aanbiedt. Dit betekent dat zij aansluit bij de ontwikkeling van kinderen en hun talenten steunt en stimuleert. De gastouder denkt daarom goed na over de invulling van haar dagprogramma. Zij biedt verschillende soorten activiteiten aan, en doet dat met het oog op wat kinderen daarvan kunnen leren. Ze volgt hun ontwikkeling en sluit daarbij aan met spelmaterialen, activiteiten of uitstapjes. Het is belangrijk dat ieder kind zo veel mogelijk leerervaringen opdoet. Dat vraagt een actieve houding van een gastouder. Wat is de balans tussen een gewoon huiselijk aanbod en een uitgewerkt dagprogramma?

Afzijdig blijven of steun bieden?

Het is voor een kind heel leerzaam als het kan spelen zonder dat een volwassene het spel regelt of stuurt. Het kind is dan zelf verantwoordelijk voor het goede spelverloop en voor het sociale contact met de andere kinderen. Het heeft alle vrijheid om te kiezen waarmee het speelt, met wie het speelt en op welke manier het spel gaat. De gastouder zorgt voor de spelvriendelijke omgeving: met ruimte, rust en geschikt spelmateriaal. Ook geeft de gastouder duidelijkheid over omgangsregels (niets van

elkaar afpakken) en over afspraken (in de tuin blijven). Zij bemoeit zich niet actief met het spel zelf.

Maar ook: voor sommige kinderen is het juist belangrijk dat de gastouder hulp biedt bij spelsituaties. De gastouder kan nieuwe ideeën inbrengen, helpen om het spel leuker te maken en kinderen begeleiden die niet gemakkelijk meespelen. Voor een kind dat verlegen is of zich moeilijk uit in contact met andere kinderen is een beetje steun en begeleiding belangrijk voor zijn welbevinden en persoonlijke ontwikkeling. Hoe vraag je of je mag meespelen met een ander? Maar er is een risico als de gastouder te actief meespeelt: hoeveel ruimte heeft een kind nog om zelf te kiezen en het spel te bepalen?

Informatie uitwisselen of privacy?

Om de opvangsituatie en thuis goed aan te laten sluiten, wisselen gastouder en ouders informatie uit. Heeft Jesse (2) nog last van keelpijn? Is de hoofdluis weg bij Kelly (5)? Mag Sven (8) proberen om alleen van school naar de gastouder te lopen? De gastouder rekent erop dat zij van ouders hoort welke bijzonderheden er zijn in het leven van haar gastkinderen. Ouders vertrouwen erop dat zij horen wat er tijdens de opvang met hun kind is gebeurd: Eric (6) is uit de schommel gevallen en heeft daarom een blauwe plek op z'n arm. Angela (4 maanden) heeft haar fles helemaal leeggedronken

vanmiddag. Het is gelukt om Diewertje (2) op het potje te laten plassen. Ouders die weten wat er tijdens de opvang is gebeurd kunnen er thuis nog op terugkomen. Datzelfde geldt voor dingen die bij het kind thuis aan de hand zijn; de gastouder kan hierover met het gastkind praten of begrijpt beter waarom het zich op een bepaalde manier gedraagt.

Maar ook: hoe ouder een kind wordt, hoe meer het hecht aan zijn privacy. Zelfs peuters kunnen zich al schamen omdat er iets met hen is misgegaan. Een gastouder denkt daarom altijd na over wat zij wel en niet aan ouders vertelt. Welk voorval hoort bij de opvang en blijft daar ook, en wat moet een ouder toch echt weten? Kinderen vinden het fijn als de gastouder niet al hun geruzie, ieder ongelukje of stout gedrag steeds doorvertelt. Ook discussie over afspraken en regels die het kind aangaan, zijn niet prettig om te horen voor veel kinderen. Naast de vraag 'wat vertel ik aan ouders?' is er dus ook de vraag 'vertel ik dit in het bijzijn van hun kind?'

Andere vragen waar een gastouder tegenaan kan lopen.

- › Heb je als gastouder een professionele taak om ontwikkelingsachterstanden of gedragsproblemen bij een kind te signaleren en aan te pakken?
- › Hoe ga je met je eigen kinderen om die tijdens de opvang aanwezig zijn: als 'eigen kind' of als 'gastkind'?
- › Ligt er een taak voor gastouders om actief informatie over ontwikkeling en gedrag van een kind over te dragen aan school? En hoe reageer je als de school hierover informatie bij jou komt vragen?

Enzovoort, enzovoort; waarschijnlijk kan iedere gastouder deze reeks nog veel verder aanvullen.

Balans tussen belangen

Een gastouder maakt voortdurend pedagogische afwegingen als zij aan het werk is. Zij zoekt steeds naar

balans. In dit pedagogisch kader zal dat zoeken naar een juiste balans regelmatig terugkomen. Bij het bedenken van een goed en passend antwoord kan een gastouder een situatie in drie stappen bekijken.

- › Wat staat er in het pedagogisch beleidsplan van het gastouderbureau?
De pedagogische uitgangspunten van het gastouderbureau zijn de basis voor het professionele handelen van een gastouder.
- › Welke meningen en ideeën over het opvoeden en omgaan met kinderen heeft de gastouder zelf?
De professionele opvoedingsideeën van de gastouder passen bij de pedagogische uitgangspunten van het gastouderbureau.
- › Welke wensen en ideeën van ouders wegen mee in de opvangsituatie?
De gastouder houdt hier rekening mee als het past binnen haar professionele opvoedingsideeën en als het ook past binnen de pedagogische uitgangspunten van het gastouderbureau.

Alle partijen hebben hun eigen belang. De gastouder wil haar werk goed doen. Het gastouderbureau is (wettelijk) verantwoordelijk voor de kwaliteit van de opvang. Ouders willen met een gerust hart naar hun werk of studie kunnen gaan. De drie partijen hebben ook een gezamenlijk belang: het welzijn van de kinderen. De opvangsituatie moet erop gericht zijn dat een kind zich prettig voelt en goed kan ontwikkelen.

Het is een hele kunst om ervoor te zorgen dat alle belangen op een juiste manier gediend worden. In een pedagogisch kader staat de balans tussen de belangen van het kind en de manier waarop een gastouder daaraan werkt centraal. Die opvoedkundige balans is de kern van het werk.

Professioneel opvoeden

Annet Weterings

Sophie (9 maanden) zit naast gastouder Francien op de bank. Francien doet een theedoek bij zichzelf over het hoofd. Sophie kijkt verbaasd en een beetje angstig om zich heen. Francien trekt de theedoek weer weg, en zegt: 'Kiekeboe!' Sophie schatert het uit. Francien doet het nog een keer en nog een keer.

Gastouders als Francien zijn bezig met opvoeden. Ze zorgt dat Sophie zich veilig bij haar voelt, door na het verstoppertje steeds weer tevoorschijn te komen: 'Kijk, ik ben er nog!'

In de gastouderopvang vang je kinderen niet alleen op, je voedt ze ook op. Wat je doet, de keuzes die je maakt, betekent iets voor het kind. Je kiest spelmateriaal zodat het kind krijgt wat het aankan. Je begroet een kind en het voelt zich dan gezien en gewaardeerd. Elke bewuste of onbewuste keuze heeft gevolgen. Die keuze maakt de gastouder door te kijken wat kinderen *echt* nodig hebben. Waardoor voelen ze zich veilig, op hun gemak en tegelijkertijd uitgedaagd? Om daar achter te komen is het belangrijk om stil te staan bij de basisbehoeften van kinderen (Zie deel I) en vervolgens daarop in te spelen.

Dat kan op verschillende manieren:

- › emotioneel ondersteunen;
- › autonomie ondersteunen;
- › leiding geven;
- › structuur bieden;
- › verzorgen;
- › aansluiten op temperamenten;
- › kijken, nadenken en overleggen.

Dit alles samen noemen we de opvoedkwaliteiten van de gastouder. Die opvoedkwaliteiten staan in dit hoofdstuk centraal.

Bronnen voor opvoedkwaliteiten

Ieder mens heeft sterke en minder sterke kanten, dat geldt ook voor het begeleiden en opvoeden van kinderen. De gastouder gebruikt haar kwaliteiten zo goed mogelijk en streeft ernaar zichzelf steeds verder te ontwikkelen. Ze leunt daarvoor op verschillende bronnen: kennis uit boeken (zoals dit boek), gesprekken met de bemiddelingsmedewerker van het gastouderbureau, kennis via opleidingen, studiedagen of bijscholing, haar ervaring met het opvoeden van haar eigen kinderen en haar eigen opvoeding vroeger.

Emotioneel ondersteunen

De gastouder draagt in belangrijke mate bij aan de basisbehoeften van kinderen zoals beschreven in het eerste deel van dit boek. We starten met de belangrijkste behoefte van kinderen: emotionele veiligheid. Dat betekent voor een kind dat hij zich beschermd en geboren voelt en daardoor lekker in zijn vel zit. Een goede vertrouwensband tussen het kind en de gastouder is de basis voor emotionele veiligheid. Die vertrouwensband ontstaat door een relatie op te bouwen met het gastkind. Bij een relatie gaat het altijd over betrokkenheid van twee kanten: wat heb jij met het kind en wat betekenen jij voor het kind?

PRAKTIJK

Je eigen opvoedkwaliteiten in kaart

Hoe je opvoedt, is gedeeltelijk het gevolg van je eigen opvoeding. Normen en waarden uit je eigen opvoeding neem je bewust of onbewust als leidraad. Houd je er bepaalde tafelmanieren op na? Grote kans dat je die hebt meegenomen van zoals je het thuis, als kind, hebt geleerd. Hoe beter je dat van jezelf weet en erkent, hoe sneller je weet waar je iets te leren hebt. Erkennen wat bij je eigen opvoeding hoort, dat onder de loep nemen en je bereid tonen tot een andere aanpak is een hele stap.

Vijf vragen die kunnen helpen om je eigen opvoedingsideeën in kaart te brengen.

- 1 Goede punten in mijn opvoeding vroeger:
- 2 Verbeterpunten in mijn opvoeding vroeger:

- 3 Blinde vlekken in mijn opvoeding vroeger:
- 4 Goede punten in mijn eigen manier van opvoeden nu:
- 5 Verbeterpunten in mijn eigen manier van opvoeden nu:

Natuurlijk speelt ook je karakter een rol, en de manier waarop je omgaat met kritiek. Er passen nog twee vragen bij die je aan jezelf kunt stellen om beter zicht te krijgen op je eigen opvoedkwaliteiten (en -valkuilen).

- 6 Wat voor een 'type' ben ik?
- 7 Wat doe ik als iemand een opmerking maakt over mijn gedrag?

De relatie van het kind en de gastouder kent drie fasen:

- › de opbouwfase: het aangaan van een relatie met het kind, ook wel: hechting;
- › de onderhoudsfase: zorgen voor een blijvend veilige relatie;
- › de afbouwfase: wanneer een kind de gastouderopvang gaat verlaten.

Opbouwfase van de relatie

In de eerste contacten leren de gastouder en het kind elkaar kennen. Het kan even duren voordat het vertrouwen echt gaat groeien. Neem ruim de tijd voor dit proces door rust en geduld uit te stralen. Wanneer je let op de signalen die het kind uitzendt, leer je begrijpen

wat er in het kind omgaat en wat het wil. Op welke momenten laat het kind iets zien of horen? Wat zegt en doet het precies? Hoe zit het erbij? Probeer op verschillende manieren contact te leggen. Door te praten, maar ook non-verbaal: knikken, glimlachen, een gebaar of je geruststellende aanwezigheid zijn vaak al voldoende.

De gastouder vormt voor een kind pas een veilige basis als het zich aan haar heeft kunnen hechten. Dat hechten

gaat sneller wanneer de gastouder goed reageert op zijn signalen (*Sensitieve responsiviteit*, hoofdstuk 2) en wanneer er genoeg tijd en gelegenheid voor is. Kinderen die maar één dag bij de gastouder zijn, doen er langer over zich veilig en vertrouwd te voelen dan kinderen die vier dagen in de week bij de gastouder zijn. Het kan dan zinvol zijn om in de eerste periode wat vaker per week een paar uurtjes samen door te

PRAKTIJK

Contact

Jolijn (5 maanden) ligt op een kleed op de grond. Ze is nu een maand bij de gastouder. Gastouder Marianne ruimt de kamer op. Ze brengt de kopjes naar de keuken en ruimt speelgoed op van kinderen die naar school zijn. Jolijn volgt alle bewegingen van Marianne en rolt zich op haar buik om haar nog beter te kunnen zien. Als Marianne uit het gezichtsveld verdwijnt, begint Jolijn te huilen. Ook al ziet ze haar niet, toch houdt Marianne contact met Jolijn door tegen haar te blijven praten.

PRAKTIJK

Rekening houden met mama

Gastouder Wilma: 'Ik vind het moeilijk dat Sammy (1) gaat huilen als mama komt. Dat is voor haar natuurlijk niet leuk. Hier ligt ook een taak voor mij. Ik kan het kind beter voorbereiden op de komst van mama.'

Gastouder Bas: 'Ik denk dat het belangrijk is dat je dit soort momenten bespreekbaar maakt. Ik was in één ruimte met de moeder en het kind, toen het kind viel en naar mij toe kwam. Ik voelde me daar ongemakkelijk bij en besprak met de moeder wat zij hiervan vond. Die vond het niet erg, ze zei dat dit laat zien dat haar kind bij mij in goede handen is.'

brengen zodat het wennen beter verloopt. Het is belangrijk om bij het opbouwen van de vertrouwensband goed om te gaan met de gevoelens van de eigen ouders: voor hen is het geruststellend als het kind zich hecht aan de gastouder, maar soms is het ook moeilijk te merken dat zij als ouder niet de enige veilige basis voor hun kind (meer) zijn.

Relatie in stand houden

Na de opbouwfase is het belangrijk om het vertrouwen van het kind in stand te houden. Dat betekent dat de gastouder meeleeft en belangstelling toont voor wat een kind doet

PRAKTIJK

'Ikke doen!'

Tobias (3) gaat met gastouder Fatima naar de speeltuin. Hij loopt naar de kapstok en wil zijn jas pakken. Dat lukt niet meteen. Tobias wordt boos en roept: 'Ikke doen!' Fatima weet dat ze Tobias de tijd moet geven en helpt de andere jassen opzij te houden zodat Tobias zelf zijn jas kan pakken. Dan gaat ze even op de trap zitten wachten tot Tobias zelf zijn jas heeft aangedaan. Ze spreekt hem bemoedigend toe en helpt hem met de knopen.

en meemaakt. Dat ze het met warmte begroet en ingaat op zijn vragen. Ze reageert op de signalen van het kind, ziet wat hem bezighoudt en laat merken dat ze hem begrijpt. Pas als een kind zich veilig voelt gaat hij immers de wereld ontdekken. De gastouder helpt een kind om zelfvertrouwen te ontwikkelen als zij hem ruimte geeft om te experimenteren en belangstellend is voor wat hij beleeft. Zij moedigt aan en biedt hulp en steun als dat nodig is.

De vertrouwde relatie afbouwen

Er komt een tijd dat het kind afscheid neemt van de gastouder. Bijvoorbeeld als het naar de basisschool gaat, als het gaat verhuizen of als de gastouder gaat verhuizen. Ook kan de opvang plotseling stoppen, bijvoorbeeld als een ouder werkloos wordt of als er een conflict is tussen ouder en gastouder. Het is belangrijk om, ook in moeilijke situaties, aandacht te besteden aan goed afscheid nemen, eigenlijk evenveel als aan het opbouwen van de relatie. Zo krijgt het kind de tijd om te wennen aan de verandering in het contact. Afscheid nemen kan op verschillende manieren, afhankelijk van de leeftijd en karakter van het kind: een afscheidsfeestje, een fotoboekje, andere kinderen die samen iets maken voor het vertrekkende kind. Belangrijk is in elk geval ook dat er een gesprek

Afscheid

Mohamed is 4 jaar geworden en gaat over een maand naar de basisschool. Zijn ouders hebben hem al opgegeven voor het overblijven en drie dagen buitenschoolse opvang. Gastouder Karima zal Mohamed missen. Hij is al sinds de babytijd bij haar. Karima maakt met Mohamed een klein

boekje met een foto van haar en Mohamed en van de spulletjes waar hij graag mee speelt. Ze vraagt Mohamed ook om een tekening voor haar te maken. Die hangen ze samen aan haar muur. Met de ouders spreekt ze af dat Mohamed over een maand nog een keer langskomt om te vertellen over zijn nieuwe school.

Signaal	Wat zie je?	Voorbeelden	Reactie gastouder
Belangstellend	Het kind heeft belangstelling voor allerlei dingen om hem heen. Het pakt gretig iets nieuws aan. Oudere kinderen stellen veel vragen over wat ze zien en meemaken, thuis, op straat of in een winkel.	Baby Rosa pakt een bal, haar voet of een bekertje. De peuters Tom en Cato kijken nieuwsgierig naar een poes. Willem van 9 vraagt wat het nut is van een vensterbank.	Kijk wanneer een kind toe is aan iets nieuws en leg één ding in zijn blikveld. Praat over de zaken waar een kind belangstelling voor heeft. Beantwoord ook lastige vragen of zoek samen antwoorden en informatie.
Levenslustig	Levenslustige kinderen genieten zichtbaar van de dingen om hen heen. Kijk naar het gezicht van het kind: schitteren zijn ogen?	Twee peuters, Josje en Mattijs, spelen in de zandbak. Ze gaan er helemaal in op en verzinnen van alles met planken. Hun wangen gloeien.	Geef kinderen de tijd om 'uit te spelen', onderbreek niet. Stimuleer stilgevallen spel door aan te vullen of te variëren.
Tevreden	Een tevreden kind accepteert zichzelf en wat er om hem heen gebeurt. Niet altijd, er zal heus weleens iets gebeuren waar hij het niet mee eens is. Maar over het algemeen is een tevreden kind niet vaak boos. Is het dat wel, dan is hij er weer snel overheen.	Max van 5 komt uit school en gaat na het drinken en fruit eten rustig in een hoekje zitten met een boekje. Andere kinderen komen erbij zitten, samen kijken ze verder.	Laat een kind zijn zoals het is: de één wil rust, de ander aandacht. Help kinderen hun ongenoegen te uiten door hun gevoelens te verwoorden: je vindt het moeilijk hè?
Ontspannen	Een ontspannen kind reageert zonder schrik op gebeurtenissen. Mocht het toch schrikken, dan laat het zich goed kalmeren en troosten.	Karlijn van 8 fietst voor je uit en valt. Ze schrikt en heeft een geschaafde knie, maar laat zich troosten. Snel daarna is ze het incident vergeten.	Onderdruk je eigen paniek, blijf kalm. Onderken de situatie: 'Vervelend hè, dat doet pijn zeker? Zullen we er een pleister op doen?'
Vol zelfvertrouwen	Kinderen met zelfvertrouwen zijn ondernemend. Je ziet aan ze dat ze zich niet gauw uit het veld laten slaan en volhouden ook als iets niet meteen lukt.	Jonas van 3 ontdekt de mogelijkheden van knippen, plakken en verven. Keer op keer verzint hij iets nieuws.	Knik het kind bemoedigend toe, praat niet te veel. Verzin nieuwe mogelijkheden en materialen: papier, stof, bladeren, kurk.
Evenwichtig	Evenwichtige kinderen laten emoties zien die je begrijpt. Als ze al verdrietig of boos zijn dan snapt de gastouder de situatie waarin dat gebeurt.	Hinde van 9 is een beetje van slag. Bij navraag blijkt dat haar vriendin op school meer met anderen speelde dan met haar. Na een gesprek hierover met de gastouder knapt Hinde weer op.	Kijk en luister eerst of je inbreng wenselijk is. Nodig een kind uit zijn verhaal te doen. Bedenk samen een oplossing over hoe hier uit te komen.

is waarin gastouder en ouders nog eens gezamenlijk terugkijken op het verloop van de opvangperiode. Een goede afsluiting van zo'n periode geeft het kind en de ouders de ruimte om vol vertrouwen zonder de gastouder verder te gaan.

Signalen van een kind begrijpen

Voor het opbouwen en in stand houden van een vertrouwde relatie, voor het emotioneel ondersteunen van een kind luistert en kijkt de gastouder goed naar de signalen van kinderen. Op de vorige bladzijde staat een aantal voorbeelden daarvan.

Autonomie ondersteunen

De behoefte aan autonomie, aan ruimte om jezelf te zijn en de dingen op je eigen manier te doen, is een basisbehoefte van alle kinderen. In hoofdstuk 2 en 3 van dit boek is er al een en ander over geschreven. Een kind mag geleidelijk aan steeds meer zelf doen en beslissen en elk kind heeft voorkeuren die bij zijn of haar eigenheid passen. Als gastouder respecteer je die eigenheid als vanzelfsprekend. Een kind doet de dingen op zijn individuele manier, in zijn eigen tempo, met zijn eigen temperament. Iedereen heeft recht op die persoonlijke voorkeuren en

behoefte. Net als volwassenen willen kinderen graag dat die behoeften gezien worden en dat er rekening mee wordt gehouden. Een gastouder kan op verschillende manieren bijdragen aan de ondersteuning van de autonomie van haar gastkinderen.

PRAKTIJK

Knap van je!

Marita (3) is bezig haar laarzen aan te trekken. Gastouder Janita weet dat Marita dit graag zelf doet en is ruim op tijd naar de hal gelopen om haar de tijd te geven. Na vijf minuten is het gelukt. Janita kijkt toe en waardeert Marita: 'Dat was best moeilijk hè? Knap van je!'

Zelfstandigheid bevorderen

Een gastouder kan op allerlei manieren de zelfstandigheid van de kinderen bevorderen. Kinderen stimuleren om zelf – of samen met andere kinderen – dingen te organiseren: zelfstandig eet- en speelspullen pakken en uitdelen, samen tafels afvegen, spelmateriaal opruimen en koken versterkt het gevoel van zelfstandigheid.

Het bevorderen van zelfstandigheid en goed reageren op de eigenheid van een kind houdt ook in dat de gastouder zich af en toe juist *niet* met het kind bemoeit. Het is heel prettig voor een kind om te merken dat de gastouder hem wel bezig ziet, maar erop vertrouwt dat hij zelf dingen kan of zelf dingen kan leren. Ook als het langer duurt, extra rommel teweegbrengt of meer moeite kost.

PRAKTIJK

Zelfstandig

Karima (5) zit op een fietsje, een ander kind pakt haar fiets af. Ze kijkt het even aan en zegt dan: 'Eigenlijk was ik. Jij mag nu wel even, maar dan ben ik straks weer aan de beurt.' De gastouder grijpt niet in. Zij laat Karima dit conflict zelf oplossen. Zo ervaart Karima dat zij zelfstandig kan handelen.

Communicatie

De gastouder in dit voorbeeld nodigt het kind uit om zelf aan te geven wat het wil. Ze praat veel met het kind. Bijvoorbeeld bij het aankleden zegt ze: 'Nu je maillot, het is koud buiten, kijk maar het sneeuwt! Mag ik je voet, dan mag jij 'm straks

ophijsen?' Ze spoort het kind aan om dingen zelf te doen: 'Geef je die broek even aan? Die doen we over je maillot heen dan heb je het lekker warm!' 'Probeer je zelf je laarzen aan te doen?' Ze vertelt het kind wat zij van plan is te gaan doen en waarom, en ze benoemt wat ze ziet. Zo krijgt het kind inzicht in de gebeurtenissen en de wereld om hem heen. De gastouder benoemt ook emotionele stemmingen: 'Ben je verdrietig/moe/boos/blij?' Dit helpt het kind om emoties te onderscheiden en daarmee ook om zichzelf beter te leren kennen.

PRAKTIJK

Blij

'Ben je blij, verdrietig of boos vandaag?' vraagt gastouder Agnieta aan Yvo (3 jaar). Yvo lacht met een brede smile naar Agnieta en zegt: 'Blij, kijk maar!'

Participatie bevorderen

Participeren is meedoen. Meedoen in het leren samenleven met anderen. Langzamerhand leren kinderen hoe dat werkt. De gastouder stelt daarbij vragen als: 'Wat vind jij ervan?', 'Vraag maar wat zij ervan vindt' en 'Wat denk je dat hij voelt?' Doordat kinderen mogen zeggen wat zij ergens van vinden, leren ze hun gedachten en gevoelens

PRAKTIJK

Verslaggever

Lard en Winston (4) willen iets anders dan Megan (3). En Gerben (10) verveelt zich. Gastouder Winni vraagt aan Gerben of hij de andere kinderen wil interviewen met een echte microfoon. Hij moet ze vragen wat ze willen doen. En hij kan opnemen wat de kinderen zeggen en het daarna uitschrijven. Gerben vindt het een gewichtige taak en gaat

meteen van start. Hij is een tijdlang druk bezig en na een uur levert hij het verslag in bij Winni. Winni bespreekt met de kinderen welke wensen eruit zijn gekomen. Ze praten erover of de wens van één kind anders telt dan de wens van drie kinderen. Ze maken een afspraak over wat er anders moet en hoe ze dat gaan doen. Over een half jaar mag Gerben nog eens een interview houden.

Vraag	Wat zie je?	Voorbeelden	Reactie gastouder
Wat wil dit kind dat er gebeurt?	Een kind gaat niet gemakkelijk slapen.	Kariem is 9 maanden en heeft moeite om te gaan slapen in zijn bedje. Nu krijgt hij het muziekje mee dat hij thuis ook hoort. Dat helpt hem om zelfstandig in slaap te vallen.	Probeer er achter te komen wat bij dit kind werkt. Heb geduld en blijf zoeken tot je vindt wat zijn behoefte is.
Wat wil dit kind vertellen?	Een kind is soms om ook voor hemzelf onduidelijke redenen verdrietig, bang, boos of blij.	Lieke (11) heeft een boze bui. 'Ik zie dat je boos bent. Is dat zo?' vraagt de gastouder. Lieke haalt haar schouders op. Ze weet niet goed waarom ze zich niet zo happy voelt. De gastouder vraagt haar te vertellen over hoe het was op school vandaag. Samen ontdekken ze wat Lieke zo dwarszit.	Richt je op de gevoelens van dit kind. 'Hoe vond je dat? Of: Was je verdrietig/bang/boos/blij?' Vraag of het klopt wat je denkt. Bemoedig: kijk het kind aan, knik, laat door gebaren en houding zien dat je luistert.
Mag dit kind iets uitproberen?	Proberen is leren. Kinderen leren pas iets over de wereld als ze ook de kans krijgen te ervaren hoe de dingen werken. Ook als het tegenzit of langer duurt.	Namine is 18 maanden en houdt van plakken. Ze heeft papier, lijm, een kwast en snippers. Ze houdt de kwast heel hoog en kijkt hoe de lijm ervan af drupt. Dat mag!	Bepaal in deze situatie de waarde van het 'ervaren', de spelwaarde: wat leert het kind ervan? Kinderen leren door hun zintuigen: laat ze horen, zien, voelen, proeven en ruiken!
Mag dit kind zelf kiezen?	Kiezen is een goed hulpmiddel om kinderen zelfstandig te laten worden. Jonge kinderen kunnen nog niet kiezen tussen veel verschillende mogelijkheden, twee of drie is genoeg. Hoe ouder het kind, hoe meer keuzemogelijkheden het aankan.	Kiara (2) zit aan tafel met een boterham. Ze krijgt de keuze uit twee mogelijkheden: kaas of appelstroop. Ze kiest kaas.	Geef de grens aan van wat mogelijk is. Geef niet te veel keuzemogelijkheden en houd het concreet. Als het om meerdere kinderen gaat: leer kinderen compromissen sluiten.

onder woorden brengen, zich verplaatsen in een ander en ontdekken ze ook nog eens dat hun mening ertoe doet. Een gastouder kan dit stimuleren door activiteiten aan te bieden waarbij flink moet worden samengewerkt of gepraat.

Signalen van autonomie

Pas als je de momenten herkent waarbij kinderen zelfstandig (autonoom) willen zijn, kun je er goed op reageren. Hieronder enkele voorbeelden.

Leiding geven

Respect voor de autonomie van een kind is belangrijk, maar het is op bepaalde momenten net zo belangrijk dat je als gastouder zelf de touwtjes in handen neemt. Daarmee geef je een kind ook een voorbeeld hoe je problemen zou kunnen oplossen. Er zijn situaties die kinderen niet goed kunnen inschatten of waarin zij niet zelf tot een verstandige keuze kunnen komen. Een sturende rol van de gastouder is dan onmisbaar. Kinderen vinden dat niet vervelend, ze hebben er juist behoefte aan. Hoe je leiding geeft verschilt van kind tot kind: het hangt af van de leeftijd, het temperament en het niveau van het kind. Leiding geven gaat vaak om afspraken maken, regels en grenzen stellen.

Regels en grenzen

De gastouder helpt het kind door zijn gedrag op een positieve manier aan te sturen: door duidelijk te maken wat de (spel) regels zijn en complimenten te geven als het lukt. Als het ene kind steeds het speeltje van de ander afpakt, kan ze zeggen: 'Houd toch eens op! Waarom verpest je altijd alles'. Maar dan weet het kind niet welke afspraak of regel hij kennelijk heeft overtreden en evenmin wat hij dan precies wel zou moeten doen. Als de gastouder uitlegt wat de regels zijn, welk gedrag ze verwacht en hoe hij dan uiteindelijk toch krijgt wat hij wil, gaat dat een stuk gemakkelijker. Dat klinkt dan bijvoorbeeld als: 'Wil jij ook met de auto spelen? Vraag het maar eerst:

PRAKTIJK

Regels afspreken

Penny is gastouder van acht kinderen in de leeftijd van 3 tot en met 11 jaar. Het geeft vaak problemen dat de oudere kinderen een spelletje willen doen als ze uit school komen en dat Kathy van 3 mee wil doen, maar niet begrijpt hoe het moet. Vaak verstoort ze het spel door bijvoorbeeld pionnen van het bordspel weg te halen of weg te gooien. Penny besluit regels af te spreken met de oudere kinderen. Dit komt eruit: Kathy mag de eerste tien minuten meedoen met het bordspel. In die tien minuten leren de andere kinderen haar drie regels: gooien met de dobbelsteen, een pion verzetten en dan wachten tot je weer aan de beurt bent. De belangrijkste afspraak is: Kathy mag daarna alleen meedoen als ze zich aan deze drie regels houdt. Zo niet, dan is het afgelopen. Een andere oplossing kan zijn dat de gastouder alleen met Kathy een ander spelletje doet, of dat ze andere jongere kinderen erbij betreft. Voor oudere kinderen is het ook weleens fijn om te spelen zonder dat Kathy meedoet.

mag ik met de auto? En als het niet kan, dan wacht je gewoon even tot het andere kind klaar is. Je kunt ook vragen: zullen we samen met de auto spelen? Zullen we het eens proberen?’

Als kinderen wat ouder worden, kunnen ze beter zonder opgelegde grenzen. Tegen de tijd dat ze 10 jaar zijn, hebben

PRAKTIJK

Daan is boos

Gastouder Gerdien eet fruit met de kinderen en Daan (3,5 jaar) wil graag drinken. Ze geeft hem water, maar hij wil sap. Dat vindt ze niet goed, twee keer per dag een beker sap vindt ze voldoende. Daan is boos en blijft mokkend op zijn stoel zitten terwijl Gerdien met de andere kinderen in de tuin gaat spelen. Hij blijft iets te lang boos binnen zitten. Gerdien gaat weer naar binnen en zegt: 'Ik zie dat je boos bent, je wilt heel graag sap hè, dat weet ik hoor. Maar bij het fruit eten drinken wij geen sap. Straks als we een cracker gaan eten, krijgen jullie allemaal een bekertje sap.' Ze maakt een beker diksap klaar en pakt Daan bij de hand en samen lopen ze naar buiten. 'Kijk hier staat alvast de beker met sap die je straks mag drinken.' Dat vooruitzicht beurt hem weer op, hij gaat weer met de anderen spelen. Als ze om vijf uur buiten aan tafel een cracker eten, zegt Daan blij: 'Nu mag ik wel sap hè, maar niet bij het fruit?' De gastouder heeft Daan laten zien dat ze oog heeft voor zijn wensen maar tegelijkertijd de regel uitgelegt. Afspraken en regels zijn eigenlijk hetzelfde.

PRAKTIJK

Gastouder Anne beslist

Kim (7): Anne, mag ik een ijsje?

Anne: Nee Kim. We hebben gisteren al ijs gegeten, dat doen we niet elke dag hoor.

Kim: Ja, maar als ik het nou heel graag wil?

Anne: Ja, dat snap ik Kim. Jij wilt graag een ijsje. Maar ik wil je er geen geven.

Kim: Stoutte Anne.

Anne: Ik begrijp wel dat je dat niet leuk vindt, maar het is de afspraak: ijsjes zijn niet voor zomaar elke dag. Dat doen we af en toe, als het feest is bijvoorbeeld.

ze hun eigen innerlijke controle opgebouwd. Wanneer ze eenmaal in de puberteit komen, hebben ze op een aantal nieuwe gebieden duidelijkheid over regels en afspraken nodig.

Aandachtspunten bij regels en afspraken

Bij het maken en uitleggen van afspraken, regels en grenzen let je als gastouder op een aantal zaken.

› WAT BEGRIJPT HET KIND?

Hoe jonger het kind is, hoe moeilijker het is om de reden van een regel uit te leggen. Belangrijk is dan om vooral kort en vastberaden te zeggen wat je wilt: 'Wij doen elkaar geen pijn.'

› HOE ZEG IK HET?

Het formuleren van heldere regels is een kunst op zich. Vertel kinderen welk gedrag je graag ziet. Geef zo weinig mogelijk 'nee-regels', maar richt je op wat een kind wel kan doen, zoals: 'om de beurt', 'we wachten op elkaar', 'vrienden maken na een ruzie', of 'eerst iets anders doen' als twee kinderen hetzelfde willen.

Houd het concreet en positief

Algemeenheden begrijpen kinderen niet. Vraag dus: 'Arnie, zet jij de borden op het aanrecht?' En niet: 'Doe jij ook eens wat!'

Een regel tegelijk

Hoe jonger de kinderen, hoe minder regels zij tegelijkertijd kunnen onthouden.

Een keer herhalen is genoeg

Als je wilt dat er iets (niet) gebeurt, is het genoeg om de regel te herhalen: 'Eerst handen wassen, dan mag je eten.' Keer op keer blijven zeggen dat een kind iets niet mag doen heeft weinig zin.

› MEEBESLISSEN

Kinderen vinden het prettig om iets te zeggen te hebben over hun leefomgeving. Hoe ouder kinderen zijn, hoe meer de gastouder ze kan betrekken bij het maken van regels. Kinderen hebben ook zelf een mening over de goede omgang met elkaar. Ze kunnen samen afspraken maken over welke scheldwoorden gemeen zijn, of hoe het opruimen het best gaat.

Een regel geldt in principe altijd. Een gastouder die een regel inbrengt of samen met de kinderen afspreekt, houdt zich er zelf ook aan: ze doet wat ze zegt. Maar de uitdrukking 'uitzonderingen bevestigen de regel' bestaat niet voor niks. Als de situatie erom vraagt kun je flexibel zijn, zoals in het voorbeeld van gastouder Pepijn: 'In principe eten we samen aan tafel. Maar het

komt weleens voor dat de kinderen zo fijn aan het spelen zijn, dat ik gezellig bij hen 'op bezoek kom'. Dan eten we samen crackers aan het speeltafeltje.'

Structuur bieden

Vaste routines en rituelen zijn goede middelen om bij te dragen aan het gevoel van veiligheid en rust bij kinderen. Voor een kind is de wereld één grote draaikolk, waarin het iedere keer nieuwe dingen meemaakt, thuis, op zijn dagen met de gastouder, buiten op straat, op school en bij familie of vrienden. Door te zorgen voor duidelijkheid over wat er gebeurt en wat wel en niet kan begrenst de gastouder al die gebeurtenissen. De volgorde waarin dingen gebeuren en rituelen rond vaste activiteiten op een dag zijn voor een kind zekerheden in de draaikolk die 'het leven' heet.

Dagritme

Er ontstaat een gevoel van voorspelbaarheid doordat elke dag in een vaste volgorde verloopt. Bijvoorbeeld: eerst eten, dan slapen. Zo krijgen kinderen overzicht over hun tijd en weten ze waar ze aan toe zijn. Ook benoemen helpt: 'Eerst gaan we..., dan gaan we... en dan komt mama.' Voor gastouders is het een uitdaging om aan het dagritme van ieder kind tegemoet te komen en daarbij een goede balans te vinden tussen spel, rust en verzorging.

Dat voorspelbaarheid belangrijk is, betekent overigens niet dat de activiteiten per se altijd op exact dezelfde manier moeten verlopen. Een gastouder die gewoonlijk op woensdagmiddag rond drie uur thee drinkt met de kinderen, stelt dat even uit als de kinderen net helemaal opgaan in hun spel buiten. Of ze maakt er een picknick van.

Baby's en dreumessen

Heel jonge kinderen hebben nog geen tijdgeheugen. Wel hebben ze een gevoel van wat er na elkaar komt. Als ze aan tafel zitten te eten, weten ze dat ze daarna een dutje gaan doen. Herhaling en regelmaat zijn voor de jongste kinderen belangrijk. Aan de andere kant moet het regime ook weer niet zo strak zijn dat er nooit kan worden afgeweken.

Peuters

Peuters kunnen zich de gebeurtenissen van de dag steeds beter voorstellen. Foto's of tekeningen van de vaste momenten op een dag helpen hen daarbij.

Schoolkinderen

Vanaf vier jaar krijgen de kinderen een beter tijdsbesef en kunnen ze op grond van ervaring voorspellen hoe hun middag gaat verlopen. Maar ook voor hen zijn dagritme-kaarten vaak nog prettige geheugensteuntjes.

PRAKTIJK

Dagritmekaarten

Het is heel eenvoudig om zelf dagritmekaarten te maken. Je kunt ze zelf tekenen, eigen foto's maken, afbeeldingen van internet halen of toepasselijke ansichtkaarten gebruiken. De afbeeldingen laten alle belangrijke momenten van de dag zien: een kind of de gastouder komt aan, spelen, eten, slapen, buiten spelen, vieruurtje eten, vertrek. Zo kan een kind zelf zien welk onderdeel van de dag aan de beurt is. Als een kind vraagt wanneer papa of mama komt, kun je dat laten zien op de kaarten: eerst een vieruurtje en dan komen ze.

Aanwezigheid van andere kinderen zichtbaar maken

Een gastouder hanteert meestal geen vaste haal- en brengtijden. Ook komen er per dag misschien

andere kinderen. Soms komen de kinderen ook later binnen omdat ze eerst op school zijn of op de peuterspeelzaal. Dit alles maakt het voor kinderen onoverzichtelijk wanneer een kind nu wel of niet aanwezig is. In dergelijke situaties kun je als gastouder een aan-/afwezigheidsbord maken. Hierop staat de dag in twee tot vier blokken opgedeeld en daarachter worden de foto's van de kinderen opgehangen die op die tijdstippen aanwezig zijn. Zo'n bord kan voor kinderen van alle leeftijden een houvast geven. Ook de eigen kinderen van de gastouder kunnen eraan meedoen.

Rituelen bij wennen, brengen en halen

Rituelen zijn vaste gewoontes of routines die je in specifieke gebeurtenissen steeds weer toepast. Ze helpen kinderen bij het voorspellen van wat er gaat gebeuren. Wennen, brengen en halen zijn situaties die zich zeer goed

lenen voor een vertrouwd ritueel. De overgang van de ouders naar de gastouder kan groot zijn voor een kind. De gastouder laat dat soepel verlopen door het kind *met* de ouder een keer of meer keren te ontmoeten voordat zij de zorg voor het kind alleen op zich neemt. Een kind kan ook

de eerste keer een ochtendje samen met zijn ouder komen, of de ouder blijft aanwezig als de gastouder voor het eerst komt. Zo kan het kind rustig wennen aan de gastouder, de nieuwe omgeving en eventueel aan de andere kinderen. Op die manier is er ook rustig de tijd om te informeren naar gewoontes van het kind en de ouders rond het eten en slapen, maar ook die bij het verschonen, voorlezen, omgaan met kleding, hygiënemaatregelen, omgangsvormen en uitstapjes. Als ze realiseerbaar zijn, is het prettig voor het kind als de gastouder de vaste gewoontes van de ouders overneemt. Als dat niet kan (of als de gastouder dat niet wil), is het verstandig om dat te bespreken. Overigens is het geen punt als de gewoontes van de gastouder afwijken van die van de ouders, zolang voor het kind maar duidelijk is wat waar en voor wie het vaste ritueel is.

Voor brengen en halen kan een gastouder verschillende rituelen (gewoontes) hebben.

- › Een ritueel kan zijn dat je het kind knuffelt als het aankomt, of dat je samen zwaait naar papa of mama. Maak altijd een praatje met de ouder. Informeer naar gebeurtenissen van de afgelopen dagen.
- › Laat het kind altijd merken dat je er voor hem bent, ook als je niet onmiddellijk tijd hebt omdat je nog even iets met de ouder bespreekt. Laat weten dat je straks bij hem terugkomt.

- › Werk toe naar het moment dat de ouder thuiskomt of dat jij vertrekt. Wanneer je als gastouder in je eigen huis werkt, zorg dan dat de kinderen hun activiteiten niet plotseling hoeven af te breken. Laat hen op tijd beginnen met opruimen en vertel dat zij al bijna worden opgehaald.

PRAKTIJK

Een vader vertelt

'Het ophalen van mijn dochtertje bij de gastouder ging al een tijdje moeizaam. Mijn dochter wilde niet mee; ze verstopte zich, huilde. Toen ik het er met de gastouder over had gehad, vertelde ze dat ze dacht te weten waardoor het kwam. Omdat mijn dochter tegen het einde van de middag heel moe is, mag ze video kijken. Op zich prima, maar als ik dan halverwege het verhaal ineens op de stoep sta, is dat voor mijn dochter een ramp. Vanaf nu bel ik op zodra ik de stad binnenkom. Dan heeft mijn dochter nog een kwartier om zich op mijn komst voor te bereiden. Dat helpt! We hadden geen van allen in de gaten dat het zo simpel op te lossen zou zijn.'

Verzorgen

Kinderen gedijen bij een goede verzorging. Daar horen niet alleen schone luiers, zindelijkheidstraining en handen wassen bij, maar ook huid- en haarverzorging, eten, drinken en slapen. Het geeft kinderen rust als al die dingen min of meer op dezelfde manier gebeuren als thuis. Juist bij de verzorging is een nauwe afstemming met de ouders dus belangrijk. Hieronder staan enkele voorbeelden.

› LICHAMELIJKE VERZORGING

Vraag hoe ouders hun kind verzorgen en welke hygiënische gewoontes ze op prijs stellen. Bijvoorbeeld: wel of niet tandenpoetsen na het eten? Het spelen in de zon luistert ook nauw. Kinderen – vooral baby's – hebben een tere huid, ze verbranden zeven keer zo snel als volwassenen. Veel ouders willen dat hun kinderen iets op hun hoofd hebben en op tijd ingesmeerd worden met zonnebrandcrème.

› ZINDELIJK WORDEN

Het tijdstip waarop kinderen zindelijk worden is onder meer afhankelijk van de volgroeiheid van het zenuwstelsel. Ga er ontspannen mee om, zonder overdreven prijzen of belonen. Begrip, geduld en timing zijn belangrijk.

› ETEN EN DRINKEN

Gezonde voeding is belangrijk voor de groei, en voor voldoende energie. Samen eten zorgt bovendien voor een rustpunt in de dag. Het is een plezierig moment om samen te praten. Ieder kind heeft een andere eetbehoefte. Op www.voedingscentrum.nl staan veel tips over gezond eten. Geef kinderen niet te veel vruchtenlimonade, frisdranken of yoghurtdrink. Het verhoogt de kans op overgewicht en tandbederf.

› VERANTWOORDE TUSSENDOORTJES

Dat zijn: fruit, een soepstengel, rozijnen, komkommer, wortel, kleine tomaatjes, een rijstwafel, een volkorenbiscuitje enzovoort. De meeste kinderen hebben die tussendoortjes nodig om het energieniveau en de bloedsuikerspiegel op peil te houden. Zeven momenten om iets te eten of drinken verdeeld over de dag is genoeg, water mag altijd.

› ALLERGIE:

Sommige kinderen mogen bepaalde dingen niet eten omdat ze er allergisch voor zijn. Het is heel belangrijk dat een gastouder dit weet. Ook voor kinderen met diabetes gelden nauwkeurige

dieetvoorschriften. Bij de intake via het gastouderbureau komt dit meestal ter sprake. Op de website van het voedingscentrum is over voeding bij diabetes en allergieën goede informatie te vinden (www.voedingscentrum.nl).

› SLAPEN

De manier waarop kinderen in slaap vallen verschilt enorm. De één heeft een knuffel nodig, de ander

een boekje, de derde vindt voorlezen of samen zingen fijn.

Goed moment voor communicatie

Baby's en peuters vragen niet alleen verzorging, voeding en verschoning. Ze willen ook leren en communiceren. Gastouders van een aantal baby's of van jonge kinderen onder de 4 jaar hebben relatief veel zorgtaken. Die kunnen ze benutten door met de kinderen te praten over alles wat er gebeurt.

PRAKTIJK

Verzorgingsmomenten benutten

Je kunt soms het gevoel hebben dat je met jongere kinderen alleen maar zorgtaken hebt. Maar tijdens het verzorgen zijn er talloze aanknopingspunten om de ontwikkeling van jonge kinderen te stimuleren:

- › door tijdens het verzorgen van baby's en peuters zo veel mogelijk te vertellen wat je doet leert een kind de klank van de woorden en de woorden zelf herkennen;
- › door tijdens het verschonen met een doek kiekeboe te spelen leert de baby dat je niet echt weg bent, ook al ziet hij je niet;

- › je kunt liedjes of versjes gebruiken om bepaalde activiteiten, zoals eten en drinken, te begeleiden of aan te kondigen;
- › je kunt vertellen over het fruit als je dat aan het schoonmaken bent; er zijn grote rode of groene appels en kleine oranje mandarijntjes; je kunt de stukjes tellen.

Zo zijn er talloze leermomenten op een doorsnee opvangdag.

Aansluiten op temperamenten

Omdat elk kind verschillend is, kunnen algemene manieren van opvoeden niet zomaar op elk kind worden toegepast. Elk kind heeft een eigen aard, een eigen karakter. Sommigen zijn gemakkelijk in de omgang, andere kinderen zijn

teruggetrokken, prikkelbaar, snel boos of snel in tranen. Kinderen met een moeilijk temperament zijn kwetsbaarder dan kinderen met een gemakkelijk temperament. Vaak wordt gesproken over 'meer' of 'minder' temperament in de betekenis van levendig of vurig, dan wel rustig en 'relaxed'.

PRAKTIJK

Verskil in temperament

Bart (8 maanden) is heel voorspelbaar. Je weet precies wanneer hij honger heeft of een schone broek moet hebben. Hij is meestal vrolijk en past zich snel aan nieuwe situaties aan. Bart heeft een gemakkelijk temperament.

Ellen (6) huult veel en is niet gemakkelijk te troosten. Als dingen veranderen is ze uit haar doen en dat kan erg lang duren. Ellen heeft een moeilijk temperament. Maar als je haar voorbereidt op de verandering heeft ze de tijd om eraan te wennen en levert het geen problemen op. Het doet haar duidelijk goed als je rekening houdt met haar temperament.

PRAKTIJK

Kenmerken van temperament

Activiteit: hoe beweeglijk is een kind?

Ritme en regelmaat: hoe voorspelbaar is een kind (met eten, slapen enzovoort)

Flexibiliteit: hoe gemakkelijk of moeilijk past een kind zich aan in een nieuwe situatie?

Intensiteit: hoe intens is het gedrag of de stemming van een kind?

Humeur: is een kind over het algemeen vrolijk, vlak, een beetje chagrijnig of zelfs somber?

Concentratie: hoe lang kan het kind aandachtig met iets bezig zijn, of hoe gemakkelijk is het afgeleid?

Impulsiviteit: hoeveel is nodig om bij het kind een reactie uit te lokken?

Het is belangrijk te weten wat voor temperament een kind heeft, zodat je daar in de omgang goed op kunt inspelen. Dat leidt tot minder problemen, het kind zal zich beter op zijn gemak voelen en het is beter voor zijn ontwikkeling. Wat kun je als gastouder doen om meer zicht te krijgen op het temperament, en de behoeften van een kind?

- › Goed kijken.
- › Maatregelen nemen.
- › Vragen stellen.
- › Gedrag afstemmen.
- › Erover praten.

Goed kijken

De gastouder neemt de tijd om in verschillende situaties naar het kind te kijken: wat vindt het kind leuk, wat minder leuk? Hoe reageert het in verschillende situaties? Zo vormt ze zich een beeld van het temperament van het kind.

Maatregelen nemen

De gastouder houdt van tevoren rekening met de gevolgen van een gebeurtenis voor een kind.

Vragen stellen

Door vragen te stellen laat de gastouder zien dat ze belangstelling heeft voor wat een kind wil, ook als dat een vanzelfsprekende wens is. Belangstelling houdt in dat je laat merken dat je het kind echt wilt begrijpen.

PRAKTIJK

Tijdig ingrijpen

Bram (2) houdt van spelen met autootjes, maar doet dat het liefst alleen. Hij kan nog niet goed delen en raakt van streek als twee peuters op hem af komen en willen meespelen en de autootjes van hem afpakken. Het ligt niet in Brams aard om op zijn strepen te gaan staan, hij geeft het op en trekt zich terug. Hij zit in een hoekje, sluit zich af en het kost hem moeite zich gewoon te gedragen.

De gastouder stuurt de situatie zodanig dat Bram een bepaalde tijd alleen kan spelen. Daar voelt hij zich gelukkiger bij. Het gaat erom dat de gastouder tijdig ingrijpt om te voorkomen dat een kind vast komt te zitten.

PRAKTIJK

Hoe stel je vragen aan een kind?

Stel open vragen. Open vragen zijn vragen die met een W beginnen of met 'hoe': wat denk je..., waar zullen we..., welke vind je..., wie kan dat..., hoe ga je....' enzovoort. Wacht daarna rustig het antwoord af.

Vul niet te snel in hoe jij denkt dat het kind zich voelt. Zeg ook niet te snel: 'jij denkt natuurlijk...', of 'jij vindt denk ik...'

Gedrag afstemmen

Een driftig kind dat uit zijn doen is wordt op een andere manier getroost dan een verlegen kind. Het begrijpen van de behoeften van het kind is leidend voor je gedrag. Rustige kinderen laten vaak weinig merken van wat er in hen omgaat. Des te belangrijker is het dan om goed op hun signalen te letten. Stel hun

PRAKTIJK

Tips voor de omgang met verlegen of teruggetrokken kinderen

- › Noem het kind niet 'verlegen', plak het geen etiket op.
- › Dwing het niet om iets te doen dat het niet durft.
- › Bereid het voor op moeilijke situaties, maak het nieuwsgierig.
- › Prijs het voor elke overwinning op zichzelf.
- › Leg de lat steeds een klein beetje hoger.
- › Leer het kind omgaan met frustratie.
- › Geef het niet te snel zijn zin als het niet durft, verzin samen manieren om de eerste stap te zetten. Maak er een spel van.
- › Zorg dat het de kans krijgt in een beschermde situatie regelmatig nieuwe ervaringen op te doen.
- › Zorg dat het regelmatig kan bijkomen van de spanning die het opdoet in lastige situaties.
- › Benadruk sterke kanten van het kind.
- › Samen doen: door hand in hand 'uit naam van het kind' iets te doen ervaart het kind hoe het voelt en hoe het iets kan aanpakken.

PRAKTIJK

Max is verlegen

Max (3) stapt niet zo snel af op andere mensen, ook niet als het kinderen zijn. Gastouder Jolande gaat af en toe met de kinderen naar de speeltuin, maar eigenlijk blijft Max het liefst steeds op haar schoot zitten. Wat is nu wijsheid?

Max' gastouder is ervaren. Zij weet dat de beste oplossing is om Max in de eerste plaats te beschermen en ervoor te zorgen dat hij zich op zijn gemak voelt. Dat betekent: hem zijn veilige plekje gunnen, hem tijd geven om de kat uit de boom te kijken en wachten tot hij vanzelf de eerste stappen zet. Pas daarna is het ook goed om hem op weg te helpen. Jolande stimuleert Max voorzichtig om te gaan spelen met de andere kinderen, bijvoorbeeld door samen met hem te gaan schommelen of in de zandbak te spelen, en hem te laten zien hoe je contact maakt met een ander kind. Als dat goed loopt kan zij zich terugtrekken op de bank zodat Max ook ervaart dat hij het zelf kan.

vragen: waar hebben ze behoefte aan? Wat vinden ze prettig? Wat heeft hun voorkeur? Impulsieve kinderen vragen om een andere benadering. Laat ze in hun waarde door rustig te praten, door geduld te vragen of door ze de ruimte te geven. Het is belangrijk om impulsieve of drukke kinderen te beschermen tegen te veel prikkels. Voorlezen op een rustige plek is een goede reactie als alles even te veel wordt. Help impulsieve kinderen ook om zichzelf te leren kalmeren door ze erop te wijzen wanneer ze die rust nodig hebben. Zo leren ze die situaties herkennen en kunnen ze vervolgens zelf rust zoeken.

Erover praten

Ouders en gastouders kunnen het temperament van het gastkind samen bespreken. Door te erkennen dat het kind een moeilijk temperament heeft nemen gastouder en ouders mogelijke gevoelens van schuld, boosheid, ongerustheid of onmacht weg, zowel bij zichzelf als bij de ander. Door er samen achter te komen hoe het kind in elkaar zit en de mogelijkheden voor een andere aanpak te bespreken, kan het contact met het kind aanmerkelijk verbeteren. Eventueel kan ook het gastouderbureau bij deze gesprekken helpen.

Wat als het te moeilijk is?

Niets menselijks is ons vreemd. Voor iedereen ligt de persoonlijke grens weer anders. Wat doet de gastouder die haar geduld verliest?

- › *Voorkomen*: neem maatregelen om te voorkomen dat je over je persoonlijke grens heen gaat. Geef je grens duidelijk en tijdig aan: 'Ik wil niet dat er geschreeuwd wordt'.
- › *Goed maken*: als het een keertje is misgegaan bespreek het dan later en maak het goed met het kind.
- › *Verwijzen*: in een enkel geval kan het voorkomen dat de relatie tussen een gastouder en een kind zó moeizaam is, dat een andere oplossing voor de opvang de enige uitweg is. Houd daarbij voor ogen in wiens belang je iets beslist: een goede ontwikkeling van het kind staat altijd voorop.

Kijken, nadenken en overleggen

Van een kind dat niet lekker in zijn vel zit of lastig gedrag vertoont, wil je weten wat er aan de hand is. Om daar achter te komen begin je als gastouder eerst eens rustig naar dat kind te kijken. Dat consequent doen, op een paar momenten van de dag, in verschillende situaties

en een paar dagen of een week achter elkaar, geeft veel inzicht. Wat laat het kind zien? Kijk vooral goed naar het gezicht en de lichaamstaal; wanneer ziet het er gespannen of ontevreden uit? Hoe uit zich dat bijvoorbeeld?

- › Gebogen hoofd: somber, verdrietig?
- › Niet aankijken: iets verbergen, boos zijn of iets anders?
- › Langzaam, hangerig lopen: moe, verdrietig, teleurgesteld?
- › Onrustig en druk: snel afgeleid, verveeld?

PRAKTIJK

Goed kijken

Gastouder Marijke: 'Ik merkte dat Andrea slecht luisterde. Ik heb haar toen eens een poosje goed geobserveerd en heb gemerkt dat ze me gewoon niet hoorde. Ik heb het daarna met de ouders besproken. Het is nu opgelost; ze is naar de oorarts geweest en heeft buisjes gekregen.'

Om goed te kunnen kijken, is het verstandig vooraf te bepalen waar je precies op gaat letten. Is een kind bijvoorbeeld erg teruggetrokken of juist agressief, of

hangerig? Kijk *daar* dan specifiek naar: op welke momenten is het hangerig (of agressief enzovoort)? Wat gebeurt er intussen om het kind heen? Het kan ook handig zijn op te schrijven wat je ziet. Wellicht heeft het gastouderbureau observatielijsten, anders staan er zulke lijsten in het boek *Hoe gaat het met jou?* (Balledux & Hoex 2010). Kijken is niet alleen maar kijken, maar ook nadenken. Probeer je bij het kijken te verplaatsen in het kind en probeer aan te voelen hoe het denkt. Dat betekent niet dat je al meteen een oordeel hebt of conclusies trekt. Schrijf eerst objectief letterlijk op wat je waarneemt in het gedrag en de uitstraling van het kind. Na een aantal keren gericht kijken weet je vaak al wat er aan de hand is. Daarmee weet je meestal ook wat je te doen staat.

Blijdschap én zorgen delen

Ook als alles gewoon goed gaat is het belangrijk om de ontwikkeling van een kind te volgen en daarover

met de ouders informatie uit te wisselen. Het doel is dan samen bekijken wat boeiend is voor het kind, wat het nodig heeft en wat het leuk vindt om te doen. Bij twijfels en zorgen over de ontwikkeling van een kind zoekt de gastouder contact met de bemiddelingsmedewerker van het gastouderbureau. Het gesprek met de bemiddelingsmedewerker kan over van alles gaan: over opvallend of merkwaardig gedrag, het vermoeden van kindermishandeling of eetgewoontes. De bemiddelingsmedewerker zal de gastouder meestal vragen goed te kijken en te beschrijven wat ze ziet bij het kind, hoe zij als gastouder daarop reageert en op welke momenten het gedrag voorkomt. Op basis daarvan kan zij de gastouder vervolgens helpen met de beste aanpak. Dat advies kan de gastouder dan weer met de ouders bespreken. Werkt dat (nog) niet dan bedenken zij samen nieuwe strategieën.

PRAKTIJK

Observeren, nadenken, overleggen

1 *Kijken naar het kind: observatie*

- › Wat doet het kind?
- › Hoe is zijn stemming?
- › Hoe is de situatie en de omgeving? (Is het rustig of druk, is er veel lawaai, zijn er veel, juist weinig of geen andere kinderen, is de omgeving bekend of onbekend voor het kind enzovoort.)

2 *Nadenken over het kind: reflectie*

- › Aan welke behoeften is voldaan, aan welke niet: eten en drinken, warmte, aandacht, beweging, emotionele veiligheid, voldoende uitdaging, andere kinderen om mee te spelen?
- › Hoort het gedrag bij de leeftijd of bij een fase?
- › Wat voor temperament heeft het kind?
- › Vertoont het kind dit gedrag alleen in een bepaalde situatie?
- › Vertoont het kind thuis hetzelfde gedrag?

3 *Nadenken over jezelf: zelfreflectie*

Je kunt jezelf daarbij de volgende vragen stellen.

- › Welke overeenkomsten zijn er tussen ons? Bijvoorbeeld: ik heb een jongere zus, dat heeft dit kind ook. Of: het kind is gek op paarden, dat was ik vroeger ook.
- › Wat vind ik moeilijk bij dit kind? Waar zie ik tegenop?

- › Waar ben ik vooral op gericht bij dit kind?

Let ik vooral op taal, beweging en zintuigen, emoties, sociaal gedrag, verstandelijke ontwikkeling? Kijk ik vooral met een morele blik, naar wat het goed of fout doet?

- › Heb ik blinde vlekken en zijn er nog andere belangrijke gebieden waar ik naar zou kunnen kijken? Hoe komt het dat ik dat niet doe? Wat mis ik? Wat heb ik nodig?

4 *Overleggen met anderen: communicatie*

Spreek met anderen over wat je hebt gezien en bedacht: met de ouders, met de bemiddelingsmedewerker van het gastouderbureau, met het kind zelf. Je kunt ook met andere gastouders overleggen, maar alleen met respect voor de privacy van het kind en de ouders. Dat betekent: geen namen noemen en in algemene termen praten over je observaties. Met kinderen die oud genoeg zijn kun je bespreken wat zij liever, beter of anders zouden willen. Dit kan ook met ouders en kinderen samen. Bedenk goed van tevoren of je met de ouders over het kind wilt praten waar het kind zelf bij is of juist liever op een ander moment.

Samengevat

Dit hoofdstuk gaat over opvoedkwaliteiten van de gastouder. Iedere gastouder heeft een eigen opvoedstijl, afhankelijk van ervaringen met de eigen opvoeding. Los daarvan zal iedere gastouder op haar eigen manier willen bijdragen aan belangrijke basisbehoeften van haar gastkinderen. In dit hoofdstuk zijn de volgende opvoedkwaliteiten behandeld:

- › emotionele ondersteuning;
- › autonomie ondersteunen;
- › leiding geven;
- › structuur bieden;
- › verzorging;
- › aansluiten op verschillende temperamenten;
- › kijken, nadenken en overleggen.

Voor de ondersteuning van de emotionele veiligheid is het van belang dat de gastouder met elk gastkind individueel een vertrouwensband opbouwt, het kind met belangstelling begeleidt en de relatie weer zorgvuldig opbouwt als de tijd van afscheid gekomen is. Autonomie

ondersteunen doet de gastouder door het kind zoveel vrijheid te geven als het aankan, ook als dit haar meer tijd kost. De behoefte aan leiding en structuur bij kinderen moeten we niet onderschatten. Leiding en structuur geven rust en veiligheid. Leiding geven gaat vooral via het stellen van regels en grenzen. Structuur biedt een gastouder bijvoorbeeld via een dagritme en herkenbare rituelen (gewoontes). Tot slot de lichamelijke verzorging van het kind: eten en drinken, slapen, hygiëne. Dit zal de gastouder in nauw overleg met de ouders vormgeven. In dit hoofdstuk komen ook de verschillende temperamenten van kinderen aan de orde. Niet iedereen is gemakkelijk in de omgang. Sommige kinderen zijn teruggetrokken of juist snel geprikkeld en impulsief. De gastouder kan deze temperamenten herkennen en er passend op reageren. Kijken naar en nadenken over haar gastkinderen is een belangrijk onderdeel van de opvoedkwaliteiten van de gastouder. Bij zorgen over het kind kan zij haar zorgen delen met de bemiddelingsmedewerker van het gastouderbureau.

Samenwerken met ouders

Petra Otten

Haye (3 jaar) loopt iets achter in zijn motorische ontwikkeling. Zijn ouders vroegen of ik fysio-oefeningen wil doen tussendoor en vooral of ik hem goed wil stimuleren om te bewegen. De ene dag is het rustig en lukt dat goed, de andere dag minder. Ik vertel iedere dag eerlijk tegen de ouder wat ik heb kunnen doen. De ouders waarderen mijn openheid en daardoor hebben we wederzijds een goed vertrouwen opgebouwd.

De gastouder is de samenwerkingspartner van de ouder als het gaat om de opvoeding van het kind. Samen zorgen zij ervoor dat het kind op goede wijze kan opgroeien en zich ontwikkelen. Daarvoor is het noodzakelijk dat de communicatie tussen ouder en gastouder goed verloopt. Bij de gastouder ligt de taak de ouder uit te nodigen om samen te praten over alles wat van belang kan zijn voor een goede, afgestemde opvoeding. De communicatie tussen gastouder en ouder is de rode draad in dit hoofdstuk.

Uitgangspunt bij de communicatie is het partnerschap in de opvoeding van het kind, en het besef dat de ouder de eerste opvoeder is. Een gastouder denkt mee met de ouder, signaleert en geeft tips, maar kan en mag geen eisen stellen ten aanzien van de opvoeding thuis. Zij kan echter wel zelf bepalen hoe zij vormgeeft aan de opvoeding tijdens de opvang, in lijn met het pedagogisch beleid van het gastouderbureau.

Communicatie is de basis

Gastouder en ouders praten over hoe zij vinden dat er met het kind moet worden omgegaan, ze leren elkaars ideeën en gewoontes steeds beter kennen. Ze wisselen uit wat het kind heeft meegemaakt en kunnen daardoor

het kind beter begrijpen. Door hun onderlinge communicatie bieden ze het kind de mogelijkheid om harmonieus op te groeien met verschillende opvoeders, soms ook in verschillende gezinnen, die toch óók op elkaar afgestemd zijn. Drie belangrijke doelen voor communicatie zijn:

- afstemming over opvoedingsideeën;
- begrip voor elkaars leefwereld;
- kennis over het kind.

Afstemming van opvoedingsideeën

Gastouder en ouders hebben kennis nodig over elkaars opvoedingsideeën. Ze wisselen met elkaar uit wat zij belangrijk vinden in de opvoeding, ze praten over hun waarden en normen en stemmen met elkaar af. Dat wil niet zeggen dat de gastouder alles op dezelfde manier moet doen als de ouders, sterker nog, dat is niet mogelijk. De situatie in een gastoudergezin is nu eenmaal anders dan de thuissituatie en de gastouder vangt vaak kinderen uit diverse gezinnen gelijktijdig op. Ook als de opvang plaatsvindt in het huis van de ouders, zijn de aanpak en verantwoordelijkheden van een gastouder anders dan die van de eigen ouders van het kind. Kinderen kunnen goed omgaan met zulke verschillen als ze ervaren dat de gastouder en ouders die verschillen wederzijds respecteren. Toch zullen gastouder en ouders het op hoofdlijnen eens

PRAKTIJK

Een gastouder: 'De opvang staat of valt met goede communicatie.'

moeten zijn over wat belangrijk is, want dat vormt de basis voor de gezamenlijkheid in de opvoeding.

Begrip voor elkaars leefwereld

Om het kind zich veilig te laten voelen zullen gastouder en ouder begrip voor elkaar moeten uitstralen. Daarvoor is het nodig dat ze elkaar goed leren kennen. Wat weten de gastouder en de ouders van elkaars gewoontes? Over elkaars achtergrond, eventuele religie, woonsituatie, familie, buurt en de school van de kinderen? Informatie hierover zal bij de kennismaking uitgewisseld worden, maar dat is pas het begin. Door belangstellend te zijn en te blijven vragen naar de thuissituatie, leert de gastouder de omgeving van kind en ouders steeds beter kennen en begrijpen.

Kennis over het kind

Om te kunnen aansluiten bij het kind houden de gastouder en ouders elkaar op de hoogte van wat het kind heeft meegemaakt. Ze vertellen elkaar over gebeurtenissen die van invloed kunnen zijn op hoe het kind zich voelt en hoe het zich gedraagt. Dat kunnen soms ingrijpende zaken zijn, zoals een feest of een ziekenhuisopname, maar ook het alledaagse is het waard om uitgewisseld te worden. Op die manier weten ouder en gastouder wat er in hun afwezigheid heeft plaatsgevonden en kunnen ze goed inspelen op het gedrag en de verhalen van het kind.

Openheid, eerlijkheid en wederzijds vertrouwen

De bouwstenen voor goede samenwerking zijn openheid, eerlijkheid en wederzijds vertrouwen. Dat is gemakkelijk gezegd, maar hoe zorg je daarvoor? Vertrouwen is er niet zomaar. Het is iets wat langzaam opgebouwd wordt. Elke keer als de gastouder laat zien dat ze open en eerlijk is in het contact met de ouder, bouwt ze aan het vertrouwen. De belangrijkste zaken waarover gastouder

PRAKTIJK**Evaluatiegesprek**

Een gastouder: 'Ik houd altijd het eerste evaluatiegesprek bij de ouder thuis, dan krijg ik snel een indruk van de thuissituatie van de kinderen.'

en ouders open naar elkaar moeten kunnen en durven zijn betreffen:

- › wat er tijdens de opvang gebeurt;
- › de eigen ideeën, waarden en normen;
- › de zakelijke kanten van de opvang.

Wat er tijdens de opvang gebeurt

Om vertrouwen te krijgen, moeten ouders erop kunnen rekenen dat de gastouder ze op de hoogte brengt van de leuke en minder leuke gebeurtenissen. Het is gemakkelijk om te vertellen dat de kinderen zo leuk gespeeld hebben. Het is vervelender om te moeten vertellen dat er een ongelukje gebeurd is, zoals een valpartij. Of dat het kind veel ruzie maakte of verdrietig was. Een gastouder kan zich kwetsbaar voelen als ze zulke dingen vertelt: 'Wat zullen de ouders van me denken, zullen ze me nog wel een goede gastouder vinden?' Ze kan ook bang zijn voor de reactie van de ouders. 'Worden zij boos als ik dit vertel, en hoe moet ik daar dan op reageren?' Soms merken gastouders dat zij niet door elke ouder even serieus genomen worden. Dat verhoogt de drempel om open te zijn. Maar juist dan is het extra belangrijk om wel te blijven communiceren. Ook in die moeilijke gevallen zal openheid beloofd worden met vertrouwen. Als ouders merken dat de gastouder zich open opstelt, zullen zij zich uitgenodigd voelen om mee te denken in plaats van tegenover de gastouder te staan.

De eigen ideeën, waarden en normen

Gastouders zijn open over hun eigen handelen. Het gaat niet alleen om het mededelen van het verloop en de

activiteiten van de dag. De gastouder vertelt regelmatig hoe ze met een situatie is omgegaan en vraagt de ouder wat die daarvan vindt. Ze kan vervolgens vragen hoe de ouder zelf gereageerd zou hebben. Die openheid om te vertellen, de bereidheid om de ouder te laten reageren en goed te luisteren vormen de basis voor wederzijds vertrouwen.

PRAKTIJK

Eerlijkheid

Een gastouder: 'Eerlijkheid, als je daar niet mee begint dan loopt het fout. Als er iets is gebeurd of je hebt een fout gemaakt en je vertelt het niet, dan beschadig je het vertrouwen.'

De zakelijke kanten van de opvang

De gastouder heeft niet alleen een opvoedkundig samenwerkingsverband met de ouder, er is ook zakelijk contact nodig. Bij gastouderopvang vindt de opvang plaats in een privésituatie, die van de ouders of die van de gastouder. Dat maakt het soms ingewikkeld om zakelijk te zijn. Onuitgesproken verwachtingen over de begin- en eindtijd, of op het laatste moment nog afzeggen kunnen zorgen voor flinke irritaties. Om de lieve vrede te bewaren pot een gastouder soms haar ergernissen op, tot het te veel wordt en zij alle irritaties in één keer over de nietsvermoedende ouders uitstort.

In elke samenwerking spelen verwachtingen een rol, dus ook bij de gastouderopvang. Wat verwachten de ouders van de gastouder en wat kan de gastouder van de ouders

PRAKTIJK

Een Volgboekje voor gastouders en ouders

'Een goede communicatie tussen ouder en onthaalouder (de Vlaamse term voor gastouders) is zeer belangrijk. Maar vaak is er 's morgens en 's avonds weinig tijd. Vandaar dit "Volgboekje".'

Weetjes en anekdotes

'Als ouder of onthaalouder kan je hierin alles wat belangrijk is voor dit kind melden. Niet alleen de noodzakelijke informatie wordt uitgewisseld, er is ook ruimte voor de dagelijkse weetjes die het voor jullie makkelijker maken om de opvang

en de opvoeding op elkaar af te stemmen. Ook zonder veel te schrijven kan je heel wat doorgeven. Je kan met trefwoorden of met symbolen werken. Je kan ook foto's, tekeningen en anekdotes toevoegen, zo wordt het bovendien een leuke en mooie herinnering aan deze tijd.'

Het volgboekje heeft 4 onderdelen.

- › Goed om te weten
- › Heen- & Weerblaadjes
- › Kijk eens wat ik al kan!
- › Hoe gaat het met mij?

Bron: Vernieuwe & Vervotte (2008).

verwachten? Soms gaan de ouders ervan uit dat het niet uitmaakt dat ze het kind een kwartiertje eerder of later halen, of dat ze een uurtje later thuis zijn. De gastouder zal moeten aangeven wat zij daarvan vindt, ook al is de boodschap voor de ouders niet leuk. Duidelijk zijn en zaken snel bespreken voorkomt boosheid en teleurstelling. Het helpt om goede afspraken te maken.

PRAKTIJK

Zakelijk

Een gastouder: 'Eerlijkheid gaat ook over het zakelijke. Als je niet zakelijk bent dan kun je ook je grenzen niet aangeven. Dan denk je: laat maar, die tien minuten te laat. Maar als dat vaak gebeurt, stapelt de ergernis zich op. Het is juist eerlijk om het wel aan te geven en je grenzen te bewaken en om samen met de ouder naar een goede oplossing voor allebei te kunnen zoeken.'

formele momenten, zoals een kennismakingsgesprek/koppelingsgesprek en evaluatiegesprekken.

Het kennismakingsgesprek

Voorafgaand aan het kennismakingsgesprek zijn ouders en gastouder geïnformeerd over de voorwaarden die het gastouderbureau aan de opvang stelt. Daarbij zijn pedagogische en zakelijke aspecten besproken. De gastouder en ouders zijn daarmee akkoord gegaan. Het gastouderbureau heeft aan de hand van wensen van ouders en de mogelijkheden van hun gastouders een koppeling in gedachten. Maar het laatste woord is aan de ouders en aan de gastouder zelf. Zij bepalen na het kennismakingsgesprek of de opvang van start zal gaan. Soms kennen gastouder en ouders elkaar al voordat het gastouderbureau in beeld komt. Ook in dat geval is een gedegen kennismakingsgesprek van belang. In dit kennismakingsgesprek leggen gastouder en ouders de basis voor hun samenwerking. Het gaat daarbij om samenwerking bij de opvoeding van het kind en om afspraken op het zakelijk vlak. Openheid begint hier.

Formele contactmomenten

Communicatie tussen de gastouder en ouders vindt op veel momenten plaats en in diverse vormen. Het gastouderbureau organiseert in de meeste gevallen de

Onderwerpen voor het kennismakingsgesprek

- De gastouder vertelt wat zij belangrijk vindt bij het opvoeden en hoe het er bij haar opvang aan toe gaat. Welke regels hanteert zij, zijn er meer gastkinderen

- aanwezig tijdens de opvang, welk dagritme houdt ze aan? Zijn haar eigen kinderen en andere huisgenoten aanwezig? Ouders krijgen hierdoor een beeld van hoe de opvang eruitziet en wat zij kunnen verwachten.
- › De gastouder geeft aan dat zij zichzelf en de ouders als partners in de opvoeding ziet en wat ze daarbij van de ouders verwacht. Ze zal vertellen dat goede communicatie tussen haar en de ouders een voorwaarde is voor goede opvang en op welke manieren zij de communicatie graag wil laten verlopen. Ze vraagt de ouders haar op de hoogte te brengen van belangrijke gebeurtenissen in het leven van hun kind en zij zegt toe de ouders op de hoogte te houden van wat er tijdens de opvang plaatsvindt. Het is belangrijk dat beide partijen zich realiseren dat het noodzakelijk is om gedurende de hele opvangperiode hiervoor tijd te blijven nemen.
  - › Zakelijke aspecten komen aan de orde, zoals: opvangtijden en wat te doen bij afwijking daarvan, vakanties van gastouder en ouders, afspraken bij ziekte van gastouder, ouders of kind, de opvangprijs, afspraken over voedsel, kleding (luiers), speelgoed en goederen, zoals bedje, kinderwagen enzovoort. Ook kunnen afspraken over vervoer (mee in de auto van de gastouder?) aan de orde komen.
  - › Ook allerlei andere onderwerpen die van directe invloed zijn op de specifieke opvangsituatie worden besproken. Bij opvang door grootouders gaat het bijvoorbeeld over de invloed ervan op de onderlinge relatie. Of bij de opvang van een kind waarvoor een bijzondere zorgvraag geldt of voor wie een speciale aanpak nodig is. Net als de wens van ouders voor langdurende of extreem wisselende opvangtijden en de wederzijdse wensen rond het omgaan met huiselijke omstandigheden die 'anders dan anders' zijn.
  - › De gastouder geeft niet alleen informatie aan de ouders. Net zo belangrijk is dat de gastouder goed luistert naar de ouders. Ze vraagt hen te vertellen over de gezinssamenstelling, over hun kind of kinderen, over hun ontwikkeling, over bijzonderheden. Ze informeert naar gewoontes van ouders en kind, hun manier van omgang, regels, wensen en opvoedingsideeën met betrekking tot elk uniek kind. Wat heeft dit kind nodig om goed te gedijen? Zo vormt de gastouder zich een beeld van de verwachtingen van de ouders. Ze zal ook aangeven of zij de verwachtingen kan waarmaken. De gastouder zal niet altijd aan alle verwachtingen van de ouders kunnen voldoen, ouders zullen zich ook moeten aanpassen aan de mogelijkheden van de gastouder.

PRAKTIJK

Dezelfde culturele achtergrond: het kan te veel verwachtingen scheppen

'Als ik kinderen opvang van ouders met dezelfde culturele achtergrond als de mijne verwachten sommige van die ouders dat ik *meer* voor hen doe dan alleen de afgesproken opvang. Eén ouder verwachtte dat ik een soort tante voor haar kind zou zijn. Dat haar dochter 's avonds bij me kon blijven eten bijvoorbeeld. Bij kennismakingsgesprekken met ouders ben ik daarover nu extra duidelijk en zakelijker dan vroeger.'

Bijzonder aan dit voorbeeld is dat het werd gegeven door verschillende gastouders tijdens de meepreatavonden voor dit *Pedagogisch kader gastouderopvang*. We hoorden vergelijkbare ervaringen van een gastouder met een Antilliaanse achtergrond, een gastouder met een Turkse achtergrond en een Nederlandse gastouder die dit ervoer bij ouders uit dezelfde kerk.

Het is goed om in dit allereerste stadium van samenwerking duidelijkheid te geven en te krijgen over deze onderwerpen. De gastouder realiseert zich hierbij dat het voor veel ouders de eerste keer is dat zij hun kind toevertrouwen aan een vreemde, en dat dat niet gemakkelijk is. Door goed te luisteren legt de gastouder de basis voor vertrouwen.

Tussentijdse evaluatiegesprekken

Elk gastouderbureau organiseert vaste evaluatiemomenten voor gastouder en ouders tijdens de opvangperiode. Voor de gastouder en ouders is het als 'samenwerkingspartners in de opvoeding' goed om regelmatig met elkaar een formeel gesprek te voeren. Voorbeelden hiervan zijn een evaluatiegesprek enkele weken na de start van de opvang, een (half)jaarlijks evaluatiegesprek en een exitgesprek bij de beëindiging van de opvang. Voor elk evaluatiegesprek geldt dat naar het verleden wordt gekeken met als doel de samenwerking in de toekomst op een goed niveau te houden. Voor deze gesprekken heeft het gastouderbureau een opzet voorhanden.

De gastouder bereidt zich op deze gesprekken voor door over gesprekspunten na te denken en te noteren wat zij aan de orde wil laten komen. Ook de afspraken uit het kennismakings- en koppelingsgesprek kunnen aan de orde komen, aangevuld met de inmiddels opgedane ervaringen.

- › Wat zijn de ervaringen van gastouder en ouders met de opvang tot nu toe?
- › Wat merken gastouder en ouders bij het kind; wat valt op?
- › Hoe ervaren gastouder en ouders de onderlinge communicatie?
- › Loopt alles goed met de zakelijke afspraken over de opvang?

De gastouder denkt van tevoren na over wat zij vindt dat goed gaat, wat beter zou kunnen en welke nieuwe afspraken ze met de ouders zou willen maken. Ook bij deze evaluatiegesprekken geldt dat het belangrijk is dat de gastouder haar mening duidelijk maakt, maar het is net zo belangrijk dat zij goed luistert naar wat de ouders te vertellen hebben.

Informeel contactmomenten

Naast de formele contactmomenten hebben gastouder en ouders hun informele contactmomenten. Steeds als de zorg voor het kind wordt overgedragen van ouder naar gastouder, of andersom, is er communicatie. Eén van de taken van de gastouder is de communicatie gaande te houden. Voor goede, afgestemde opvang is een voortdurende dialoog tussen gastouder en ouder nodig. Kinderen ontwikkelen zich en alleen al daarom is het nodig om in gesprek te blijven. Bij opvang die jaren duurt hebben gastouder en ouders elkaar goed leren kennen en dan lijkt de noodzaak om te blijven communiceren minder aanwezig. Toch is het ook dan nog steeds enorm belangrijk om samen over het kind te praten, over zijn ontwikkeling en hoe om te gaan met een nieuwe leeftijdsfase. Gespreksonderwerpen variëren van concreet: 'Wil je wat reservekleden meebrengen?' tot meningvormend: 'Ik vind het belangrijk dat een kind lekker buiten kan spelen zonder zich zorgen te hoeven maken of zijn kleren niet vies worden, vind jij dat ook?' Als gastouder en ouders gewend zijn om met elkaar in gesprek te blijven, is het ook gemakkelijker om zakelijke punten tijdig aan te kaarten. Zakelijke afspraken versloffen soms en moeten opnieuw even onder de aandacht gebracht worden.

PRAKTIJK**Eerder ophalen, minder betalen?**

'Een ouder belde steeds vaker 's middags op om te zeggen dat ze haar dochter die dag een uur eerder zou komen halen. Ze ging er dan vanuit dat ze dat uur dan ook niet hoefde te betalen. En bovendien had ze niet in de gaten dat ze mijn programma van die dag doorkruiste. Met de kinderen naar de kinderboerderij kon dan opeens niet meer doorgaan. Ik heb het er met haar over gehad en uitgelegd dat ik op die inkomsten reken. En als ik de kinderen beloofd heb dat we naar buiten gaan, dat ik dat dan ook wil doen. Ze snapte het. En ik zorg er nu voor dat ik een kwartier voor het afgesproken ophaaltijdstip altijd thuis ben.'

Met sommige ouders verloopt het contact moeiteloos. Zij nemen genoeg tijd bij het brengen en halen zonder dat ze te veel tijd in beslag nemen. Ze brengen de gastouder uit zichzelf op de hoogte van gebeurtenissen in hun gezin, ze wisselen ervaringen met de gastouder uit en ze houden zich aan de afspraken.

PRAKTIJK**Bewust de tijd nemen voor elkaar**

'Ik bel de ouders die ik te weinig spreek één keer in de maand op. Door de maand heen maak ik een lijstje met gesprekspunten. Dan beginnen we over koetjes en kalfjes en wat we gedaan hebben, en over hun kind. Ik heb één meisje in de opvang die geen melk meer wilde drinken. Toen ik de ouders belde heb ik het daarover gehad. We hebben samen een oplossing bedacht. Voor dit soort situaties heb ik met brengen en halen lang niet altijd de tijd en voldoende privacy. Dan moet ik alle spullen van de kinderen in tasjes doen en komen er ook nog andere ouders.'

'Ik vind het belangrijk om de tijd te nemen met ouders. Echt bewust een gesprek inplannen met de ouders, regelmatig, een paar keer per jaar. En vooral ook met ze praten over de gewone dingen en niet alleen als er problemen zijn.'

Het vinden van contactmomenten

Maar het contact is niet met alle ouders zo gemakkelijk. Veel ouders hebben 's ochtends en 's avonds haast. Oudere

kinderen gaan soms zelfstandig naar huis waardoor er geen haalmoment meer is. De gastouder wil met de ouder overleggen, maar niet waar kinderen of andere ouders bij zijn. Voor de gastouder is het vaak net zo goed spitsuur aan het begin en eind van de dag en dan ontbreekt ook bij haar de rust om even de gebeurtenissen door te nemen.

Vormen van communicatie

Er zijn diverse vormen van communicatie mogelijk en er komen in dit digitale tijdperk voortdurend nieuwe mogelijkheden bij:

- › mondeling;
- › telefonisch;
- › schriftelijk;
- › laten zien.

Elke vorm heeft voor- en nadelen. De verschillende communicatievormen worden hierna besproken.

Mondeling, een gesprek

Rechtstreeks met elkaar praten is de meest directe manier van communiceren. Het is de enige communicatievorm waarbij niet alleen de woorden belangrijk zijn (verbaal), maar waarbij de gesprekspartners ook elkaars reactie

kunnen aflezen aan het gezicht en de houding van de ander (non-verbale communicatie). Een gesprek biedt daardoor de mogelijkheid om beter achter de bedoeling van de ander te komen. Je kunt direct navragen of je de ouder goed begrepen hebt. Daardoor geeft deze vorm van communiceren de minste kans op misverstanden.

Een nadeel van het directe gesprek in vergelijking tot bijvoorbeeld schriftelijke communicatie is dat er geen tijd is om even na te denken. De reactietijd is kort: een ouder vraagt iets, de gastouder geeft direct antwoord. Achteraf bedenkt ze misschien dat ze beter iets anders had kunnen antwoorden.

PRAKTIJK

Bedenktijd

Een gastouder: 'Ik vraag tegenwoordig bedenktijd als de ouder iets vraagt. Ik zeg er dan bij wanneer ik zal antwoorden. Ik kom er dan meestal de volgende dag op terug, of ik bel ze even.'

Telefonisch contact

Dit is een snelle en gemakkelijke vorm van communiceren. In een telefoongesprek weten beide gesprekspartners

zeker dat de ander de boodschap heeft gehoord. Dat wil niet zeggen dat het ook goed begrepen is, dus navragen en samenvatten is bij ook telefonisch contact van belang.

PRAKTIJK

Per telefoon

Een gastouder: 'Ik spreek met de ouders af dat ze me bellen als ze onverhoopt wat later komen halen of brengen. Ik herhaal dan altijd even wat de ouder net gezegd heeft, bijvoorbeeld: 'Dus je denkt dat je er om kwart over zes bent?' Dan weten we allebei dat het bericht goed doorgesproken is. Een ouder sms'te me een keer toen ze in een file stond. Ik heb alleen die sms nooit ontvangen, dus dat wil ik niet meer.'

Voor een slechtnieuwsgesprek is de telefoon geen geschikt middel, met name omdat de reactie van de ander niet te zien is. Bij een slechtnieuwsgesprek komen altijd emoties los. Juist dan is het noodzakelijk om goed in te kunnen spelen op de non-verbale reacties van de ander.

Schriftelijke communicatie, op papier of digitaal

Een brief, schriftje, e-mail, sms, WhatsApp en alle nieuwe media van de toekomst behoren tot deze communicatievorm. Bij elke vorm van communicatie is sprake van een zender en een ontvanger. Het voordeel van schriftelijke media is dat je kunt 'zenden' op het moment dat het jou goed uitkomt. De ontvanger kan het bericht op een passend moment ontvangen (lezen).

PRAKTIJK

Schriftje

Een gastouder: 'Je kunt niet alles bespreken als het kind erbij is. Ik werk met schriftjes zodat ouders het op een rustig moment kunnen doorlezen en erover kunnen nadenken. Dat werkt dus alleen zolang de kinderen nog niet kunnen lezen. Bij de oudere kinderen bel ik dan toch maar. Als het iets ernstigs is vraag ik of we een keer kunnen praten zonder het kind erbij.'

Een nadeel van digitale media is dat je niet altijd zeker weet of het bericht ook inderdaad is aangekomen of gelezen. Spreek daarom af dat de ontvanger een ontvangstbevestiging stuurt.

PRAKTIJK**E-mail**

Een gastouder: 'Het is bij mij een paar keer misgegaan met opvangdata die ouders telefonisch doorgaven. Dan zat ik te wachten en kwam het kind niet en dat was volgens de ouder telefonisch afgesproken. Data spreek ik nu altijd af via e-mail. Zij mailen me, ik bevestig. De ouders en ik kunnen daar allebei op terugvallen.'

De zender kan niet zien hoe het bericht bij de ontvanger binnenkomen. Daardoor zijn e-mail, sms of WhatsApp ongeschikt om een moeilijke boodschap door te geven. Soms mailt een ouder wel over een moeilijk onderwerp. Terugmailen geeft een groot risico op misverstanden, de gastouder kan dan beter terugmailen dat ze liever mondeling wil reageren. Een ander risico van deze media is het gemak waarmee een bericht naar verschillende ontvangers verzonden kan worden. Eén onbedachtzaam moment kan betekenen dat het bericht ontvangen wordt door mensen voor wie het niet bedoeld is. Dat vraagt voortdurende oplettendheid.

Laten zien

Heel vanzelfsprekend, maar ook iets om in de communicatie bewust mee om te gaan is 'iets laten zien'. Dit is een fijne manier om duidelijk te maken welke activiteiten het kind die dag heeft gedaan. De gastouder stelt voor dat het kind zijn ouder meeneemt naar de zandbak om het kasteel te laten bewonderen. Het kind kan de puzzel laten zien die het dag gemaakt heeft. Een tekening wordt op een mooi plekje opgehangen of gaat mee naar huis. De gastouder kan samen met het kind het liedje zingen dat ze hem geleerd heeft. Hierdoor zien de ouders iets van wat hun kind die dag heeft meegemaakt.

PRAKTIJK**Apetrots**

Een gastouder: 'Toen vader zijn dochttertje kwam halen, heb ik haar op de grond gezet. Ze liep voor het eerst naar haar vader toe. Vader en dochter waren apetrots.'

'Ik heb toestemming gevraagd aan de ouders om foto's te maken en die geef ik dan aan de ouders zodat ze ook kunnen zien wat hun kind meemaakt als ze met mij is.'

'Iets laten zien' kan ook op het gebied van pedagogisch handelen: de gastouder toont hoe zij met het kind omgaat en dat kan gespreksstof leveren over de aanpak van dit specifieke kind. De gastouder nodigt de ouder uit om te vertellen of om ook te laten zien hoe hij of zij in zo'n situatie met het kind omgaat.

PRAKTIJK**De buien van Robbie**

Een gastouder: 'Moeder had al een paar keer aangegeven niet om te kunnen gaan met de buien van haar kind. Moeder en ik waren er een keer allebei bij toen Robbie (2) zo'n bui kreeg. Ik ben consequent geweest naar het kind, maar heb er niet al te veel aandacht aan gegeven. Vlak daarna heb ik hem een complimentje gegeven toen hij iets goed deed. Naderhand heb ik aan de moeder begrip getoond voor haar machteloosheid en uitgelegd dat consequent blijven belangrijk is, niet te veel aandacht aan besteden, maar vooral ook belonen wat goed gaat. Moeder was opgelucht dat we erover gesproken hebben en dat ze nu wist hoe ze het voortaan zou kunnen aanpakken.'

Vaardigheden bij communicatie

Mensen communiceren voortdurend, de hele dag door, het is iets vanzelfsprekends. Toch is goed communiceren helemaal niet gemakkelijk. Dat merken we bijvoorbeeld op momenten dat de gesprekspartner iets anders heeft gehoord dan wat gezegd of bedoeld is. Voor goede communicatie zijn diverse vaardigheden nodig:

- luisteren;
- samenvatten;
- doorvragen;
- het goede moment kiezen;
- tijd nemen;
- omgaan met feedback.

Luisteren

De belangrijkste vaardigheid bij communicatie is luisteren. Goed luisteren is niet zo eenvoudig als het lijkt. Goed

luisteren betekent dat de ontvanger – de luisteraar – met volle aandacht bij de boodschap van de zender – de prater – is.

Vaak is de ontvanger al luisterend met iets anders bezig, namelijk met het antwoord dat hij dadelijk zal geven. Zelfs als de zender nog maar halverwege zijn boodschap is, heeft de ontvanger soms het verhaal in zijn hoofd al afgemaakt. Het antwoord schiet daardoor vaak zijn doel voorbij. Het gaat dan namelijk niet over wat gezegd is, maar over de eigen ideeën, de gedachten, de mening van de ontvanger.

Goed luisteren betekent dat we onze eigen oordelen en oplossingen loslaten. We laten de zender merken dat we aandacht hebben voor het verhaal door naar de ander te kijken en te knikken bijvoorbeeld.

Samenvatten

Zelfs bij aandachtig luisteren kan de ontvanger nog iets heel anders horen dan de zender bedoelt. Daarom is het goed dat de ontvanger een samenvatting geeft van wat de zender vertelde. 'Als ik het goed heb begrepen, dan vind je het lastig dat...', of: 'Dus je wilt voortaan liever dat...'. De ander kan bevestigen dat de boodschap goed overgekomen of eventueel aanvullen of bijsturen. De luisteraar weet nu zeker hij het goed begrepen heeft en

kan nadenken over zijn reactie. De zender weet dat de ander aandachtig heeft geluisterd.

Doorvragen

Ga er niet te snel vanuit dat je de ander wel begrijpt, vraag door op wat je niet begrijpt of onduidelijk vindt. 'Ik snap niet goed wat je bedoelt, vind je het vervelend dat Wijnand met de buurkinderen speelt?' Of: 'Begrip ik het goed dat je wilt dat Samira 's middags helemaal niet meer slaapt?' Het vergt soms durf om door te vragen; het kan dom lijken om vragen te stellen. Het tegenovergestelde is het geval: degene die doorvraagt komt eerder bij de kern van de boodschap terecht.

PRAKTIJK

Doorvragen

Een gastouder: 'Een moeder vertelde dat ze het de komende dagen razend druk heeft. Ik heb haar laten uitpraten. Toen heb ik haar gevraagd waarvoor ze me dit vertelde. Wat had ze nodig? Een luisterend oor, medeleven, begrip, een advies misschien? Of aan een dag extra opvang? Daarna kon ik een goede reactie geven.'

Het goede moment kiezen

Goede communicatie vraagt om een goed moment op een goede plek. De gastouder maakt een inschatting hiervan als zij iets met de ouder wil bespreken: 'Kan ik dit straks bespreken als de ouder het kind haalt? Heb ik dan voldoende tijd? Zou de ouder voldoende tijd hebben? Kan ik dit bespreken waar het kind bij is? Of andere ouders?' De gastouder maakt de beslissing over het moment en de plek. Een gastouder heeft niet in de hand dat ouders hier ook aan denken. Een ouder kan haar overvallen met een verhaal. Ook hierbij is het goed te bedenken of het de goede tijd en plek is. De gastouder kan beter vragen of ze daarover op een ander moment kan terugkomen dan met een half oor te luisteren omdat er bijvoorbeeld nog andere kinderen aanwezig zijn. Juist het uitstellen tot een geschikter moment toont aan dat de gastouder het onderwerp serieus neemt. Spreek gelijk af wanneer het gesprek kan plaatsvinden.

Tijd nemen

Neem de tijd. Dat is gemakkelijker gezegd dan gedaan in deze haastige wereld, maar uiteindelijk brengen tijd nemen en zorgvuldigheid tijdwinst met zich mee. Het kost veel meer tijd om misverstanden die door haastig luistergedrag zijn ontstaan weer recht te trekken. Gun

jezelf de rust om iets tot je te laten doordringen. Geef ook de ouder die mogelijkheid. Het is niet erg als er een stilte valt in een gesprek. De gastouder hoeft niet op elke vraag het antwoord paraat te hebben. Ze kan aangeven dat ze er een nachtje over wil slapen, erover wil nadenken, het eerst met bijvoorbeeld haar partner of het gastouderbureau wil bespreken. Door tijd te nemen maakt de gastouder duidelijk dat ze het contact met de ouder belangrijk vindt.

Omgaan met feedback

Feedback is een ander woord voor de kritiek en complimenten die mensen elkaar geven en van elkaar ontvangen.

Feedback geven

Complimenten geven is altijd goed. Elk mens hoort immers graag dat hij iets goed gedaan heeft. Kritische feedback geven is niet gemakkelijk, maar wel belangrijk. Als de gastouder niet aangeeft wat zij graag anders wil, dan verandert er niets. Door feedback te geven laat de gastouder in feite zien dat zij de relatie met de ouders goed wil houden. Als ouders merken dat de gastouder open is over de dingen waar zij tegenaan loopt, wordt het voor hen ook gemakkelijker om zaken aan te kaarten waar *zij* moeite mee hebben.

Gastouders geven aan dat het moeilijker wordt om kritische geluiden te laten horen als hun privéleven zich mengt met dat van de ouders en kinderen. Het kan voor de gastouder lastig zijn om op de ene dag op verjaardagsvisite bij het gezin te zitten en de volgende dag te zeggen dat ze de manier waarop de ouder het kind komt halen niet prettig vindt. Sommige gastouders vertellen dat zij daarom niet te veel privé met de ouders willen omgaan.

Ditzelfde geldt ook voor de ouder. Hoe beter een ouder de gastouder kent, hoe moeilijker het is om te vertellen dat zij het met een bepaalde aanpak van de gastouder niet eens is. De ouder kan zich extra kwetsbaar voelen, en denken: 'Als de gastouder door mijn kritiek maar niet onwaardig tegen mijn kind gaan doen, of de opvang stopzet'.

De manier waarop je feedback geeft is meestal bepalend voor hoe de ander je boodschap ontvangt. Een opmerking die wordt ingezet als aanval roept op dat de ander zich gaat verdedigen. Op die manier ontstaat strijd in plaats van een gesprek. 'Nou ben je al weer een kwartier te laat!' vraagt om een andere reactie als: 'Ik vind het vervelend dat je zo laat bent, het schopt mijn avondprogramma in de war. Wil je voortaan weer voor zes uur komen?' Bij de eerste formulering zal de ouder zich verdedigen. Bij de tweede formulering vraagt de gastouder om begrip en geeft zij haar grenzen aan, hiermee heeft ze meer kans dat de ouder voortaan beter op de tijd zal letten. Hetzelfde geldt bij een opvoedkundig verschil in inzicht. Als de gastouder laat merken dat ze de ideeën van ouder respecteert, ook al verschilt ze van mening, en laat merken dat ze feedback geeft om er samen uit te komen, zal de ouder meedenken in plaats van in de verdediging schieten.

Feedback ontvangen

Complimenten ontvangen is leuk, maar soms weet de ontvanger er niet zo goed raad mee: 'Ach, het is niks'. Beter is het om het compliment even te laten doordringen en de ander ervoor te bedanken: 'Bedankt, wat leuk dat je dat zegt'.

Kritische feedback ontvangen is niet altijd gemakkelijk. De meeste mensen hebben de neiging om zich te gaan verdedigen en uit te leggen waarom ze zo gehandeld hebben. Zulke verdedigingszinnen zijn eenvoudig te herkennen, ze beginnen vaak met 'Ja, maar...'. Een goede reactie is om eerst te bedanken voor de feedback,

juist ook voor kritische feedback: 'Fijn dat je het me vertelt, dan kunnen we samen kijken hoe we hier uit kunnen komen'.

PRAKTIJK

Een paar gouden regels bij het geven van feedback

- › Denk van tevoren na over *wat* je wilt vertellen en over *hoe* je het gaat vertellen.
- › Praat in de ik-vorm: 'Ik zie dat je snel naar huis wilt, heb je nog veel te doen? Ik merk aan Carlo dat het voor hem moeilijk is om zo snel te switchen, hij is nog midden in zijn spel als je binnenkomt.'
- › Geef aan wat je graag anders wilt: 'Ik denk dat het voor hem gemakkelijker is als je even de tijd neemt om binnen te komen, zodat hij zijn spel kan beëindigen. Daarna kan hij zich dan op het weggaan richten en dan verloopt het voor jullie allebei fijner.'
- › Geef de ander de tijd om je boodschap te laten bezinken.
- › Check of je boodschap is overgekomen en vraag na wat de ander ervan vindt.

Misschien kun je meteen tot een afspraak komen, maar je kunt de ander ook vragen om erover na te denken en afspreken om er een volgende keer even op terug te komen.

PRAKTIJK

Signalen herkennen

Een gastouder: 'Het was in het begin van een nieuwe opvang. De moeder gaf mij het idee dat ik niets goed deed, maar ze vond het wel gezellig bij mij. Ze zei dat ik haar kind te laat eten gaf en op een verkeerd tijdstip liet slapen. Ik ben mezelf niet gaan verdedigen. Ik heb moeder wel om begrip gevraagd: zij kent haar kind heel goed, ik moet de signalen van dit kind nog leren kennen. Ik heb gevraagd waaraan zij ziet dat hij moe wordt. Moeder snapte dat ik haar kind nog niet zo goed ken.'

In situaties waarin de gastouder het moeilijk vindt om feedback te geven en wanneer zij moeite heeft met feedback die zij gekregen heeft van ouders, kan zij een beroep doen om het gastouderbureau. Dat is ervoor om met haar mee te denken.

Moeilijke situaties

De meeste opvangsituaties verlopen zonder grote zorgen of problemen. Toch kunnen er zorgwekkende of problematische situaties ontstaan die niet met gewone communicatie zijn op te lossen. Het gastouderbureau is in zulke situaties aanspreekpunt voor de gastouder. Het is niet de bedoeling dat gastouders hun zorgen of irritaties met anderen dan de bemiddelingsmedewerker bespreken zonder dat de ouders daarvan op de hoogte zijn en hun toestemming hebben gegeven. Alleen vermoedens van kindermishandeling vormen hierop een uitzondering. Hierna bespreken we enkele van die moeilijke situaties.

Te grote verschillen in opvoedingsideeën, waarden en normen

Gastouder en ouders kunnen er in de loop van de opvang achter komen dat hun ideeën over opvoeding of hun

waarden en normen zo ver uit elkaar liggen dat het voor beide partijen niet mogelijk is om nader tot elkaar te komen. Voorbeelden hiervan zijn: een ouder die niet accepteert dat de aandacht van de gastouder over meer kinderen verdeeld wordt, een gastouder die geconfronteerd wordt met een dronken vader die zijn kind komt halen, een gastouder-aan-huis die betrokken wordt bij echtelijke ruzies, ouders die religieuze eisen stellen waaraan de gastouder niet kan of wil voldoen, een kind dat het gezag van de gastouder niet accepteert. Als de gastouder geconfronteerd wordt met dergelijke situaties waarbij gesprekken met de ouders niet tot een oplossing hebben geleid, zal zij hierover contact opnemen met het gastouderbureau voor advies en ondersteuning. Ook een gastouder die twijfelt of zij aan belangrijke wensen van de ouders kan of wil voldoen, kan het best contact opnemen met het gastouderbureau – liefst voordat zich incidenten voordoen. Het pedagogisch beleid van het gastouderbureau vormt een belangrijk houvast bij pedagogische meningsverschillen. De medewerkers van het gastouderbureau kunnen dit beleid toelichten in een gesprek met ouders en gastouder. De medewerker kan ook grenzen aangeven van wat het gastouderbureau toelaatbaar vindt in de opvang.

Zorgen over de ontwikkeling van het kind

Gastouders hebben door hun opleiding en ervaring kennis over de ontwikkeling van kinderen. Ze kunnen soms eerder dan de ouders waarnemen dat het niet goed gaat met het kind op het gebied van sociale, lichamelijke, emotionele of verstandelijke ontwikkeling. De gastouder is niet degene die een diagnose stelt, maar ouders verwachten terecht wel van haar dat zij haar zorgen over het kind aan hen kenbaar maakt. Ze vertelt de ouders wat ze waarneemt; de feiten. Ze kan de ouders adviseren om professionele hulp te zoeken.

PRAKTIJK

Keelamandelen

Een gastouder: 'Het kindje kwijlde ontzettend, sliep slecht, hoorde bepaalde klanken niet. Praten ging moeizaam. Ik heb vader een keer verteld wat mij opviel. Vader zei dat ze al naar de huisarts geweest waren, die zei dat er niets aan de hand was. Ik vond het echt zorgelijk genoeg om aan te dringen om nogmaals te gaan. Dat hebben de ouders gedaan, het kindje is een week later geopereerd aan zijn keelamandelen. De specialist had gezegd: Ik snap niet dat dit kind nog kan ademen.'

Peutergym

Een gastouder: 'Ik zag dat de peuter veel moeite had om met andere kinderen om te gaan. Ze was van baby af aan nooit in contact geweest met andere kinderen. Bij mij waren er op haar opvangdagen ook geen andere kinderen. Ik heb de ouders voorgesteld dat ik met haar naar de peuterspeelruimte zou gaan. Ze vonden andere voorstellen die ik gedaan had niet nodig, maar met peuterspeelruimte gingen ze akkoord. Het meisje vindt het geweldig en de ouders zien nu ook hoe goed het voor haar is. Ik vind het gezellig en ontspannend en zie met plezier hoe het meisje ontdooit naar andere kinderen toe.'

Vermoeden van kindermishandeling

Een gastouder heeft het vermoeden dat een gastkind mishandeld wordt. Dit is een van de moeilijkste situaties waar een gastouder mee geconfronteerd kan worden. Ze neemt in zo'n geval altijd contact op met de bemiddelingsmedewerker van het gastouderbureau. Zij zal samen met de gastouder

zorgen dat alles gedaan wordt om de eventuele mishandeling te stoppen. De gastouder hoeft daarbij niet over harde bewijzen te beschikken, haar vermoeden is genoeg. Gastouderbureaus hebben voor deze situaties een protocol (Meldcode kindermishandeling). Een gastouder kan ook besluiten zelf contact op te nemen met het AMK (Advies en Meldpunt Kindermishandeling) om advies te vragen of om een vermoeden van kindermishandeling te melden.

PRAKTIJK

Kast

Gastouder Eileen: 'Het ging om een jongetje dat twee dagen bij mij kwam en twee dagen bij een tante werd opgevangen. Hij vertelde me dat hij bij zijn tante in een kast werd opgesloten en daarin zaten beestjes waar hij bang voor was. Ik heb contact opgenomen met het gastouderbureau en ben daarna samen met het gastouderbureau het gesprek met de ouders aangegaan. We hebben gevraagd hoe de ouders de opvang bij tante vonden gaan. Ik wilde in elk geval het gevoel van de ouders hierover checken. Ik heb de ouders verteld wat hun zontje me zei over die kast. De ouders hebben besloten dat het kind toch naar haar zou blijven gaan, tot hij naar school zou gaan. Ik vond dat heel moeilijk. Ze hebben het wel met de tante besproken en ik had de indruk dat het opsluiten daarna niet meer gebeurde.'

Het signaleren van kindermishandeling en het handelen om de mishandeling te laten ophouden horen bij de verantwoordelijkheid van de gastouderopvang. Het is tegelijk wel de enige situatie waarin privacyregels opzij gezet kunnen worden. In alle andere gevallen bespreekt de gastouder haar zorgen en aandachtspunten over het kind eerst met de ouders. Wel kan het verstandig zijn om vooraf met de bemiddelingsmedewerker te bespreken hoe je zo'n gesprek het best kunt aanpakken.

Omdat kindermishandeling helaas ook soms voorkomt in de gastouderopvang, kan een gastouder te maken krijgen met ongeruste ouders. Door bepaalde opmerkingen of gedragingen van een kind kunnen ouders in paniek raken en de gastouder om een uitleg vragen. Het is verstandig om in zo'n situatie altijd de bemiddelingsmedewerker van het gastouderbureau in te schakelen voor advies en begeleiding.

Samengevat

Ouders en gastouders zijn elkaars opvoedingspartners. Het doel is dat er wederzijds vertrouwen ontstaat. In dit hoofdstuk staat de samenwerking met de ouders centraal. De basis van die samenwerking is communicatie. Communicatie met de ouders gaat over verschillende dingen: afstemming van opvoedingsideeën, uitwisseling over elkaars leefwereld en het verkrijgen van kennis over het gastkind zelf. Die communicatie verloopt niet vanzelf goed. Openheid en eerlijkheid zijn vereist, of het nu gaat over gebeurtenissen die tijdens de opvang hebben plaatsgevonden, over eigen normen en waarden of over het zich houden aan afspraken betreffende de zakelijke kant.

Er zijn formele en informele contactmomenten tussen ouders en gastouder. De formele momenten worden

door het gastouderbureau georganiseerd en betreffen de kennismaking en evaluaties. De informele contactmomenten vinden plaats tijdens de wisselmomenten – het brengen en halen of komen en vertrekken – of op speciaal afgesproken momenten. Mondelinge gesprekken zijn niet de enige communicatievorm. Gastouders kunnen ook telefonische of schriftelijke vormen kiezen, of concreet laten zien wat ze doen. De belangrijkste communicatievaardigheden, zoals goed luisteren en het geven en ontvangen van feedback, worden ook in dit hoofdstuk beschreven. Tot slot wordt de communicatie in een aantal moeilijke situaties behandeld: grote verschillen in opvoedingsideeën, zorgen over de ontwikkeling en vermoeden van kindermishandeling.

Kinderen samen laten opgroeien

Ans Vermeulen

Gastouder Marjolein vertelt: ‘Op woensdag speelt hier een jongetje van 15 maanden. Hij en mijn zoontje van 14 maanden zoeken elkaar echt op. Ze duiken dan een speelgoedkist in en halen alles eruit. Ze komen bijvoorbeeld bakjes tegen en zetten die bij elkaar tegen de mond en maken dan slurpgeluiden. Ze hebben dan zoveel plezier samen! Als ik erbij kom zitten wil mijn eigen zoon direct bij mij op schoot zitten om te knuffelen en dan is het spel tussen de kinderen meteen over. Ik bekijk zulke momenten daarom liever altijd op een afstand zodat ik het spel niet stoort. Want samen plezier hebben, is het belangrijkste bij samen opgroeien.’

In dit hoofdstuk gaat het over samen opgroeien bij de gastouder, en dan vooral over de praktische kanten daarvan. In hoofdstuk 4 is de achtergrondinformatie te vinden over sociale relaties en samen opgroeien. Samen opgroeien heeft een grote meerwaarde voor kinderen, maar hoe bevordert je als gastouder goede onderlinge relaties en een positieve sfeer in jouw groepje gastkinderen? Hoe ga je om met de relaties tussen eigen kinderen en gastkinderen? Hoe leer je kinderen samen spelen als je maar één kind tegelijk opvangt? Ook ouders zijn betrokken bij dit deel van het gastouderwerk. De gastouder maakt hen duidelijk hoe zij verbondenheid en begrip tussen de kinderen bevordert.

Aandachtspunten bij het aannemen van kinderen

Het maakt voor de sociale ervaringen die kinderen bij de gastouder opdoen veel uit met hoeveel kinderen en van welke leeftijd zij worden opgevangen. De gastouder kan over een aantal zaken al van tevoren nadenken.

Aandacht voor leeftijden

De gastouder heeft tot op zekere hoogte zelf invloed op de leeftijdsmix binnen het groepje kinderen dat

zij opvangt. Vaak gaat de eerste voorkeur van de gastouder uit naar het plaatsen van twee kinderen van ongeveer dezelfde leeftijd. Of naar kinderen die ongeveer dezelfde leeftijd hebben als de eigen kinderen van de gastouder. Kinderen van dezelfde leeftijd zijn aan elkaar gewaagd, ze kunnen ongeveer hetzelfde en vinden elkaar gemakkelijk in hetzelfde spel. Vaak ook groeien juist kinderen van verschillende leeftijden bij de gastouder samen op. De leeftijden kunnen variëren van baby tot bijna puber. En alle kinderen, groot en klein, maken gebruik van dezelfde ruimte(n). Zo'n mix van verschillende leeftijden zorgt voor een bijzonder leefklimaat. Samen spelen verloopt anders als de leeftijd van de kinderen sterk uiteen loopt dan met leeftijdgenoten onder elkaar.

Een groot leeftijdsverschil zorgt echter voor andere, positieve mogelijkheden:

- oudere kinderen leren op een natuurlijke manier om zorg en verantwoordelijkheid voor de kleintjes te dragen;
- oudere kinderen kunnen de kleintjes helpen met praktische dingen, zoals aankleden of eten;
- oudere kinderen kunnen in hun spel voor de jongere kinderen een voorbeeldrol vervullen;

- › jongere kinderen kunnen veel van oudere kinderen leren en trekken zich aan hen op;
- › oudere kinderen ervaren in deze situatie heel duidelijk dat ze ouder zijn en jongere kinderen dat ze jonger zijn (maar dat zij straks ook zo groot zullen worden);
- › oudere kinderen hebben vaak veel meer geduld dan volwassenen in het herhalen van eenvoudige spelletjes en zijn daardoor prettige speelkameraadjes voor de kleinsten;
- › kinderen krijgen ervaring in nieuwe (gezins)rollen.

PRAKTIJK

Thuis de jongste, maar hier de oudste

Erkan (7) is thuis de jongste zoon. Hij wordt daar op handen gedragen door zijn drie zusjes en met alles geholpen. Bij de gastouder is hij juist de oudste. Hij ervaart dat hij al heel veel dingen zelf mag doen die de andere gastkinderen niet mogen, zoals zelf zijn boterhammen smeren. Ook doet de gastouder een beroep op hem om de jongere kinderen te helpen met hun jasjes of met het bouwen van duplotorens. Dat is een heel nieuwe ervaring voor Erkan.

De relaties met het gastgezin

De gastouder die opvang gaat verzorgen in haar eigen woning overweegt liefst van tevoren hoe zij wil omgaan met de relaties tussen de leden van haar eigen gezin en haar gastkinderen. Wil zij de gastkinderen een plaats geven binnen het gezin of houdt zij liever werk en gezinsleven zo veel mogelijk gescheiden? Het maakt verschil of er eigen kinderen in huis zijn of niet. Vaak is dat het geval: er zijn veel gastouders die voor het beroep hebben gekozen juist omdat het een combinatie van werk en gezin mogelijk maakt. Het maakt ook verschil of er een partner aanwezig is tijdens de opvang. En of er regelmatig contact is met opa's, oma's en andere familieleden. Het volgende schema kan de gastouder gebruiken voor het bepalen van de reikwijdte van de relatie tussen gastkinderen en haar eigen gezin of partner.

Een gastouder met eigen kinderen in de leeftijd van de gastkinderen, zal vermenging van werk en gezinsleven meestal geen probleem vinden. De gastkinderen en de eigen kinderen zullen een deel van de tijd gewoon samen opgroeien. Gastouders met eigen kinderen in de puberleeftijd passen misschien meer in de rechterkolom. Maar het kan ook zijn dat de oudere eigen kinderen een bijzondere band met de gastkinderen opbouwen!

Werk als gastouder is deel van je gezin

Je ziet het werk met de kinderen als een tijdelijke uitbreiding van je eigen gezin met (jonge) kinderen.

Je vindt dat de gastkinderen tijdelijk deel uitmaken van je gezin.

Kinderen maken gebruik van de ruimten van het gezin (huiskamer, tuin, toilet, slaapkamer)

Werk als gastouder is gescheiden van je gezin

Je zet je eigen gezin met (oudere) kinderen tijdens de opvangdagen even op 'pauze', zoals wanneer je buitenshuis zou werken.

Je eigen kinderen (en eventueel je partner) zijn op de achtergrond tijdens het werk met de kinderen.

Je beschikt over een aparte ruimte die is gescheiden van het woonhuis, bijvoorbeeld in een apart(e) tuinkamer of tuinhuis. Of je verzorgt opvang in het huis van de ouders van (een van) de gastkinderen.

Omgaan met wensen van ouders

Door de huiselijke sfeer en de een-op-eenrelatie in het contact ontstaat meestal snel een vertrouwensband tussen ouder en gastouder. Ouders vinden het daardoor gemakkelijk om hun persoonlijke wensen kenbaar te maken ook ten aanzien van de aandacht voor hun kind en de omgang met andere kinderen. Maar wensen van ouders zijn geen eisen. Als gastouder bepaal je dus uiteindelijk zelf hoe je met die wensen en verwachtingen omgaat. In het algemeen zijn gastouders zeker bereid om hun pedagogische aanpak af te stemmen op de ideeën van ouders. Dat is in het belang van de gastkinderen. Maar daarin schuilt ook een risico. De gastouder heeft haar eigen pedagogische aanpak en het pedagogisch beleid van het gastouderbureau waarmee zij rekening houdt. En bovendien: hoe klein het groepje gastkinderen ook is, het is onmogelijk om de omgang met elk afzonderlijk kind volledig af te stemmen op de wensen van zijn of haar ouders.

PRAKTIJK

Bidden voor het eten

Gastouder Maria vertelt: 'De moeder van Mirjam vroeg mij of ik Mirjam wilde laten bidden voor het eten. Ik heb geantwoord dat ik dat zal doen, maar dat ik zelf niet katholiek ben, dus haar niet kan helpen met hoe zij moet bidden. En de andere kinderen bij mij bidden ook niet. Moeder wist dat al, want ze had dat bij het gastouderbureau ook al aangekaart tijdens het intakegesprek. Dus dit is naar tevredenheid opgelost.'

De eigen werkwijze voortdurend aanpassen aan de wensen van nieuwe ouders is dus af te raden. De eigen aanpak van de gastouder 'verdwijnt' daardoor als het

ware. Het werkt beter als de gastouder bepaalde basisprincipes heeft die ze vooraf aan de ouders uitlegt. Dat schept duidelijkheid voor alle partijen.

PRAKTIJK

Flesje appelsap

Gastouder Vera: 'Laatst vertelde een van de ouders mij dat zij haar dochter Tessa (3) 's avonds een flesje met wat appelsap meegeeft. Dan valt ze met fles en al meestal heel tevreden in slaap. Als ik er 's middags ben, duurt het altijd een behoorlijke tijd voor dat Tessa indut. De moeder stelde daarom voor dat ik haar ook wat sap in een flesje zou meegeven. Ik heb haar heel rustig uitgelegd dat ik dat niet wil doen omdat zo'n flesje erg slecht is voor een kindergebit. Mijn methode is meer die van een vast ritueel: pyjamaatje aan, beetje gek doen, in bed leggen, liedje zingen, knuffel geven en dan wat rond blijven rommelen zodat ze zich niet alleen gelaten voelt. Dat werkt uiteindelijk altijd ook prima.'

Aandachtspunten bij het samen opgroeien

Een bijdrage leveren aan de ontwikkeling van sociale competenties is een van de vier opvoedingsdoelen uit de Wet kinderopvang. Het pedagogisch beleid van het gastouderbureau geeft hiervoor meestal al een richting aan. Maar hoe werk je in de praktijk van alledag aan sociale vaardigheden? Sociale vaardigheden leert een kind door te oefenen en te ervaren. Hieronder staat een flink aantal aandachtspunten die kunnen helpen bij het bouwen aan positieve sociale relaties en een prettige, vrolijke sfeer.

Een eigen plekje

Kinderen maken tijdens de opvang deel uit van een groepje van maximaal zes kinderen. Soms zijn er veel minder kinderen tegelijk aanwezig, soms is er maar één gastkind. Het helpt een kind bij het ontwikkelen van een basisgevoel van veiligheid als het zichzelf mag zijn en een eigen plekje heeft in de gezinssituatie waarin de opvang plaatsvindt. Vanuit dat gevoel van veiligheid kunnen kinderen een goede band opbouwen met de gastouder, de andere kinderen, met de eventuele eigen kinderen van de gastouder en andere gezinsleden. Een kind dat zich veilig voelt zal lekker voluit spelen en zich goed ontwikkelen.

De groep leren kennen

De gastouder besteedt altijd aandacht aan de kennismaking tussen kinderen onderling en zorgt ervoor dat kinderen dingen van elkaar weten, bijvoorbeeld hoe hun huisdieren heten. Bij veranderingen in de groep kan zij nieuwe kinderen op gang helpen om samen te spelen of door een gezamenlijke activiteit te bedenken. Bij de komst van een baby kunnen de andere kinderen een eigen taak uitvoeren rondom de verzorging of het spelen met de baby. Zo ervaren ze op een positieve manier de nieuwe verhoudingen binnen het groepje.

Kinderen gaan zich steeds meer thuis voelen in de groep en bij de gastouder als ze snappen hoe die groep 'werkt'. De gastouder kan daarbij helpen door veel met de kinderen te praten en de groepsregels uit te leggen. Bijvoorbeeld: 'We wachten altijd even met eten totdat iedereen iets heeft, dan zingen we smakelijk eten en dan mag je beginnen'. Door kinderen te betrekken bij het maken van groepsregels en afspraken laat je ze ervaren dat ieders mening telt.

Aandacht voor wennen

In de wienperiode is het belangrijk dat de gastouder extra tijd en aandacht heeft voor het kind. Door goed te kijken en actief te luisteren zie en hoor je de gevoelens van kinderen beter. Het is fijn als je bij de planning van nieuwe

kinderen voldoende tijd kunt reserveren om een kind echt te 'ontvangen' en in te wijden in de gewoontes van de groep. Kinderen voelen zich dan welkom en voelen zich veel sneller thuis. Ook voor de eigen kinderen van de gastouder en de andere kinderen die er al zijn, verandert de situatie. Net zoals het nieuwe gastkind hebben zij even tijd nodig om te wennen aan de nieuwe groepssamenstelling.

Een positieve groepsfeer

Het oefenen van sociale vaardigheden gaat beter in een groepje kinderen waar een prettige groepsfeer heerst. Zo'n prettige groepsfeer geeft alle kinderen en ook de gastouder zelf het gevoel: 'Dit zijn wij, en ik hoor daarbij'. Soms is er zelfs een speciale naam: wij zijn de 'kinderen' van Janny. Zo'n positieve groepsfeer ontstaat op heel veel manieren: door samen plezier maken, elkaar respecteren en helpen, door gezamenlijke activiteiten zoals uitstapjes, een spel waar alle kinderen aan meedoen of een picknick in de tuin of in het park. Samen dingen ondernemen draagt bij aan het ontstaan van een hechte band tussen kinderen. En ook samenwerken aan taken in huis is goed voor het groepsgevoel. De huiselijke omgeving lokt dit eigenlijk al uit. De meeste kinderen vinden het leuk om mee te helpen. Bijvoorbeeld met allerlei huishoudelijke klusjes, zoals tafeldekken of wieden en planten in de tuin. Meehelpen betekent dat je een rol hebt en dan hoor je erbij.

Het gevoel bij elkaar te horen ontstaat vooral door samen dingen te doen.

- › Dat kunnen de alledaagse dingen zijn, zoals 'eten doen we altijd samen aan tafel!'
- › Het kunnen bijzondere activiteiten zijn, zoals speciale uitstapjes of een waterfeestje op een warme dag.
- › Ook rituelen dragen bij aan het wij-gevoel, zoals de manier waarop je verjaardagen en andere feestjes viert.

Dit soort ervaringen dragen bij aan het wij-gevoel en aan een positieve sfeer in de groep.

Na afloop van een uitstapje kun je ook nog eens napraten en herinneringen ophalen. Je kunt hierbij ook gebruikmaken van dagboekjes, foto's of videofilmpjes. De oudere kinderen kunnen hier goed bij helpen. Een deel van een wand kan in gebruik zijn als doorlopende voorstelling over de gezamenlijke activiteiten. Door het vertellen van de verhalen, aan elkaar of aan de ouders, ontstaat een gezamenlijke geschiedenis.

PRAKTIJK

Verjaardagen in onze groep

Gastouder Marianne heeft iets leuks bedacht voor de verjaardagsfeestjes. 'De verjaardagen van gastkinderen wordt steeds volgens een 'vast protocol' gevierd. De jarige trakteert (rozijntjes, zelfgebakken koekjes, zakje chips). De andere kinderen brengen een cadeautje mee en verstoppen dit ergens in de kamer. De jarige mag dan de cadeautjes gaan zoeken met hulp van de anderen die aanwijzingen geven zoals: 'warmer', 'kouder', 'heet' enzovoort. Daarna doen ze binnen of buiten samen spelletjes.'

Jong en oud

Binnen het kleine groepje kinderen van een gastouder kunnen grote verschillen in leeftijd zitten. Een gastouder vangt bijvoorbeeld een baby van 10 maanden op, maar ook zijn zusje van 4 jaar. Ze heeft daarnaast een eigen puber van 13 in huis. Het verschil in leeftijd stelt hoge eisen aan het werk van de gastouder. Alle kinderen hebben zo hun eigen behoeften.

- › Oudere kinderen willen bijvoorbeeld ongestoord met lego kunnen spelen, zonder dat hun spel verstoord wordt door de kleintjes.
- › Een baby die over de grond kruipt, moet dat veilig kunnen doen en dan is een kleuter op een fietsje in dezelfde ruimte niet handig.

- › Kinderen van verschillende leeftijden hebben ook verschillende behoeften op het gebied van verzorging, ontwikkeling en begeleiding. Het is een kunst om daarbij de aandacht goed te verdelen.
- › De gastouder moet voldoende kennis en vaardigheden hebben om voor kinderen van verschillende leeftijden het juiste aanbod te doen. Zoals gastouder Andrea het uitdrukt: 'Je moet veel verschillende dingen kunnen, zoals knutselen, veel met de kinderen naar buiten, de kinderen kennis laten maken met andere culturen enzovoort.'
- › En ze moet ook in staat zijn om gemakkelijk te 'schakelen' tussen een baby en een puberende tiener. Flexibiliteit is vereist in het gastouderschap.

Sommige kinderen van 8 jaar en ouder vinden het leuk om een soort oudere broer of zus te kunnen zijn voor een kleintje. Ze vertellen jongere kinderen bijvoorbeeld graag over hun hobby's en laten hen daar dingen van zien. Of ze leren hen hun favoriete spelletjes. De gastouder bevordert dit gedrag, maar zorgt natuurlijk ook dat de oudere kinderen op andere momenten de spellen kunnen spelen die bij hun eigen leeftijd passen.

PRAKTIJK

Puzzeltocht uitzetten

Gastouder Lenie vertelt: 'In de zomermaanden wordt er vaak buiten gespeeld. Een van de favoriete spellen is dat een paar oudere kinderen een speurtocht uitzetten in de directe omgeving van het huis (maximaal een tocht om het blok huizen of iets dergelijks). De andere kinderen gaan de tocht dan lopen. Aanwijzingen staan geschreven op briefjes en aan het eind moeten ze dan een 'schatkistje' zoeken.

Aangestoken door de ideeën van de oudere kinderen willen de jongere kinderen dan vaak ook een 'tocht' uitzetten. Aanwijzingen worden dan op een aangepaste wijze gegeven (bijvoorbeeld krijtstreepjes op het trottoir).'

Leeftijdgenootjes

Bij de gastouder, of nanny zijn er niet altijd leeftijdgenoten om mee te spelen. Maar spelen met kinderen van je eigen leeftijd is wel belangrijk voor het leren van sociale vaardigheden. De gastouder kan daarom regelmatig samen met het kind eropuit gaan naar plekken waar je

gemakkelijk andere kinderen ontmoet: de zandbak in de speeltuin, een vast dans- of gymclubje. Ze kan ook een vriendje of vriendinnetje van het kind uitnodigen om te komen spelen, mits het aantal kinderen het toelaat. Dat uitnodigen van vriendjes vraagt wat extra organisatie. Er moeten afspraken gemaakt worden met de ouders van het betreffende kind dat komt spelen. Denk hierbij aan afspraken over:

- › halen en brengen;
- › tijden;
- › al dan niet mee-eten;
- › meegaan met uitstapjes;
- › spelen in de wijk.

Informatie hierover aan de ouders is prettig. Dan weten zij dat er ook weleens andere kinderen komen spelen. Een gastouder kan ook via het gastouderbureau regelen dat haar gastkind leeftijdgenootjes ontmoet. Via de bemiddelingsmedewerker van het gastouderbureau kan zij in contact komen met andere gastouders die gastkinderen in dezelfde leeftijd opvangen. Samen kunnen ze bijvoorbeeld speelochtenden voor peuters organiseren. Als de ruimte bij de betreffende gastouders niet geschikt is voor dit soort activiteiten kan misschien gebruikgemaakt worden van een kinderdagverblijf in de buurt of van een buurthuis of speeltuingebouw.

Omgaan met verschillen

Het is belangrijk kinderen te leren omgaan met verschillen tussen mensen. Opvoeden betekent immers: kinderen vertrouwd maken met de wereld om hen heen en hen voorbereiden op die wereld. En in die wereld zijn de verschillen tussen mensen een gegeven. Soms weten kinderen niet goed raad met kinderen die 'anders' zijn of doen dan wat ze zelf gewend zijn. Dat moeten ze nog leren en dat is heel gewoon. De gastouder kan hen daarbij helpen door erover te praten en

PRAKTIJK

Verschillen

Gastouder Selma: 'Als Samira vraagt om een boterham met ham, leg ik uit dat ham varkensvlees is en dat moslims dat niet mogen eten. Samira komt uit een moslimgezin en haar ouders hebben mij gevraagd om haar geen varkensvlees te geven. Daar praat ik dan over met de kinderen.'

Gastouder Andrea vult aan: 'Kinderen leren hier rekening houden met elkaar. Zo verbreden ze hun horizon. Ze zien dan dat je goed met elkaar kunt samenleven, ook als je verschillend bent.'

de dingen uit te leggen. De gesprekken kunnen gaan over:

- › verschillende talen spreken;
- › verschillende culturen;
- › verschillende huidskleuren;
- › verschillende geloofsachtergronden;
- › kinderen met en zonder handicap.

De dagelijkse praktijk biedt voldoende aanknopingspunten om met kinderen over die verschillen te praten.

Vriendschappen en conflicten

De gastouder kan het ontstaan van vriendschappen tussen kinderen stimuleren door het spel tussen twee of meer kinderen aan te moedigen. Samen dingen doen schept een band! En als kinderen eenmaal vriendjes hebben, kijken ze er iedere week weer naar uit om samen te kunnen spelen. Samen spelen gaat niet altijd vanzelf. Als kinderen veel conflicten hebben tijdens het samen spelen, missen ze nog bepaalde vaardigheden. En die kunnen ze leren.

PRAKTIJK

Weer vrienden worden

'Vaak als kinderen ruzie maken zie je dat ze het zelf ook al snel weer goed maken om dan lekker verder te spelen. Als dat niet lukt, grijp ik wel in. Ik leer ze bijvoorbeeld om elkaar aan te kijken en om de consequenties te zien van wat ze hebben gedaan als de ander pijn heeft of huilt. Ik vind het belangrijk dat ze sorry zeggen tegen elkaar en een handje of kusje geven om weer vrienden te maken.'

Twee kinderen willen allebei met hetzelfde stuk speelgoed spelen. De gastouder neemt het stuk

speelgoed even in en legt ook uit waarom: 'Jullie willen allebei tegelijk hiermee spelen, dat gaat niet. Maar jullie kunnen het goed met elkaar vinden, dus ik weet zeker dat jullie iets kunnen bedenken om dit op te lossen.' En dat is ook zo: de kinderen bedenken iets als 'eerst ik even, en dan zij'. Of ze gaan samen met iets anders spelen en de hele kwestie is niet meer belangrijk. De kinderen zoeken zelf naar oplossingen zonder dat de gastouder daarbij al te veel hoeft te sturen.

Zelf conflicten oplossen is een van de belangrijkste sociale vaardigheden die kinderen kunnen leren. Daarom is het de moeite waard om de kinderen eerst zelf hun probleem te laten oplossen. Lukt dat niet, dan kan de gastouder ze helpen. Het gaat niet om de rol van scheidsrechter, maar om hulp bij het proces. Ruzie maken en het weer goed maken is een sociale

vaardigheid die kinderen onder de knie krijgen door ze te laten nadenken over wat er eigenlijk gebeurt en ze te laten oefenen met verschillende oplossingen. Dat doen bijvoorbeeld gastouders Marzieh en Ruby in het volgende voorbeeld. Zij reiken de kinderen handvatten aan om samen conflicten over speelgoed op te lossen.

PRAKTIJK

Leren geven en vragen

'Jonge peuters kunnen nog moeilijk iets delen. Ze maken dan ruzie over een stuk speelgoed omdat ze beiden vinden dat het van hen is. Ze willen er allebei mee spelen. Ik leg de kinderen dan uit dat ze met afpakken de ander verdriet doen. Ik motiveer ze om in plaats daarvan speeltjes met elkaar te ruilen. Tegen kinderen van deze leeftijd zeg ik dan: geef jij een spelletje aan het andere kindje en vraag dan maar dat spelletje van het kindje terug. Ik doe het ook voor. Door dit vaak te doen zie ik dat de kinderen dat ook in de praktijk brengen. Er is daardoor minder ruzie over speelgoed en het gaat er vreedzamer aan toe.'

'Een week geleden maakten twee kinderen van 6 jaar ruzie om een stuk speelgoed. Ik wilde de kinderen helpen het probleem op te lossen. Ik heb het kind dat het speelgoed van de ander wilde hebben verteld dat je eerst netjes moet vragen of je het speelgoed ook mag hebben. Aan het andere kind heb ik uitgelegd dat hij speelgoed moet delen met de ander. Ik zorg dat ik rustig en kalm tegen de kinderen praat. De kinderen vonden het eerst niet leuk maar zij werkten daarna wel mee. Ik heb het ook aan de ouders verteld; zij vonden het een goede oplossing. De kinderen hebben zo weer iets beter geleerd om samen te spelen, te delen en samen te werken.'

Als er te veel conflicten zijn tussen kinderen kan het soms helpen om 'nieuw' speelgoed of spel materiaal aan te bieden of om eens kritisch te kijken naar de inrichting van de speelruimte, zowel binnen als buiten. Als speelgoed voldoende uitdagend is houdt het kinderen op een positieve manier bezig en hebben ze geen tijd of zin om ruzie te maken.

KENNIS

Meer lezen?

Het boekje *Kid's Skills* van Ben Furman (2006) is in dit verband interessant, het geeft veel praktische tips voor het werken met kinderen vanaf een jaar of 7. De auteur gaat ervan uit dat conflicten geen problemen zijn maar dat het gaat om situaties waarbij kinderen nog veel moeten leren. Problemen ontstaan omdat ze iets nog niet hebben geleerd.

Pesten

Verschillen tussen kinderen kunnen soms helaas aanleiding zijn voor pestgedrag. Kleine plagerijtjes zijn onschuldig, maar als het ontardt in pesten moet de gastouder bijsturen. Misschien heeft het gastouderbureau een pestprotocol dat daarbij kan helpen.

Samen spelen en alleen spelen begeleiden

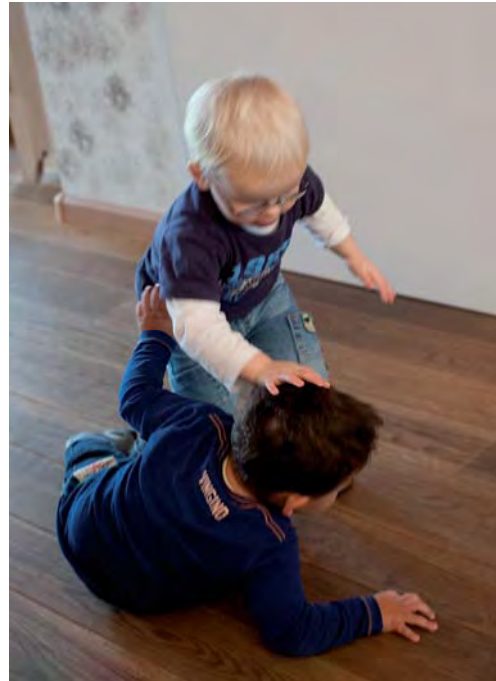
Samen spelen en alleen spelen zijn allebei belangrijk voor kinderen. Alleen spelen biedt ruimte voor eigen

KENNIS

Over pesten

Om pesten te voorkomen is het van belang je eigen waarden en normen in de praktijk te brengen en daarover ook duidelijk te zijn naar de kinderen. Bijvoorbeeld door er alert op te zijn dat kinderen elkaar niet afkeuren vanwege hun uiterlijk en door niet te accepteren dat kinderen elkaar uitschelden of uitlachen.

Veel bestaande pestprotocollen zijn gemaakt voor de basisschool of de buitenschoolse opvang. Hieruit zijn tips te halen voor de gastouderpraktijk. Op internet is onder de zoekterm 'pestprotocol' veel informatie te vinden. Zie bijvoorbeeld Pestweb (<http://www.pestweb.nl>).

fantasie en concentratie. Kinderen vinden het fijn om af en toe een poosje ongestoord alleen hun gang te gaan, bijvoorbeeld met bouw materiaal. Alle kinderen vinden het fijn als er belangstelling is voor hun spel, ook als zij alleen spelen. Sommige kinderen hebben in het begin aanmoediging nodig om alleen te gaan spelen.

De gastouder zorgt voor afwisseling in samen spelen en juist alleen spelen. Als een kind veel alleen speelt, stelt zij een gezelschapsspel voor. Maak op zo'n moment 'gezellig iets samen doen' belangrijker dan het spel op zich. Tijdens het samen spelen oefenen kinderen hun sociale vaardigheden. Door samen spelen leren kinderen bijvoorbeeld samenwerken. Om samen spelen te stimuleren zorgt de gastouder voor speelgoed dat om samenwerking vraagt: bordspellen, lottoachtige spellen voor binnen of een bal of badmintonrackets voor buiten. Samen een bordspel doen vergt belangrijke sociale vaardigheden van kinderen:

- ze moeten de spelregels kennen;
- ze moeten zich aan de spelregels houden;
- ze moeten op hun beurt wachten en geduld hebben;
- ze moeten leren om tegen hun verlies te kunnen;
- ze moeten leren om met 'charme' te winnen: blij zijn is prima, maar altijd met respect voor de verliezers, ook zij hebben hun best gedaan.

Kinderen kunnen een beetje hulp van de gastouder bij het leren samen spelen goed gebruiken. Voorbeelden van die hulp zijn:

- › een taakverdeling voorstellen bij het maken van een legpuzzel: wie zoekt alle randjes of alle stukjes lucht;
- › bij het spelen met lego de taken zo verdelen dat je gebruikmaakt van ieders talent; het jonge kind bouwt het huisje en het iets oudere kind bouwt de hijskraan;
- › kinderen een gezamenlijke opdracht geven, bijvoorbeeld met z'n allen één groot schilderij maken of een taart bakken;
- › als kinderen een gezamenlijk doel hebben ervaren ze eerder dat samenwerking belangrijk en handig is.

Groepsnormen en huisregels

Een groep, hoe klein ook en hoe verschillend van samenstelling ook, wordt ook een groep door gezamenlijke afspraken, huisregels, normen en waarden. Door regels uit te leggen en kinderen, op hun eigen niveau, te betrekken bij het afspreken van regels, snappen kinderen hoe het zit.

PRAKTIJK

Eerlijk duurt het langst

Gastouder Joan: 'Het gebeurde een keer dat een jongetje zijn kleine zusje beet, misschien was hij jaloers. Ik had het niet gezien, maar heb wel gevraagd waarom de baby opeens huilde. Nadat ik hem had uitgelegd dat ik houd van kindjes die eerlijk zijn, vertelde hij wat hij had gedaan. Natuurlijk heb ik met hem besproken dat het geen goed idee is om een ander pijn te doen, maar daarna heb ik hem ook een compliment gegeven: 'Wat knap dat je mij de waarheid hebt verteld.'

Aandacht geven aan positief gedrag van een kind, bijvoorbeeld door het geven van een complimentje ('dat doe je goed'), maakt van het positieve gedrag ook een voorbeeld voor de andere kinderen.

Aandacht verdelen

Kinderen moeten de aandacht van de gastouder delen met andere gastkinderen en vaak ook met de eigen

kinderen van de gastouder. De eigen kinderen van de gastouder moeten zich aanpassen en hun moeder 'delen' met de andere kinderen. Als de gastouder één kind – tijdelijk of langdurig – meer aandacht geeft, kan dat gevoelens van jaloezie en concurrentie oproepen bij de andere kinderen.

Een eenvoudig hulpmiddel om na te gaan of je voldoende je aandacht hebt kunnen verdelen over alle kinderen is om na afloop van de werkdag de gebeurtenissen nog eens de revue te laten passeren. Je kunt dat doen aan de hand van de volgende vragen.

- › Heb ik alle kinderen 'gezien' vandaag? Wie wel en wie eigenlijk niet of onvoldoende?
- › Zijn er kinderen die nauwelijks mijn aandacht hebben gevraagd?
- › Heb ik me onbewust laten verleiden om vooral te letten op de kinderen die voortdurend om aandacht vroegen?
- › Heb ik genoeg aandacht gegeven aan het positieve gedrag van de 'stille' kinderen?
- › Wat heb ik goed gedaan? En, wat ga ik morgen anders doen?

Er zijn situaties waarin een kind tijdelijk extra aandacht nodig heeft. Dat kan zijn omdat het ziek is of omdat er net een baby geboren is, of omdat het kind nog erg moet wennen aan de gastouder. Daarom is het zo belangrijk om voldoende achtergrondinformatie van de ouders te hebben over de kinderen. Aandacht voor de belangen van individuele kinderen mag niet ten koste gaan van de belangen van de andere kinderen of de groep als geheel. Er kunnen bijzondere omstandigheden zijn waarin je een uitzondering maakt, maar als één kind voortdurend al je aandacht opeist is het misschien een goed idee om met de ouders en het gastouderbureau eens goed te bekijken wat er aan de hand is en een gezamenlijk plan van aanpak te bedenken.

Kinderen van verschillende leeftijden hebben verschillende behoeften, en ook het verdelen van je aandacht over de leeftijdsgroepen is van groot belang. Bij een combinatie van heel jonge en oudere kinderen kun je als gastouder gemakkelijk het gevoel krijgen dat verzorging van de kleintjes altijd voorgaat. Een bewuste planning van de dag kan dan helpen om ook voldoende tijd over te houden voor leuke activiteiten met de oudere kinderen.

PRAKTIJK

Regels stellen en aandacht verdelen

Elke donderdagmiddag zijn er vijf kinderen bij gastouder Felicia: José (een jongen van 6), Miriam (8) en Koen en Lisa (beiden 11 jaar), en daarnaast is er Felicia's eigen zontje, Lars van 2 jaar. Vandaag regent het en daarom heeft Felicia met de kinderen samen nagedacht over leuke activiteiten voor binnenshuis. De twee oudste kinderen willen knutselen, de middelste twee hebben daar beslist geen zin in, maar spelen nu fijn met de lego, terwijl het zontje van Felicia met zijn auto's in de weer is op het kleed. In eerste instantie loopt alles naar wens. Maar dan begint Koen zich te bemoeien met het spel van José en vervolgens gaat Lisa proberen de kibbelende jongens te sussen. Er ontstaat een ruzieachtige sfeer. Felicia moet erbij komen om alles weer in rustiger vaarwater te krijgen.

'Ik heb alle kinderen duidelijk verteld op welke plek in de kamer ze met hun eigen activiteit bezig mochten zijn. Voor José en Miriam was dat de speelhoek met de lego en voor de twee knutselaars was dat de grote tafel. Lars heb ik even naar bed gebracht voor zijn middagdutje. Hiermee wilde ik rust creëren in de groep. Zo was ik beter in staat mijn aandacht te verdelen over alle drie de leeftijdsgroepen. Het werd inderdaad rustiger en na afloop waren de kinderen trots op wat ze geknutseld of gebouwd hadden. De kinderen hebben geleerd dat het op deze manier voor alle kinderen veel gezelliger was. Zelf heb ik ervaren dat ik zo goed in staat ben om ieder kind om de beurt voldoende aandacht te geven. En dat het dus wel degelijk mogelijk is je aandacht te verdelen over een groep kinderen met grote leeftijdsverschillen.'

Relaties met eigen kinderen

Tijdens de opvang is de gastouder de belangrijkste volwassene voor het kind. Bij haar moeten kinderen zich vertrouwd voelen. Er zijn daarnaast ook anderen die deel uitmaken van de leefwereld van een gastouder, zoals de partner van de gastouder, haar eigen kinderen en hun eventuele opa's en oma's. Als kinderen ook met hen een vertrouwde band opbouwen werkt dat positief. Het zorgt voor een stevige en veilige basis.

Je kunt dit bevorderen op de volgende manieren:

- › van tevoren met je partner en kinderen bespreken wat je plannen zijn met het werk als gastouder en waarom je dit wilt doen;
- › iedereen goed voorbereiden op de komst van de gastkinderen zodat ze ongeveer weten wat ze kunnen verwachten;
- › rekening houden met de wensen en verwachtingen van alle betrokkenen;
- › de privacy van de huisgenoten bewaken.

Gastkinderen en eigen kinderen

De eigen kinderen van de gastouder zijn voor de gastkinderen vaak belangrijke trekpleisters. Als de kinderen fijn met elkaar kunnen spelen, ontstaat er een band. 'Ouders zijn ook

blij als ze horen dat het contact zo goed is tussen hen en onze kinderen. Er ontstaat vertrouwen tussen de partijen! Het gaat echter niet altijd vanzelf. Hierna worden enkele situaties beschreven om rekening mee te houden, zoals gevoelens van jaloezie, leeftijdsverschillen, omgaan met de eigen vriendjes, onrust voor eigen kinderen en strijd om speelgoed.

Verschillende karakters

Het komt voor dat gastkinderen en eigen kinderen gewoon niet goed met elkaar kunnen opschieten. Er is geen ruzie maar de kinderen liggen elkaar niet zo. Ze zoeken bijvoorbeeld geen contact met elkaar, terwijl ze wel ongeveer dezelfde leeftijd hebben. Observeren wat er gebeurt leidt tot inzicht in wat de kinderen ervaren. Is het een verschil in karakter of is er iets anders aan de hand? Als gastouder let je dan bijvoorbeeld ook op: is er sprake van jaloezie (van de eigen kinderen) of van zich buitengesloten voelen (de gastkinderen)?

Met oudere kinderen kun je praten over hun gevoelens. Cruciaal in deze situaties is in elk geval een goede verdeling van de aandacht over de kinderen. Verder kun

je zorgen voor gezamenlijke activiteiten waardoor kinderen ervaren dat samen optrekken ook leuk kan zijn, waardoor het wij-gevoel wordt versterkt. Je kunt ook oudere kinderen de kleintjes laten helpen en hen daarvoor belonen met positieve aandacht. Maar als kinderen zich niet meteen tot elkaar aangetrokken voelen is het beter om niet te forceren. Gun hen de tijd om elkaar wat beter te leren kennen. Je kunt er ook voor kiezen om regelmatig iets apart met het gastkind of het eigen kind te ondernemen. Bijvoorbeeld door met je eigen peuter rustig een boekje te lezen of te gaan knutselen als de gastbaby slaapt.

PRAKTIJK

Laveren

Gastouder Merel doet het zo: 'Mijn eigen kinderen zijn net grote zussen voor mijn gastkinderen. Ze vinden het leuk om samen te stoeien en te spelen en voelen zich met de kinderen veilig en vertrouwd. Ze vinden het soms leuk te helpen met de verzorging. Er zijn ook negatieve kanten. Huilende baby's vinden mijn kinderen niet altijd leuk, daar kunnen ze niet altijd tegen. Ook je eigen kinderen vragen tijd en aandacht. Je moet een beetje laveren, De ene keer krijgt het ene kind wat meer aandacht en de andere keer het andere. Dat verschilt per dag.'

Eigen vrienden

Bij oudere kinderen van de gastouder spelen ook de eigen vriendjes een rol. Stel je voor dat je eigen zoon van 8 geen zin heeft om met het gastkind van dezelfde leeftijd te spelen. Hij wil bijvoorbeeld liever met een vriendje van school spelen. Als het vriendje vaak komt spelen op de dagen dat je opvangt, kan het gastkind zich buitengesloten gaan voelen. Dit soort situaties zijn voor kinderen overigens ook leerzaam. Ze leren zich inleven in gevoelens van andere kinderen en leren daarmee rekening houden. Als gastouder bespreek je met je kind hoe het het best kan omgaan met de situatie. Daar kan bijvoorbeeld uitkomen dat zijn schoolvriend in het vervolg juist komt op de dagen dat het gastkind er niet is, of dat de kinderen gaan proberen om met zijn drieën te spelen. Hierover nadenken, keuzes maken en in de praktijk brengen helpt kinderen om

sociaal vaardiger te worden. De combinatie pubers en kleuters levert weer heel andere situaties op.

PRAKTIJK

Echte vrienden

Gastouder Huip vangt Kai (4 jaar) op. Haar jongste zoon Josef wordt vandaag 15 jaar. Josef is echt het voetbalmaatje van Kai. Kai zit op Josef te wachten en als hij thuiskomt, zegt Kai: 'Ik weet wel iets leuks voor jouw verjaardag, ik kan wel gaan voetballen met jou.' Josef zegt dat dat een heel mooi verjaardagscadeau is! Nog voordat Josef uitgesproken is, trekt Kai zijn schoenen al aan en hij staat in *no-time* klaar voor een potje voetbal. Josef zegt zachtjes tegen zijn moeder: 'Wat een slimmerd, hè!' En daar gaan ze!

Huip: 'Ik probeer de betrokkenheid en de onderlinge vriendschap van onze kinderen met de gastkinderen te versterken. Kai wil Josef op zijn manier iets geven voor zijn verjaardag. De vriendschap is voelbaar en zichtbaar, dat is zo waardevol van de band tussen eigen kinderen en gastkinderen.'

Jouw mama, mijn mama

Bij de jonge kinderen kan het gebeuren dat de gastkinderen de gastouder ook 'mama' of 'oma' gaan noemen, net als de eigen (klein)kinderen van de gastouder. Ze weten wel dat de gastouder niet hun eigen mama of oma is, maar ze horen de andere kinderen dat zeggen en beschouwen het als een soort naam. Het is wel belangrijk om er als gastouder goed over na te denken of je dat wilt en om het ook te bespreken met de ouders. Als je liever hebt dat de kinderen je aanspreken met je echte naam is dat een kwestie van voordoen; een combinatie kan ook natuurlijk: oma Mieke of mama Nadia.

Wie komt er vandaag?

Om je eigen (jonge) kinderen goed voor te bereiden op de komst van de gastkinderen kun je bijvoorbeeld de avond van tevoren de foto's van de gastkinderen die de volgende dag komen spelen op een fotowand of magneetbord ophangen.

PRAKTIJK

Foto's van de gastkinderen

Gastouder Marjolein: 'Mijn 3-jarige dochtertje vroeg elke dag wie er de volgende dag weer kwamen spelen. Nu heb ik foto's gemaakt die ik 's avonds voordat zij gaat slapen met klittenband op een stoffen bord naast haar bed plak. Het geeft haar veel duidelijkheid en rust. Nu roept ze 's morgens tegen mij vanuit haar bed: 'Mama we moeten eruit want die en die komen vandaag, opschieten!'

Wat is van wie?

Speelgoed en speelruimte kunnen een punt van strijd worden tussen eigen kinderen en gastkinderen. De volgende tips komen uit de praktijk van vele gastouders.

- Laat alle kinderen tijdens de opvang bij voorkeur spelen met speelgoed voor algemeen gebruik.
- Soms nemen gastkinderen eigen speelgoed mee van thuis. Dat kan gemakkelijk leiden tot onrust en onderlinge strijd. Vooral jonge kinderen zijn vaak geneigd hun eigen speelgoed streng te 'bewaken'. Spreek hierover iets af met de ouders.
- De eigen kinderen van de gastouder hebben misschien ook moeite met het delen van bepaalde stukken speelgoed. Je kunt met je eigen kinderen afspreken om bepaald speelgoed alleen tevoorschijn te halen als er geen gastkinderen zijn.
- Het is verstandig om duidelijk af te spreken in welke ruimten in huis wel en niet gespeeld mag worden tijdens de opvangtijd. Dat geldt dan zowel voor de gastkinderen als voor de eigen kinderen.

Kinderen met speciale behoeften

In haar werk kan de gastouder te maken krijgen met kinderen die extra zorg vragen. Dat kan gaan om medische zorg of extra stimulansen voor het kind in het geval van een ontwikkelingsachterstand of een taalachterstand (meer daarover is al aan de orde gekomen in hoofdstuk 7).

Medische zorg

Als kinderen speciale behoeften hebben vanwege een lichamelijke beperking is het voor het samen opgroeien belangrijk dat de gastouder aan de andere kinderen goed kan uitleggen wat er met een kind aan de hand is. Dan snappen de kinderen het beter en kunnen ze er rekening mee houden. Zo leren

ze spelenderwijs omgaan met kinderen die 'anders' zijn dan zichzelf en vooral dat anders ook heel gewoon is. Als het nodig is kunnen ze al snel hun eigen steentje bijdragen.

PRAKTIJK

Kinderen kunnen helpen

Gastouder Huip zorgde voor gastkind Marieke (1). Marieke had zowel het prader-willisyndroom (een genetische afwijking die leidt tot spierslapte) als albinisme. Huip vertelt: 'Marieke vergde veel aandacht vanwege haar (sonde)voeding en spieroefeningen. Er kwam eens in de twee weken een therapeut bij ons om met haar te oefenen en om mij die oefeningen aan te leren. Ik kon dan die oefeningen met Marieke ook zelf doen. Het waren kleine oefeningen die ik twee keer per dag moest doen. Intussen waren Jan (3 jaar) en zijn broertje Job (3 maanden) er ook. Om alles goed te laten verlopen heb ik Jan ingezet als hulpje. Hij mocht speeltjes vasthouden, bewegen of geluid maken. Op die manier was hij erbij betrokken en kreeg ook hij aandacht. Ik wilde Jan de kans geven om te helpen. Ik wilde ook dat hij zich niet achtergesteld voelde omdat Marieke zoveel aandacht kreeg op dat moment. Hij vond het geweldig om te helpen. Hij mocht trots zijn op wat hij voor Marieke deed. En je zag hem stralen als hij dat voor haar kon doen. Hij vroeg ook wanneer Yvonne (de therapeut) weer kwam. Ook als ik zelf met Marieke aan de slag ging hielp hij mee: 'Want Yvonne zei...' en dan zei hij letterlijk wat de bedoeling was. 'Dat is goed voor haar hè Huip?' Jan was zo lief voor Marieke. Omdat ze zelf niets kon, ging hij haar ook boekjes voorlezen op zijn manier. Als we samen een boekje hadden gelezen ging hij het haar navertellen. Hij zag ook dat zijn broertje op een gegeven moment meer en sneller kon dan Marieke. Hij kon dan op zijn manier uitleggen hoe dat kwam.'

Marieke is inmiddels verhuisd naar een dorp omdat dit voor haar meer mogelijkheden biedt in de toekomst. Huip heeft nog regelmatig contact met Marieke via foto's en mailtjes. Ze denkt met plezier terug aan de tijd dat Marieke bij haar kwam. En ze heeft er veel van geleerd.

Gastouder Huip vindt dat ze door deze bijzondere situatie geleerd heeft dat kinderen met een beperking en gezonde kinderen heel goed samen kunnen in de opvang. Gezonde kinderen kunnen veel begrijpen en ook begrip opbrengen voor een situatie. En door de gezonde kinderen bij de zorg te betrekken geef je ook het gezonde kind op een positieve manier aandacht.

Opvallend gedrag

Ook als kinderen opvallend gedrag hebben vanwege een ontwikkelingsstoornis, is het belangrijk om daar met de andere kinderen zo nu en dan over te praten. Het helpt hen als je goed uitlegt wat er aan de hand is, en op welke manier ze rekening kunnen houden met het kind: 'Jonas vindt het moeilijk als je hem aanraakt. Het is fijner voor hem als je de boerderijdieren op het tafeltje zet'. Ook het leren omgaan met kinderen met opvallend gedrag, draagt bij aan het vergroten van je sociale vaardigheden.

KENNIS

Meer lezen?

- › Keulen, A. van & E. Singer (2012). *Samen verschillend, Pedagogisch kader diversiteit in kindercentra 0-13 jaar*. Reed Business, Amsterdam.
- › Delfos, M. (2008). *Luister je wel naar mij? Gespreksvoering met kinderen tussen 4 en 12 jaar*. Uitgeverij SWP, Amsterdam.
- › Faber, A. & E. Mazlich (2007). *How2Talk-2Kids. Effectief communiceren met kinderen*. How2talk2kids, Aalsmeer.
- › Faber, A. & E. Mazlich (2010). *How2Talk-2Kids. Broers en zussen zonder rivaliteit*. How2talk2kids, Aalsmeer.
- › Furman, B. (2006). *Kid's Skills*. Uitgeverij Boom/Nelissen, Amsterdam.
- › Wolters, C. (2011). *Oplossingsgericht aan het werk met kinderen en jongeren, gesprekken en werkvormen*. Uitgeverij PICA, Huizen.

Samengevat

'Samen opgroeien' bij een gastouder heeft een heel eigen betekenis. Het is anders dan 'samen opgroeien' in een kindercentrum. Het is ook niet hetzelfde als opgroeien in een eigen gezin. Eigenlijk krijgt het gastkind er een tweede gezinssituatie bij. Dat geldt het meest als de opvang plaatsvindt in het huis en bij het gezin van de gastouder, maar het kan eveneens gelden wanneer de gastouder bij het kind thuis komt en daar kinderen opvangt uit verschillende gezinnen. Het maakt de omgeving van het kind gevarieerd en de mogelijkheden om te leren heel divers. Daarin zit een belangrijk deel van de waarde van het opgroeien in een gastgezin.

In het gastgezin hebben gastkinderen en ook eigen kinderen van de gastouder op veel terreinen kansen om sociale competenties te ontwikkelen:

- › samen spelen;
- › vriendschap opbouwen;
- › omgaan met conflicten;
- › leren delen van aandacht;
- › leren delen van speelgoed;
- › leren rekening houden met elkaar;
- › leren van oudere kinderen en leren van jongere kinderen;
- › omgaan met regels van de gastouder;
- › vertrouwd raken en leren omgaan met verschillen tussen kinderen.

Gastgezinnen hebben een bijzondere gezinssituatie. Het gezin van een gastouder moet openstaan en letterlijk en figuurlijk ruimte hebben voor kinderen van andere gezinnen. De kinderen komen niet alleen in contact met de kinderen van de gastouder en de andere gastkinderen, maar ook met de partner, grootouders, andere familieleden en soms ook met burens en kennissen van de gastouder. Van de gastouder wordt verwacht dat ze goed in staat is om werk en privé zo te combineren dat de opvangsituatie een meerwaarde krijgt voor alle betrokkenen.

Aanbieden van spel, activiteiten en spelmaterialen

Annet Weterings

Gastouder Jolijn en haar kinderen komen terug van buiten spelen. Het waait hard. Iedereen heeft rode wangen. Buiten vliegen de blaadjes door de lucht. 'Hebben jullie gezien hoe hard de wind waait?' vraagt Jolijn. 'De wind zwaait niet, hij blaast', zegt Tijn. 'Zó!', en hij blaast met bolle wangen. Anderen doen hem na. Jolijn heeft een paar doekjes liggen, waarmee ze wappert, ze probeert ze te laten fladderen als een blaadje. Maar hier binnen is niet zoveel wind als buiten, want het heeft geen effect als de kinderen tegen het naar beneden fladderende doekje blazen. 'De wind blaast ze weg', zegt Jolijn, 'omdat ze zo licht zijn, maar met een klein stukje papier gaat het misschien wel'. Ze pakt een rol toiletpapier en laat de kinderen er een klein stukje afscheuren. Ze blazen de papiertjes over de tafel. Na vijf minuten is iedereen uitgeblazen en keert de rust weer. Een voorbeeld uit het boek 'Aandacht voor spelen' van Marianne de Valck (2012, p. 49).

Spelen en laten spelen

Spelen is gewoon doen

Spelen is belangrijk voor kinderen. En in een tijd waarin steeds meer nadruk wordt gelegd op leerdoelen en resultaten wordt spelen steeds belangrijker. Bij spelen gaat het niet om prestaties, maar om het doen, dus om het proces van het spelen zelf. Door gewoon maar bezig te zijn ontdekken kinderen de wereld. Geen enkel kind speelt met het doel zich te ontwikkelen, maar al spelend gebeurt dat wel. Kinderen spelen op hun eigen manier, in hun eigen tempo, met speelgoed dat ze zelf leuk vinden. Door te spelen en te ervaren ontdekken kinderen van

alles. Ze leren wat ze zelf kunnen, ze leren er zichzelf en de ander door kennen. Ze leren wat de eigenschappen van materialen zijn, wat je ermee kunt en waarvoor het te gebruiken is. Ze onderzoeken in hun rollenspel het gedrag van de volwassenen om hen heen. Dat doen ze door uitproberen en door kijken naar volwassenen en naar elkaar, door imiteren. Spelen leidt als vanzelf tot leren, logisch denken, actie en reactie en tot het belangrijkste: omgaan met elkaar.

De gastouder zorgt dat een kind kan spelen

De rol van de gastouder is om kinderen in situaties te brengen waarin ze *kunnen* spelen en ontdekken.

PRAKTIJK

Tekenen met lucht

Nodig: raam, spiegel of schoolbord, zeem of doekje. Ga vlak bij raam, spiegel of schoolbord staan. Adem goed in en uit, zodat raam, spiegel of schoolbord beslaan. Teken in het beslagen deel wat je maar wilt, of tik tak tor – boter-kaas-en-eieren. Veeg alles weer schoon.

Spelen met je schaduw

Nodig: de zon en de schaduw. Spring op de schaduw van een ander kind; tikkie! jij bent hem!
 Variatie: schaduwtekening maken. Nodig: zonlicht door de ramen of een bureaulamp op

tafel, wit papier, glazen flessen, liefst van glas in verschillende kleuren, water.

Doen: zet een tafel met daarop een vel papier in het licht, of leg het vel papier buiten op de grond in de zon. Zet de glazen voorwerpen bij het papier zodat de schaduwen van de voorwerpen op het papier vallen. Vul de glazen voorwerpen eventueel voor de helft met (gekleurd) water. Laat kinderen schuiven en draaien met de voorwerpen totdat de schaduwen een mooi, gek, leuk, verrassend beeld vormen.

Bron: De Valck (2007).

De gastouder kan de aandacht van de kinderen richten: 'Zullen we vandaag eens...' 'Zeg, heb je al gezien dat...' 'Ik hoorde daarnet dat... jij ook?' 'Heb je *dat* weleens geproefd?' 'Voel eens...' 'Hééé, ik ruik iets! Jij ook?' Ze kan kinderen van alles laten uitproberen en onderzoeken. Het hoeft niet allemaal goed te gaan of tot resultaat te leiden. Kinderen zoeken zelf hun oplossingen. Dat hoort ook bij spelen.

Spelen kan met van alles, van wasknijpers tot wc-rollen en kastanjes, maar natuurlijk ook met speelgoed. Speelgoed hoeft geen gekocht speelgoed te zijn, het hoeft zelfs geen ruimte in te nemen. De gekste dingen zijn het waard om mee te spelen, het is maar net waar kinderen zich door geïnspireerd voelen. De gastouder helpt ze, niet alleen door materiaal aan te bieden waar ze mee mogen spelen, maar ook door

te zorgen dat ze *kunnen* spelen en door ze ideeën en stimulansen te geven.

Kijk op spelen

Een gastouder zorgt voor de gelegenheid om te spelen. Zij zal vaak degene zijn die aangeeft wanneer, waar en vaak ook met wat de kinderen kunnen spelen. Zij bepaalt bovendien wat mag en niet mag. Daarbij maakt het nogal wat uit hoe ze zelf tegen spelen aankijkt: vindt ze spelen tijdsvulling of vindt ze het belangrijk? Stuurde ze het spel, begeleidt ze het langs de zijlijn of laat ze kinderen helemaal vrij? Wanneer grijpt ze in en hoe doet ze dat? Dat vraagt telkens om bewuste en onbewuste beslissingen en dat is niet altijd eenvoudig. Wie zegt wat goed is?

KENNIS

Niet voorschrijven, wel grenzen

Het is de kunst om binnen het spelen grenzen te trekken, maar niet voor te schrijven wat er binnen die grenzen gebeurt.

Bron: De Valck (2007).

Inspiratie om goed te spelen

Kinderen spelen omdat ze daar zin in hebben, omdat ze nieuwsgierig zijn naar elkaar en naar het materiaal of omdat de zon schijnt of juist niet. Kinderen die niet lekker in hun vel zitten spelen ook niet lekker. Ze zijn niet echt betrokken bij hun spel. Om kinderen te stimuleren goed te spelen heeft de gastouder ook zelf inspiratie, kennis, voorbeelden en eigen creativiteit nodig.

Inspiratie is gebaseerd op ervaring en vakkennis. De gastouder weet op welke leeftijd kinderen waarmee spelen en ze begrijpt ook waarom ze dat doen. Daar hoort kennis bij over individuele verschillen door leeftijd, cultuur, jongens- en meisjesverschillen en de aard van een kind. Een inspirerende gastouder is zelf ook bereid om samen met de kinderen te spelen, dingen uit te proberen, te onderzoeken, te ontdekken en te vernieuwen.

Speldeskundige Marianne de Valck zegt het in haar boek *Wat mag, wat kan* (2010) zo: 'Goed spelen kun je niet plannen in de zin van het intikken van een einddoel en daarmee de snelste en veiligste weg naar het doel te vinden. Vaardigheden en inzichten ontstaan niet zonder falen en vallen, kliederen en klungelen.' In het algemeen kun je stellen dat spelen het best lukt als er een balans is tussen samen spelen en alleen, tussen rust en uitdaging.

PRAKTIJK

Wat is er zoal nodig voor 'goed' spelen? Waaraan kun je zien of een kind lekker speelt

Interesse	Het kind is geïnteresseerd in waar het mee bezig is.
Vrije keuze	Het kind kiest wat het wil (binnen de grenzen die de gastouder biedt).
Op zijn eigen manier	Het kind doet dingen op zijn eigen manier, in zijn tempo, op zijn niveau.
Ontspannen	Het kind is ontspannen tijdens het spelen.
Alert	Het kind maakt in zijn spel gebruik van alle zintuigen: wat het hoort, ziet, ruikt, proeft en voelt.
Geconcentreerd	Het kind is zo gefocust op zijn spel dat het zijn omgeving lijkt te vergeten.
Eigen tijdsbesef	Een kind gebruikt tijdens het spelen vaak de verleden tijd: 'En toen was jij...' 'En toen ging ik...'
Uitproberen	Een kind heeft de macht en de controle over zijn eigen spel en probeert eigen ideeën en oplossingen uit. Het wil daarin niet gestoord worden, tenzij het wil dat anderen meedoen in zijn koninkrijk.
Uitgedaagd: makkelijk/moeilijk	Een te makkelijke puzzel is niet leuk, een te moeilijke ook niet: kinderen spelen lekker als ze zich uitgedaagd voelen door iets wat binnen hun bereik ligt.
Niet laten ontmoedigen	Een kind dat goed speelt, weet wanneer het goed of fout gaat. Het geeft niet snel op, maar probeert iets anders: zo lukt het niet, maar zo misschien wel?
Grensverleggend	Een kind probeert iedere keer een stapje verder te komen: lukt het net als gisteren of gaat het vandaag nog een stukje beter?

Goed spelen is geconcentreerd spelen en draagt bij aan de ontplooiing van een kind, zonder dat er sprake is van 'een lesje'. Een goede inrichting van de omgeving, zowel binnen als buiten, kan daarbij enorm helpen: is er voldoende ruimte voor verschillende soorten activiteiten, dus ook voor rennen en muziek maken enzovoort? Is er voldoende rust om je even terug te trekken en te concentreren? Mag iets vies worden?

Georganiseerd en vrij spel

Er zijn heel veel soorten spel, maar je kunt in elk geval grofweg twee hoofdvormen onderscheiden: georganiseerd spel en vrij spel.

Georganiseerd spel gebeurt op initiatief van de gastouder. Het betekent dat de gastouder de spelactiviteit bedenkt, aanbiedt en aanstuurt. Welke activiteiten dat zijn, hangt af van wat kinderen op dat moment nodig hebben. *Wat* ze nodig hebben weet de gastouder door goed naar kinderen te kijken en te luisteren en doordat ze weet wat haar kinderen aankunnen: waar zijn ze aan toe, wat vinden ze boeiend, wat doen ze graag?

Vrij spelen gebeurt op initiatief van het kind. Kinderen spelen hun behoeften uit in het vrije spel. Wat kinderen gaan doen bepalen ze zelf, en ook hoe, waar, waarmee en met wie. Ze bepalen ook zelf wanneer ze stoppen. Ze krijgen van de gastouder de ruimte om eigen keuzes te maken en te experimenteren.

Kinderen hebben aan beide manieren van spelen behoefte, beide manieren dragen op hun eigen manier bij aan hun ontwikkeling. Wat nooit uit het oog verloren mag worden is dat kinderen elke dag de mogelijkheid moeten krijgen tot vrij spelen. Vrij en georganiseerd spelen zijn allebei even belangrijk. Het mooiste is een wisselwerking: georganiseerd spel zorgt voor ideeën en nieuwe kennis en vaardigheden, vrij spel moedigt aan om ideeën te onderzoeken en te oefenen (of andersom). Of je kinderen vrij of georganiseerd laat spelen is van veel factoren afhankelijk: waar ze aan toe zijn (kunnen ze spelregels al begrijpen?), waar ze zin in hebben op een bepaald moment, maar ook: de grootte van de groep, leeftijd en voorkeuren van kinderen en mogelijkheden binnen en buiten.

PRAKTIJK

Zelf kiezen

Een gastouder in Weert vertelt: 'De grote kinderen bij mij hebben weinig behoefte aan georganiseerd spel en willen zelf kiezen. Als ze uit school komen hebben ze helemaal geen zin om vermaakt te worden. Heel de schooldag is er voor de kinderen al bepaald wat ze moeten doen. Vaak kunnen ze zichzelf goed vermaken.'

Buiten spelen

Buiten spelen is goed en gezond: buiten is meer ruimte voor beweging, om te rennen en fietsen, dus om je energie 'kwijt' te kunnen en je lichamelijke conditie en vaardigheden te oefenen. Toch spelen vooral in grote steden kinderen steeds minder buiten. Dat komt omdat er buiten – letterlijk – minder 'veilige ruimte' is voor kinderen. Binnen is er voor hen vaak meer speelruimte, zeker als ze overal in huis kunnen spelen. Bovendien is er voor binnen veel interessant speelmateriaal voor handen, zoals de Wii, de computer of de PlayStation. Als gastouder zul je over buiten spelen altijd afspraken met de ouders hebben gemaakt over de mate waarin

kinderen zelfstandig mogen opereren. Het gaat dan om zaken zoals: wat mag een kind alleen, waar mag het zelfstandig naartoe? Waarbij heeft het begeleiding nodig? Op welke leeftijd mag het kind samen met andere kinderen naar het buurtspeeltuintje?

Buiten spelen is buitengewoon belangrijk om een aantal redenen.

› BUITEN SPELEN GEEFT VEEL MEER VRIJHEID

Om te beginnen hebben kinderen buiten meer bewegingsvrijheid en frisse lucht. Daarnaast kunnen kinderen buiten veel meer hun gang gaan zonder inmenging van volwassenen. Daardoor krijgen ze meer vrijheid om over dingen na te denken en te fantaseren, of om hun eigen conflicten op te lossen. Buiten kunnen kinderen hun geheime plekjes hebben: dat geeft ruimte voor privacy.

› BUITEN SPELEN KINDEREN VEEL AFWISSELENDER

Doordat de omgeving buiten minder georganiseerd is dan binnen geeft buiten spelen andere ervaringen: (storm)wind, vrieskou of warmte en licht van de zon, regen, hagel, sneeuw. Herfstblaadjes en beukenootjes, kastanjes, bloemen, gras, aarde, beestjes, mooie stenen en modder.

› BUITEN SPELEN BEVORDERT HET SAMEN SPELEN

Volwassenen zijn minder beschikbaar waardoor kinderen zich als vanzelf sterker op elkaar gaan richten.

› BUITEN SPELEN GEEFT BETERE KANSEN OM TE BEWEGEN

Met name oudere kinderen zijn vaak gewend veel te zitten, maar jongere kinderen hebben veel 'beweegdrang'. Van rennen en balanceren, glijden en springen worden kinderen niet alleen sterk en handig, ze krijgen er ook zelfvertrouwen door. Buiten is er dat muurtje of die boomhut waar je op of in wilt klimmen. Bewegen is belangrijk voor de gezondheid van kinderen. Het heeft een gunstige invloed op de spijsvertering en helpt bij het voorkomen van overgewicht.

Buiten spelen biedt bij uitstek kansen voor vrij spelen. Of je als gastouder aanwezig bent bij het buiten spelen hangt af van de leeftijd en het niveau van de kinderen en van de overzichtelijkheid van de buitenruimte. Is de tuin goed te overzien? Is de gastouder in zicht en bereikbaar? Voor jonge kinderen is haar aanwezigheid een must. Vooral wat angstige kinderen vinden het fijn als de gastouder in de buurt is; zij krijgen de kans vlak bij haar te blijven. Voor oudere kinderen is het goed als de gastouder in de buurt is om in te grijpen, te troosten of mee te spelen op de momenten dat het echt nodig is. Ze kan 'dwarrelaars', die alsmaar niet tot spel komen een zetje geven en rustverstoorers corrigeren. Bij conflictsituaties die kinderen niet meer zelf kunnen oplossen speelt ze een bemiddelende rol.

Uitstapjes

Als het even kan zullen de meeste gastouders dan ook elke dag met de kinderen naar buiten gaan. Als dat niet kan in een eigen tuin of op een veldje vlakbij, dan in het park of een speeltuin in de buurt. Buurtspeeltuinen bieden bovendien goede mogelijkheden voor contact met andere kinderen, wat weer goed is voor de sociale ontwikkeling. Alleen al de wandeling ernaartoe is een uitstapje op zichzelf, zoals gastouder Hatice beschrijft: 'Af en toe wandelen we naar de zorgboerderij van boer Hans en halen daar groenten en fruit. Daar zien de kinderen meteen ook hoe het allemaal groeit.'

Verskillende uitstapjes kunnen de wereld bij de gastouder uitbreiden en interessant maken, zoals:

- › naar de winkel om boodschappen te doen;
- › naar de speeltuin;
- › een bezoek aan de bibliotheek, een museum;

- › een bezoek aan een werkplaats (van een kunstenaar, de bakker, de fietsenmaker in de buurt);
- › spelen op het schoolplein na schooltijd;
- › een bezoek aan de kinderboerderij;
- › een bezoek aan een park.

Dit soort uitjes is leerzaam voor kinderen en het biedt afwisseling en nieuwe ontdekmogelijkheden.

Omgaan met dieren

De pedagogische waarde van het spelen met dieren is groot. Vaak voelen kinderen en dieren zich tot elkaar aangetrokken. Dieren horen bij de wereld waarin kinderen leven, of het nu gaat om torretjes en wormen of om grotere dieren, zoals een konijn, poes of paard. Door aaien en verzorgen van dieren leren kinderen respect hebben voor, en rekening houden met andere levende wezens. Dieren stimuleren het concentratievermogen (kijken naar vissen, zoeken naar insecten, verzorgen van grotere dieren) en ze kunnen een belangrijke uitlaatklep zijn voor de gevoelens van kinderen. De omgang met dieren werkt positief voor het gevoel van eigenwaarde van kinderen doordat ze ervaren hoe dieren zich gedragen als zij hen verzorgen.

Natuurlijk moeten er wel voldoende waarborgen aanwezig zijn als je kinderen intensief in contact brengt met dieren, zoals:

- › je hebt kennis over de vraag op welke leeftijd je kinderen in contact kunt brengen met welke dieren, en wat je kinderen dan wel en niet kunt laten doen;
- › je beschikt over ruim voldoende kennis over dieren, hun gedrag en behoeften;
- › je denkt na over de keuze van een dier: er zijn dieren die uit zichzelf komen (torren tussen boomschors, wurmen in vochtige grond, vlinders en bijen in bepaalde bloemen, waterpoeltje voor kikkers) en die voor kinderen heel interessant zijn. Je kunt ook kiezen voor het nemen van een huisdier: een hond, kat, cavia of anderszins;
- › je draagt zorg voor geschikte huisvesting en goede verzorging;
- › je maakt een risicoanalyse en een plan van aanpak in overeenstemming met de GGD, en je maakt een hygiëneplan;
- › je overlegt met ouders over de voorwaarden en maatregelen bij allergie;

- › je maakt ook een plan van aanpak voor gebeurtenissen, zoals bijten, prikken, krabben, ziektes, doodgaan, te veel jonge dieren, vlooien, uitwerpselen, voortplanting;
- › je maakt afspraken over eindverantwoordelijkheid en een goede taakverdeling: wat doet het kind en wat doen de volwassenen als het gaat om bijvoorbeeld het verschonen van het aquarium buiten de opvangtijd, het wassen, borstelen en spelen met het dier.

De intenties voor de begeleiding kun je als gastouder vastleggen in je eigen pedagogisch werkplan. In dat plan staat bijvoorbeeld waarom het belangrijk is dat kinderen leren omgaan met dieren, maar ook dat je een kind nooit alleen laat met een dier, en hoe je omgaat met kinderen die bang zijn voor dieren of die om gezondheidsredenen niet te veel in de buurt van (bepaalde) dieren kunnen zijn.

Spel en ontwikkeling

Kinderen ontwikkelen zich eigenlijk voortdurend: soms maken ze kleine, bijna onopvallende sprongen, soms heel grote. Dat betekent dat ook hun spel zich vernieuwt en verder ontwikkelt. In de eerste hoofdstukken van dit boek zijn de ontwikkelingsfasen aan de orde geweest. Duidelijk is dat maar heel weinig kinderen iedere fase precies 'volgens het boekje' doorlopen: tussen het ene en het andere kind dat gaat lopen kan maar liefst een verschil van twaalf maanden zitten. Ook het moment waarop een kind zijn eerste woordje zegt kan enorm verschillen van het moment waarop een ander kind dat doet. Maar er is wel een grote lijn aan te geven die helpt bij het nadenken over welk soort spel en welke spelmaterialen interessant zijn voor kinderen van een bepaalde leeftijd.

PRAKTIJK

Allergie voor dieren

Kinderen die allergisch zijn voor een hond of kat herken je aan een loopneus, niesbuien, jeuken en tranende ogen, roodheid en zwelling van de huid en benauwdheid. Een remedie is er niet, behalve uit de buurt blijven. Overleg altijd goed met de ouders en neem tijdig maatregelen. Het is aan de bemiddelingsmedewerker van het gastouderbureau om hier een juiste match te maken: zij komt bij de gastouder thuis en weet van allergieën bij kinderen.

Baby (0 tot 18 maanden)

Baby's spelen met de gastouder, met zichzelf, met elkaar en met materiaal door lachen, grijpen, sabbelen, geluid maken en kijken. Laat het initiatief bij hen. Kijk naar wat een baby onderneemt en sluit hierbij aan. Geef ze de kans om met hun hele lijf en alle zintuigen te leren.

Tips:

Laat baby's ervaren hoe het is om op verschillende ondergronden te zitten, lopen, kruipen of liggen. Denk aan bubbeltjesplastic, houtsnippers, een stuk hoogpolig tapijt, kiezels, gras, zand of modder.

Geef baby's een bak met water en laat ze spelen met trechttertjes, ballen, plastic beestjes, potjes en bakjes. Vanaf dat ze kunnen zitten spelen baby's meestal graag met zand, verf, plaksel, brooddeeg, vla, maïzena en water. Zie hoe ze ontdekken hoe dat voelt. Wees niet bang voor rommel of chaos. Juist de kleinschaligheid van de gastouderopvang biedt mogelijkheden om dit met drie of vier kinderen aan de keukentafel te doen. Een droog doekje voor plak- of verfhanden bij de hand en de rest is na afloop zó schoon. Leg of zet baby's naast elkaar en ontdek hoezeer ze geboeid zijn door elkaar. Ze bestuderen elkaar en maken contact. Een spiegel voor of boven een of meer baby's is aanleiding tot veel (inter)actie.

Dreumes (1,5 tot 2,5 jaar)

Dreumesen spelen vaak naast elkaar en geven zo nu en dan eens iets aan elkaar, zoals een auto of een stukje rails. Wat later in hun ontwikkeling spelen dreumesen kort samen; één kind legt bijvoorbeeld een blok neer op een toren die een ander kind aan het bouwen is.

Tips:

Door mee te spelen geven volwassenen het spel een nieuwe impuls. Gaat het om het spelen van een rol: 'jij bent de poes', dan speelt de gastouder een persoon die het spel even een nieuwe draai geeft.

Probeer aan te voelen hoe lang je meespeelt: trek je terug als het kind het zelf weer kan en wil.

Peuter (2,5 tot 4 jaar)

De meeste peuters zijn ondernemend. Alles willen ze onderzoeken, met al hun zintuigen. Geef ze daartoe de ruimte, de tijd en de materialen. Peuters spelen al wat langer achter elkaar zelfstandig; als ze contact nodig hebben zoeken ze dat zelf. Ze komen er achter dat spelen met andere kinderen aan regels gebonden is; als je geen rekening houdt met anderen geldt het recht van de sterkste. Daarom hebben ze soms hulp van de gastouder nodig bij het leren samen spelen.

Tips:

Als gastouder leg je een peuter uit dat je speelgoed waar een ander kind mee speelt niet afpakt; je vraagt eerst of je ermee mag spelen.

Ook het mee mogen spelen met een of meer andere kinderen is vaak even aftasten. Leer een peuter hoe hij een ander kind kan vragen of hij mag meedoen.

Schoolkind (4 tot 13 jaar)

Het geeft kinderen van 4 tot 6 jaar meestal een veilig gevoel als de gastouder bij het spelen in de buurt blijft. Indien nodig grijpt zij in of biedt zij hulp. Voor 7- tot 10-jarigen hoeft de gastouder in principe alleen maar beschikbaar te zijn en eventueel als scheidsrechter op te treden als het misgaat. Gaat het om iets dat ze voor het eerst doen dan hebben ze waarschijnlijk wel hulp nodig. Willen ze bijvoorbeeld koekjes bakken dan bereid je dat voor door de spullen in huis te halen, te helpen bij het lezen van het recept, het afwegen en het op tijd de oven aanzetten. Zijn de kinderen 10 jaar of ouder dan ben je als gastouder vooral vraagbaak: jij beschikt over kennis en informatie die zij interessant vinden.

Tips:

Voor basisschoolkinderen is spelen vrije tijd en ontspanning. Dat betekent spontaan spelen: zelf kiezen wat je leuk vindt,

waarmee je speelt, hoe je speelt, hoe lang en met wie. De ene keer kijk je van een afstandje toe (kinderen doen het zelf), de andere keer breng je ze op een idee ('zullen we gaan kleien?'), weer een andere keer speel je – even – mee.

Vrij en georganiseerd spel wisselen elkaar af. Een gastouder heeft bij georganiseerd spel een actieve rol: je biedt iets aan met een doel, een begin en een eind. Dat betekent niet dat de kinderen niet actief zijn: die bedenken zelf ook onderwerpen voor activiteiten, ze leiden ze (gedeeltelijk) zelf en ze voeren ze uit.

Spel begeleiden

Hieronder staan een aantal aandachtspunten voor het begeleiden van spel van kinderen. Het gaat om:

- › praten, uitleggen en luisteren;
- › helpen en stimuleren;
- › spelen of vervelen;
- › competitie;
- › rekening houden met temperament;
- › rekening houden met jongens en meisjes.

Praten, uitleggen en luisteren

Spelen is communiceren met materialen en mensen. Tijdens het spelen 'praten' kinderen met elkaar, met de gastouder,

PRAKTIJK

Communicatie tijdens het spelen per leeftijdsfase

Baby

Boze, blijde, verdrietige of tevreden baby's communiceren volop met gebaren, gezichtsuitdrukkingen en geluiden. Daar kunnen ze lang geboeid door blijven. Er zijn baby's die een uur met een doos spelen en met een volwassene die af en toe iets aangeeft of die een leuk geluid maakt.

De gastouder biedt woorden en liedjes aan. Doordat de gastouder voorwerpen benoemt merken jonge kinderen dat alles een naam heeft. Ze leren de klanken herkennen: 'Ik ga een boekje kijken. Kom je ook?' Geef kinderen altijd tijd voor een reactie, dan weet je of de boodschap overkomt: 'Boek!'

Verder hebben baby's veel plezier in liedjes en versjes, bewegingsspelletjes, eenvoudige verhaaltjes en boekjes. Zo leren baby's veel tegelijk: intimiteit en vertrouwen, gevoel voor klank, ritme en melodie, nieuwe woorden, kijken en het verbeelden van gedachten.

Dreumes

Is een dreumes werkelijk verdiept in zijn spel, dan heeft hij genoeg aan zichzelf. Veel praten leidt dan af, kan zelfs storend zijn.

De gastouder sluit aan op het kind en zoekt kansen

Een gastouder kan wel bij zijn spel aansluiten, het uitbreiden of het naar een nieuw richting ombuigen. Kijk hoe een dreumes bezig is tijdens het verzorgen en spelen. Zoek naar kansen om hem uit te dagen en hem daarmee een stapje verder te brengen. Zien hoe een dreumes bezig is, is ook opmerken hoe hij denkt, of hij plezier heeft en met hoeveel interesse, concentratie en variatie hij bezig is.

Peuter

Peuters zijn nog heel spontaan in het tonen van hun emoties, maar hebben er vaak geen woorden voor.

De gastouder benoemt de emoties

De gastouder kan helpen door gevoelens van kinderen bij het spelen te verwoorden en uit te leggen. Gastouder Iris zegt daarover: 'Soms gaat een kind huilen tijdens een spelsituatie en kan het niet vertellen wat er is. "Ben je boos, verdrietig, of heeft iemand iets afgepakt?", vraag ik dan. "Wil jij soms ook dat autootje?" Door vragen te stellen kom je er vaak wel uit. Het kan ook zijn dat de andere kinderen hebben gezien wat er aan de hand is of wat het wil. De woorden helpen het kind vervolgens om ook zichzelf beter te begrijpen.'

Kleuter en schoolkind

Schoolkinderen zijn geïnteresseerd in de wereld om hen heen. Alles kan bij deze leeftijd aanleiding zijn tot een gesprekje.

De gastouder zorgt voor nieuwe informatie en laat kinderen vertellen en naar elkaar luisteren

Als gastouder heb je niet op alle vragen antwoord. Dat is niet erg; betrek er andere kinderen bij, of zoek het op (bibliotheek, internet). Ook spelregels zijn een goede aanleiding voor een gesprek: een kind vanaf een jaar of 5 gaat leren om een spel te spelen volgens de 'officiële' regels in plaats van volgens zijn eigen regels. Het is er ook aan toe om te ervaren dat winnen niet het enige doel van het spel is. Je stimuleert de kinderen om elkaar te begrijpen en naar elkaar te luisteren. Spelregels uitleggen kan knap ingewikkeld zijn. Als gastouder help je een kind daarbij, houd je de aandacht van de andere kinderen vast en zorg je dat het ordelijk verloopt.

met andere kinderen, met speelgoed en met zichzelf. Ze verwerken en verwoorden hun indrukken al spelend. Ze bedenken theorieën over hoe de wereld volgens hen in elkaar steekt. Gastouders zorgen intussen voor kleine praatbruggetjes: bruggetjes om de grote buitenwereld en de kinderlijke binnenwereld te verbinden en begrijpelijker te maken. Door vragen te stellen, samen na te denken en woorden te geven aan belevenissen. En door kinderen uit te nodigen te zeggen wat er gebeurt en hoe ze zich daarbij voelen.

Helpen, stimuleren, ideeën aanreiken

Zo nu en dan hebben kinderen volwassenen nodig die hen uitdagen om te spelen. Elk kind wordt op een andere manier ergens door getriggerd. Je kunt dat als volwassene moeilijk op voorhand bepalen.

Hoe beter een gastouder haar gastkinderen kent, hoe beter ze weet hoe ze hen kan stimuleren. Ze merkt het gauw genoeg: kinderen die niet geïnteresseerd zijn reageren niet of nauwelijks of zijn zó klaar. Dat wil niet zeggen dat zij een verkeerd aanbod deed. Maar misschien was het niet toegesneden op wat de kinderen op dat moment nodig hadden.

Een gastouder kan zowel georganiseerd als vrij spel stimuleren door het op gang te brengen, of door hulp te bieden als het vastloopt. Bij vrij spel trekt ze zich terug zodra het kan, maar blijft ze op afstand toekijken. Ze kan ook hulp bieden bij het maken van vrienden, bij het verschaffen van bepaald spelmateriaal of door even mee te spelen. Je kunt een kind leren hoe het iets moet vragen: 'Mag ik nu een keer de moeder zijn?' en je kunt het leren omgaan met de reacties van andere kinderen daarop, zoals: nee, nu niet want..., ja, straks..., zullen we... enzovoort. Zo'n extra duwtje is soms nodig.

Soms komen kinderen even niet verder met hun spel. Dan kan de gastouder hen weer op weg helpen door nog eens het doel van hun spel te benoemen: jullie wilden toch een tent maken? Kan er nu iemand in zitten? Of lukt dat niet? Hoe zullen we dat oplossen? Het is goed om kinderen bij obstakels, vragen en problemen eerst te vragen hoe ze het zelf denken op te lossen. Een gastouder zal vaak zuinig zijn met adviseren. Het is voor kinderen leerzaam en bevredigend als ze zelf oplossingen kunnen bedenken.

KENNIS

Meer Lezen?

Bewegen

Gastouders kunnen aan de beweegdrang van kinderen tegemoetkomen door ze te laten dansen of door beweegspelletjes te doen. Op www.beweegkriebels.nl staan veel beweegspelletjes met liedjes, bijvoorbeeld *Hoofd, schouders, knie en teen*, *Jan Huigen in de ton*, en *Heb je wel gehoord van de zeven*.

Ook het boek *Spelenderwijs bewegen* van Eileen Kalkman en Miranda Rep (2008) biedt leuke informatie die goed toepasbaar is voor gastouders.

Dagelijkse bezigheden vormen vaak uitstekende aanleidingen tot spel. Afwassen is ook spelen als je lekker met warm water mag kliederen. Knijpers in en uit de knijperzak halen kan een spel zijn waar een kind helemaal in opgaat. Hieronder staan nog wat spelvoorbeelden, die voortvloeien uit alledaagse gebeurtenissen en activiteiten.

› ETEN

Bowl maken. Nodig: fruit en een bak, water, aanmaaklimonade en bekertjes. Iedereen staat een stukje van zijn fruit af. Of verzamel samen zelfgeplukte aardbeien, bramen of bessen. Fruit goed schoonmaken. Alles in de bak gooien en water, sap of aanmaaklimonade toevoegen. Als je alleen water gebruikt, kun je fruit pureren of sinaasappelsap toevoegen. Ieder schept er een bekertje met bowl uit.

› AANKLEDEN/VERKLEDEN

Van het gewone aan- en uitkleden kun je al gemakkelijk een spelletje maken: Wie kan al...? Wie is het eerst klaar met...? Daarnaast kun je zorgen voor een kist met verkleedkleden. Dat hoeven geen officiële verkleedkleden te zijn, de oude jurken, hoeden, overhemden, bretels, schoenen, tassen en sjaals van oma en opa of mama en papa zijn wel zo leuk.

› OPHALEN

Elke dag dezelfde weg naar school om de grote kinderen op te halen wordt op den duur saai. Maak daarom ook eens een ommetje langs de speeltuin, de kinderboerderij of het park. Even extra aandacht en frisse lucht. Maar ook de overbekende route kun je gemakkelijk spannender maken door spelletjes als: alle

rode tegels overslaan, bomen tellen, over muurtjes lopen, wie het eerst een vogel ziet, en... (laarzen aan) in plassen springen. Stel vragen: waar komt de wind vandaan? Welk weer heb jij het liefst? Waarom? Dan gaat het niet om de juiste antwoorden, maar om het bedenken, fantaseren, filosoferen.

› DE WAS OPHANGEN

De fantasie stimuleren kan ook tijdens het ophangen van de schone was: span een lijn, hang daar doeken overheen en zet alles met wasknijpers vast, zo heb je een echte hut.

› SAMEN HANDWERKEN OF OUDERWETSE SPELLETJES SPELEN

Veel handvaardigheden of bordspellen vinden kinderen prachtig om te leren: touwfiguren maken, vingerhaken, breien, borduren, weven, een knoop aanzetten, timmeren, jeu de boules, ganzenbord, kaarten, dammen en schaken, halma, mens-erger-je-niet.

› BOODSCHAPPEN DOEN

Laat de kinderen de boodschappen in de winkel zoeken: Wie weet waar de hagelslag staat? Wie pakt de melk? Met het verpakkingsmateriaal en zelfge-maakt geld kun je thuis heel goed een eigen winkeltje maken.

Spelen of vervelen?

Zich vervelen doen kinderen meestal als ze iets niet mogen, iets niet kunnen, te weinig aandacht krijgen of geen vriendjes in de buurt hebben. Volwassenen vinden het vervelend als kinderen hangen en zeuren en niets willen doen. Kinderen *zelf* vinden het meestal niet zo erg. Kinderen omschrijven vervelen als *nog niets* willen doen. Tijd waarin ze na moeten denken over wat ze willen gaan doen, wachten en kijken of iets mogelijk wordt. Vervelen en vervolgens bedenken wat je wilt doen hoort dus bij het spelen.

Kinderen hebben tijd nodig om te leren ideeën te ontwikkelen en oplossingen te zoeken. Krijgen ze daar niet de kans voor doordat je al hun tijd voor ze invult, dan krijgen ze vaak later moeite met zelfstandig initiatieven nemen en een eigen mening vormen. Kinderen hebben allerlei strategieën om in hun 'broeitijd' open te gaan staan voor inspiratie: schommelen, op je hoofd staan, in de zon liggen, tv-kijken of even chillen. Ze leren dat dit gevoel verdwijnt zodra de geest weer door iets gegrepen wordt.

Competitie

Winnen en verliezen hoort bij spel. Leer kinderen dat een echte winnaar iemand is die ook kan verliezen. Door samen te spelen leert het kind wat winnen en verliezen is. Verliezen hoeft geen probleem te zijn voor het zelfvertrouwen van het kind. Soms stimuleert het een kind zelfs om zichzelf te verbeteren. Eigenwaarde en zelfrespect zijn hierin belangrijk: als je verliest ben je nog steeds wie je bent. Competitie is dus prima, maar zorg als gastouder ook voor activiteiten waardoor kinderen juist samenwerken of waarin alleen het lekker bezig zijn centraal staat.

Meespelen

Af en toe even meespelen kan heel goed of leuk zijn: samen voetballen bijvoorbeeld of helpen met schommelen. Niet alle gastouders vinden het vanzelfsprekend. Voor meespelen kunnen verschillende redenen zijn.

› VERRIJKING

Je verrijkt het spel van kinderen door er iets nieuws aan toe te voegen. Kinderen bouwen samen met de gastouder een mooier kasteel dan alleen.

› ANDERE KINDEREN BETREKKEN

Door jouw toedoen betrek je meer kinderen in het groepje. Toekijkers krijgen bijvoorbeeld een rol.

› CONTACTEN BEVORDEREN

Door mee te spelen bevordert je contacten tussen kinderen, je brengt ze met elkaar in gesprek of stimuleert dat de een de ander helpt.

Niet meespelen betekent overigens niet dat je niet nodig bent. 'Oproepbaar' zijn is belangrijk en vaak voldoende. Niet meespelen betekent dat je op afstand toekijkt, toezicht houdt en observeert en vooral ook geniet van het spel van kinderen. Meespelen kan soms storend zijn. Kinderen van nog geen 4 kijken op tegen autoriteit en stoppen vaak met eigen initiatieven als je mee gaat doen.

PRAKTIJK

Tijd nemen voor spelen

Gastouders met veel gastkinderen hebben net zo goed tijd voor meespelen als gastouders met weinig kinderen. Als je maar een goed gestructureerd dagritme hebt en ideeën hebt over wat je kunt aanbieden. Als de jonge kinderen slapen kun je aandacht aan de oudere kinderen besteden. Je kunt ook verschillende ruimten gebruiken. Grote kinderen zitten met lego in de keuken, de kleintjes mogen er dan niet bij.

Stoeien

Kinderen waarmee gestoeid wordt en die onderling mogen stoeien ontwikkelen meer sociale vaardigheden en zijn vaak minder angstig dan kinderen die nooit stoeien. Spelenderwijs ontdekken ze grenzen en doen ze elkaar misschien pijn. Stoeien is niet per se een wedstrijdje om te winnen of verliezen, kinderen meten en verkennen elkaars kracht. Gastouders zijn daarom niet bang voor een stoeipartijtje en grijpen niet te snel in.

Jongens en meisjes

Jongens en meisjes verschillen. Dat is zowel aangeboren als aangeleerd. Dat hoeft geen problemen te geven.

Belangrijk voor de gastouder is:

- › Wees je bewust van eigen beelden en vooroordelen. Bij een jongen met een politiepet denk je misschien: 'een echte jongen'. Bij een meisje met zo'n pet denk je niet: 'een echt meisje', maar er zijn meisjes die jongensachtig gedrag vertonen en andersom en beiden mogen er zijn.
- › Geef ruimte voor verschillende soorten spel waardoor zowel jongens als meisjes aan hun trekken komen. Geef jongens de kans hun ruzies uit te vechten, jongens 'praten' nu eenmaal vaker met hun handen dan meisjes. Daar is niets mis mee. Bewaak wel de grenzen van hun veiligheid.

- › Je kunt jongens wel leren hun onenigheid uit te spreken en zo de ruzie op te lossen. Daarbij leren ze elkaars gevoelens begrijpen en leren ze verschillen zien. Begeleid ze zo dat ze zelf hun grenzen ervaren, signaleren en leren respecteren. Volwassenen hebben (te) vaak de neiging om in te grijpen en grenzen te stellen.

Voor sommige kinderen (vaak jongens) is het belangrijk dat je hun leert dat kracht niet de enige manier van overwicht is, maar intelligentie en inlevingsvermogen ook. Voor andere kinderen (vaak meisjes) is het belangrijk dat je hen steunt in het zoeken naar veiligheid via 'aardig zijn' terwijl je hen tegelijk laat zien dat veiligheid ook betekent: voor jezelf opkomen en assertief zijn. En dat je daarbij – als het echt nodig is – ook fysieke kracht mag en kunt gebruiken. Ook rustige en zachtaardige kinderen moeten leren 'stoeien' en zichzelf fysiek kunnen verdedigen. Speels oefenen door af en toe lekker stoeien is prima.

Temperament

Sommige kinderen zijn druk, andere rustig, de een is snel afgeleid, de ander kan lang en geconcentreerd spelen. Bepaalde kinderen zijn snel van streek, andere zijn niet van hun stuk te brengen. Dat vereist een andere aanpak bij het spelen. Houd rekening met gevoelige kinderen

door veranderingen tevoren aan te kondigen en biedt stevige en ondernemende kinderen veel nieuwe en vooral uitdagende ervaringen.

Kinderen met een beperking

Er zijn kinderen die slecht horen of zien, die problemen hebben met bewegen, diabetes of allergieën hebben, maar

ook kinderen met stoornissen, zoals autisme. Het kan betekenen dat je extra faciliteiten aanbrengt, een ander dagritme hanteert en de aanpak van het kind regelmatig aanpast. Er zal extra aandacht en zorg zijn voor samen spelen met andere kinderen. Uitgangspunt is dat alle kinderen spelen – vooral ook buiten spelen – ongeacht hun beperking. Kinderen met een beperking voelen zich niet zo verbonden met buiten en met de natuur als kinderen zonder een beperking. Natuurlijk houdt een gastouder rekening met de stoornis, beperking of achterstand van een kind, maar belangrijker is dat zij kijkt naar de mogelijkheden en de behoeften van het kind.

PRAKTIJK

Gesprek tussen gastouders

Alie: Er is verschil tussen spelen van gezonde kinderen en spelen van kinderen met een beperking.

Bea: Dat ben ik niet met je eens. Kinderen met een beperking spelen op een andere manier.

Dat is *hun* manier van spelen.

Cora: Ik heb één kind met een beperking dat alleen kijkt.

Bea: Ik heb een kind met een beperking voor wie aanraken of het kriebelen over zijn hand ook al spelen is.

Cora: Een autistisch kind is ook al bezig met spelen als het kijkt naar andere kinderen die spelen.

Materialen

Kinderen spelen met alles: lucht, boomblaadjes, handen, modder en brandweerauto's. Het gaat er niet alleen om waarmee een kind speelt, maar vooral om hoe het ermee mag spelen. Materialen zijn een middel om tot spel te komen, om zintuigen te oefenen, om te onderzoeken en experimenteren. Daarmee leren kinderen weer een klein stukje meer van de wereld en zichzelf kennen. Hoe kinderen met iets spelen is afhankelijk van de hoeveelheid tijd en ruimte die ze krijgen en hoezeer ze hun fantasie mogen laten werken.

Materialen hoeven niet duur te zijn. Met water, klei, hun eigen tenen, adem of inpakpapier zijn kinderen eindeloos bezig. Het gaat om speels denken, om de uitdaging die je ergens in ziet. Spelen met niets kan ook. Spelen met de wind, je handen, zon en schaduw, stimuleert oplettenheid. Kinderen weten vaak niet wat er schuilgaat achter zoiets simpels als een (lekkende) regenpijp of de zon in een regendruppel. Deze fenomenen hebben een bijzondere waarde voor de ontwikkeling van kinderen. Goed kijken en ermee spelen, helpt om meer begrip te krijgen van de eigenschappen van bijvoorbeeld water, zwaartekracht en licht.

Goed speelgoed

Goed speelgoed geeft kinderen veel ruimte om zelf te verzinnen hoe zij ermee willen spelen. Ook de kleur, bijvoorbeeld alleen een basiskleur, prikkelt het denken. Een pop of beest zonder details betekent dat kinderen zelf hun fantasie kunnen laten werken. Poppen waarbij je meteen ziet wie of wat het is doen dat niet, of in elk geval minder. Legopoppetjes die je zelf in- en uit elkaar kunt halen of een auto met losse figuren bieden die mogelijkheid veel meer.

Open en gesloten materiaal

Materiaal met maar één doel noemen we gesloten materiaal. Denk aan een brandweerauto met alles erop

PRAKTIJK

Fantasie stimuleren

Gastouder Gerdien: 'Ik vertelde een verhaaltje over een eendje dat zijn moeder kwijt was. Hij vroeg aan ieder dier dat hij tegenkwam of hij wist waar zijn moeder was. Om het verhaal te verlevendigen legde ik een blauwe doek (water) en een groene doek (gras) neer, wat bomen en verschillende dieren. Na afloop gebruikte een van de peuters op een vergelijkbare manier de doeken en de dieren. Hij maakte er op zijn manier een eigen verhaal/spel van.'

Voelen

Kinderen vinden het ook heel erg leuk om brooddeeg te kneden. Het wordt lekker warm in hun handjes. Ze maken er van alles van. Als je na het kneden de bolletjes in de oven doet heb je voor de lunch heerlijke broodjes.

en eraan. Dat is leuk. Er is ook speelgoed met veel minder uitgesproken uiterlijke kenmerken. Dit noemen we 'open materiaal', of 'openeindmateriaal'. Zulke speelgoed kan

voor allerlei verschillende doelen worden gebruikt: een garenklosje, klei, een steen of stok, een lap of een doos, geven ruimte om te fantaseren en om er zelf mee vorm te geven. Je kunt er een hut mee bouwen, een ketting van rijen enzovoort.

Hoeveelheid

Genoeg materiaal om kinderen uit te dagen is niet hetzelfde als een overvloed aan materiaal. Eén of twee boeiende dingen – een stift en een stuk papier – kunnen kinderen uren bezig houden. Een kamer, vloer, kast of zandbak volgestouwd met materialen maakt het voor kinderen moeilijk en onoverzichtelijk, soms onmogelijk om te kiezen. Hier geldt *less is more*: als een kind zich op enkele dingen tegelijk kan richten, concentreert het zich beter. Materiaal dat niet aan de orde is hoort zo veel mogelijk in een kast, schuur of op zolder en komt tevoorschijn als kinderen aan een nieuwe uitdaging toe zijn.

Echt materiaal

'Echt' betekent hier: geen officieel speelgoed, maar alles wat je in het dagelijks leven tegenkomt. Kinderen spelen fantastisch met eikeltjes en dennenappels, stokken en stenen, meel en macaroni, een pollepel en een slabak en

restproducten als wc-rolletjes of verpakkingsmateriaal. Ze vinden spelen met 'echt materiaal' meestal interessanter en uitdagender dan met speelgoed. Dus liever een echte pan dan een speelgoedpannetje, liever een echte hamer dan een speelgoedhamertje.

Echt materiaal is niet meer of minder gevaarlijk dan officieel speelgoed, maar de gastouder is wel verantwoordelijk en bepaalt wat mag en kan. Naast gezond verstand in verband met veiligheid horen bij dit soort speelgoed de volgende vragen:

- Vindt het kind het leuk om ermee te spelen?
- Waaruit bestaat de speelwaarde? (Wat leert een kind ervan?)
- Wat zijn de bezwaren? En als die er zijn: is het mogelijk te zorgen dat het kind er wel veilig mee kan spelen?

In verband met de veiligheid zal de gastouder:

- restmaterialen bekijken op splinters, scherpe kanten en breuken;
- geen giftige stoffen gebruiken.

Speel-o-theek

Als gastouder kun je ook materialen lenen bij een speel-o-theek. Speel-o-theken zijn organisaties die speelgoed beschikbaar stellen en informatie geven over spelen en

speelgoed. Lenen is handig. Zo kun je de kinderen een paar weken met het geleende speelgoed laten spelen en bekijken of het geschikt is. Zijn ze erop uitgekeken dan breng je het weer terug om iets nieuws te lenen. Voor niet veel geld heb je altijd passend speelgoed in huis. In de meeste steden is wel een speel-o-theek te vinden: op de website www.speelotheken.nl staat een landkaart waarop gastouders via de eigen provincie de dichtstbijzijnde speel-o-theek kunnen zoeken. Ook sommige gastouderbureaus organiseren trouwens de uitleen van speelgoed of themakisten.

Bibliotheek

Natuurlijk is het goed om zelf boeken in huis te hebben, maar voor uitbreiding van het aanbod, onverwachte vragen en afwisseling is de bibliotheek ideaal. Op www.voorleesplein.nl zijn nieuws en tips over baby-, peuter- en kleuterboeken te vinden en ook allerlei informatie over schrijvers, films, theater en voorlezen.

Kinderen vanaf de basisschoolleeftijd vinden veel informatie op www.jeugdbieb.nl. Dit is een verzameling links naar bruikbare, informatieve websites (voor presentaties) of naar onderwerpen die gewoon leuk zijn: dieren, natuur, geschiedenis, techniek en mensen.

Speelgoed van thuis

Kinderen kunnen ook speelgoed van huis meenemen. Dat vraagt wel aandacht en afspraken, want het kan ook leiden tot 'strijdmomentjes': mogen de anderen er ook mee spelen? Hierover kunnen goede afspraken gemaakt worden tussen ouder en gastouder.

Hier speelt mee of:

- › de gastouderopvang uit meerdere kinderen bestaat;
- › de opvang bij het kind thuis gebeurt of bij de gastouder;
- › de gastouder ook eigen kinderen heeft met hun eigen speelgoed en/of kamer en of de andere kinderen daar(mee) ook mogen spelen.

Samengevat

Kinderen spelen voor hun plezier. Ze zijn van nature nieuwsgierig en al spelend ontdekken ze van alles: welke materialen er zijn, wat je ermee kunt doen, hoe je samen met anderen kunt spelen, hoe je situaties kunt nadoen in een fantasiespel.

De gastouder zorgt ervoor dat de kinderen *kunnen* spelen. Ze heeft 'officieel' speelgoed in huis of als zij opvangt bij de ouders thuis is er meestal het speelgoed van de kinderen. Speelgoed kan echter ook heel goed bestaan uit 'echte' spullen, zoals dennenappels, stokjes, pannen en lepels. De gastouder brengt de kinderen op ideeën om samen met elkaar aan het spelen te gaan.

De gastouder zal daarbij zorgen voor afwisseling. Nu eens laat zij de kinderen vrij spelen en stuurt alleen bij als dat nodig is. Dan weer organiseert zij zelf een activiteit met of voor de kinderen. Belangrijk is dat er voldoende gelegenheid is voor buiten spelen omdat het kinderen meer vrijheid geeft om te bewegen en meer ruimte om samen te spelen of anderen te ontmoeten. De gastouder biedt gelegenheid voor samenspel, maar zorgt ook dat kinderen regelmatig rustig iets voor zichzelf kunnen doen.

Een gastouder herkent aan bepaalde signalen of een kind lekker aan het spelen is. Zij ziet bijvoorbeeld of het geïnteresseerd is en of het opgaat in zijn spel. Bovendien weet de gastouder van alles over geschikte spellen en goede speelmaterialen voor kinderen van verschillende leeftijden.

Natuurlijk spelen baby's heel anders dan dreumesen, peuters of basisschoolkinderen. Er zijn voor elke leeftijdsfase tips die een gastouder kunnen helpen bij het stimuleren van het spel van kinderen. Er zijn ook aandachtspunten voor het begeleiden van spelen, zoals: hoe communiceer je en hoe help je een kind? Is het erg als een kind zich verveelt? Hoe leert het kind naast winnen ook te verliezen? Hoe houd je rekening met verschillen in temperament? Hoe houd je rekening met verschillen tussen jongens en meisjes?

Kinderen spelen niet om zich te ontwikkelen, maar omdat ze er plezier in hebben. Als dat zo is gaat die ontwikkeling vanzelf. Het meest inspirerend is daarbij een gastouder die zelf ook nieuwsgierig is en bereid is nieuwe dingen uit te proberen.

Werken in een woonomgeving

Ine van Liempd & Ed Hoekstra

Het is maandagochtend, zeven uur. Gastouder Heleen haalt een krat op wieltjes uit de gangkast. Daarin zit een speelkleed, voor elk kind een eigen knuffel, speelgoed en een magneetbord. Ze bevestigt de foto's van de kinderen die vandaag komen op het magneetbord. Ze legt het speelkleed in een hoek van de woonkamer, stalt het spelmateriaal uit op een laag tafeltje ernaast, zet de knuffels in de vensterbank en hangt het magneetbord aan een haakje in de gang bij de voordeur.

Ze haalt de box en de kinderstoelen die in het weekend boven staan naar beneden en doet het hekje onder aan de trap dicht. De schuifdeur in de kast in de woonkamer wordt van links naar rechts verschoven: de dvd's en stereo verdwijnen uit het zicht en aan de andere kant verschijnen twee planken met speelgoed.

Kubusblokken en een vormendoos voor de kleinsten, duplo en een garage met auto's voor de grotere kinderen. En natuurlijk boekjes, legpuzzels, klei en spelletjes. Ze loopt snel naar buiten. Het wordt mooi weer vandaag dus gaat de zandbak open en worden de duwkar en het loopfietsje uit de schuur gehaald.

Als de bel gaat is de woning 'kinderklaar'. Kleine Juul (2) staat buiten voor het raam te zwaaien en begroet haar eigen knuffel. Als ze samen met papa binnenkomt gaat ze als eerste naar de foto's kijken: vandaag komen Joost (3), Jessica (1,5) en Noor (1,5) ook! Aan het eind van de dag verdwijnt het losse materiaal weer in het krat, gaat het hekje open en wordt de box ingeklapt en in de gang gezet. De kinderstoelen blijven meestal staan tot het weekend.

De gastouderopvang vindt plaats in een gewone gezinswoning. Meestal is dat de woning van de gastouder of het huis van de ouders van het gastkind. In al die situaties wordt een woning zowel gebruikt voor kinderopvang, als om er met een gezin in te leven. Dat

betekent dat de inrichting van de woning flexibel moet zijn: overdag afgestemd op de kinderen, 's avonds en in het weekend op het gezin. Als er in het gezin van de gastouder kinderen zijn in de leeftijd van de gastkinderen of als de opvang plaatsvindt in het huis waar

de kinderen met hun ouders wonen, zal het verschil tussen het wonen en werken niet zo groot zijn. Kindermeubilair en speelgoed zijn al aanwezig. Er zullen hooguit extra materiaal en meubilair nodig zijn. Als de gastouder zelf geen jonge kinderen heeft dan zal zij in haar eigen woning overdag voor een andere inrichting en sfeer zorgen dan 's avonds en in het weekend.

Er zijn ook gastouders die een speciale ruimte in of bij hun huis voor de opvang tot hun beschikking hebben. Flexibel inrichten is dan minder belangrijk. Voor alle hiervoor geschetste situaties bevat dit hoofdstuk aandachtspunten en tips voor het pedagogisch verantwoord en veilig inrichten van de ruimte.

Fysieke en emotionele veiligheid

De gastouder zorgt ervoor dat kinderen zich thuis en op hun gemak voelen in de woning. Dat kan zij doen door persoonlijke zaken van de kinderen in de inrichting op te nemen en door de inrichting voor kinderen herkenbaar te maken. Ook fysieke veiligheid van de woning krijgt aandacht.

Herkenning

De gastouder die opvang verzorgt in haar eigen woning kan dat bijvoorbeeld doen door foto's van elk kind op te hangen of ergens neer te zetten. Zo weten kinderen dat ze hier welkom zijn. Dat kan op een flexibele manier met een magneetbord of met magneetfoto's die op de koelkast hangen als de kinderen er zijn. Op die manier kunnen de foto's ook gemakkelijk weer weggehaald of gewisseld worden. Goede alternatieven zijn fotomapjes of een digitaal fotolijstje met foto's van de verschillende kinderen. Voor de jongste kinderen, van 0 tot 3 jaar, vraagt de gastouder aan de ouder om een knuffel mee te nemen die ze op een vaste plek neerzet binnen het bereik van het kind. Ook zo'n eigen knuffel biedt emotionele veiligheid en is een goed slaapmaatje als het kind gaat rusten. Als kinderen dingen van zichzelf herkennen in de gastouderwoning dan biedt dat emotionele veiligheid.

Voor kinderen tot een jaar of 4 is het belangrijk dat ze weten wat waar staat, zodat zij zich vertrouwd voelen en gemakkelijk hun weg vinden. De gastouder richt de ruimte zo 'stabiel' mogelijk in: speelgoed en speelplekjes hebben een vaste plaats. Zij houdt rekening met leeftijd en gevoeligheden van de kinderen.

PRAKTIJK

Fotoboekje

Gastouder Heleen is pas sinds een paar weken Noortjes nanny. Noor (1,5) is soms heel verdrietig als haar mama naar haar werk gaat. Gelukkig heeft Noors moeder op advies van Heleen een fotoboekje gemaakt dat tussen de andere kinderboeken en fotomapjes staat. Er staan foto's in van haar ouders, broertje Guus, poes Pep en natuurlijk van Noor zelf. Dat boekje wordt dankbaar gebruikt als Noor na het afscheid van mama verdrietig is. Heleen neemt Noor op schoot om samen de foto's te bekijken. Al gauw zitten Juul (2) en Joost (3) naast hen op de bank mee te kijken naar poes Pep en vergeet Noor haar tranen. Zo'n boekje van elk kind biedt emotionele veiligheid en helpt de gastouder om het kind, en zijn familie, beter te leren kennen.

PRAKTIJK

Eigen spulletjes

Gastouder Nina: 'Ik laat de ouder een extra exemplaar van de lievelingsknuffel thuis meenemen. Dat is heel praktisch. Hij wordt niet vergeten en je kunt zelf bepalen wanneer hij in de was moet. Voor de peuters heb ik schoendoosjes. Elk kind heeft een door zichzelf versierd doosje waarin het eigen spulletjes kan bewaren. Aan het begin van de dag haal ik de doosjes van de kinderen die vandaag komen uit de kast tevoorschijn.'

Hoewel kinderen in de schoolleeftijd zich in het algemeen veel gemakkelijker kunnen aanpassen aan verschillende omgevingen is ook voor hen een vertrouwde omgeving waar ze zich thuis voelen belangrijk. De gastouder zorgt ervoor dat er ruimte is om spulletjes die het kind bijvoorbeeld van school meebrengt op te bergen tot ze mee naar huis gaan. Een stoffen wandkleed met vakken in de gang is een praktische opbergplek die na de opvangdag ook weer gemakkelijk opgeruimd

kan worden. Wat extra haken waaraan meegenomen rugzakken kunnen hangen zijn ook handig. Kinderen in de basisschoolleeftijd werken graag aan projecten die meerdere dagen duren, zoals het bouwen met lego. Het is prettig als er kastruimte is waar zo'n onderhanden werkstuk kan blijven staan tot de volgende keer. Dat kan ook een plek buiten de woonkamer zijn, zoals een gang, berging of slaapkamer.

Fysieke veiligheid

Om de ruimte ook fysiek veilig te maken en ongelukken te voorkomen zorgt de gastouder ervoor dat spullen die gevaarlijk kunnen zijn, zoals drank en breekbare materialen, buiten bereik van de kinderen staan. Afhankelijk van de leeftijd van de kinderen en de situatie ter plekke sluit de gastouder bepaalde plekken of ruimten gedurende de dag af. Ze heeft waarschijnlijk een traphekje nodig, een slotje of klem op de kast met schoonmaakmiddelen en een mogelijkheid om de toegang naar de keuken af te sluiten. Voor de jongste kinderen maakt de gastouder een veilige lig- en kruipplek. Dat kan een box zijn of een speelkleed. Als dat nodig is bakent ze die plek af met bijvoorbeeld een slangenkussen of een stoel op zijn kant, maar altijd zo dat ze oogcontact met het kind kan houden.

Ontwikkeling en zelfstandigheid

Voor het ontwikkelen van verschillende vaardigheden en het opbouwen van zelfvertrouwen heeft het kind een stimulerende en gevarieerde omgeving nodig. Daarover staat al veel in hoofdstuk 3. De gastouder scheidt daarvoor de voorwaarden. Zij biedt spelmaterialen aan dat past bij de leeftijd van het kind en zorgt ervoor dat het kind daar zelfstandig en veilig gebruik van kan maken. Spelmateriaal dat een kind zonder begeleiding kan gebruiken staat op kindhoogte: het kind kan het zelf pakken. Niet alles hoeft altijd voor het grijpen te liggen. Afwisseling maakt dat speelgoed langer interessant blijft. Verschillende losse bakken kunnen elk een eigen thema hebben: de bouwbak, de verkleedbak, de poppenhoekbak. Door voor eenzelfde formaat te kiezen zijn ze aan het eind van de dag eenvoudig op elkaar te stapelen en op te bergen.

Voor verschillende leeftijden

Als er tegelijk kinderen van verschillende leeftijden opgevangen worden, houdt de gastouder rekening met verschillen in behoeften en met de veiligheid. Kleine voorwerpen (legoblokjes, k'nex) zijn interessant voor de 4-jarige en riskant voor de 1-jarige. De gastouder maakt verschillende speelplekken zodat beide kinderen aan hun trekken komen.

PRAKTIJK

Afgeschermdde plek

Ik laat de oudsten altijd aan de eettafel spelen met klein spul en met klei en verf. Ik merkte dat het lang niet altijd nodig is om leeftijden te scheiden, maar soms wel. Als een paar kinderen met de trein of met kapla spelen is het niet fijn als daar steeds een baby doorheen kruipt. Ik maak dan een tijdelijk afscheiding door een krukje tussen bank en stoel te klemmen. De grote kinderen kunnen daar overheen, de kleinsten niet. Voor kralen en ander klein materiaal gebruik ik een dienblad op de hoge tafel zodat de kralen niet op de grond kunnen rollen.

Rustig spel en beweegspel

Geconcentreerd spel met poppen, blokken, lezen of tekenen versus bewegen, kruipen en rennen: voor een goede ontwikkeling van het kind moet het allebei kunnen. De gastouder zorgt daarvoor door plekjes te maken waar het ene kind rustig kan spelen en een ander kind veilig kan rondkruipen. Dat kan op

verschillende manieren. Een brede vensterbank is een prima plek om staand aan te spelen met autootjes of poppen. Een plek achter de bank kan worden afgeschermd met een stoel of met speelgoedbakken en kan zo dienst doen als plek om te bouwen of met autootjes te rijden. De bank, een stel kussens of een kleed worden gebruikt als voorleesplek, om naar muziek te luisteren en te luieren. De eettafel heeft meerdere functies; naast eetplek is het ook de plek om spelletjes te doen of te tekenen. Met een stevig plastic kleed dat vastgezet wordt met klemmen wordt de tafel beschermd tegen krassen en vlekken. De gang of de keuken – mits veilig – kunnen dienst doen om rustig en druk (beweeg)spel van elkaar te scheiden. Een gang of zolder met ringen en een springkussen bijvoorbeeld.

Meehelpen

Leren doet een kind ook van de gewone dagelijkse activiteiten. In een woning zijn veel mogelijkheden voor activiteiten die voor kinderen vanaf ongeveer 2 jaar heel interessant zijn. Helpen met poetsen, vegen, eten klaarmaken, de was ophangen of vouwen, afwassen en tafeldekken. Een uitklapbaar stevig krukje bij het aanrecht en een verfschort, meer is niet nodig om een peuter uren speelplezier te bezorgen.

Sociale competenties

Ook bij het aangaan van sociale relaties, het samen spelen en samenleven, speelt de inrichting van de woning een rol. De gastouder zorgt ervoor dat het jonge kind haar altijd kan zien of in elk geval weet waar ze zich bevindt. Zo kan de baby contact houden met de gastouder. Dat is niet alleen belangrijk voor het gevoel van veiligheid, maar ook voor het (leren) communiceren. Door kijken, geluidjes

maken en reageren op wat het ziet, ontwikkelt het kind zijn sociale competenties.

Voor kinderen vanaf 2 jaar en ouder maakt de gastouder het mogelijk om samen met haar of andere kinderen te spelen, maar ook om alleen te spelen. Zij richt voor hen de ruimte zo in dat het allebei mogelijk is en ze kijkt daarbij goed naar de behoeften van het kind.

In fantasiespel leren kinderen hun eigen identiteit ontwikkelen en zich tot anderen verhouden. Vanaf een jaar of 2 wordt fantasiespel populair en krijgen gebruiksvoorwerpen een andere functie. In huis zijn er vanzelf al allerlei dingen die het kind daarvoor zal gebruiken: stoelen op een rij worden een trein, de bank wordt een boot. De gastouder kan wat extra dingen toevoegen om die fantasie extra te prikkelen.

Kinderen in de schoolleeftijd spelen graag met elkaar, maar krijgen ook meer behoefte aan privacy. Ze willen ook uit het zicht van de volwassene kunnen zijn of alleen kunnen spelen. De gastouder houdt rekening met de behoefte aan privacy van het kind. Ze doet dat bijvoorbeeld door een extra speelplek te maken in een slaap- of werkkamer, de gang of de keuken. Ze beoordeelt of het

PRAKTIJK

Zorgen voor privacy

Gastouder Samira: 'Ik heb twee kinderen van 2, eentje van 4 en een van 6 jaar. Vaak spelen ze samen maar voor Jim (2) is dat soms te veel van het goede. Ik ga dan met hem apart aan de eettafel zitten kleien of puzzeltjes maken, maar soms wil hij echt op zichzelf zijn. Ik heb een laag tafeltje met stoeltje; dat zet ik dan in een hoek van de kamer zodat hij daar rustig kan spelen of boekjes kijken. De andere kinderen spelen dan achter de bank. Die schuif ik wat naar voren, zodat ze geen last van elkaar hebben.'

PRAKTIJK

Verkleedspullen

'Ik heb aan de binnenkant van een kastdeur een spiegel geplakt, in die kast staat een doos met verkleedkleden en er liggen een paar oude lakens. Ik bewaar grote kartonnen dozen in de schuur. Die spullen blijken zowel populair bij 3- als bij 7-jarigen. Ze kunnen er eindeloos mee in de weer zijn, bij mooi weer buiten en anders binnen in de gang.'

In de werkkamer

'In onze werkkamer boven heb ik dozen met kapla en lego staan. De twee oudsten van 7 jaar mogen daar spelen als ze willen. Ik heb wel regels ingesteld: ze moeten van de spullen op het bureau afblijven en aan het eind van hun spel de boel opruimen. Als ze met een 'bouwproject' bezig zijn mogen ze dat, in overleg, laten staan op een speciaal tafeltje dat ik heb neergezet. Eigenlijk gaat het altijd goed.'

kind, of een paar kinderen, daar zelfstandig kunnen spelen en maakt zo nodig met het kind afspraken over het spelgedrag buiten haar zicht.

Waarden en normen

Zorg hebben voor je omgeving vormt een onderdeel van het overdragen van waarden en normen. De gastouder geeft het voorbeeld door te zorgen voor een schone en geordende ruimte waar elk kind gemakkelijk dingen kan vinden. Spelenderwijs leert ook het kind verantwoordelijk te zijn voor zijn omgeving: de puzzels horen daar te staan, de blokken gaan na gebruik terug in de doos. Respect laat de gastouder zien door zorgvuldig om te gaan met de dingen die het kind gemaakt heeft. Ze zet ze bijvoorbeeld op een plank of hangt ze op een magneetbord.

Slapen en rusten

Voldoende slaap en rust zijn belangrijk voor de groei en ontwikkeling van kinderen. Bijna alle kinderen tot 2 jaar slapen een tot meerdere malen per dag. Tussen de 3 en 5 jaar hangt het van het kind af of er nog wordt geslapen. Schoolkinderen slapen niet meer, maar zeker de jongste

schoolkinderen kunnen na een lange schooldag erg moe zijn en moeten dan even kunnen bijtanken. De gastouder zorgt ervoor dat er een rustig plekje is voor als een kind niet lekker is, een ongelukje heeft gehad of gewoon lekker in een hoekje wil zitten met een boekje of muziek.

Voor kinderen tot 1,5 jaar heeft de gastouder een aparte slaapruiimte tot haar beschikking. Dit is wettelijk verplicht. In de slaapruiimte kunnen meerdere kinderen tegelijk slapen. Meestal zullen ook de oudere kinderen in een aparte slaapkamer slapen. In de praktijk kan het voorkomen dat een heel jonge baby in een wiegje of box in de woonkamer beter slaapt, bijvoorbeeld omdat het dat thuis zo gewend is. De gastouder stemt het slaapbeleid (wanneer en waar het kind slaapt) af met de ouders en legt dit schriftelijk vast als wordt afgeweken van het slapen op de aparte slaapkamer. De gastouder is bekend met het slaapritueel van het kind. Kinderen tussen 2 en vier 4 slapen overdag maar één keer. Als er geen ruimte is om een vast peuterbedje neer te zetten laat de gastouder het kind op een los matrasje of een speciale kinderstretcher slapen. Deze zijn gemakkelijk te stapelen en op te bergen.

Als een jong schoolkind heel moe uit school komt laat ze het even in de woonkamer rusten op de bank of in een luie stoel met een dekentje of op een matrasje op de vloer.

De aankleding en inrichting kunnen van de slaapruiimte een prettige rustplek maken. Het helpt daarbij om rekening te houden met wat een kind thuis gewend is.

PRAKTIJK

Slaapkamer

Gastouder Alida: 'Het ene kind slaapt beter in een donkere kamer, het andere juist niet. Dat hangt af van wat ze thuis gewend zijn. Ik heb redelijk lichte gordijnen, maar heb nu ook een rolgordijntje opgehangen zodat ik de kamer extra donker kan maken als dat nodig is. Mijn eigen kind slaapt overdag niet meer en heeft genoeg aan de gordijnen.'

Gastouder Jacqueline: 'Ik gebruik de kamer van mijn dochttertje van bijna 4 en heb daar een extra babyledikantje in staan. De kamer is natuurlijk ingericht voor mijn dochter, maar als er een gastkind slaapt, krijgt het altijd zijn eigen knuffel en doekje mee. En er hangt een mooie mobiel boven het ledikantje dat ik samen met mijn dochttertje gekocht heb.'

Sommige kinderen zijn nogal gevoelig voor geluid als ze slapen. De gastouder probeert de slaapruijnte in een rustig deel van de woning te gebruiken zodat de slapende kinderen zo min mogelijk worden gestoord door geluiden van de spelende kinderen.

Ventilatie en temperatuur

Voor de gezondheid van de kinderen is een goede ventilatie van de slaapkamer belangrijk. Daarmee vermindert het gehalte van kooldioxide en andere vervuulende stoffen in de lucht. Als meerdere kinderen samen in een ruimte slapen, is goede ventilatie een noodzaak. De gastouder zorgt voor een frisse kamer door de ventilatieschuiven open te laten staan en/of het raam op een kier te zetten (met een kierstandbeveiliging). Na het slapen lucht ze de slaapkamer door raam en deur tegenover elkaar open zetten zodat het goed kan doorwaaien. De slaapkamer is altijd fris en koel. De temperatuur ligt tussen de 16° en 18°C. Als het in de zomer te warm wordt houdt de gastouder de gordijnen bij ramen aan de zonzijde overdag dicht en koelt ze de kamer extra door na het slapen het raam open te zetten. Ook houdt ze rekening met de kleding en het toedekken van het kind. Als het in de winter lastig is om de ruimte goed op temperatuur te houden kan een thermostaatknop op de radiator worden gezet.

Veiligheid

De gastouder zorgt voor veilige kinderledikanten die voldoen aan de eisen uit het Warenwetbesluit en de Warenwetregeling. De belangrijke aandachtspunten zijn: een stevige matras die de bodem goed afsluit, zijwanden van minimaal 60 cm hoog zodat het kind niet uit het bed kan klimmen, een afstand tussen de spijlen tussen de 4,5 en 6,5 cm en een gladde afwerking van het bed, zonder scherpe randen of hoeken en

PRAKTIJK

Veiligheid in de slaapkamer

Gastouder Raya: 'Ik heb de radiator altijd uit staan, maar had me niet gerealiseerd dat een van de kinderen bij de radiatorknop kon komen waardoor het zich bijna verbrand had. Ik kon het bedje niet anders neerzetten en heb op die plek de spijltjes van het bed laten vervangen door een dichte houten plaat. Ik ben vervolgens nog eens kritisch door de ruimte gegaan en heb het gordijnkoord weggehaald en een kierstandbeveiliging op het raam laten plaatsen. De slaapkamer is nu volledig "kinderbestendig".'

splintervrij. Als er meerdere bedjes in de slaapkamer staan zorgt de gastouder dat de bedjes afzonderlijk bereikbaar zijn zodat ze de kinderen snel uit bed kan halen als dat nodig is (zie ook: www.veiligheid.nl onder kinderen/veiligheid/veilig slapen).

PRAKTIJK

Traphekje

'Als er kinderen boven slapen heb ik standaard het traphekje bovenaan de trap dicht. Ik let er ook op dat er geen spullen in de gang rondslingeren die een gevaar kunnen opleveren.'

Deurklink

'Nadat een ondernemende peuter een keer het bed was uitgeklimmen en de linnenkast in mijn eigen slaapkamer aan het leeghalen was, heb ik besloten de deurklink van de kinderslaapkamer omhoog te zetten. Een haakje op de deur is geen optie: ik moet wel snel de kamer in kunnen als dat nodig is.'

De gastouder controleert het slapende kind regelmatig met behulp van een babyfoon of door bijvoorbeeld elk kwartier even in de slaapkamer te kijken. Een modernere variant is een camera in de slaapkamer met een monitor in de woonkamer. Mocht een kind toch tussendoor zelf uit bed komen dan zorgt de gastouder ervoor dat het niet zelf naar een onveilige plaats kan gaan.

Verschonen, wassen en plassen

Zolang het kind nog niet zindelijk is (tot ca. 2,5 jaar) verschoont de gastouder het kind meestal op een commode of aankleedtafel. Hiervoor gebruikt ze een kant-en-klare commode, een tafel of een opklapbaar blad aan de wand. Ze gebruikt altijd een aankleedkussen met een holling zodat het kind zacht ligt en niet van de tafel afrolt. De plek wordt bepaald door de omstandigheden. Als er meerdere jonge kinderen tegelijk zijn is een plek in of vlakbij de woonkamer het meest praktisch. Zij kan dan toezicht blijven houden op de andere kinderen. De gastouder verschoont de kinderen om hygiënische redenen niet op het aanrecht: verschonen en voedselbereiding gaan niet samen.

PRAKTIJK

Verschoonplek

Zeker als je meerdere jonge kinderen opvangt is het belangrijk dat de verschoonplek handig in elkaar zit. Een goede verschoonplek heeft een diepte van 70 cm en een breedte van 90 cm (minimaal 60 bij 75 cm). Een goede werkhoogte is 90 cm. Zorg dat verschoonspullen (luiers, billendoekjes, reservekleding, zelf) onder handbereik staan, op een plek waar kinderen er niet zelf bij kunnen, bijvoorbeeld in een dichte kast of op een plank 140 cm boven de vloer.

Tips van gastouders

'Ik heb in de bijkeuken een plank boven de wasmachine gemaakt. Daar leg ik 's ochtends het verschoonkussen op. De toiletspullen staan op een plank erboven in een mooi mandje. Zo heb ik alles bij de hand. Ik laat de deur naar de woonkeuken open staan zodat ik de andere kinderen in de gaten kan houden.'

'Ik verschoon het kind in de huiskamer bij de spelende kinderen in plaats van boven in de kinderkamer. Voordeel is dat ik dan meer tijd en aandacht aan het te verschonen kind kan besteden. Ik hoef me niet te haasten om weer snel naar beneden te kunnen gaan.'

Voor kinderen die zindelijk aan het worden zijn is een wc-verkleiner plezierig. Met een opstapje voor het toilet en het fonteintje kan de peuter eerder zelfstandig naar de wc. Er zijn daarvoor stevige uitklapbare krukjes in de handel. Uit oogpunt van hygiëne gebruikt de gastouder liever een zeepdispenser en papieren doekjes dan een stuk zeep en een handdoek. Kinderen experimenteren graag met het vrij-bezetslot van het toilet. De wc-deur moet daarom te allen tijde ook aan de buitenkant geopend kunnen worden. Dit vraagt ook de GGD. Een slot dat ook aan de buitenzijde is te openen met een schroevendraaier of een muntje voorkomt veel ellende.

Buitenruimte

Het is voor de gezondheid (veel kinderen worden te dik) en ontwikkeling van kinderen van belang dat ze regelmatig buiten spelen. Buitenspel is goed voor de motorische

ontwikkeling, het bevordert sociale omgang met andere kinderen en spreekt de fantasie en de ontdekkingsdrang van kinderen aan. De gastouder zorgt ervoor dat de kinderen regelmatig buiten komen. Dat geldt ook voor de jonge baby die nog niet 'speelt' maar buiten heel andere ervaringen opdoet dan binnen. In een kinderwagen of op een deken in het gras voelt het de wind, hoort het andere geluiden en ziet het de blaadjes aan de boom bewegen. Een beginnende loper zal de buitenruimte gebruiken als een nieuw onderzoeksterrein. Er valt van alles te ontdekken, zoals steentjes, gras en blaadjes en zijn terrein wordt vergroot. Buiten kan hij andere activiteiten doen dan binnen, zoals rijden met een loopwagen of plantjes water geven met de gieter. Voor peuters en schoolkinderen is de buitenruimte de plek waar ze meer vrijheid kunnen ervaren. Er mag en kan meestal meer dan binnen, zoals rennen, springen en lawaai maken. Daarnaast is de buitenruimte een avonturenplek met beestjes, takken, water, zand en verstopplekken. Om al die redenen zorgt de gastouder ervoor dat kinderen regelmatig naar buiten kunnen. Een eigen tuin is natuurlijk ideaal, liefst ingericht op gebruik door kinderen. Maar als die er niet is gaat de gastouder naar een nabijgelegen buitenspeelruimte, parkje of andere speelplek in de buurt. Dat heeft overigens als voordeel dat de kinderen van de gastouderopvang andere kinderen kunnen ontmoeten om mee te spelen. Voor baby's kan een balkon voldoende zijn, maar zodra kinderen meer gaan bewegen hebben ze meer ruimte nodig.

Buitenruimte voor kinderen van 0 tot 6 jaar

Voor de jongste kinderen zorgt de gastouder dat er een beschut plekje is voor een kinderwagen, een box of een kleed op de grond. Dat kan op het balkon zijn, op het terras of op het gras. De gastouder houdt rekening met de weersomstandigheden. Als de zon schijnt en er is geen schaduwplek gebruikt ze daarvoor een parasol of zonnenscherm. Om te voorkomen dat de baby op de tocht ligt zet ze het kind op een beschutte plek, bijvoorbeeld bij een haag of schutting, of gebruikt ze een windscherm of strandtentje om een tijdelijk windvrij plekje te maken. Vanaf het moment dat het kind kan lopen is het handig als er in de tuin verharde paadjes of een terras zijn waar het kan rijden met een karretje of driewieler. Zo'n verharde ondergrond is ook een goede plek voor waterspel met een teiltje of met een waterbaan. Op een grasveldje kan een tentje staan, een kruipbuis, een eenvoudig glijbaantje, een klimelement. Het zijn allemaal elementen die de gastouder na gebruik desgewenst kan weghalen.

Dat is wat lastiger met een zandbak, terwijl dit voor kinderen in de peuterleeftijd een heerlijke speelplek is. Als de gastouder geen permanente zandbak in de tuin wil, kan ze ervoor kiezen een zand-watertafel op wielen aan te schaffen. Er moet dan wel voldoende ruimte in de berging zijn om deze op te bergen. Het alternatief is natuurlijk om een naburige speeltuin met zandbak te bezoeken. Als de gastouder een grote tuin heeft kan ze overwegen om een kleine schommel te plaatsen. Kinderen vinden het heerlijk om geschommeld te worden of zelf te schommelen.

Buitenruimte voor kinderen van 6 tot 13 jaar

Kinderen die uit school komen willen graag even buiten spelen: lekker energie kwijtraken en bewegen. Naarmate het kind ouder wordt zal de gastouder het meer vrijheid geven bij het buiten spelen. Schoolkinderen hebben letterlijk en figuurlijk meer ruimte nodig dan de kleintjes. Ze willen kunnen fietsen, voetballen, skeeleren en met andere kinderen spelen. Afhankelijk van de omgeving kan het kind mogelijk ook zelfstandig op straat of op een speelterreintje in de buurt. Daar kan het andere speelmaatjes ontmoeten. De gastouder overlegt met de

PRAKTIJK

Inrichting van de tuin

Gastouder José: 'Ik heb zelf grote kinderen en wil van mijn tuin geen kindertuin maken. Ik heb wel een grasveldje en een flink terras. Ik heb veel los materiaal aangeschaft, zoals een waterbaan, duwkar, driewieler, ballen en een tentje. Mijn man heeft een grote houten kist getimmerd waarin ik de meeste spullen kan opbergen. Ze mogen ook meehelpen met planten water geven en onkruid wieden. Dat vinden ze hartstikke leuk.'

PRAKTIJK

Grasveld

Gastouder Kate: 'Ik heb een vrij groot grasveld in mijn tuin. Afhankelijk van de kinderen die er zijn, en in overleg met de ouders, zet ik daar soms een kleine trampoline neer of met zonnig weer een kinderbadje. Regelmatig komen daar ook kinderen uit de buurt spelen. Dat grasveld is ook ideaal voor picknicks en voor acrobatiek.'

ouders of het kind zelfstandig naar buiten mag en onder welke voorwaarden. Ze legt de afspraken schriftelijk vast. De tuin wordt voor de oudere kinderen dan meer een plek voor fantasiespel (tent, hut bouwen) om met water te spelen en om met mooi weer te eten en te drinken.

Veiligheid van de buitenruimte

Door tuin of balkon veilig te maken zal de gastouder er gemakkelijker een kind laten spelen of even alleen laten om een baby te verschonen of in de slaapkamer te kijken. Ze zorgt voor een veilige omheining, met een hek of haag, zodat het kind niet ongemerkt weg kan. Het kind kan niet over of onder het hek door en kan het hek niet zelf openen. De hoogte van een hek bij tuin of balkon is bij voorkeur minimaal 120 cm en de afstand tussen eventuele spijlen is maximaal 10 cm, de maximale afstand tussen de bodem en onderzijde van het hek is 5 cm. Op die manier voorkomt de gastouder dat een kind met zijn hoofd klem raakt of er zelfs tussendoor kan kruipen. Bij balkons is de standaardhoogte van de balustrade vaak 100 cm. De gastouder voorkomt dat een kind eroverheen kan klimmen door geen spullen op het balkon te laten staan waar het kind op kan klimmen.

PRAKTIJK

Veilige tuin

Gastouder Juliette: 'Denk ook aan de tuin van de burens. Wij hebben een coniferen haag tussen onze tuin en die van de burens. Een van de kinderen is daar een keer tussendoor gekropen. Gelukkig was de buurvrouw thuis, ze kon nog net voorkomen dat het kind in hun vijver viel. Dat was schrikken en inmiddels staat er stevig gaas langs de coniferen.'

Veilig balkon

Gastouder Barbara: 'Ik vond de balustrade rond mijn balkon te laag. Mijn man heeft een extra reling aangebracht waardoor de hoogte nu 120 cm is. Ik heb bovendien aan de binnenkant van de balustrade plantenbakken opgehangen met bloemen en kruiden. Stel dat een kind toch ongezien ergens op zou klimmen, dan kan hij nu nooit bij de rand komen.'

De gastouder zorgt ervoor dat er geen giftige planten in de tuin staan. Ze heeft geen struiken met giftige bessen of scherpe doorns of ze schermt die als er een kind speelt zo af dat het er niet bij kan komen. De brochure *Giftige planten* van Consument en Veiligheid (www.veiligheid.nl) geeft hierover meer informatie.

Als er een vijver in de tuin is zorgt de gastouder dat kinderen er niet in kunnen vallen. Jonge kinderen kunnen ook in een ondiepe vijver verdrinken omdat ze zich niet kunnen oprichten. En, water is heel aantrekkelijk om naar toe te gaan. Er zijn verschillende oplossingen: een hek om de vijver, een rooster van staaldraad vlak onder het wateroppervlak in de vijver aanbrengen of de vijver afdekken met een afdekplaat die kinderen niet kunnen verplaatsen. Vuilnis en gereedschappen zet de gastouder op een plek buiten het bereik van kinderen, bijvoorbeeld in een afgesloten schuur.

Wonen en werken combineren

De keus van ouders voor een gastouder zal voor een belangrijk deel bepaald worden door de eerste

kennismaking. Het allerbelangrijkste is of het klikt tussen hen en de gastouder. Maar, al dan niet bewust, zal ook de omgeving een rol spelen. Die omgeving zegt iets over de gastouder. Zoals de ene ouder kiest voor het herkenbare, zoals haar eigen huis, kan een andere ouder juist kiezen voor een sfeer die misschien heel anders is, maar die hem voor zijn kind juist heel geschikt lijkt.

Gastouders zijn heel verschillend, net zoals vraagouders verschillend zijn. Wat voor de ene vraagouder een fantastische omgeving is, vindt een ander misschien wel verschrikkelijk. Daarmee wordt duidelijk dat er geen 'ideale' gastouderwoning is. De gastouder kiest zelf hoe haar woning eruitziet, waarbij ze uiteraard rekening houdt met de behoeften van het kind, maar ook haar eigen grenzen bepaalt. Daarbij zorgt ze er wel voor dat die grenzen duidelijk zijn voor de kinderen en voor de vraagouders.

Dat betekent dat de gastouder helder maakt welke ruimten privé zijn, en welke ruimten, of delen daarvan, voor de kinderen toegankelijk zijn. De ene gastouder zal dat doen door de privéruimten af te sluiten (met hekjes, hoge deurklinken of andere blokkades), de ander zal dat doen

PRAKTIJK

Een interieur dat bij je past

Joanne en Kees zijn op zoek naar een gastouder voor hun zoon Guus van net 1 jaar oud. Op vrijdagmiddag bezoeken ze twee potentiële gastouders. Als de eerste gastouder hen binnenlaat, valt hen meteen op hoe keurig opgeruimd het huis eruitziet. Nergens is zichtbaar dat hier een uur geleden nog drie kindjes speelden. Het interieur is strak en modern, een beetje zoals dat van Joanne en Kees zelf. Geen tekeningen, geen speelgoed of kinderstoelen of andere kinderattributen te zien. Ellen, de gastouder, legt uit dat ze alle kinderspullen in de bijkeuken zet als de kinderen weg zijn. Zelf heeft ze geen kinderen meer in huis en ze wil na haar werk haar eigen woonsfeer hebben. Daar horen ook geen traphekjes of andere zichtbare veiligheidsmaatregelen bij. Ellen: 'Ik vind het belangrijk dat kinderen leren wat wel en wat niet kan, dus ik blijf erbij en zorg dat wie naar boven klimt ook leert om weer veilig naar beneden te komen.'

Als Joanne en Kees wat later bij gastouder Alice binnenkomen, valt hun oog meteen op het grote magneetbord in de gang met foto's van kinderen. Daarnaast een kinderkapstokje met een achtergebleven muts eraan. De woonkamer is schoon – er is net gedweild – en kleurrijk. Naast de bank staat een laag kinderstoeltje met een pop erop en een kastje met kinderboeken. Alice legt uit dat die pop een hoofdrol speelt in het boek dat ze aan het voorlezen is, en daar de komende week zal blijven staan. Achter in de kamer is een speelhoekje met twee krukjes en een tafeltje waarop een kinderserviesje en een oude mobiele telefoon. Daarnaast een kleine schildersezel, waar een vandaag gemaakt schilderij van een van de kinderen hangt te drogen. Hoewel hier duidelijk gewoon gewoond wordt draagt het hele huis sporen van zijn dagelijkse bezoekers. Gastouderopvang is een belangrijk deel van mijn leven, dat mag best zichtbaar zijn, volgens kunstenaar Alice.

door met kinderen afspraken te maken. Zij zal daarbij ook altijd de ouders betrekken en informeren.

Iedere gastouder zal, ongeacht de wijze waarop ze haar huis inricht, zorg dragen voor de veiligheid en gezondheid van ieder kind. Ze zal er dus altijd voor zorgen dat er geen gevaarlijke situaties ontstaan. Dat betekent dat zij bijvoorbeeld drank, schoonmaakspullen en medicijnen altijd buiten bereik van het kind houdt.

Het allerbelangrijkste is dat de gastouderwoning past bij zowel de gastouder als bij de kinderen die ze opvangt.

Dat wordt bereikt als de kinderen er zich op hun gemak voelen en voldoende en gevarieerde speelmogelijkheden hebben en de gastouder het gevoel heeft dat ze wonen en werken er prima kan combineren.

KENNIS

Huisvesting gastouderopvang

De ruimte waar kinderen opgevangen worden door de gastouder dient aan de volgende voorwaarden te voldoen.

- › De beschikbare speel- en slaapruijnte en de buitenspeelmogelijkheden zijn onderdeel van de kwaliteitscriteria van de gastouder; zij worden beoordeeld in relatie tot het aantal en de leeftijd van de op te vangen kinderen.

- › De opvangwoning, ook als het gaat om een bestaande woning, dient voorzien te zijn van voldoende en goed functionerende rookmelders, conform het bouwbesluit.
- › De woning waarin de kinderen worden opgevangen dient te allen tijde rookvrij te zijn.
- › Voor kinderen jonger dan anderhalf jaar dient een aparte slaapruijnte beschikbaar te zijn.

Bron: Convenant Kwaliteit Kinderopvang (2012).

Samengevat

Aandachtspunten voor de inrichting van de woning

- › Het is voor elk kind duidelijk welke ruimten toegankelijk zijn en welke niet. Bij de jongste kinderen door begrenzingen (hekje, slotje), bij grotere kinderen door afspraken.
- › Er is voldoende en gevarieerd spelmateriaal, maar niet alles hoeft permanent beschikbaar en zichtbaar te zijn. Te veel verschillende materialen leidt tot vluchtig spelgedrag.
- › De gastouder zorgt ervoor dat er duidelijke speelplekken zijn voor verschillende activiteiten en houdt daarbij rekening met aantal en leeftijden van de kinderen.
- › Bij grote leeftijdsverschillen zorgt de gastouder voor een 'eigen' plek voor de oudere en voor de jongere kinderen.
- › Als de gastouder schoolkinderen opvangt betreft zij hen bij de keuze van spelmaterialen en, eventueel, het inrichten van speelplekken.

Aandachtspunten voor veiligheid en hygiëne in de woning

- › De gastouder ventileert de ruimten door ventilatieroosters geopend te houden en/of een ventilatieraampje te openen, ook bij koud weer en harde wind. De gastouder maakt de roosters regelmatig schoon.
- › Kinderen spelen veel en graag op de grond. De gastouder zorgt ervoor dat de vloer gemakkelijk schoon is te maken en splintervrij is. Als een kind allergisch is treft zij in overleg met de ouders verdere maatregelen (bijvoorbeeld geen vloerkleden met wol of katoen erin of een juten rug).

- › Een open haard of gaskachel kan verbrandingsgevaar opleveren. De gastouder gebruikt de kachel bij voorkeur niet als er kinderen aanwezig zijn of schermt hem af met een stevig scherm.
- › Scherpe hoeken van het meubilair op loop- of kruiphoogte voorziet de gastouder van hoekbeschermers. Een kast waar het kind kan inklimmen wordt aan de wand verankerd zodat hij niet kan omvallen als een kind er toch onverhoopt inklaautert.
- › De gastouder voorziet draairamen op een hoogte minder dan 85 cm boven de vloer van een kierstandhouder zodat een kind het raam niet verder kan openen. Als kinderen op de verdieping kunnen komen past de gastouder een uitvalbeveiliging toe bij de ramen. Dat zijn een of twee dwarsbalkjes in het raamkozijn die voorkomen dat het kind naar buiten kan vallen.
- › Als er in de deuren glas op kindhoogte zit dat niet kindveilig is, beplakt de gastouder het glas met een speciale doorzichtige folie dat het glas bij elkaar houdt als het breekt.
- › De woning van de gastouder is in ieder geval voorzien van een aardlekschakelaar waardoor de installatie uitschakelt bij kortsluiting. Daarnaast kan de gastouder kindveilige afdekplaatjes aanbrengen op stopcontacten waar kinderen bij kunnen.

Verdere aandachtspunten zijn te vinden in de *Risico-monitor veiligheid en gezondheid gastouderopvang*. Zie: www.risico-monitor.nl.

Literatuur

247

Literatuur

A

Albedacollege (2001), *Introductie cursus voor Gastouders*. ZOK/JSO, Rotterdam.

Angerstein (2012), *Gastouderopvang. De belangrijkste thema's voor de gastouder-in-opleiding*. Uitgeverij Angerstein, Anrhem.

B

Bakker, I. & M. Husmann (2008), *Positief omgaan met kinderen. Praktijkboek voor ouders en andere opvoeders*. Van Gorcum, Assen.

Ballex, M. (2005³), *Werken aan welbevinden. Evalueren door observeren*. Uitgeverij SWP, Amsterdam.

Ballex, M. & J. Hoex (2005), *Zo werkt dat! Inspirerende praktijkvoorbeelden uit de Nederlandse kinderopvang*. Uitgeverij SWP, Amsterdam.

Ballex, M. & J. Hoex (2008³), *Laten we even praten! Gesprekken tussen gastouder en ouder*. Uitgeverij SWP, Amsterdam.

Ballex, M. & J. Hoex (2010³), *Hoe gaat het met jou? Kijken naar het welbevinden van kinderen*. Uitgeverij SWP, Amsterdam.

Bandura, A. (1977), *Social learning theory*. Prentice Hall, Englewood Cliffs, NJ.

Ministerie van OCW (2011), *Beleidsregels kwaliteit kinderopvang*. Ministerie van OCW, Den Haag.

Berding, J. (2005), *In de ban van het kind. Pedagogisch handelen in de kinderopvang*. Van Gorcum, Assen.

Bureau Kwaliteit Kinderopvang (2011), *Offerteverzoek Pedagogisch kader gastouderopvang*. BKK, Utrecht

Boogaard, M. (2009), *Over kinderen en hun seksuele ontwikkeling*. Een interview met Channah Zwiep, www.nji.nl.

Boogaard, M. & M. van Daalen-Kapteijns (2012), *Pedagogische kwaliteit buitenschoolse opvang in Nederland. (Rapport 879)*. Kohnstamm Instituut, Amsterdam.

Boogaard, M., M. van Daalen-Kapteijns & M. Gevers Deynoot-Schaub (2012), *De Kwaliteitsmonitor BSO*. Uitgeverij SWP, Amsterdam.

Boogaard, M. & Fukkink, R., m.m.v. L. Schreuder e.a. (2009), *Pedagogische kwaliteit van buitenschoolse opvang: de ontwikkeling van een meetinstrument (rapport nr 821)*. Kohnstamm Instituut, Amsterdam.

Boot, L. (2011), 'Zorg voor bijzondere kinderen'. In: *GO! Alles voor gastouders 10*.

Borgdorff, M. (2011), 'Huisdieren: doen! Of niet?' In: *GO! Alles voor gastouders 10*, pp. 15.

Bostelmann, A. & M. Flink (2011), *Das Praxisbuch für Tagesmutter, -Betreuer, Förderer, Bildner. Grundlagen, Handreichungen und Arbeitshilfen für die Tagespflege von Kindern unter 3*. Verlag Bananenblau, Berlin.

Brancheorganisatie Kinderopvang & BOinK (2012), *Convenant Kwaliteit Kinderopvang*. Brancheorganisatie Kinderopvang/BOinK, Utrecht.

Brancheorganisatie Kinderopvang/JSO (2011), *Handleiding behorend bij de Meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling. Bestemd voor alle beroepskrachten werkzaam in de branche kinderopvang: kinderdagopvang, buitenschoolse opvang, peuterspeelzaal en gastouderopvang*. Brancheorganisatie Kinderopvang, Utrecht.

- Brand, P. (1973), *Dr. Maria Montessori: De Methode, de Ontdekking van het Kind*. Paul Brand, Bussum.
- Brooker, L. & M. Woodhead (red.) (2008), *Developing Positive Identities: Diversity and Young Children. Early Childhood in Focus (3)*. Open University, Milton Keynes.
- Bureau Bartels bv (2011), *Ernst van door GGD geconstateerde gebreken bij kinderopvangcentra, gastouderbureaus en gastouders*. Bureau Bartels bv, Amersfoort.
- C**
- Chorus, M. & I. van Welzen (2010), *Voorlezen gaat zo. Tips en ervaringen uit de praktijk van peuterspeelzalen, kinderdagverblijven, gastoudergezinnen en buitenschoolse opvang*. Amsterdam: SWP.
- Commissie-Gunning (2011), *Rapport onafhankelijke Commissie Onderzoek Zedenzaak Amsterdam*.
- Context Kinderopvang (2008), *Manifest. De betekenis van de kinderopvang en de opdracht die dit meebrengt*.
- D**
- Delfos, M. (2012), *Kinderen, ouders en kinderopvang. Samen opvoeden in de driehoek*. Uitgeverij SWP, Amsterdam.
- Delfos, M. (2008), *Luister je wel naar mij?* Uitgeverij SWP, Amsterdam.
- Delfos, M. (2012), *Kinderen, ouders en kinderopvang*. Uitgeverij SWP, Amsterdam.
- Dijke, A. van, L. Terpstra & J. Hermanns (1994), *Ouders over kinderopvang; een onderzoek naar de meningen, ervaringen wensen en keuzen van mannen en vrouwen*. SCO-Kohnstamm Instituut, Amsterdam.
- E**
- Egten, C. van S. de & Hoog (2008), *Professionaliteit of persoonlijke aandacht? Op zoek naar een combinatie. Waarom ouders kiezen voor gastouderopvang of een ander type kinderopvang*. E-Quality, Den Haag.
- Emmelot, Y., A. Veen, A. Heurter & A. van der Vegt (2010), *De samenwerking tussen voorschoolse voorzieningen in het kader van de harmonisatie*. Kohnstamm Instituut, Amsterdam.
- F**
- Faber, A. & E. Mazlich (2007), *How2talk2kids. Effectief communiceren met kinderen*. How2talk2kids, Aalsmeer.
- Furman, B. (2006), *Kids' Skills*. Uitgeverij Boom/Nelissen, Amsterdam.
- G**
- Gevers Deynoot-Schaub, M.J. & J.M. Riksen-Walraven (2006), 'Peer contacts of 15-month-olds in childcare: Links with child temperament, parent-child interaction and quality of childcare'. In: *Social Development* 15, pp. 709-29.
- Gevers Deynoot-Schaub, M., R. Fukkink, M. Riksen-Walraven e.a. (2009), *De NCKO-Kwaliteitsmonitor*. Uitgeverij SWP, Amsterdam.
- GGD Nederland (2009), *Toetsingskader gastouderbureau*. GGD Nederland, Utrecht.
- GO! *Alles voor gastouders*. Uitgeverij SWP, Amsterdam.
- Goorhuis-Brouwer, S. (2010), *Alles op zijn tijd. Het jonge kind in pedagogisch perspectief*. Uitgeverij SWP, Amsterdam.
- Goorhuis-Brouwer, S. (2012), *Spelenderwijs. Ontwikkeling en opvoeding van het jonge kind*. Uitgeverij SWP, Amsterdam.
- Gordon, Th. (1970), *Luisteren naar kinderen. De nieuwe methode voor overleg in het gezin*. Agon Elsevier, Amsterdam/Brussel.
- Grift, B. van de (2011), *Hoera, het is een jongen/meisje! Opvoedstrategieën voor thuis en in de kinderopvang*. Reed Business, Amsterdam.
- Groeneveld, M.G., H.J. Vermeer, M.H. van IJzendoorn e.a. (2008), *Welbevinden en stress van kinderen in de kinderopvang: een vergelijking van kinderdagverblijven en gastoudergezinnen*. Universiteit Leiden, Leiden.

- Groeneveld, M.G., H.J. Vermeer, M.H. van IJzendoorn e.a. (2010), 'Children's wellbeing and cortisol levels in home-based and center-based child care'. In: *Early Childhood research Quarterly* 25, 502-14.
- Groeneveld, M.G., Vermeer, H.J., IJzendoorn van Et M.H., Linting, M. (2011), Enhancing Home- Based Child Care Quality through video-feedback intervention: A randomized controlled trial. *Journal of Family Psychology*, 25 (1), 86-96.
- H**
- Henderson, S. (2009), *Opvoeden in de kinderopvang volgens de Gordonmethode*. Uitgeverij SWP, Amsterdam.
- Hoex, J. (1991), *Gast, ouder en opvang. Organisatie en contractvormen*. NIZW, Utrecht.
- Hoex, J. (1995), *Werkdocument Gastouderopvang. Basis voor beleid in de gastouderopvang*. NIZW, Utrecht.
- Hoex, J. (1995), *Verslag werkconferentie Gastouderopvang Gefundeerd*. NIZW, Utrecht.
- Hoex, J., E. Ramstijn, W. Schepers Et A. Vermeulen (1998), *Handboek gastouderopvang. Methodisch werken*. NIZW, Utrecht.
- Hoex, J. (2007), *E-learningmodule Pedagogisch beleid. Gastouderacademie*. Vyvoj, Groningen.
- Hoex, J. (2009), *Waarom ouders kiezen voor gastouderopvang of een ander type kinderopvang*. Recensie op: 'E-Quality Rapport Professionaliteit of persoonlijke aandacht?' Nederlands Jeugdinstituut, Utrecht.
- Hoex, J. (2009), 'De professionele moeder. Het eeuwige dilemma van de gastouderopvang'. In: *BBMP* 04, pp. 14-7.
- Hoex, J. Et Kunseler, F. (2011⁴), *Tis knap lastig! Omgaan met lastig gedrag in de buitenschoolse opvang*. Uitgeverij SWP, Amsterdam.
- Hoex, J. Et Kwok, S. (2009⁴), *Pedagogische kwaliteit op orde. Een ordeningsinstrument voor pedagogisch beleid in kinderopvang en peuterspeelzaal*. Buro Extern/ Nederlands Jeugdinstituut, Alkmaar/Utrecht.
- Hoex, J. Et Verweij-Kwok, S. (2012), *Werkenderwijs! Werken met een persoonlijk pedagogisch plan*. Uitgeverij SWP, Amsterdam.
- Hooijmaaijers, T., Stokhof, T. Et Verhulst, F. (2009), *Ontwikkelingspsychologie voor leerkrachten basisonderwijs*. Assen: Van Gorcum.
- I**
- Implementatie Kinderopvang (2010), *Praktische handleiding Gastouderbureaus*. Ministerie van OCW, Den Haag.
- Intomart GfK bv (2011), *Motieven voor gastouderopvang*. Intomart GfK, Hilversum.
- J**
- Juul, J. (2004), *Gezinsleven, nieuwe waarden voor een nieuwe tijd*. Archipel, Amsterdam.
- K**
- Kalkman, E. M. Et Rep (2008), *Spelenderwijs bewegen voor 0-4 jaar. Leuke, prikkelende beweegprogramma's*. Elsevier Gezondheidszorg, Maarssen.
- Kamen, T. (2004), *The Nanny Handbook. The essential guide to being a nanny*. Hodder Et Stoughton, London.
- Keulen, van, A. E. Et Singer (2012), *Samen verschillend. Pedagogisch kader diversiteit in kindercentra 0-13 jaar*. Reed Business, Amsterdam.
- Kohnstamm, R. (2011), *Kinderen als beroep. Praktische ontwikkelingspsychologie*. Bohn Stafleu van Loghum, Houten.
- Kohnstamm, R (2009), *Kleine ontwikkelingspsychologie I (Het jonge kind), II (De schoolleeftijd) en III (De puberjaren)*. Bohn Stafleu van Loghum, Houten.
- L**
- Laevers, F Et P. Sanden (1992), *Basisboek voor een ervaringsgerichte kleuterpraktijk*. CEGO, Leuven.

- Langedijk, A. (2010), *Communiceren met ouders? Maak er werk van!* Uitgeverij SWP, Amsterdam.
- Ledegang, N. (2012), 'Welk gastouderbureau kies jij?' In: *GO! alles voor gastouders* 13, pp. 28-30.
- Levering, B. (2012), *Een kinderhand is gauw gevuld, en 51 andere opvoedingsclichés*. Uitgeverij SWP, Amsterdam.
- Liempd, I, van & E. Hoekstra (2011), *Ruimten maken voor nul tot vier jaar. Over het inrichten van kinderdagverblijven en peuterspeelzalen*. Uitgeverij SWP, Amsterdam.
- Liempd, I, van & E. Hoekstra (2011), *Ruimten maken voor vier tot twaalf jaar. Over het inrichten van ruimten voor buitenschoolse opvang*. Uitgeverij SWP, Amsterdam.
- Lightfoot, C., M. Cole & S. Cole (2009°), *The development of children*. Worth Publishers, New York.
- Linden, E. van der & F. Kuiken (2012), *Het succes van tweetalig opvoeden. Gids voor ouders en opvoeders*. Uitgeverij ACCO, Leuven.
- Loonen-Didden, H. (1996), *Kind te gast, handboek gastouders in de kinderopvang*. Uitgeverij SWP, Utrecht.
- M**
- Maslow, A.H. (1987), *Motivation and Personality*. Harper & Row, New York.
- Meij, H. & J. Hoex (2001), *SPEEL. Samen werken aan kwaliteit in de peuterspeelzaal*. NIZW, Utrecht.
- Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2012), *Aanbiedingsbrief en bijlage Rapport Evaluatie van de Wet kinderopvang. Kamerstuk referentie KO/B/2012/8303*. Ministerie van SZW, Den Haag.
- Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2012), *Evaluatie van de Wet kinderopvang*. Ministerie van SZW, Den Haag.
- N**
- Nederlands Consortium Kinderopvang Onderzoek (2008), *NCKO-Interactieschalen*. NCKO, Amsterdam.
- Nederlands Consortium Kinderopvang onderzoek (2009), *De NCKO-kwaliteitsmonitor*. Uitgeverij SWP, Amsterdam.
- Nikken, P. & J. Pardoën (2010), 'Media-opvoeding'. In: J. de Haan & R. Pijpers, *Contact! Kinderen en nieuwe media*. Bohn Stafleu van Loghum, Houten.
- P**
- Peters, J. (2011), *Kijk, luister en begrijp*. Uitgeverij SWP, Amsterdam.
- R**
- Riksen-Walraven, M. (2000), *Tijd voor kwaliteit in de kinderopvang*. Oratie Universiteit van Amsterdam. Vossiuspers AUP, Amsterdam.
- Riksen-Walraven, M. (2004), 'Pedagogische kwaliteit in de kinderopvang: doelstellingen en kwaliteitscriteria'. In: IJzendoorn, R. van, L. Tavecchio & M. Riksen-Walraven (red.), *De kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang*. Boom, Amsterdam, pp. 100-123.
- Roode, N. de, K. Westerbeek & S. Peterink (2009), *Beroep: gastouder. Een onderzoek naar scholing in de gastouderopvang*. Sardes, Utrecht.
- S**
- Schipper, de, C., Jong, de, M., Zijl, van, J., Tavecchio, L. & IJzendoorn, van, R. (2003), *Pedagogische kijk op kinderopvang. Een beknopte inleiding voor het beroepsonderwijs*. Amsterdam: SWP.
- Schreuder, L. (2009), *De opvang van baby's in het eerste levensjaar. Aandachtspunten voor kinderdagverblijven, overheid en werkgevers*. Nederlands Jeugdinstituut, Utrecht.
- Schreuder, L., M. Boogaard, R. Fukkink & J. Hoex (2011), *Pedagogisch kader kindercentra 4-13 jaar*. Reed Business, Amsterdam.
- Schreuder, L. (2012), 'Preventie van seksueel misbruik. Dertien maatregelen om misbruik te voorkomen'. In: *Dossier Kinderopvang – Pedagogische kwaliteit*. Nederlands Jeugdinstituut Utrecht, <http://www.nji.nl>.
- Singer, E. & L. Kleerekoper (2009), *Pedagogisch kader kindercentra 0-4 jaar*. Reed Business, Amsterdam.

- Singer, E. (2011), *Opvoeden op het kinderdagverblijf. Wat ouders moeten weten*. Elsevier Gezondheidszorg, Amsterdam.
- Smid, E. (2012), 'Zo doen zij dat!' In: *GO! Alles voor gastouders* 15.
- Stichting Harmonisatie kwaliteitsbeoordeling in de zorgsector (2010), *HKZ-certificatieschema Kinderopvang* (2010). HKZ, Utrecht.
- Stoppard, M. (2002), *Wat kan mijn kind*. Van Holkema & Warendorf, Amsterdam.
- T**
- Tassoni, P. e.a. (vert. Weterings, A.) (2011), *Leren werken met groepen kinderen*. Scholing in begeleiding en verzorging van kinderen. Uitgeverij SWP, Amsterdam.
- Tassoni, P. e.a. (vert. Weterings, A.) (2011), *De ontwikkeling van kinderen*. Scholing in begeleiding en verzorging van kinderen. Uitgeverij SWP, Amsterdam.
- V**
- Valck, M., de (2012), *Aandacht voor spelen, maak zelf het verschil*. Reed Business, Amsterdam.
- Valck, M., de (2010), *Wat mag...? Wat kan...?, dilemma's bij het spelen*. Elsevier Gezondheidszorg, Amsterdam.
- Valck, M., de (2007), *Speelwijzer, spelen kan met alles*. Uitgeverij SWP, Amsterdam.
- Velthuijs, M. (2006), *Kikker in de wind*. Uitgeverij Leopold, Amsterdam.
- Vernieuwe, L. & D. Vervotte (2008), *Volgboekje voor onthaalouders en ouders. Mapje met invulbladen voor het uitwisselen van informatie*. Samenwerkingsverband diensten voor onthaalouders VWSG vzw, Brussel.
- Verschuur, A. e.a. (2005), *Professionele opvang gevraagd. Geschiedenis van de Nederlandse kinderopvang*. Stichting Geschiedschrijving Kinderopvang, Den Haag.
- Verweij-Kwok, S. & M. Wilschut (2012), *Baby's uitdagen tot spel*. Nederlands Jeugdinstituut, Utrecht, gratis te downloaden via <http://www.nji.nl/eCache/DEF/1/42/714.html>.
- Villa Reusachtig (red.) (2012), *Gedragswaaijer praktische opvoedtips*. Gouda, Villa Reusachtig.
- Vygotsky, L.S., (1978), *Mind in society: the development of higher mental processes*. Harvard University Press, Cambridge, MA.
- W**
- Westerbeek, K., V. Duijnhouwer, L. Greven e.a. (2007), *Buitenschoolse opvang voor kinderen met een beperking. Behoeften, aanbod, knelpunten en successen*. Sardes/CED Groep, Utrecht/Rotterdam.
- Weterings, A. (2010), *Basisboek gastouderopvang*. Uitgeverij SWP, Amsterdam.
- Wolters, C. (2011), *Oplossingsgericht aan het werk met kinderen en jongeren, gesprekken en werkvormen*. Uitgeverij PICA, Huizen.
- Wolzak, A. (2012²), *Kindermishandeling: signaleren en handelen. Basisinformatie voor mensen die werken met kinderen*. Amsterdam: SWP.
- Z**
- Zwiep, C. (2011), *Wat is seks? Vragen van jonge kinderen over lichamelijkeid en seksualiteit*. Uitgeverij SWP, Amsterdam.
- Zwiep, C. (2010), *Wat is wijsheid? Seksuele opvoeding van jonge kinderen*. Uitgeverij SWP, Amsterdam.

Geraadpleegde websites

- › www.abvakabo.nl
- › www.antwoordvoorbedrijven.nl
- › www.beweegkriebels.nl
- › www.binnenlandsbestuur.nl
- › www.e-schoolkinderopvang.nl, E-learningmodule Natuur (in de) BSO
- › www.hartstichting.nl
- › www.implementatiekinderopvang2010.nl
- › www.jeugdbieb.nl
- › www.kaleidoscoop.nl, Tipboekje Baby's uitdagen tot spel
- › www.kennislink.nl

- › www.kennisnetwerkgastouderopvang.nl
- › www.kinderopvangtotaal.nl
- › www.kinderopvangtotaal.nl, Artikel over Britse belangstelling voor Nederlandse gastouderopvang (15-06-2012).
- › www.minszw.nl
- › www.nji.nl/eCache/DEF/1/35/191.html, Digitaal dossier over preventie van seksueel misbruik in de kinderopvang
- › www.oudersonline.nl
- › www.pedagogenplatform.nl/uploads/File/pedagogenplatform_april_MK.pdf, Artikel Ruimte maken om niets te doen. Over vervelen: vloek of zegen?
- › www.pedagogischkader.nl
- › www.rijksoverheid.nl
- › www.risico-monitor.nl
- › www.ruimtenmaken.nl
- › www.stichtingbkk.nl
- › www.unicef.nl
- › www.vbjk.be
- › www.vgob.nl
- › www.voedingscentrum.nl
- › www.voorleesplein.nl
- › www.vvsg.be
- › www.wetten.overheid.nl
- › www.wikipedia.nl

En héél veel websites van héél veel gastouderbureaus in Nederland.

Pedagogische begrippen

Autonomie

Het gevoel van (voldoende) ruimte en vrijheid krijgen om je eigen gang te gaan (hoofdstuk 3).

Betrokkenheid

Langere tijd achtereen, geconcentreerd bezig zijn op een manier die aansluit bij de innerlijke drang van een kind om te verkennen en zich te ontwikkelen. Het kind stelt zich open voor (nieuwe) ervaringen, maakt hiervoor energie vrij en ervaart zowel tijdens als na het spel een grote voldoening. Het kind verkent en verlegt zijn grenzen; betrokkenheid is een voorwaarde voor leren (hoofdstuk 4).

Emotionele veiligheid

Het gevoel van 'kunnen ontspannen en jezelf zijn' als resultaat van een goede gehechtheidsrelatie met de opvoeder(s)/verzorger(s) in een veilige en vertrouwde omgeving; voorwaarde voor het realiseren van andere pedagogische doelen (hoofdstuk 2).

Empathie

Je kunnen inleven in het gevoel of de opvatting van een ander (hoofdstuk 4).

Fysieke veiligheid

Het gevoel van veiligheid en zorgzaamheid dat een kind ervaart in een omgeving die hygiënisch en schoon is, zonder duidelijk aanwezig gevaar of risico, en met aandacht voor de gezondheid (voeding en beweging) van een kind (hoofdstuk 2).

Interactie

Communicatie waarbij passend wordt gereageerd op signalen van een ander. Luisteren en kijken naar kinderen en reageren op wat zij doen en zeggen (hoofdstuk 3).

Overdracht waarden en normen

Geheel van (leer)processen waardoor een individu zich de cultuur van een samenleving eigen maakt; specifiek ook de invloed op kinderen van onder meer ouders, vriendjes en groepsleiding, waardoor ze leren hoe ze zich in de diverse situaties moeten of kunnen gedragen (hoofdstuk 5).

Pedagogisch beleid

Beschrijving van alle formele en informele afspraken die samen continuïteit en gelijkgerichtheid geven aan het pedagogisch handelen: het bieden van een emotioneel veilige omgeving, werken aan de persoonlijke en sociale competentie van een kind en het overdragen van waarden en normen (bron: Jeugdthesaurus NJi) (hoofdstuk 6).

Participatie

Zelf initiatief kunnen nemen of invloed kunnen uitoefenen op een besluit dat jou aangaat. Participatieniveaus: er wordt naar jou geluisterd, jouw mening wordt gevraagd, er wordt met jouw mening rekening gehouden, jij wordt betrokken bij een besluit, jij beslist en voert het besluit mee uit (hoofdstuk 5).

Persoonlijke competentie

Brede persoonskenmerken zoals veerkracht, zelfstandigheid en zelfvertrouwen, flexibiliteit en creativiteit die een mens in staat stellen om allerlei problemen adequaat aan te pakken en zich goed aan te passen aan veranderende omstandigheden (hoofdstuk 3).

Reflectie

Nadenken over het eigen handelen om zwakke punten te verbeteren en sterke punten beter naar voren te laten komen (bron: Jeugdthesaurus NJi) (hoofdstuk 6 en 7).

Sensitieve responsiviteit

Warmte of ondersteunende aanwezigheid. De vaardigheid om signalen op te merken die aangeven dat een kind zich niet goed voelt of behoefte heeft aan ondersteuning, deze signalen goed te interpreteren en er passend op te reageren (NCKO 2009) (hoofdstuk 2).

Sociale competentie

Competenties om in het maatschappelijk leven op een adequate wijze sociaal en emotioneel te functioneren, waarbij iemand rekening houdt met zowel zijn eigen belang als dat van anderen (hoofdstuk 4).

Structuur bieden

Duidelijke en begrijpelijke informatie geven zodat het kind de situatie begrijpt; instructie en uitleg in korte boodschappen zodat het kind de informatie kan opnemen; een mate van voorspelbaarheid in de activiteiten zonder te veel onverwachte gebeurtenissen; afspraken

maken en je eraan houden zodat een kind weet wat er van hem wordt verwacht; regels stellen en ze naleven zodat een kind weet waarom de dingen gaan zoals ze gaan. Structuur bieden is duidelijk en consequent zijn (Hoex & Kunseler 2011) (hoofdstuk 2).

Welbevinden

Gedrag en uitstraling van een kind dat aangeeft dat het zich 'op zijn gemak' voelt, dat het kan zijn wie hij is, dat het zich veilig genoeg voelt om passende emoties te kunnen of durven uiten. Een kind moet een zekere mate van welbevinden ervaren om zich betrokken te kunnen voelen bij spel en bij andere mensen; welbevinden is een voorwaarde voor betrokkenheid (hoofdstuk 2).

Zone van de naaste ontwikkeling

Dat wat een kind kan bereiken als het hulp krijgt van een volwassene of van een kind dat al verder is in zijn ontwikkeling (hoofdstuk 3).

Met dank aan!

Dit boek is geschreven in opdracht van Bureau Kwaliteit Kinderopvang/BKK in Utrecht. Directeur *Carla Bienemann* stond aan de wieg van *Pedagogisch kader gastouderopvang*. Zij heeft de ontwikkeling van dit boek met kritische blik en deskundige inbreng gevolgd; de inhoud en bruikbaarheid van dit boek voor zowel gastouder als bemiddelingsmedewerker is door haar bewaakt. BKK-collega *Jeroen Betjes* heeft aan het resultaat bijgedragen door zijn constructieve opmerkingen bij de tekst en zijn keuze voor de prachtige foto's van Rodney Kersten die dit boek verrijken.

De klankbordgroep was de andere kritische meezer. *Alien Alberts*/Berend Botje, *Ans Christiaens* en *Hilde Wierda*/K2 Den Bosch, *Cecile van Eijndhoven*/Click Gastouderopvang, *Pauwla Hellinga*/Stichting Thuishuis, *Constance Jacobson*/Nigos, *Maria Jongma*/Vyvoj, *Esther Kerkenaar*/GGD Flevoland, *Loes Kleerekoper*/coauteur Pedagogisch kader kindercentra 0-4 jaar, *Susanne Plaisier*/BOinK en *Elly Verbruggen*/GGD Gooi hebben teksten gelezen, commentaar gegeven en voorstellen gedaan. Na iedere bijeenkomst met de klankbordgroep ging het schrijversteam weer met nieuwe gedachten en ideeën aan de slag.

Om het praktijkgedeelte van dit boek zo goed mogelijk aan te laten sluiten op de dagelijkse uitvoering zijn deskundigen gevraagd om aan dat deel mee te schrijven. Deze groep 'veldauteurs' heeft vanuit eigen ervaring en in samenspraak met gastouders en bemiddelingsmedewerkers aan hun eigen hoofdstuk gewerkt. *Clarine de Leve*/Vyvoj, *Annet Weterings*/Cartouche tekst en project, *Petra Otten*/JSO Gouda, *Ans Vermeulen*/Kinderopvang Wageningen en *Ine van Liempd* & *Ed Hoekstra*/Bureau AKTA hebben hun antwoord gegeven op de vraag: 'Wat doen wij in de gastouderopvang?'

Het schrijversteam bestond uit de medewerkers van het Kohnstamm Instituut en het Nederlands Jeugdinstituut/NJi die op de kaft staan. Toch hadden zij dit boek beslist niet kunnen afleveren zonder de inspanningen van nog twee NJi-collega's. *Eva Blaauw* heeft alle bijeenkomsten met werkveldvertegenwoordigers georganiseerd en de ICT-omgeving voor het schrijversteam geregeld 'over twee instituten heen'. *Liesbeth Schreuder* heeft (samen met Marianne Boogaard en Josette Hoex) de eindredactie voor haar rekening genomen, waardoor het boek duidelijk en prettig leesbaar is geworden.

En vooral ook veel dank aan...

Alle mensen die nu zijn genoemd hebben bovendien met plezier gebruikgemaakt van de enthousiaste inbreng van heel veel *gastouders* en *gastouderbureau-medewerkers*. In januari 2012 hebben zij meegepraat over de thema's in dit boek. Tijdens meepraatbijeenkomsten op vijf gastouderbureaus in het land hebben zij verteld over hun ervaringen; hun adviezen en tips voor collega's staan in dit boek. Alle teksten zijn nog gelezen door leesgroepen van gastouders en medewerkers van gastouderbureaus voordat ze op de website van BKK kwamen te staan. En tot slot zijn er reacties gekomen via de telefoon en in de mailbox. Het schrijversteam is dankbaar voor de bereidheid van zoveel mensen om mee te denken en mee te praten. Beschouw dit *Pedagogisch kader gastouderopvang* daarom ook als jullie boek!

In alfabetische volgorde zijn dat (met excuses als we toch nog iemand zijn vergeten te noemen): Stefanie Abrahamse, Marjo Bangura, Ilona Banis, Herlen de Beer, Dorrit Beijer, Truus Blaak, Els Blom, Trudie Blom,

Inge Blondel, Martine Borgdorff, Grietje Bouma, Esther Brinkhoff, Tineke van den Broecke, Thecla Brouwer, Annemie Bruggeman, Sylvia Canton, Nilda Celestijn, Sandra Coenen, Ineke Corsten, Ruth van Dijk, Atty Dijkstra, Paula Dragstra, Margriet Duurkoop, Joke Eisinga, Daisy Elferink, Gerdy Engelsman, Elly Fontijn, Josien Frinking, Marian Gouwenberg, Maaïke de Haas, Bettina Harbrink, Sonja Hartkamp, Fatma Hayur, Margreth de Heijer, Karin van Helden, Diane Hengstman, Marzieh Hosseini, Marieke Huigen, Jopie Huisman, Juul Janmaat, C. Jansen, Jeanet Jansen, Mirjam Jansen, Jeannie Janssen, Carin de Jonge, Gerdien Kamperman, Sylvia van Kempen, Rosita Khoesial, Jannie Kinds, Carla Klaasse, Trui de Klein, Winnie de Klerk, Renske van der Klocht, Carla Klomp, Esther Koning, Marieke de Koning, Angelique van Kooten, Ineke de Kort, Anneke Krens, Annelies Kuijs, Sylvia Kuiper, Ingrid de Leeuw-van Wenen, Sarah Lips, Astrid Lubbers, Wendeline van Luijk, Petra van der Luit, Margareth Maduro-Koeiman, Helene Michiels, Huip Molenaar, Cynthia van Mulekom, Clara Niemeijer, Hanke Nas, Maudy Noz, Carine Pols, Mariska Renfuiem, Hotske

van Roekel, Thea Rombout, Pleun Rutten, Nellie Schuit, Elly Singer, Yvonne van Sisseren, Brigitta Sjoukes, Toosje Smale, Wilma Smit, Angel Snelder, Andrea van Solingen, Irmgard Stark, Karin Steegh, Marian Sterrenburg, Merien Sussenbach, Marleen Suurmond- Mesie, Daphne Swart-Bakkers, Hanneke Teunisse, Ingrid Vaessen, Ineke Verhoef, M. Vermeulen Windsant, Heleen Versteegen, Marjolein Vollebregt, Omaira Vrede, Saskia Walgemoed, Ruby Weijnenborg, Anita Wenmaekers, Grietje van Wijnen, Elly Wijtvlit, Klaasje Wilbrink, Nicolien Wingelaar, Marianne Withagen.

Voor de gastvrijheid voor het nemen van foto's bedanken we tot slot ook:

Femke Bertram, Dörte Best, Florian Jansen, Petra Leijssen-Versteegen, Sylvia Louter, Yvonne van de Muyden, Daphne Swart-Bakkers, Sindy Thijssen, Susan Veldink, Liesbeth Verleun, Marjolein Vollebregt, Marike Wittebol.

En natuurlijk fotograaf Rodney Kersten en René Toonen van de Vereniging Gehandicaptenzorg Nederland.

Over de auteurs

Marianne Boogaard is van huis uit taalwetenschapper met speciale interesse in (tweede) taalverwerving van zowel jonge kinderen, als studenten in het hoger onderwijs (het onderwerp van haar promotie in 1997). In 2012 publiceerde zij, samen met Mathilde Jansen, *De taalcanon, alles wat je altijd al had willen weten over taal*. Marianne is als senioronderzoeker verbonden aan het Kohnstamm Instituut. Haar specialismen zijn onderzoek doen op het gebied van kinderopvang, onderwijsachterstanden en onderwijsvernieuwing. Zij is een van de auteurs van *Pedagogisch kader kindercentra 4-13 jaar*. Recentelijk was zij projectleider van een landelijk peiling-onderzoek naar de pedagogische kwaliteit van buitenschoolse opvang in Nederland en een van de auteurs van *De Kwaliteitsmonitor BSO*. Zij is tevens werkzaam als *associate lector* ontwikkelingsgericht (taal)onderwijs aan Hogeschool Inholland waar zij docenten en pabo-studenten begeleidt bij het uitvoeren van praktijkgericht onderzoek.
mboogaard@kohnstamm.uva.nl en www.kohnstamm.uva.nl

Maartje van Daalen-Kapteijns is als psycholoog en onderzoeker werkzaam binnen het Kohnstamm Instituut, verbonden aan de Universiteit van Amsterdam. De rode draad in haar werk wordt gevormd door onderzoek naar leerprocessen en in het verlengde daarvan naar de kwaliteit van educatieve programma's. Zo was zij in het recente verleden betrokken bij de evaluatie van programma's voor voor- en vroegschoolse educatie (VVE) en bij de beoordeling van de pedagogische kwaliteit van buitenschoolse opvang (bso). Ook de ontwikkeling van sociale competenties vormt een belangrijk onderwerp in haar onderzoek.
mvandaalen@kohnstamm.uva.nl en www.kohnstamm.uva.nl

Mirjam Gevers Deynoot-Schaub is pedagoog en gespecialiseerd in de kinderopvang. Zij promoveerde in 2006 aan de Universiteit van Amsterdam op een observatieonderzoek naar sociale interacties en spel van jonge kinderen in kinderdagverblijven. De resultaten van dit onderzoek zijn in internationale wetenschappelijke tijdschriften gepubliceerd. Mirjam is sinds 2007 verbonden aan het Nederlands Consortium Kinderopvang Onderzoek (NCKO), een wetenschappelijk samenwerkingsverband waarin pedagogen en psychologen van verschillende Nederlandse universiteiten samenwerken aan onderzoek ter bevordering van de pedagogische kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang. Binnen het NCKO is Mirjam aanspreekpunt voor *De NCKO-Kwaliteitsmonitor*, een praktisch instrument waarmee kinderdagverblijven hun pedagogische kwaliteit kunnen meten en verbeteren. De werkzaamheden van Mirjam voor het NCKO zijn ondergebracht bij het Kohnstamm Instituut. Als senior onderzoeker heeft zij daar onder andere ook meegewerkt en meegeschreven aan *De Kwaliteitsmonitor BSO*.
mgevers@kohnstamm.uva.nl en www.kohnstamm.uva.nl

Josette Hoex is pedagoog. Zij werkt sinds 1989 bij het Nederlands Jeugdinstituut en richt zich daar op pedagogische beleids- en kwaliteitsontwikkeling in kinderopvang- en peuterspeelzaalwerk. Dit heeft geresulteerd in projecten voor het gehele werkveld en sectorspecifieke producten voor gastouderopvang, peuterspeelzalen, tienercentra, bso en inspectie. Zij ontwikkelde trainingen over het observeren van welbevinden (*Werken aan welbevinden*), spelbetrokkenheid (*SPEEL*) en omgaan met lastig gedrag (*Tis knap lastig!*). Bij diverse kinderopvangorganisaties heeft zij begeleidings- en adviestrajecten uitgevoerd voor

het bijstellen van pedagogisch beleid. Recent heeft zij een scholingsaanbod verzorgd voor GGD-inspecteurs en bijgedragen aan de ontwikkeling van het GGD-veldinstrument *Observeren*. Josette Hoex is medeauteur van *Pedagogisch kader kindercentra 4-13 jaar* (2011).

J.Hoex@nji.nl en www.nji.nl

Clarine de Leve is pedagoge en in 1982 aan de Rijksuniversiteit Utrecht afgestudeerd. Daarna volgde ze verschillende postdoctorale opleidingen op haar werkveld, zoals de opleiding 'Supervisiemethodiek' en 'Psychologen en pedagogen in de zwakzinnigenzorg'. In 1990 is zij opgenomen in het beroepsbekwaamheidsregister van de Nederlandse Vereniging van Pedagogen, Onderwijskundigen en Andragogen (N.V.O.). Zij is lid van het Landelijk pedagogenplatform kindercentra. Vanaf september 2004 is Clarine partner bij Vyvoj: onderzoeken, opleiden & vernieuwen in kinderopvang en onderwijs. Clarine is gespecialiseerd in pedagogische kwaliteit in de kinderopvang en heeft ruime ervaring als projectleider van innovatieve trajecten. Zij verzorgt daarnaast trainingen en bijscholing voor bemiddelingsmedewerkers en gastouders binnen de Gastouderacademie. c.de.leve@vyvoj.nl, www.vyvoj.nl en www.gastouderacademie.nl

Ine van Liempd en Ed Hoekstra zijn partner bij AKTA, onderzoeks- en adviesbureau voor ruimtegebruik, te Utrecht. AKTA is gespecialiseerd in de wisselwerking tussen gebouwde omgeving en gedrag van mensen: de omgevingspsychologie. Vanuit die achtergrond houden zij zich bezig met de afstemming van gebouwen op hun specifieke gebruikers, met speciale aandacht voor voorzieningen voor kinderopvang, jeugdhulpverlening en onderwijs. Van Liempd en Hoekstra doen onderzoek en schreven meerdere publicaties over het bouwen en inrichten van ruimten voor kinderen. info@akta.nl en www.akta.nl

Petra Otten is adviseur bij JSO, Expertisecentrum voor jeugd, samenleving en ontwikkeling. Ze is door haar werkzaamheden bij JSO vanaf 1990 betrokken bij de ontwikkelingen van de gastouderopvang in Nederland. Ze heeft met plezier meegewerkt aan de groei en professionalisering van de gastouderopvang. Ze is voorzitter van het Platform voor managers en medewerkers in de gastouderopvang in Zuid-Holland. Na haar hbo-opleiding in kinderverzorging en pedagogiek volgde zij post-hbo-opleidingen op het gebied van supervisie en coaching. Ze is geregistreerd supervisor en begeleidt interviesgroepen binnen onder andere de kinderopvang (managers

van gastouderbureaus, pedagogen, middenmanagers in de kinderdagopvang, hulpverlening). Daarnaast geeft zij regelmatig trainingen op het gebied van communicatie met ouders voor medewerkers in kinderopvang en onderwijs. p.otten@jso.nl en www.jso.nl

Ans Vermeulen is sociaal pedagoog en beleidsmedewerker Pedagogiek en Kwaliteit bij Kinderopvang Wageningen. Daarnaast coacht zij mensen in hun persoonlijke en professionele ontwikkeling. Vanuit Bureau Ans Vermeulen verzorgt zij coachingstrajecten bij werkgerelateerde vragen op het gebied van persoonlijke effectiviteit. Zij is sinds 1981 op lokaal en landelijk niveau in diverse projecten werkzaam geweest ter ondersteuning en stimulering van gastouderopvang in Nederland, onder andere op het gebied van gastouders in dienst. Zij werkte mee aan verschillende publicaties op dit gebied. Zij was sectorhoofd gastouderopvang bij Koepel Kinderopvang Wageningen en gaf daar leiding aan de professionalisering van gastouderopvang en van het gastouderbureau, onder andere met de ontwikkeling van het product 'gastouders in loondienst'. Als beleidsmedewerker Pedagogiek en Kwaliteit bij Kinderopvang Wageningen richt zij zich nu met name op de ontwikkeling en versterking van het pedagogisch beleid en het bevorderen van een leerrijke werkomgeving voor pedagogisch medewerkers en gastouders. Zij is daarnaast verantwoordelijk voor het kwaliteitssysteem binnen Kinderopvang Wageningen. mail@ansvermeulen.nl, vermeulen@kinderopvang-wageningen.nl, www.kinderopvang-wageningen.nl en www.ansvermeulen.nl

Annet Weterings is auteur van boeken en artikelen voor de kinderopvang en het basisonderwijs. Ze schreef onder andere een boek over natuurbeleving: *Horen en zien, ruiken, voelen, proeven*. Eerder bewerkte ze vier Britse boeken over opvoeding, en een Amerikaans boek over de groepsruimte als pedagoog. In 2011 schreef ze een handleiding leesbevordering voor docenten Pedagogisch Werk en Onderwijsassistent. Vanuit een verleden als kleuterleidster en de studie pedagogiek, letteren en beeldende vorming geeft ze daarnaast workshops en trainingen. Zij wil ouders, pedagogisch medewerkers, leerkrachten en docenten inspirerende opvattingen over het begeleiden van kinderen meegeven. In haar meest recente boek: *Begrijpen met je handen* (2012) laat zij in woord en beeld zien dat vaak voorkomende opvattingen over het begeleiden van creatieve activiteiten aan revisie toe zijn. a.weterings@home.nl en www.cartouchetekstenproject.nl

Gastouders zijn belangrijke opvoeders. Samen met ouders en andere volwassenen zorgen zij voor een veilige omgeving waarin kinderen kunnen spelen en leren. *Pedagogisch kader gastouderopvang* is een boek voor gastouders en bemiddelingsmedewerkers. Het biedt pedagogische en praktische informatie over wat belangrijk is voor een goede ontwikkeling van kinderen; van baby tot puber. *Pedagogisch kader gastouderopvang* staat vol kennis, tips en inspiratie. Het is geschreven vanuit de praktijk van de gastouder zelf.

Pedagogisch kader gastouderopvang is te gebruiken:

- › als basis voor het pedagogisch beleidsplan van het gastouderbureau en het eigen pedagogisch werkplan van de gastouder;
- › als vraagbaak en inspiratiebron voor de dagelijkse opvangpraktijk van de gastouder;
- › als ondersteuning voor de bemiddelingsmedewerker bij de begeleiding van gastouders;
- › als informatiebron in de contacten tussen gastouders en ouders;
- › als lesmateriaal in opleidingen en bijscholing.

Pedagogisch kader gastouderopvang is het vierde boek in de reeks pedagogische kaders voor de kinderopvang. Eerder verschenen *Pedagogisch kader kindercentra 0-4 jaar*, *Pedagogisch kader kindercentra 4-13 jaar* en *Samen verschillend. Pedagogisch kader diversiteit in kindercentra 0-13 jaar*.

Gastouders zijn professionele opvoeders. Goede gastouderopvang vraagt om pedagogische kennis en vaardigheden. *Pedagogisch kader gastouderopvang* beschrijft wat daarvoor nodig is.

